دوكتور نەجىب ئەلكەيلانىي
(مىسىر)

تۈركىستان كېچىلىرى

ليالي تركستان

Nights of Turkistan

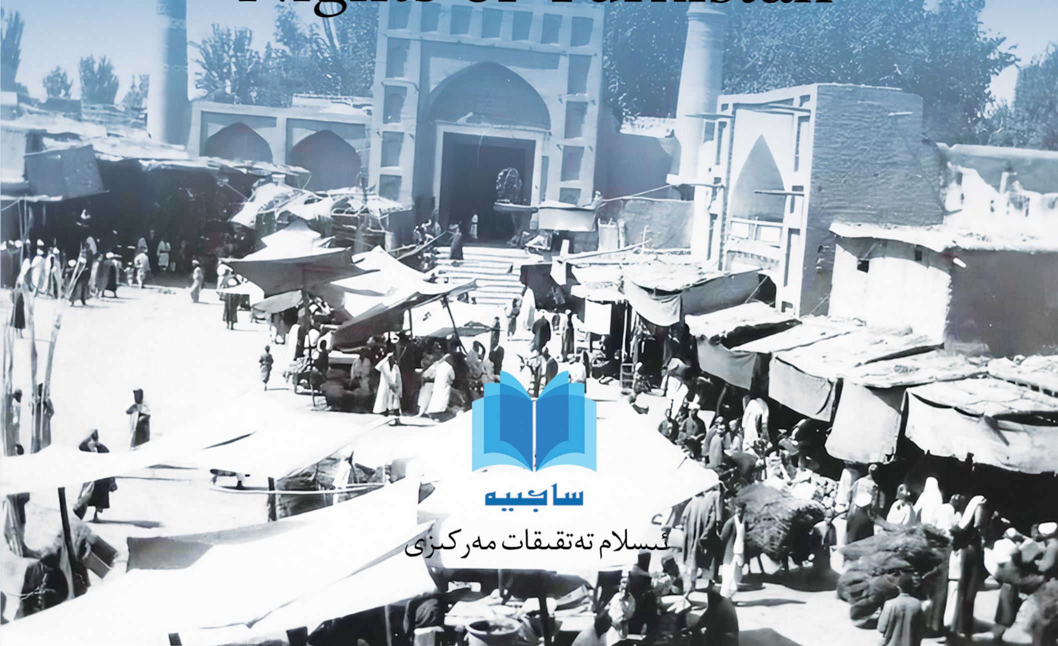

ئىسلام تەتقىقات مەركىزى

دوكتور نەجىب ئەلكەيلانىي
[مىسىر]

تۈركىستان كېچىلىرى

(تارىخىي رومان)

ساجىيە
ئىسلام تەتقىقات مەركىزى

بسم الله الرحمن الرحيم

تۈركىستان كېچىلىرى

(تارىخىي رومان)

دوكتور نەجىب ئەلكەيلانىي
[مىسىر]

ليالي تركستان

د. نجيب الكيلاني

نەشر قىلغۇچى: ساجىيە ئىسلام تەتقىقات مەركىزى
تەرجىمە قىلغۇچى: روشەنگۈل ئابدىلىم (چەشمەزۇلال)
مەسئۇل مۇھەررىر: دوكتور ئابدۇلئەزىز رەھمەتۇللاھ
تەكلىپلىك تەھرىر: ئىلىگ بەگ
مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى ۋە بەتچىك: مۇھەممەد سابىر مۇھەممەد
ئالاقىلىشىش ئادرېسى: saciyeder@gmail.com

ھ. 1442/ م. 2020 - يىلى ئىستانبۇل 1 - نەشرى 1 - بېسىلىشى

نەشر ھوقۇقى «ساجىيە ئىسلام تەتقىقات مەركىزى»گە تەۋە
ھەرقانداق ئورۇن ياكى شەخسنىڭ خاھلىغانچە كۆپەيتىپ تارقىتىشىغا
رۇخسەت قىلىنمايدۇ

بېغىشلىما

ئۇشبۇ تەرجىمە رومانىنى

ئانا ۋەتەن مۇقەددەس شەرقىي تۈركىستانىنىڭ

ھۆرلۈكى ئۈچۈن بارلىقىنى پىدا قىلغان

ئەزىز شەھىدلىرىمىزنىڭ پاك روھىغا...

كېشەن - تاقاقلار ئىرادىسىنى سۇندۇرالمىغان ئەزىمەتلەرگە...

تاغلارنى ماكان تۇتقان، بوشاشمىغان،

باش ئەگمىگەن كۈرەشچان مۇجاھىدلىرىمىزغا...

ئىلگىرى كەتكەنلەرگە، كېتىۋاتقانلارغا، كېلەچەكتە كەتكۈسىلەرگە...

شەھىدانە ئەزىز دىيارغا، شەرقىي تۈركىستانىنىڭ ئەڭ چەت - ياقىلىرىغا...

ئەرلىرىگە، ئاياللىرىغا، ئاقساقاللىرىغا ۋە ئۆسمۈرلىرىگە...

ھەربىر غۇرۇرلۇق ھۆر قىز - ئوغلانىغا...

ئەزىز تۈركىستانىنىڭ قىسسىسىنى پۈتۈن دۇنياغا ئاڭلاتقان

«مۇستافا مۇراد ھەزرەت»كە،

نەجىب ئەلكەيلانىيغا...

شۇلارنىڭ ھەممە - ھەممىسىگە بېغىشلايمىز!

«ساجىيە»

شەرقىي تۈركىستاننىڭ سىياسىي خەرىتىسى

كىتابتا تىلغا ئېلىنغان بەزى ھەقىقىي تارىخىي شەخسلەر

1931 - يىلدىكى قۇمۇل يېغىلىقى رەھبىرى، 1933 - يىلى 12 - نويابىر كاشغەردە قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» جۇمھۇر رەئىسى خوجا نىياز ھاجى ئىمىننىياز ئوغلى
(1938 – 1889)

تۈرپان قوزغىلاڭچىلىرى رەھبىرى، «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» گېنېرالى، كاشغەردە تۇرۇشلۇق 36 - دىۋىزىيە باش قوماندانى، مۇجاھىد مەھمۇد مۇھىتى
(1945 – 1887)

«شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» باش قۇرغۇچىسى، باش ۋەكىل، دىنىي ئۆلىما سابىت داموللام ئابدۇلباقى ئوغلى
(1941 – 1883)

1932 - يىلى قۇرۇلغان «خوتەن ئىسلام ھۆكۈمىتى» ئەمىرى، شەرقىي تۈركىستان دەۋاسىنىڭ خەلقئارالىشىش باشلامچىسى مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا (1965 – 1901)

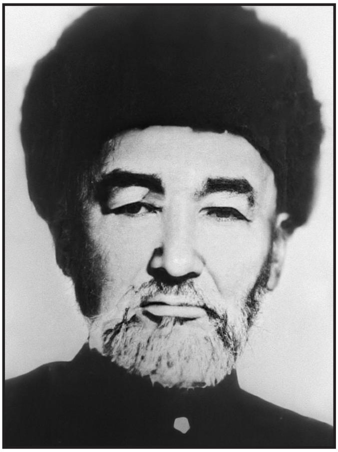

1944 - يىلى 12 - نويابىر غۇلجىدا قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» تۇنجى جۇمھۇر رەئىسى ئەلىخان تۆرە شاكىرخان تۆرە ئوغلى (1885 – 1976)

«شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئىككىنچى جۇمھۇر رەئىسى ئەھمەدجان قاسىمى نادىر ئوغلى (1914 – 1949)

ئالتاي قوزغىلاڭچىلىرى رەھبىرى، «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئالتاي ۋىلايىتى ۋالىيسى، مۇجاھىد ئوسمان باتۇر ئىسلام ئوغلى (1899 – 1951)

ماجۇڭيىڭ كۈچلىرىگە قارشى ئالتاينى قوغدىغان مۇجاھىد، ئالتاي ۋالىيسى، قوشۇمچە گارنىزون قوماندانى شەرىپخان تۆرە جىڭىسقان ئوغلى (1900 – 1942)

سادىق كوممۇنىزم جەڭچىسى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ خىتتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنىشىدا چوڭ رول ئوينىغان، ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى (1948 – 1955) بۇرھان شەھىدى (1894 – 1989)

ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىي ۋە ھەربىي رەھبىرى (1928 – 1933)، مۇستەبىت جىن شۇرېن (1941 – 1879)

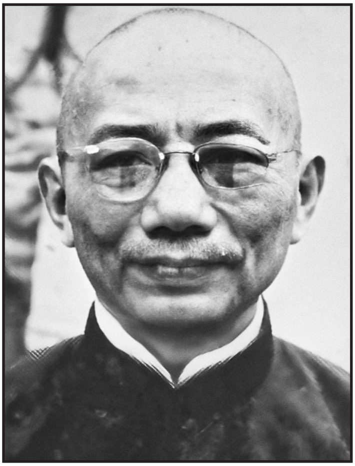

ئاتالمىش جۇڭخۇا مىنگو شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى (1944 – 1946) ۋۇ جوڭشىن (1884 – 1959)

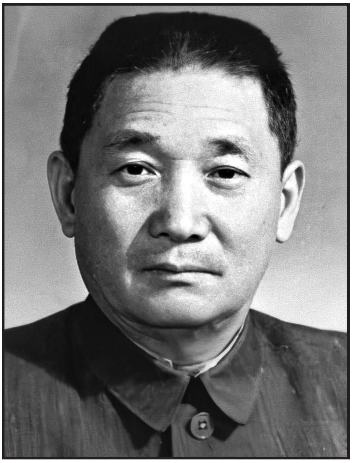

ئاتالمىش جۇڭخۇا مىنگو شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى (1946 – 1947) كېيىن خىتتاي كومپارتىيەسىگە ئۆتۈۋالغان، جاڭ جىجوڭ (1890 – 1969)

مىليونلىغان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ قاتىلى، ئىككى
يۈزلىمە، ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ
باشلىقى، «شىنجاڭ پادىشاھى» (1933 – 1944)،
جاللات شېڭ شىسەي (1897 – 1970)

مۇئەللىق، تالانتلىق ئەدىب، دوكتور نەجىب ئەلكەيلانىي

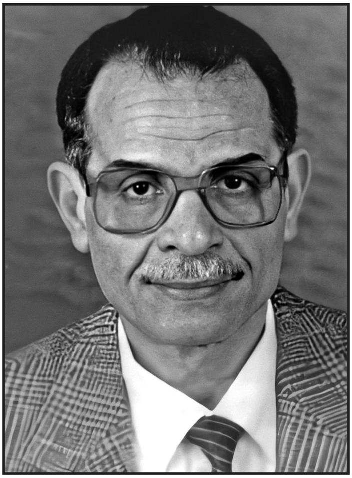

دوكتور نەجىب ئەلكەيلانىي 1931 - يىلى مىسىرنىڭ غەربىيە ۋىلايىتى شەرشابە يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1949 - يىلى تانتادا تولۇق ئوتتۇرا دىپلومىغا ئېرىشىپ، قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىببىي فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. 1955 - يىلى «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» جامائىتىگە قاتناشقانلىقى ئۈچۈن، ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدا قولغا ئېلىنىپ، ئون يىللىق قاماققا ھۆكۈم قىلىنغان. شۇ جەرياندا تۈرمىلەردە ھەرخىل قىيناشلارغا دۇچار بولغان. 1959 - يىلى ئىككى پۈتىنىڭ پەيلىرى تارتىشىپ، ساغلاملىقى ياخشى بولماسلىقى سەۋەبىدىن قويۇپ بېرىلگەن. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇشىنى قايتا داۋاملاشتۇرۇپ، 1960 - يىلى

تېببىي فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن. ئۆز كەسپىدە مەشغۇلاتچى دوختۇرلۇق خىزمىتى بىلەن بىرگە ئەدەبىي ئەمگەكلىرىنىمۇ ئېلان قىلىشقا باشلىغان. كەيلانىي 1965 - يىلى جامال ئابدۇنناسىر دەۋرىدە يەنە بىر قېتىم تۈرمىگە تاشلانغان، 1967 - يىلى «ئالتە كۈن ئۇرۇشى» مەغلۇبىيىتىدىن كېيىن قويۇپ بېرىلگەن. 1968 - يىلى ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدە دوختۇرلۇق كەسپىدە داۋام قىلغان، كېيىن سەھىيە ساغلاملىق مەدەنىيىتى بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولغان.

كەيلانىي 24 يىللىق مۇھاجىرەت ھاياتىدىن كېيىن، 1982 - يىلى مىسىرغا قايتقان ۋە ئاخىرقى كۈنلىرىنى سەۋر - چىدام ئىچىدە راك كېسىلى بىلەن ئېلىشىپ ئۆتكۈزگەن. 1995 - يىلى 7 - مارت كۈنى ۋاپات بولغان ۋە ئانا ۋەتىنى مىسىردا دەپنە قىلىنغان.

نەجىب ئەلكەيلانىينىڭ تۈرمىلەردە تارتقان مۇشەققەتلىرى ئۇنىڭ زۇلۇم ۋە زوراۋانلىققا ئۆچ كۆرۈش، مېھىر - مۇھەببەت، كەڭ قورساقلىق ۋە ئىنسانىيەتنى ھۆرمەتلەش قاراشلىرىغا چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن. شۇ جەھەتتىن، بۇ يۈكسەك ئىنسانىي خاراكتېر ئۇنىڭ پۈتۈن ئەدەبىياتىغا سىڭىپ كەتكەن.

ئۇ ئىجادىيەتلىرىنىڭ مول، سەرخىل ۋە يارقىنلىقى جەھەتتىن ھازىرقى زامان ئىسلامچى ئەدىبلەرنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا تۇرىدۇ. ئۇ رومان، پروزا، شېئىر، ئوبزور، پىكىر - ئىدىيە ۋە تېبابەت ساھەلىرىدە 70 تىن ئارتۇق كىتاب يازغان بولۇپ، يازمىلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئەركىن پەرۋاز قىلغۇچى تالانتلىق ئەدىب، شۇنداقلا ياخشىلىق، پەزىلەت، كەڭ قورساقلىقتىن ئىبارەت ئىنسانىي ۋە ئىسلامىي قىممەت

قاراشلارغا چاقىرغۇچى ئىدى.

ئەدىب كەيلانىي «دىن بىلەن پەن - ئەدەبىيات ئارىسىدا ھېچبىر توقۇنۇش يوق، ئەگەر بار دېيىلسە، ئىسلامغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغان ياكى ئىسلامنىڭ كەڭ شەرىئىتىنى چۈشەنمەيدىغان كىشىلەر ئويدۇرۇپ چىقارغان توقۇنۇش بار. چۈنكى، ئىسلام پەنگە، ئەدەبىياتقا قارشى تۇرمايدۇ، بەلكى ئۇنى تەرغىب قىلىدۇ. مۇسۇلمان دېگەن روھ ۋە تەندىن ئىبارەت بولۇپ، ئىسلامىي ئەدەب - ئەخلاقلاردىن چىقىپ كەتمىسىلا، روھى ۋە تېنىنىڭ ئارام ۋە ھۇزۇر ئېلىشىنى رەت قىلمايدۇ» دەپ قارايتتى.

ئۇ ناھايىتى خۇش پىچىم ۋە كەمتەر بولۇپ، مۇتەبەسسىم، ئىللىق چىراي، سالماق، كەم سۆز، يىراقنى كۆرەر، گۈزەل كىيىنىدىغان، ساغلام لوگىكا، راۋان ئۇسلۇب قاتارلىقلار ئۇنىڭ ھەرھالەتتە، ھەتتا قاپقاراڭغۇ كامېرلاردىمۇ، زالىم جاللاتلارنىڭ قامچىلىرى ئاستىدىمۇ ئۇنىڭدىن ئايرىلمايدىغان سۈپەتلەر ئىدى.

ئەدىب كەيلانىيمۇ مىسىرلىق باشقا ئىسىل قېرىنداشلىرىغا ئوخشاش يۇمۇرىستىك ئىدى. ئۇنىڭ سۆزلىرى، لېكسىيەلىرى ۋە يازمىلىرىنىڭ ھەممىسى يۇمۇرىستىك ئىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ھاياتى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «مەن ھاياتىمنى شائىرلىق بىلەن باشلىدىم، پەقەتلا شېئىر يازاتتىم، شېئىرلىرىمنىڭ كۆپىنچىسى سىياسىي ۋە ھېسسىي شېئىرلار ئىدى. كېيىن ھېكايە - رومانغا يۆتكىلىپ، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىنى ۋە ئۇنىڭ مىسىر جەمئىيىتىگە، بولۇپمۇ مىسىرنىڭ يېزا - سەھرالىرىغا بولغان تەسىرىنى ئىپادىلەيدىغان ‹ئۇزۇن يول› دېگەن

رومانىم بىلەن مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ بىر مۇسابىقىسىگە قاتناشتىم. بۇ مېنىڭ تۇنجى ئۇرۇنۇپ كۆرۈشۈم ئىدى. نەتىجىدە تۇرمىدە تۇرۇپ مۇكاپاتقا ئېرىشتىم. تەلىيىمگە رومانىدىكى ئىسمىم تەخەللۇس ۋە شىفىر بولغاچقا، رومانىنىڭ بىر مەھبۇسىنىڭ ئىكەنلىكى پەقەت نەتىجە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن ئاشكارىلاندى.

ئەرەب ۋە ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مەسىلىلىرىنى تەتقىق قىلىش ھەققىدە بىر بۆلۈك قىسقا ھېكايىلەرنى يازدىم، مەسىلەن: ‹**أرض الأنبياء** (پەيغەمبەرلەر زېمىنى)›، ‹**عمر يظهر في القدس** (قۇدۇستا نامايان بولغان ئۆمەر)›، ‹**ليالي تركستان** (تۈركىستان كېچىلىرى)›، ‹**عمالقة الشمال** (شىمال گىگانتلىرى)›، ‹**عذراء جاكرتا** (جاكارتا قىزى)› قاتارلىقلار. ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى ھەققىدە ‹**اليوم الموعود** (ۋەدە قىلىنغان كۈن)› رومانىنى، ئىسلامنىڭ تۇنجى دەۋرى ھەققىدە ‹**قاتل حمزة** (ھەمزەنىڭ قاتىلى)› رومانىنى يازدىم».

ئاللاھنىڭ دىنى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ھەرمۇسۇلمان ئۆزىنىڭ ئىمكانىيىتى، ئىقتىدارى ۋە كۈچىگە بېقىپ ئورۇنلايدۇ.

ئەدىب ۋە شائىر دوكتور نەجىب ئەلكەيلانىي ھەقىقەتەنمۇ ياخشى يازغۇچى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەدەبىياتىنى دىنى ئۈچۈن ۋە دۇنيانىڭ ھەرىبىرىدىكى مەزلۇم مۇسۇلمان قېرىنداشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرغانىدى. ئۇنىڭ ھېكايە - رومانلىرى، دراملىرى ۋە شېئىر - ئەدەبىياتى ھەتتا ئۇنىڭ تىببىي كەسپى ھەممىسى ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەيدىغان، ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا ئىززەت، مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەتەنلىرى ئۈچۈن ھۆررىيەت ۋە ئىستىقلال تەلەپ

قىلىدىغان مۇشۇ چوڭ نىشان ۋە مۇشۇ بۈيۈك غايە ئۈچۈن ئىدى.

كەيلانىي ئىسلامنىڭ پىكىر - ئىدىيەلىرىنى گۈزەل يوسۇندا ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئىسلام تارىخىي ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ رىئاللىقىنى توغرا ئىسلامىي تەسەۋۋۇر بىلەن چۈشەندۈرگەن ئۈتۈقلۇق ئەدىبلەردىن بولۇپ، بۇ ھال خۇسۇسەن ياش ئوغۇل - قىزلارنىڭ، ئومۇمەن، پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ كۆڭۈللىرىدە ياخشى تەسىرلەرنى قالدۇردى.

❁❁❁❁❁

Qaplanbay
2019.7.11

«تۈركىستان كېچىلىرى» رومانى ھەققىدە

ئەدىب نەجىب ئەلكەيلانىي ئەسەرلىرىنىڭ باش تېمىسى ئىسلام دۇنياسىنىڭ مەۋجۇدىيىتى ۋە كىملىك كۈرىشىدۇر. «تۈركىستان كېچىلىرى» ناملىق مەزكۇر رومان 1971 - يىلى يېزىلغان بولۇپ، ئەسەرنىڭ كىرىش سۆز ئورنىدىكى قىسمىدا بايان قىلىنغىنىدەك، نەجىب ئەلكەيلانىي ھەجگە بارغىنىدا مەككەدە تىجارەت قىلىدىغان تۈركىستانلىق بىر بوۋاينىڭ ھايات ھېكايىسىنى ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلايدۇ. ھېكايە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر ئورۇن ئالغان، خىتتاي ئىستىبدادىغا قارشى ھۆرلۈك ئىزدىگەن خوجانىياز ھاجى يېغىلىقى بىلەن باشلاپ ئالتاي بۆركۈتى ئوسمان باتۇرنىڭ كۆرەشلىرى ۋە ئاقىۋەتتە يەنىلا قىزىل خىتتاينىڭ چاڭگىلىدا قالغان ئانا ۋەتىنىنىڭ 1930 – 1951 - يىللار ئارىسىدىكى قىسمەتلىرىنى بايان قىلىدۇ. بوۋاينىڭ ھەققىي كەچۈرمىشلىرىدىن تەسىرلەنگەن ئەدىب كەيلانىي قەلىمىنى قولغا ئىلىپ، ئەسلىگە سادىق بولۇپ، جايىدا بەدىئىي جانلاندۇرۇشلار بىلەن بىر ئەدەبىي رومان يېزىپ چىقىدۇ. رومان مەزمۇن جەھەتتىن ئوخشىشىپ كېتىدىغان ۋە ئۇيغۇر خەلقىگە تونۇشلۇق بولغان «**ئويغانغان زېمىن**» (1988) ۋە «**ئانا يۇرت**» (2000) رومانلىرىدىن خېلىلا بۇرۇن ئېلان قىلىنغان، شۇنداقلا چەتئەلدە ھەمدە بىرىنچى قول شاھىدىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن، بىرىنچى شەخس تىلىدا، ھەرقانداق تاسقاش ۋە پۇتاشلاردىن خالىي بايان قىلىنغان ھايات سەرگۈزەشتىسىنىڭ بەدىئىيلەشتۈرۈلگەن ھالىدۇر.

نەجىب ئەلكەيلانىي ھېكايىنى 1930 - يىلىدىكى خىتتاي ئىستىلاسىدىن باشلاپ، ئۇيغۇر قىزنىغا ئۆيلىنىش نىيىتىدە بولغان خىتتاينى بىر «ئوفىتسېر»، قىزنىڭ ئاتىسىنى بولسا «قۇمۇل ئەمىرى» دەپ جانلاندۇرىدۇ.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى 1884 - يىلىدىن بېرى خىتتايلارنىڭ ئىستىلاسى ئاستىدا ئېزىلمەكتە. 1931 - يىلىدىكى قۇمۇل ئىنقىلابىنىڭ پىلتىسىنى تۇتاشتۇرغان ۋەقە ھەقىقەتەن بىر خىتتاينىڭ بىر ئۇيغۇر قىزىنى مەجبۇرىي نىكاھىغا ئېلىشقا تىرىشىشىدۇر. لېكىن، بۇ يۈزسىز خىتتاي بىر «ئوفىتسېر» ئەمەس، ئەسلىدە 1931 - يىلىنىڭ بېشىدا جىن شۇرېن تەرىپىدىن قۇمۇلنىڭ ئاراتۈرك ناھىيەسىگە قاراشلىق شوپۇلغا جايلاشقان ئېغىزغا باج باشقۇرغۇچى بولۇپ تەيىنلەنگەن جاڭ گوخۇ ئىسىملىك بىر خىتتايدۇر. قىزى سورالغان كىشى سەلتەنەتلىك «قۇمۇل ئەمىرى» ئەمەس، بەلكى قۇمۇلنىڭ 120 كىلومېتىر شەرقىگە جايلاشقان شوپۇلنىڭ دورغىسى سالىھ دورغا دېگەن كىشىدۇر. جاڭ گوخۇ زورلۇق بىلەن سالىھ دورغىنىڭ ئايىسخان (ياكى ئايىنىساخان – ئويغانغان زېمىن، 169 - بەت) ئىسىملىك قىزىنى نىكاھىغا ئالماقچى بولىدۇ. غۇرۇرلۇق شوپۇل دورغىسى سالىھ دورغا ۋە دوستى، ئۈچبېگى (دېھقان بېگى، چارۋا بېگى، سۇ بېگى/مىراب) ئابدۇنىياز مىراب ۋە ئەتراپتىكى بەزى دورغىلار توينى «ماقۇللايدۇ» ۋە يەرلىك ئۆرپ - ئادەتلەرگە ئۇيغۇن توي ئۇيۇشتۇرۇلىدۇ. توي كېچىسى ئايالچە كىيىنگەن «كېلىن» چىمىلدىقتا جاڭ گوخۇنى، تالادىكىلەر جاڭ گوخۇ بىلەن بىرگە كەلگەن خىتتايلارنى نەق مەيداندا يەر چىشلىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن

قۇمۇل تاغلىرىدا ئىنقىلاب بىردەك پارتلايدۇ. كېيىن سالىھ دورغا ۋە ئابدۇنىياز مىراب قاتارلىقلار خوجا نىياز ھاجىغا بەيئەت قىلىپ ئىنقىلابتا پائال خىزمەت كۆرسىتىدۇ. ئىنقىلاب مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، سالىھ دورغا خوجا نىياز ھاجى بىلەن بىرگە 108 كىشى 1938 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۆلتۈرۈلىدۇ.

مۇئەللىف كەيلانىي شەرقىي تۈركىستاننى «شىمالغا جايلاشقان بىر دۆلەت»، قىزلىرىنى «سېرىق چاچ، كۆزى كۆك»، خۇددى سىلاۋ مىللەتلىرىدەك تەسۋىرلەيدۇ. بەزى دىئالوگلاردا «دېڭىز دولقۇنلىرى بىلەن ئېلىشىش» ۋە «قۇتقۇزۇش كېمىسى» تىلغا ئېلىنىدۇ. ۋەھالەنكى، شەرقىي تۈركىستان دېڭىزدىن ئەڭ يىراق، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ كىندىكىگە جايلاشقان، قىزلىرى قۇندۇز قارىسى چاچلىرى، قوي كۆزلىرى بىلەن تەسۋىرلىنىدىغان بىر يۇرتتۇر. بۇلاردىن مۇئەللىفنىڭ ئېھتىمال تېخى يەرشارلىشىش دېگەندەك تەرەققىي قىلمىغان 1970 - يىللاردا، چەكلىك ئىمكانىيەتلەر تۈپەيلى شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە ئەتراپلىق ئۇچۇرغا ئىگە ئەمەسلىكىنى، بەلكىم ھېچقاچان بېرىپ باقمىغان، ھەتتا خەرىتىدە يۇزىدىمۇ كۆرۈپ باقمىغان بولۇشى مۇمكىنلىكىنى پەرەز قىلىشقا بولىدۇ. شۇمۇ بىر ھەقىقەتتۇركى، بەدىئىي ئەسەرلەر رېئاللىقتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. قەلەم ئىگىسى ۋەقەلىكنىڭ تېخىمۇ جانلىق يورۇتۇلۇش ئېھتىياجىغا قاراپ ئۆز تۈيغۇ - تەسەۋۋۇرلىرىنى قوشۇپ قويىدۇ. مۇئەللىف ئوتتۇرا يەر دېڭىزى بويىغا جايلاشقان مىسىر مەملىكىتىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن، مىسىر ۋە ئەرەب دۇنياسىغا تونۇشلۇق بولغان دېڭىز ۋە شۇنىڭغا ئالاقىدار تەسۋىرلەرنى، شۇنداقلا

شىمال ئەللىرىنىڭ خەلقلىرىنىڭ تىپىك تەسۋىرلىرىنى قولىنىشى ناھايىتى نورمال ئەھۋال دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. مۇئەللىف بەلكىم تۈركىستان نامىدىن چىقىپ تۇرۇپ، تۈركىيە تۈركلىرىگە ئوخشىتىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن.

مۇئەللىف يەنە بىر يەردە «خىتتاي ئوفتىسېر»نىڭ «ئەپيۇن ئۇرۇشى»نى باشتىن كەچۈرگەنلىكىنى ئىما قىلىدۇ. ھالبۇكى، ئىككىنچى قېتىملىق ئەپيۇن ئۇرۇشىمۇ 1860 - يىلى ئاخىرلاشقان بولۇپ، روماندىكى تارىخىي دەۋر بولغان 1930 -، 1931 - يىللاردىن 70 يىل بۇرۇنقى ۋەقەدۇر. دېمەك، نەجىب ئەلكەيلانىي خىتتاي تارىخىدىكى ئىككى قېتىملىق ئەپيۇن ئۇرۇشىدىن خەۋەردار ئەمما تارىخىي دەۋرى ھەققىدە خاتالىققا يول قويغان.

ئەدىب نەجىب ئەلكەيلانىي مەزكۇر روماندا بايان قىلغان تارىخىي ۋەقەلەرنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىكى، ئىنقىلابچى تارىخىي شەخسلەرنىڭ ئىسىملىرى ۋە ۋەقەلەرنىڭ چىنلىقى چوڭ جەھەتتىن توغرا بولۇپ، بەزى ئىنچىكە تەپسىلاتلاردا يېڭىلىشىپ كېتىشى، ئەسلىدىلا ئۆزىگە تامامەن ناتونۇش بىر ئەل ھەققىدە قەلەم تەۋرەتكەن بىرى ئۈچۈن ساقلانغىلى بولمايدىغان بىر ئېھتىماللىقتۇر.

روماندا ئاپتور ھېكايىنى قۇمۇل شەھەر ئىچىدىن، قۇمۇل ۋاڭىنىڭ سارىيىدىن باشلايدۇ. ئىنقىلابنى باشلىغانلارنىڭ بىرىنىڭ «قۇمۇل ئەمىرى» ئىكەنلىكى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ. ئەمما، تارىخىي يازما مەنبەلەر ۋە «ئىز»، «ئويغانغان زېمىن» قاتارلىق تارىخىي رومانلاردىمۇ ئۆز دەۋرىدىكى شامەقسۇت ۋاڭ ياكى ئوغلى قورچاق نەزەر ۋاڭلارنىڭ ھېچقاچان خەلق تەرەپدارى بولمىغانلىقى بايان قىلىنىدۇ. مەزكۇر

رومانىلار ياكى ۋەتەندە ئېلان قىلىنغان مەۋجۇت يازما مەنبەلەرنى كوممۇنىست تارىخچىلىقى ۋە ئەدەبىياتىنىڭ فېئودالىزمغا قارشى مەيدانىنىڭ تەقەززاسى بىلەن بۇرمىلانغانمىكىن دېسەك، 1949 - يىلى ۋەتەندىن ھىجرەت قىلىپ چىقىپ كەتكەن، ئۆز ۋاقتىدىكى خوجا نىياز ھاجىنىڭ كاتىبى، مەرھۇم ھەمىدۇللاھ مۇھەممەد تۇرپانىي ئۆزىنىڭ «تۈركىستان تارىخى» (1931 – 1937 - يىللار ئارىسى تۈركىستان ئىنقىلاب تارىخى) ناملىق ئەسىرىدە «ئىز» ۋە «ئويغانغان زېمىن»نىڭ مەيدانىنى تەستىقلايدۇ. شۇڭا، ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلەرنى قايمۇقتۇرۇپ قويماسلىقى ئۈچۈن، ئەسەردىكى پەقەتلا «قۇمۇل ئەمرى» «بەگ» كە، «قۇمۇل سارىيى» «بەگ قەسرى» گە ئالماشتۇرۇلدى.

روماندا يەنە بەزىبىر ھەقىقىي تارىخىي ۋەقەلەرگە ئالاقىدار خاتا مەلۇماتلار بار بولۇپ، مۇھىمراقلىرىدىن غۇلجىدا قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلۇش تارىخى 1945 - يىلى دەپ بېرىلگەن بولۇپ، توغرىسى 1944 - يىلى 12 - نويابىردۇر.

روماننىڭ باش پېرسوناژى «مۇستافا مۇراد ھەزرەت»، مەشۇقى «چولپان»، ئاغىنىسى «مەنسۇر دورغا»، «رىزۋانگۇل»، خىتتاي ساقچىلار «چېن لى» ۋە «باۋدىڭ»، ساتىراش «ئابدۇلخالىق»، قاتارلىقلار مۇئەللىف تەرىپىدىن يارىتىلغان پېرسوناژلار بولۇپ، «بەگ، ئاغىچا ئايىم ۋە بەگ قىزى»، «خوجانىياز ھاجى، شەرىپخان تۆرە، ئەلىخان تۆرە، ئەھمەدجان قاسىمى، ئوسمان باتۇر، مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا» قاتارلىق ئىجابىي شەخسلەر ۋە «خىتتاي ئوفىتسېر، جىن شۇرېن، شېڭ شىسەي، ۋۇ جوڭشىن، جاڭ جىجوڭ» قاتارلىق ئىشغالچى خىتتايلار، قانخور ئىستىخباراتچى «سەيىد ھاجى»

باشلىق ئۈچ ھاجىلار، «بۇرھان شەھىدى» قاتارلىق كوممۇنىستلار ھەقىقىي تارىخىي شەخسلەردۇر.

روماندىكى بەزى مەزمۇنلار تارىخىي ساۋاق نۇقتىسىدىن بۈگۈنكى قىسمەتلىرىمىزگە ئىنتايىن يارقىن سېلىشتۇرما بولالايدۇ:

1. رومانىنىڭ تۈنجى تېمىسى بولغان 1930 - يىللاردا شەرقىي تۈركىستان قىزلىرىنىڭ خىتتايلارغا «قانۇنلۇق» نىكاھقا زورلىنىشى (بۇ قىسمەت 1933 – 1944 - يىللار ئارىسى ھۆكۈم سۈرگەن جاللات شېڭ شىسەي دەۋرىدە تېخىمۇ ئەۋجىگە چىققان)، ئاتالمىش «خەلقلەرنىڭ ئەركىنلىكى» تەرەپدارى بولشېۋىك رۇسلار ياكى تاجاۋۇزچى خىتتايلارنىڭ ھەرپۇرسەتتە بىر خەلقنىڭ غۇرۇرى بولغان خوتۇن - قىزلىرىغا كۆز تىككەنلىكى، ھەتتا رۇسلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى نەسىللىك ساغلىقلارنىمۇ تىنچ قويمىغانلىقىنى؛ شېڭ شىسەي دەۋرىدىكى مەجبۇرىي ئىشپىيونلۇق ۋە بۇنىڭ نەتىجىسى بولغان ئاتا بالىدىن، ئاكا ئىنىدىن خاتىرجەم بولالمايدىغان ئۆزئارا ئىشەنچسىزلىك؛ خاھلىغانچە ئادەم تۇتۇش، توقۇلما باھانىلەر بىلەن تۈرمە - لاگېرغا قاماشلار؛ شېڭ شىسەي ۋە رۇس كوممۇنىستلىرىنىڭ رەزىل ئەپت - بەشىرىلىرىدىن بىرى بولغان ئىجتىمائىي ئەخلاق دۇشمەنلىكى، ئاياللارغا چىن مەندىكى ھۆرمەتتىن يوقسۇل ئىكەنلىكى ناھايىتى روشەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، «چولپان» خاراكتېرىنىڭ ئۆزىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە «بەگ قىزى ۋە ئائىلىسى»نى قۇتقۇزۇپ قېلىشى، گەرچە كۆرۈنۈشتە بولسىمۇ ئىمان ئېيتقان «باۋدىڭ» خاراكتېرى بىلەن بىرگە ياشاش جەريانىدا ھاراققا ئۆگىنىپ قېلىشى؛ شېڭ شىسەي ياقتۇرۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن

ئالتاي تەرەپتىن ئېلىپ كېلىنگەن، پەقەتلا ئائىلىسىنىڭ زاۋالىنى خاھلىمىغانلىقى ئۈچۈن شېڭنىڭ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىشىغا چىداپ كەلگەن ياش قىز؛ «مەنسۇر دورغا»نىڭ ئاياللىرىنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىنىشى، كوممۇنىستلار بېسىۋالغان رايونلاردىكى ئاياللارنىڭ كىيىم - كېچەك «ئىسلاھاتى» قاتارلىق ئاز، ئەمما ئىبرەتلىك مىساللار ئارقىلىق كوممۇنىستلارنىڭ نەقەدەر نومۇسسىز ئىكەنلىكى، بۇ خىل نائىنسانىي ھاكىمىيەت تۈزۈلمىسى ئاستىدا شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ نەقەدەر ئېغىر كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرگەنلىكى بايان قىلىندۇ. ھالبۇكى، بۇ پەقەتلا كەلمەسكە كەتكەن ئۆتمۈش ئەمەس، بەلكى بۈگۈنكى كۈندىمۇ بۇنىڭدىن كەم قالمايدىغان قورقۇنچلۇق مەنزىرىلەر شەرقىي تۈركىستان زېمىنىدىن كۆتۈرۈلگىنى يوق. كۈنىمىزدىمۇ شەرقىي تۈركىستاندا مەجبۇرىي «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئۆلگىلىك ئائىلىلىرى»، «تۇغقاندارچىلىق»؛ ئاتالمىش «تەربىيەلەش» مەركەزلىرى نامىدىكى لاگېر ۋە تۈرمىلەردە ئەركىدىن مەجبۇرىي مەھرۇم قىلىنغان قىز - ئاياللارغا، ھەتتا ئەرلەرگە قىلىنىۋاتقان ئىنسان قېلىپىدىن چىققان زۇلۇم - ھاقارەت؛ مىللىي خورلۇق، ئۆرپ - ئادەتكە، دىنىي ئېتىقادقا، جۈملىدىن تىرىكلەرنىڭ مەسجىد - جامەلىرىگە، ئۆلۈكلەرنىڭ قەبرە مازارلىرىغىچە قىلىنىۋاتقان دەپسەندىچىلىك؛ شەرقىي تۈركىستاندا ياكى خىتتاي ئۆلكىلىرىدىكى كارخانىلاردا مەجبۇرىي، ئەرزان مائاش بىلەن خىزمەتكە سېلىش؛ زامانىنىڭ نېمەتلىرىدىن بولغان تور - ئالاقە ئىمكانىيىتىدىن خەلقنى تەقىپ ئاستىغا ئېلىشتا پايدىلىنىشتەك سىياسەت ئاز كەم يۈز يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندىمۇ، قانخور شى جىنپىڭنىڭ رەھبەرلىكى ۋە جاللات چېن چۈەنگونىڭ بىۋاستە يېتەكچىلىكىدە قايتا ئوتتۇرىغا

چىقتى. بۇ مۇناسىۋەت قارارلار كۆنىمىزدىمۇ شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى ھەددىدىن زىيادە ئېھتىياتچانلىققا، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇشقا، دۇنيا تولغۇل ئەڭ يېقىنىغىمۇ ئاڭلىتالماسلىققا، ئەڭ ئېغىرى دىن، ئىرق ۋە مەدەنىيەت پەرقىگە پەرۋا قىلماي مەجبۇرىي توپلىشىش سەۋەپلىك ئاز بولمىغان شەرقىي تۈركىستان قىزلىرىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ قان يېشىغا سەۋەب بولماقتا.

2. روماندا شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئۆز غۇرۇر ۋە ئار - نومۇسىنى قوغداش ئۈچۈن خوجا نىياز ھاجىنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشۇپ قىلغان جەڭلىرى، جەڭگە ئاكتىپ ئاۋاز قوشقانلارنى ئۇيغۇر ياكى قازاق، ئۆزبېك ياكى قىرغىز دېمەي، بىرلا كىملىك – مۇسۇلمان تۈركىستانلىق سالاھىيىتى بىلەن ئىپادىلەپ خەلقىمىزنىڭ ئەزەلدىن بىرى تار دائىرىدە مىللەت، قەبىلە ئايرىماي، تۈركىي مۇسۇلمانلىق كىملىكى ئاستىدا ھۆر ۋە ئىتتىپاق ياشىغانلىقى پەقەتلا مىسىرلىق ئەدىب نەجىب ئەلكەيلانىينىڭ ئەدەبىي تەسۋىرى بولماستىن، ئەكسىچە تارىخنامىلەردىمۇ دائىم ئۇچرايدىغان بىر ھەقىقەتتۇر ۋە بۇنىڭ ئەڭ يارقىن مىسالى 1933 - يىلى كاشغەردە قۇرۇلغان، مائارىپ نازىرى ئۆزبېك، ھەربىي قوماندانى قىرغىز بولغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» مىزدۇر. ئەمما، بۈگۈنكى كۈندە بىزلەر شەرقىي ۋە غەربىي تۈركىستاندا كوممۇنىستلار ئورناتقان نەچچە ئەۋلاد قىزىل مائارىپنىڭ نەتىجىسىدە تۈركىستان خەلقىنى تۆرلۈك مىللەتلەرگە ئايرىپ، «بىز» ۋە «ئۇلار» دېيىشكە باشلىدۇق. ئەڭ مۇھىم بولغان تېگى بىر تۈرك، دىنى بىر مۇسۇلمان قەۋم ئىكەنلىكىمىزنى ھەممىمىز ئۇنتۇپ، تار مىللەتچىلىكتە جاھىللارچە

ئەزۋەيلمەكتىمىز. سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن، غەربىي تۈركىستاندا قۇرۇلغان «قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان» قاتارلىق 130 مىللەت ياشىسىمۇ بىرلا مىللەت نامى بىلەن قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتلەرگە قاراپ بىزمۇ «ئۇيغۇرىستان» قۇرىمىز دېگۈچىلەر ئۇيغۇر خەلقىنىڭ پۈتكۈل تۈركىستان تارىخىدىكى مەدەنىي ۋە مەئرىپىي ئورنىنى تار دائىرىگە چۈشۈرۈپ قويۇۋاتقانلىقىنى، بىھۇدە تار مىللەتچىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى تونۇپ يېتەلمىگەنلىكىدىن باشقا نەرسە ئەمەستۇر.

3. ئەدىب نەجىب ئەلكەيلانىي ئەسەرلىرىنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى ئىسلامىي كىملىك، ساغلام ئېتىقاد بەكرەك ئالدىنقى پىلانغا قويۇلغانلىقى بولۇپ، بۇ ئەسەردىمۇ شەرقىي تۈركىستان مۇجاھىدلىرى ۋە رەھبەرلىرىنىڭ كاللىسىدا ناھايىتى ئېنىق بولغان ئىسلامىي مەۋقە ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈلگەندۇر. ئەسەردە تىلغا ئېلىنغان تارىخىي شارائىتتا ۋەتىنىمىز گەرچە زامانىۋى مائارىپ تېخى يېڭى بىخ سۈرۈشكە باشلىغان، ئەنئەنىۋي مائارىپمۇ نىسبەتەن تار دائىرىدە ۋە كەينىدە قالغان بولۇشىغا قارىماي خوجا نىياز ھاجى، سابىت داموللام، شەرىپخان تۆرە، ئەلىخان تۆرە ۋە ئوسمان باتۇرلارنىڭ ئۇممەت ئېڭى كۈچلۈك، ئىسلامىي ئىلىم ئاساسلىرى مۇستەھكەم، خەلقىئارا مەسىلىلەرگە قارىتا بار ئىمكانىيەت دائىرىسىدە ئالاقىدار بولۇش ۋە دەۋسەشتە ئۆز زامانىسىغا نىسبەتەن قابىلىيەتلىك كىشىلەر ئىدى. گەرچە ئىنقىلاب خېلى ئۇزۇن داۋاملاشقان بولسىمۇ، شۇ دەۋر شارائىتى، خەلقىئارالىق مەنپەئەتلەر شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا قارشى قوغدالغانلىقى ئۈچۈن ئاخىر ئاقىۋەتتە مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ ۋەتەن مۇنقەرز بولدى.

4. كەيلانىي كەلگۈندى خىتتايلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى، كېڭەيمىچى چارلىق رۇسىيىسىدىن كېيىن ساختىپەز بولشېۋىكلارنىڭ غەربىي تۈركىستاننى بېسىۋالغانلىقىنى تىلغا ئېلىش ئارقىلىق ئەزەلىي قان - قېرىنداش ۋە دىنداش بۈيۈك تۈركىستان خەلقىنىڭ مەجبۇرىي ئايرىۋېتىلگەنلىكىنى، ئىمام بۇخارىي، فارابىي، ئىبنى سىنا ۋە ئالىم بىرۇنىيلارنىڭ ئانا ۋەتىنىنى ئەرەب دۇنياسىغا تونۇشتۇرغان. گەرچە بولشېۋىكلاردىن قاچقان غەربىي تۈركىستانلىق زىيالىي، ئۆلىمالارنىڭ ھېكايىسى تىلغا ئېلىنمىغان بولسىمۇ، ئۆز ۋاقتىدا، 1949 - يىلى ئاتالمىش «ئازادلىق ئارمىيە» شەرقىي تۈركىستاننى بىر پاي ئوق ئاتماي ئىستىلا قىلىۋېلىشتىن بۇرۇن ستالىننىڭ قانلىق سىياسىتىدىن قاچقان نۇرغۇنلىغان زىيالىي، ئەدىب ۋە ئۆلىمالار جۈملىدىن ئەسلى ئوشلۇق ئۆزبېك ئۆلىما، سابىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى رەئىسى ئەلىخان تۆرە ساغۇنىي (1885 – 1976) شەرقىي تۈركىستاندا پاناھلىنىپ ئېرىشكەن ئىدى. ۋاھالەنكى، بۈگۈن مۇستەقىللىقنى نائىل بولغان بۇ زېمىنلاردا قۇرۇلغان ھاكىمىيەتلەر كوممۇنىست خىتتاي ھاكىمىيىتى بىلەن ئېغىز - بۇرۇن يالىشىپ، پاناھلىق تىلىگۈچىلەرگە كۈن كۆرسەتمەيۋاتماقتا.

رومان بەدىئىي تەسۋىر ۋە ئەدەبىي تىل جەھەتتە ئىنتايىن مۇۋەپپەقىيەتلىك يېزىلغان بولۇپ، تۈنجى نەشرىدىن بۈيانقى ئاز كەم يىرىم ئەسىر ئىچىدە تۈركچە (1984)، ئىنگلىزچە (2012) قاتارلىق نۇرغۇن تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان. روماننى ھەقىقىي قەھرىمانلىرىغا، ئەسلى تەقدىم قىلىنىشى كېرەك بولغان شەرقىي تۈركىستانلىق ئوقۇرمەنلەرگە ئارماغان قىلىش ۋاقتى نىھايەت

يېتىپ كەلدى. ئەسەر ئەرەب تىلىدىن بىۋاستە ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان بولۇپ، روماندا تىلغا ئېلىنغان ھەقىقىي تارىخىي شەخسلەردىن شەرقىي تۈركىستانلىق مۇجاھىدلار، ئىستىلاچى خىتتاي تاجاۋۇزچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ كوممۇنىست گوماشتىلىرىدىن بەزى شەخسلەرنىڭ ھەقىقىي رەسىملىرى مەزكۇر ئۇيغۇرچە تەرجىمىگە خاس قىلىپ، كىتابنىڭ بېشىدا قوشۇمچە قىلىپ بېرىلدى. رومان ئىچىدىكى مەزمۇنغا مۇناسىپ بەزىبىر تارىخىي سۈرەتلەر قىستۇرۇلدى. تەرجىمىدە قولدىن كېلىشىچە ئەسلىگە سادىق ۋە ئەينى پاساھەتتە ئىپادىلەشكە تىرىشىلدى. ئەمما تىللار ئارىسىدىكى مۇقەررەر پەرقلەر تۈپەيلى يەنىلا سەۋەنلىكلەردىن خالىي بولالماسلىق تەبىئىيدۇر. بۇ بارىدا ھەربىر ئوقۇرمەننىڭ توغرا چۈشىنىشىگە ھاۋالە قىلىمىز.

ساجىيە ئىسلام تەتقىقات مەركىزى

2020 - يىلى. ئىستانبۇل

❀❀❀❀❀

مۇسۇلمانلار ئۆز يۇرتلىرىنى بىلمەس بولۇپ كەتتى

مۇقەددەس مەككە شەھىرى ھەرىيلى يۈز مىڭلىغان ھاجىلارغا قۇچاق ئاچىدۇ. خىلمۇخىل ئىرق ۋە مىللەتلەردىن مۇسۇلمانلار كەئبەنىڭ ئەتراپىغا توپلىنىدۇ. ئافرىقىدىن كەلگەن قارا تەنلىكلەر، ياۋروپا ۋە ئامېرىكىدىن كەلگەن ئاق تەنلىكلەر، ئاسىيا تاغلىرىنى ئېشىپ كەلگەن سېرىق تەنلىك مۇسۇلمانلار؛ ئەرەبلەر، پارسلار، تۈركلەر، پاكىستانلىقلار، ئافغانلار توپ - توپ بولۇپ كېلىشىپ كەئبەنىڭ ئەتراپىدا تەكبىر ۋە تەھلىل سادالىرىنى ياڭرىتىدۇ. ھەممىسى ئۇشبۇ مۇقەددەس ئۆينىڭ ئەتراپىدا تاۋاپ قىلىپ، سافا بىلەن مەرۋە ئارىسىدا سەئيى قىلىپ، ھەزرىتى ئىبراھىمنىڭ ماقامىدا ناماز ئوقۇيدۇ. زەمزەم سۈيىدىن بىر قانچە يۇتۇم ئىچىۋېلىش ئۈچۈن بەجايىكى بىر - بىرلىرى بىلەن بەسلىشىدۇ. ئوخشىمىغان تەرەپ، تۈرلۈك يوللاردىن كېلىپ، بۇ مۇقەددەس كېسىشىش نۇقتىسىدا جەم بولغان بۇ مۆمىنلەر ئۆزلىرىگە خاس رەڭ ۋە تىللارنى نامايان قىلىشىدۇ، ئەمما بىر نەرسە ھەممىگە ئورتاق ئىكەنلىكىمۇ روشەندۇر: ئاللاھقا، رەسۇلىغا ۋە كىتابىغا بولغان چىن ئىمان!

پېشىن نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، مەككە مۇكەررەمەدە تۇرۇۋاتقان ئۆيۈمگە قاراپ ماڭدىم. ئارقا يوللاردىن، تار كوچىلاردىن ئايلىنىپ مېڭىۋاتاتتىم. بۇ ئارقا كوچىلاردا تەسۋىلەر، جايىنامازلار، ھەرخىل بېزەلگەن باش كىيىملەر ۋە دۇئا كىتابلىرى قاتارلىق نەرسىلەر سېتىلاتتى. دۇكانلاردىن بىرسىگە كىرىپ ئولتۇردۇم.

دۇكاندارنىڭ چىراي تۇرقى، رەڭگىرويىدىن يەتمىشلەردىن ئاشقانلىقىنى ۋە ئۆزىگە خاس تەلەپپۇزىدىن ئۇنىڭ ئەرەب ئەمەسلىكىنى تەخمىن قىلغىلى بولاتتى. بىر تەرەپتىن چىرايلىق تەسۋىلەرنى كۆرگەچ:

– نەدىن بولسىز؟ – دەپ سورىدىم.

قايغۇغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ئىپادە بىلەن لاپپىدە بىرنى قاراپ قويۇپ:

– ئاللاھنىڭ كەڭرى يۇرتلىرىنىڭ بىرىدىن، – دېدى.

– چۈشەندىم، ئەمما قايسى دۆلەتنى دەيسىزكىن؟

ياشقا تولغان كۆزلىرى بىلەن يەنە بىر قېتىم قارىدى، تىترەڭگۈ بىر ئۇھسىنىش بىلەن قوشۇپ:

– تۈركستان، – دېدى.

ئازراق ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، قايتا سورىدىم:

– تۈركستان دېگەن تۈركىيەگە قارامدۇ؟

مەيۈسانە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

– مۇسۇلمانلار ئۆز يۇرتلىرىنى بىلمەس بولۇپ كەتتى! – دېدى ۋە:

– نېمە ئىش قىلىسىز؟ – دەپ سورىدى.

– مىسىردا دوختۇرمەن.

– دېمەك، شانۇ - شەۋكەتلىك ئەلئەزھەر جايلاشقان دۆلەتتە ياشايسىزۇ، تۈركستاننىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيسىز دەيلى! ئىمام بۇخارىي، ئىبنى سىنا، فارابىي ۋە بىرۇنىينى بىلمەي قالمايسىز

ھەقچان؟

– ئەلۋەتتە بىلىمەن...

– ئەنە شۇلار مېنىڭ يۇرتۇمدىن.

ئۇنىڭدىن كېيىن، مۇستافا مۇراد ھەزرەت ئىسلىملىك بۇ مويسىپىت كىشى ماڭا تۈركىستان ۋە تۈركىستاننىڭ بېشىدىن ئۆتكەن كۈلپەتلەر ھەققىدە سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى.

«تۈركىستان شىمالغا جايلاشقان بىر دۆلەت بولۇپ، مۇستەملىكچىلەر بۇ گۈزەل يۇرتنى شەرقىي تۈركىستان ۋە غەربىي تۈركىستان دەپ ئىككىگە بۆلدى. رۇسلار غەربىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قوشۇۋالدى، شەرقىي تۈركىستاننى بولسا خىتتايلار بېسىۋېلىپ، ئۆز چېگرالىرىغا قوشۇۋالدى ۋە ‹يېڭى چېگرا› مەنىسىدە ‹شىنجاڭ› دەپ ئىسىم قويۇۋالدى. يەنى، پۈتۈن تۈركىستان سوتسىيالىزمنىڭ ئىككى تۆمۈر پەنجىسى ئاستىدا ئېزىلىشكە باشلىدى. شۇنداق قىلىپ، ئاللاھنىڭ نامى زىكىر قىلىنىدىغان، شەرەپلىك تارىخ ۋە كۆز قاماشتۇرغۇچى مەدەنىيەتلەر ياراتقان ئۇلۇغ بىر قەدىم ئىسلام دىيارىنى نابۇت قىلىشتى. تۈركىستان ئىككىنچى ئەندەلۇس بولۇپ قالدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ ناھايىتى ئىبرەتلىك بىر خاتاسى ئۆز تارىخلىرىدىن چورتلا دېگۈدەك بىخەۋەرلىكى ۋە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ياشايدىغان مۆمىنلەر ھەققىدە ئاساسەن بىر نەرسە بىلمەسلىكىدۇر. يەنى، مۇسۇلمانلار بىر - بىرلىرى بىلەن ئالاقىسى يوقتەك ياشايدۇ».

ئاپئاق ساقاللىرى تىترەشكە باشلىغان ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ گېپىنى داۋام قىلدى. ماڭا يېقىنراق كېلىپ:

– چاي ئىچەمسىز؟ – دەپ سورىدى.

– ئىچەي، لېكىن هايات هېكايىڭىزنى باشتىن ئاڭلىغۇم بار، – دېدىم.

نەۋرىسى بولسا كېرەك، بىر بالىنىڭ قولىدىن بىر پىيالە چاينى ئېلىپ ئىچكەچ گېپىنى داۋام قىلدى:

– هايات هېكايەم قايغۇ - هەسرەت، دەرد - ئەلەم ۋە ئىزتىراپلار بىلەن تولغان. هەرىيلى بۇ مۇقەددەس تۇپراققا مىڭلىغان كىشى كېلىپ، هەج پەرزىنى ئادا قىلىپ يەنە بىر نەچچە كۈندىن كېيىن كەلگەن يوللىرى بىلەن قايتىشىدۇ. هەج دېگەن مۇسۇلمانلارغا قانداق كەلگەن بولسا شۇنداق كېتىشلىرى ئۈچۈن پەرز قىلىنىپتىكەنمۇ؟ مەن ئۇنداق قارىمايمەن. بۇ مۇقەددەس دىيارنىڭ زىيارەتچىلىرىگە

مەسجىدى هەرەم - مەككە، 1970 - يىللار

ئورغاق ۋە بولقا ئاستىدا ئېزىلىپ، ئىڭراۋاتقان بىچارە مۇسۇلمانلارنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاتمايمەنمۇ؟ دېگىنىڭىزدەك بولسۇن، ئاخشاملىقتا كۆرۈشەيلى. مەن بىر نەچچە كىتاب ئەكىلەي ۋە سىزگە ئۇزۇن ھېكايەمنى سۆزلەپ بېرەي. ئاھ... مەن بۇيەردە تۇرغىنىم بىلەن يېشىل يۇرتۇمنىڭ مۇقەددەس تېغى – تەڭرىتاغ كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. سىزگە پاكىستان بىلەن تۈركىستان ئارىسىدىكى پامىر تاغلىرى؛ چۈمبەل - روماللىرى يىرتىپ تاشلانغان ئايالالار؛ زامانىۋى مەكتەپلەردە دىنسىزلىق بىلەن تەربىيەلىنىپ ماڭقۇرتلاشتۇرۇلۇۋاتقان باللار؛ باتىل ۋە يالغانلار ئارقىلىق دىنى ۋە تارىخى ئۇنتۇلدۇرۇلغان ياشلار؛ چەيلەنگەن مۇنبەر ۋە قۇببەلەر؛ سىبرىيەگە سۈرگۈن قىلىنىپ، كىشىنىڭ ئەقلى كۆتۈرمەيدىغان قىيىن - قىستاقلارغا دۇچار بولغان كىشىلەر ھەققىدە سۆزلەپ بېرىشكە تىرىشىمەن.

مەن بىر شەرقىي تۈركىستانلىق... ئەمىسە ھېكايەمگە باشتىن قۇلاق سېلىڭ...

❀❀❀❀❀

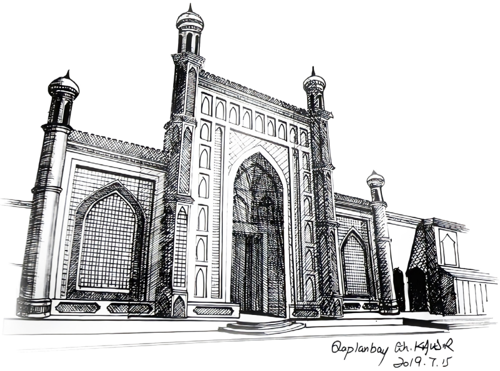
Qaplanbay
2019.7.15

1

1930 - يىلى.

شۇ يىلى خىتتايلار تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغان قۇمۇلدا ياشايتتۇق. ئىشغالدىن كېيىنلا، بىر خىتتاي ئوفىتسېر بۇ رايوننىڭ ھەقىقىي ھاكىمىغا ئايلانغان، ھەممە ئىشلار ئۇنىڭ دېگىنىدەك بولۇشقا باشلىغان ئىدى.

قايغۇ شەرقىي تۈركىستانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئورتاق تۇيغۇسىغا ئايلانغان بولۇپ، ھەقىقەتنى كۆرەلىگەنلەرنىڭ كۆزلىرىدىن ئەلەم ۋە ھەسرەت قۇيۇلاتتى. بىچارە قۇمۇل بەگلىرى بولسا نامىدا بار ئەمەلدە يوق قورچاقلارغا ئايلانغان بولۇپ، قەسىر - سارايلىرىدا بىچارىلەرچە، بار بىلەن يوقنىڭ ئارىسىدا ياشاۋاتاتتى.

ئۆز كۆزۈم بىلەن شاھىد بولدۇمكى: خىتتايلار توپ - توپ بولۇپ قۇمۇل شەھەر مەركىزىگە قاراپ ئېقىۋاتاتتى. خىتتاي ھۆكۈمىتىمۇ بۇلاپ - تالىغان مال - دۇنيالار بىلەن بۇ ئاققۇنلارنىڭ شەھەرگە يەرلىشىشى ئۈچۈن شارائىت ھازىرلاۋاتاتتى. ئۆي سېلىپ، دۇكان ئېچىپ ۋە دەڭ - سارايلارنى بەرپا قىلىپ ئۇلارنىڭ ئورۇنلىشىۋېلىشىغا ياردەم قىلىۋاتاتتى.

يېشىم يىگىرمە بەش ئەتراپىدا... مەسجىدتە «قۇرئان كەرىم» يادلاپ قارىي بولغان، ئەرەبچە ۋە تۈركىيچە ئوقۇپ يازالايتتىم.

ئەمدى خىتتايغا قوشنا بولغاچقا خىتتايچىنىمۇ بىلەتتىم. بىزگە يېقىن بولغان، ئۇ ۋاقىتتا سوۋېت مۇستەملىكىسى ئاستىدىكى موڭغۇللارنىڭ تىلىنىمۇ بىلەتتىم. چىڭگىزخان ۋە ئەۋلادلىرى ھۆكۈم سۈرگەن ئۇ زېمىندا ھەرساھەدىكى نۇرغۇن قەھرىمانلارنىڭ ھېكايىلىرى تىللاردا داستان ئىدى...

بىر كۈنى خىتتاي ئوفىتسېر پۈتۈن يۇرتنى تىترىتىپ، ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋېتىدىغان بىر ئۇقتۇرۇش ئېلان قىلدى. بۇ ئۇقتۇرۇشقا كۆرە ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق – ئېتىقادلىرىغا ھەرقانچە يات بولسىمۇ – ئۆزلىرىدىن قىز سوراپ كەلگەن ھەرقانداق بىر خىتتايغا قىزىنى بېرىشكە مەجبۇر ئىدى.

زېمىنىنىڭ ئىشغالى، مۇستەملىكە ۋاقىتلىق ئىش ئىدى. دۈشمەن بىلەن قايتا - قايتا جەڭ قىلىشتىن باش تارتمىساقلا، ھامان بىر كۈنى ئۇلارنىڭ قورغىنى يىمىرىلەتتى. لېكىن، خەلقنىڭ جېنىدىن ئەزىز كۆرىدىغان ئېتىقادىغا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق، دىنىغا قارىتىلغان مەسخىرە، قىممەت قاراشلىرىغا كەلتۈرۈلگەن ھاقارەتلەر چىداپ تۇرغىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى.

خىتتاي ئوفىتسېر بىچارە قۇمۇل بەگلىرىدىن بىرىنى چاقىرتىپ:

– جانابىڭىز بىلەن تۇغقان بولۇش نىيىتىم بار، – دېدى.

بەگنىڭ چىرايى تاتىرىپ، قوللىرى تىترەپ كەتتى ۋە ئەندىشە ئارىلاش:

– سىزمۇ بىلىسىز قوماندان! بۇ مۇمكىن ئەمەس، – دەپ جاۋاپ بەردى.

خىتتاي ئوفتىسىر مەسخىرىلىك كۈلۈپ تاشلىدى ۋە:

– مەن «مۇمكىن ئەمەس» دېگەننى بىلمەيمەن، بەگ جانابلىرى! – دېدى.

– بۇ دېگەن ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى.

– قەلبلەرنىڭ ئىشلىرىغا ئاللاھلار ئارىلاشمىسۇن، مەن قىزىڭىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم.

– ئەلمىساقتىن بېرى، فاتىھلەر فەتھ قىلىنغان خەلقنىڭ ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىپ كەلگەن.

– بۇنداق گەپلەرگە مەن ئىشەنمەيمەن، ھەممىسى ئەپسانە.

– لېكىن، بۇ بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن ئۆلگەندىنمۇ بەتتەر.

ئوفتىسېرنىڭ يۈزى غەزەپتىن قىزىرىپ كەتتى ۋە:

– قارار بەرگۈچى سەن ئەمەس، قىزىڭ! دەرھال بېرىپ قىزىڭغا خەۋەر بەر. جاۋاب بېرىش ئۈچۈن بىر نەچچە سائەتلا ۋاقتىڭ بار، – دەپ گەپنى كېسىۋەتتى.

بەگ بېشىنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتقان ھالدا تالاغا چىقتى. ئەتراپىدا بولۇۋاتقان بۇ پەسكەشلىكلەرنى ئويلاۋېرىپ شۇنچە كەڭ سارايى ئۇنىڭغا تار كېلىشكە، جېنىنى ئىسكەنجىگە ئېلىشقا باشلىغان ئىدى. ئائىلە ۋە باللىرىنىڭ يۈزىگە قانداقمۇ قارار؟ ھايات نېمىدېگەن قەدىرسىز - ھە! بۇ رەزىللىكلەرنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن، تاغلارغا چىقىپ ۋەھشىي ھايۋانلارنى دوست تۇتۇپ، ئوت - چۆپ ۋە نوتا - ياپراقلارنى يەپ جان ساقلىسۇنمۇ؟

زۇلۇمغا ئۇچرىغان ئاجىزلارنىڭ كۆنى نېمىدېگەن تەس - ھە! لېكىن، راۋۇرۇس كۈچ - قۇۋۋەت، نوپۇز ۋە شانۇ - شەۋكەت ئىگىسى بىر بەگنىڭ غۇلاپ چۈشكەندىن كېيىنكى كۆنى تېخىمۇ ئېچىنىشلىق بولسا كېرەك!

بەگ قەسىرىگە كىردى. تارىخىي قىلىچلار دەردۇ - ئىزتىراپ ئىچىدە ساڭگىلاپ تۇراتتى. تامدىكى ئىچى قۇرۇق مىلتىقلار سېسىق تاپقا ئوخشاپ قالغان ئىدى. ئەجدادلىرىنىڭ تارىخىمۇ بەئەينى توپا بېسىپ كەتكەن ۋاراقلار ئارىسىدا ئۇيقۇغا غەرق بولغانىدى.

ئاغىچا ئايىم يىقىن كېلىپ، بوش ئاۋازدا:

– نېمە ئىش بولدى؟ – دەپ پىچىرلىدى.

كۆزلىرى ياش يۇقى بەگ ئايالىغا قاراپ:

– ئاللاھ بىزگە نېمە كۈنلەرنى كۆرسىتەركىن؟ – دېدى.

ئېرىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى ئاڭقىرالمىغان ئاغىچا ئايىم:

– ئۇ يەردە ئۆزلەگە بىرەر ئەدەپسىزلىك بولمىغاندۇ؟ مېنىڭ كۆزۈمگىمۇ بۇ خىتتايلاردىن بىرەر خوۋلۇق كېلىدىغاندەك كۆرۈنمەيدۇ.

– ئاللاھنى تونۇمىغاندىكىن مەرھەمەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدۇ – شۇ.

– توغرا دەيلا.

– خىتتاي ئوفتسېر قىزىمىز بىلەن «توي قىلىمەن» دەيدۇ.

بەگ ئىچىنى مۇشۇك تاتىلىغاندەك تىتىلداپ، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالغان ئىدى. يۇقىرى ئاۋازدا قىزىنى چاقىردى:

– قىزىم، بۇياققا كەلسىلە!

بەگ كىرپىكلىرى ئارىسىدىن سىرغىپ چىققان ياش تامچىلىرىنى سۈرتكەچ قىزىغا:

– قىزىم! ئىپلاس قاۋان ئۆزلە بىلەن توي قىلىمەن دەيدۇ. بۇ مۇمكىن ئەمەس، بىلىمەن، شۇنداقتىمۇ يەنە سوراپ باقاي، ئۆزلە قوشۇلامال؟

قىز قۇلىقىغا ئىشەنمىگەن ھالدا دادىسىغا قاراپ:

– نىمە دەۋاتىدىلا، دادا؟ – دېدى.

تۈركىستانلىق بەگ زورىغا كۈلۈمسىرىدى. يۈزى قىپقىزىل ئىدى.

– ھازىر تېتىقسىزلىقلار بەك كۆپ، ھاياتىڭ ئۆزىمۇ بىمەنە، – دەپ جاۋاب بەردى.

– لېكىن، مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن توي قىلغۇم يوق، دادا!

– ئۇنىڭ ئۆزلە بىلەن توي قىلغۇسى باركەن...

– لەنەت تەگكۈر قاۋان!

– لەنەت دائىما مەغلۇپ بولغانلارنى تاپىدۇ...

– قايسى قانۇن، قايسى دىن ئۆزى خاھلىمىغان بىر قىزنى توي قىلىشقا زورلايدىكەن؟!

– يەڭگۈچى بىلەن يېڭىلگۈچى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، قائىدە - تۈزۈم ياكى ئەركىن ئىرادە دېگەنلەرنى كۆزگە ئىلىپ قويمايدۇ.

ئاندىن بەگ ئەتراپىغا ئىزتىراپ بىلەن قاراشقا باشلىدى.

ئەتراپىدىكى ھاۋا جان قەپىسىنى قاماللاپ، نەپىسى سىقىلىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. داستىخانىنىڭ بىر بۇرجىكىنى غەزەپ بىلەن چىڭ سىقىمدىۋالغان ئىدى. يەنە قايتا سورىدى:

– قوشۇلامىلا - قوشۇلمامىلا؟

– ئۆلسەممۇ قوشۇلمايمەن، – دەپ جاۋاب بەردى قىزى.

– نېمىشقا؟

– چۈنكى، ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى خىتتاينىڭ بۇيرۇقىدىن ئۈستۈن!

بەگ بويىغا يېتىپ قالغان قىزىنى قايىللىق بىلەن چىڭ قۇچاقلىدى. قىزىنىڭ مەست قىلغۇچى گۈزەل كۆزلىرىگە قاراپ تۇرۇپ، گۈل بەرگىدەك يۇمران ۋە غۇبارسىز يۈزىنى سىلىدى. قىز ئېسەدەپ يىغلاپ تۇرۇپ:

– ئەقلىم يەتمەيدۇ، دادا! بىر كىچىك قىزنىڭ بۇنداق بىر ئىشقا زورلىنىشىغا... دار مەيدانىغا مېڭىش بۇنىڭدىن مىڭ مەرتە ئاسانراق، – دېدى.

بەگ قىزىنىڭ نەمدەلگەن كىرپىك ۋە مەڭزىلىرىنى سۈرتتى، ساپسېرىق ۋە يۇمشاق چاچلىرىنى سىلىدى. ئاندىن يەرگە قاتتىق بىرنى تەپتى ۋە:

– ھەرگىز يول قويمايمەن! – دەپ ۋارقىرىدى.

ئاغىچا ئايىم تىترەك ئاۋازدا:

– بۇ ئىشنى ئاقلانىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلمىساق بولمايدۇ، – دېدى.

– بىلىمەن، ئۇ ئەبلەخ يېڭىلگىنىگە تەن بەرمەيدۇ.

– شۇنداق، تېخىمۇ قاتتىق قوللۇق قىلىشقا باشلايدۇ. خىتتاي ئوفىتسېرلارنى ئۆزلە بىلىدىلا.

– هامان ئايلىنىپ كېلىپ يەنە ماڭا تاقىلىدۇ شۇ، ناھايىتى كەتسە جېنىم كېتەر! هامىنى بىر ئۆلۈم، مەن بەربىر ياشايدىغاننى ياشاپ بولدۇم.

ئاغىچا ئايىم تەستىقلىغاندەك، ھەسرەت بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى.

تۈركىستانلىق بەگ يۇقىرى ئاۋازدا:

– مۇستافا مۇراد! – دەپ چاقىردى.

– لەۋەي بېگىم، – دەرھال ئىچكىرىگە كىرىپ، يەرگە قاراپ تۇردۇم.

– مۇستافا، دەۋەت - قەلەم تەييارلا! – دەپ بۇيرۇدى.

بەجا كەلتۈرۈشۈم بىلەنلا بېگىمىز ئولتۇرۇپ خىتتاي ئوفىتسېرغا خەت يېزىشقا تۇتۇش قىلدى. مەكتۇپقا مۇنۇلار يېزىلغان ئىدى:

«ئەي زەپەر قۇچقان قوماندان! جانابىڭىزنىڭ ئارزۇسى تامامەن يېقىرنىڭ چىشى پاتمايدىغان بىر ئىشتۇر، چۈنكى دىنىمىز بۇنىڭغا يول قويمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىزىممۇ ھازىرچە توي قىلىشنى خالىمايدىكەن. جانابىڭىزنى ئەقىدەمگە بولغان ساداقىتىمنى توغرا چۈشىنىدۇ، دەپ ئويلايمەن ۋە ئىشىنىمەنكى، ئېسىلزادە بىر خىتاي قوشنىسىنىڭ دىنىي

ئېتىقادىغا سەل قارايدىغان، ئۆرپ - ئادىتىنى ئىنكار قىلىپ، قائىدە - يوسۇنلىرىنى كۆزگە ئىلمايدىغان ئىشنى قىلماس. شۇنداقلا بۇ ۋەقە خىتتاي كاتتىلارنىڭ ۋە غالىب ئارمىيەسىنىڭ دىققىتىنى تارتىپ كەتمەس. بۇنداق ئەرزىمەس بىر ئىش پۈتۈن شەھەرلەرنى ماددىي ۋە سىياسىي جەھەتتىن قولىدا تۇتۇپ تۇرغان سىزلەرگە زىيان يەتكۈزەلەرمىدى؟! قورقۇنچۇم شۇكى، بۇ قارارىڭىزدا چىڭ تۇرۇش تۈركىستان ۋە خىتتاي خەلقلىرى ئارىسىدىكى تارىخىي مۇناسىۋەتنى بۇزغۇسى ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە سەۋەب بولۇپ قالمىغاي. مۇبادا تۈركىستانلىق قىزلارنى خىتتايلار بىلەن توي قىلىشقا زورلايدىغان بۇ قانۇننى ئوبدان كۆزدىن كەچۈرىدىغان بولساق، ئېغىر خاتالىق ۋە خەۋپكە يول قويۇلغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. بۇنداق دېيىش ئارقىلىق ئەسلا سىزگە تەھدىت سېلىش نىيىتىدە ئەمەسمەن. مەقسىتىم ئېنىق، «دوستلۇق»نىڭ ئورنىتىلىشى ۋە پۈتۈن يۇرت تەۋەسىدە ئاسايىشلىق بەرپا قىلىنىشى ئۈچۈن بۇ ئىنتايىن مۇھىم ۋە كېرەكلىكتۇر. ئىرادە ۋە قارارلىرىڭىزنى قايتا كۆزدىن كەچۈرۈشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. شۇندىلا، خەتەرنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرەلەيدىغانلىقىڭىزغا ئىشەنچىم كامىل.

سالام ۋە ياخشى نىيەتىم بىلەن،

قۇمۇل بەگلىرىدىن ××× 1930 - يىل، دېكابىر»

خەۋەرلەر پاخالغا تۇتاشقان ئۇچقۇندەك تېز سۈرئەتتە قەسىرنىڭ قېلىن تاملىرىدىن ھالقىپ، شەھەرنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغا يېيىلدى. ئاياللار ئۆيلىرىدە مۈشۈك ھەققىدە پىچىرلىشاتتى. ئەرلەر غەمگە پاتقان ھالدا كېلىپ چىققۇسى ئايانچلىق ئاقىۋەتنى كۈتۈۋاتاتتى.

زېمىن مۇستەملىكىسى قۇتۇلۇش پۇرسىتى كەلگۈچىلا داۋام-لىشىدىغان، ۋاقىتلىق بىر ئىش ئىدى. لېكىن، بۇ زېمىن ئۈستىدىكى كىشىلەرنىڭ خۇسۇسىي ئىشلىرىغا بۇ دەرىجىدە ئارىلىشىش، ئار - نومۇس، ئىززەت - شەرەپلىرىگە قول سوزۇش بولسا خەتەرلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئىش ئىدى.

خىتتاي قوماندان بەگنىڭ خېتىنى قولۇمدىن ئېلىپ ئوقۇپلا، چىرايلىرى ئۆزگىرىپ كەتتى. مەكتۇپنى غەزەپ بىلەن پۇرلاپ يەرگە ئېتىپ، ئۈستىگە تۈكۈرۈۋەتتى ۋە ماڭا قاراپ:

– بېگىڭگە يەتكۈز، كىچىك بالا تېپىپ ئەخمەق ئەتسۇن! بۇ قانۇنلار ئۇلۇغ خىتتاي ئاتىمىز سۇن جۇڭشەننىڭ قانۇنلىرى. يەر يۈزىدە ئۇنىڭ قانۇنلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرالايدىغان ھېچقانداق كۈچ يوق، – دەپ ۋارقىرىدى.

شۇ كېچىسى بېگىمىز زىندانغا تاشلاندى. شەھەر تېخى تۇنۇگۈنلا ئۇرۇشتا شەھىد بولغانلارغا يىغلىغىنىدەك، بۇ ۋەقەگىمۇ يىغلىدى. كۆپ قىسىم ئاۋام خەلق بۇ ۋەقەدىن كېيىن چۈشەندىكى، خىتتايلارنىڭ ھۇجۇم ۋە مۇستەملىكىسى ھەرگىزمۇ نوقۇل ھالدا زېمىن ئىستىلاسى بولماستىن، ئۇلارنىڭ تېخىمۇ خەتەرلىك غەرەزلىرى بار ئىدى.

ئوخشاش ئىشلار ئوخشىمىغان شەكىللەردە كوممۇنىست رۇسلارنىڭ

ئىشغالى ئاستىدا قالغان غەربىي تۈركىستاندىمۇ يۈز بېرىۋاتاتتى.

بۇ ۋەقەلەردىن كېيىن تۈركىستانلىق ياش قىزلار خىتتاي ئەسكەرلەرنىڭ ۋە بۇ يەرگە يەرلىشىش ئۈچۈن كەلگەن خىتتاي ئاققۇنلارنىڭ قولىغا ئولجا بولۇپ چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ئەمرىگە ئالدىغان مۇسۇلمان ئەرلەرنى ئىزدەشكە باشلىدى. بۇ ئەسنادا مېنىڭمۇ بېشىمدىن بىر ئىش ئۆتتى. بىر يىلنىڭياقى، قەسىردە خىزمەتچىلىك قىلىدىغان بىر قىزنى ياقتۇرۇپ قالغان ئىدىم. لېكىن، ئۇ مەندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، تويي تەكلىپىمنى رەت قىلىپ كېلىۋاتاتتى. كۆزى يۇقىرى مەنسەپتىكىلەردە ئىدى. مەن بولسام ئادەم ئايىغى ئۈزۈلمەس قەسىردىكى ئاددىي بىر قوغدىغۇچى ئىدىم.

بەگ زىندانبەند قىلىنغاندىن كېيىن، كۆز ياشلىرى يامغۇردەك تۆكۈلگەن ھالدا يېنىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

– مانا مەن كەلدىم، مېنى ئەمرىڭگە ئال! سەندىن ئۆتۈنەي.

بەگنىڭ ھالى مېنى قايغۇ - ئەلەمگە پاتقۇزغان بولۇپ، دۇنيا ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكىلەردىن سوۋۇپلا كەتكەن ئىدىم. شۇڭا، يۈزىگە زەردە بىلەن قاراپ ۋارقىرىدىم:

– كۆزۈمدىن نېرى تۇر، چولپان!

– بەلكىم دىلىڭنى رەنجىتكەندىمەن، لېكىن سېنى ياخشى كۆرىمەن.

پۈتۈن خىيالىم زىنداندىكى بەگدە ئىدى. يۇرت چوڭلىرىمىزنىڭ

پۈت - قوللىرى زەنجىر - كىشەنلەر بىلەن باغلىنىپ قۇللاردەك سۆرىلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش ئىغىر كېلىۋاتاتتى. بۇ مەن ئۆمۈر بويى ئۇنتالمايدىغان بىر كۆرۈنۈش بولسا كېرەك. شۇنداقتىمۇ بىگىمىز خىتاي گۇندىپايلارنىڭ ئارىسىدا بىشى تىك، مەغرۇر تۇراتتى. سۈكۈتىدە ئىسيان، تەسلىمىيىتىدە شىۋىرغان ۋە كەسكىن بېقىشلىرىدا قانلىق نىدا بار ئىدى.

كونا مەھبۇبەم:

– نېمىشقا خالىمايسەن، مۇستافا مۇراد. نېمىنى كۈتۈۋاتىسەن؟ خىتايدىن بىرسى كېلىپ مېنى ئۆلچا ئېلىپ ئاياغ ئاستى قىلسا، ئۆمرۈڭنىڭ ئاخىرىغىچە پۇشايمان قىلىسەن.

خارلانغان غۇرۇرۇمنىڭ ئۆچىنى ئېلىۋاتقاندەك:

– مەجبۇرلانغان تويغا مەن قارشى، – دېدىم.

– هەي ساراڭ! هەم ئارزۇيۇڭ ئەمەلگە ئاشىدىغان، هەم مېنى قۇتقۇزىدىغان، هەمدە ئار - نومۇسىمىز، دىنىمىز قوغدىلىدىغان ئىش تۇرسا نېمە دەپ ئۇنىمايسەن؟

ئۇنىڭغا قارىغىنىمدا كۆزلىرىدىن ياشلار قۇيۇلۇۋاتاتتى.

– يىغلىما! – دەپ ۋارقىرىدىم، – ئىشەنسەڭ، ھېچكىمنىڭ چىرايىغا قارىغۇم كەلمەيدۇ. نەگىلا قارىسام قان - ياش، بۇنداق ھاياتقا قانداق چىدىغۇلۇق؟! بىلىۋال، بىگىمىز زىنداندىن چىقمىغۇچە ئۆيلەنمەيمەن.

ئۇ ماڭا يىقىن كېلىپ، پىچىرلىدى:

– ھەي ئەخمەق! بەگنىڭ دەۋرى ئاياغلاشتى. كېلەچەكنى زاۋاللىققا يۈزلەنگەن، ئېرىپ كېتىپ بارغان سەلتەنەتكە باغلاپ قويما.

بىلىكىدىن تۇتۇپ، ئىتتىرىۋەتتىم ۋە:

– مانا بۇ خىيانەتنىڭ دەل ئۆزىدۇر، چولپان، – دېدىم.

– خاتا چۈشىنىپ قالدىڭ، مۇستافا! مەن بېگىمىزنى ۋە ئائىلىسىنى جېنىمدىنمۇ ئەزىز كۆرىمەن. لېكىن، «ساقلايمىز» دەپ پۈرسەتنى قاچۇرۇپ قويساق بولمايدۇ. بۇنى بېگىمىزمۇ خاھلىمىغان بولاتتى.

ئۇنىڭ تەكلىپىگە قىزىقمىغان ھالدا ئۇ يەردىن كەتتىم. سارايىنى قايغۇ بۇلۇتلىرى قاپلىۋالغان ئىدى. ئاغىچا ئايىم ئېلىشىپ قالغاندەك ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپلا يۈرەتتى، ئاش - تائامدىنمۇ قالغان ئىدى. باللىرى ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرى قايغۇ - ھەسرەتكە پاتقان ھالدا ئولتۇرۇشاتتى. بەگ قىزى بولسا قەسىرنىڭ قىلىن گىلەملەر بىلەن بېزەلگەن ياسىداق ئايۋىنىدا تۇرۇپ، ئۆز - ئۆزىگە «تويغا ماقۇل، دەپ بېرىپ ئۆلتۈرۈۋەتسەمچۇ؟» دەۋاتاتتى. ئۇنىڭ بۇ گېپىگە ھېچكىم قۇلاق سالمايتتى، لېكىن ئۆزى بۇ خىيالنى قايتا - قايتا ئويلاۋېرىپ، تېخىمۇ بىيىتىپ، پىلانلاپ توختىمايتتى. ئاغىچا ئايىم پاراسەتلىك ئايال ئىدى، ئۇ ئاخىرى قىزىنى مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قارىتىپ:

– ئىشلار سەن ئويلىغاندىن جىق مۇرەككەپ بوتام... – دېدى.

ئەتىسى، قۇمۇل شەھىرى ئادەمنى سەسكەندۈرىدىغان كۆرۈنۈش-لەرگە، ئەلەم ۋە غەزەپكە تولۇپ تېشىشقا باشلىدى. تۈركىستانلىق

قىزلار خىنتاي ئەسكەر ۋە ئاققۇنلار بىلەن توي قىلىشلىرى ئۈچۈن يوللاردا سۆرۈلۈپ ئېلىپ مېڭىلىۋاتاتتى. قارشى چىققان دادىلار ھوشىدىن كەتكۈچە قامچىلىناتتى ياكى مىلتىقنىڭ پاينەكلىرى بىلەن باشلىرى يېرىپ تاشلىناتتى. ئابرۇيلۇق ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆيلىرىنى تاشلاپ شەھەر سىرتىغا قېچىشقا باشلىدى، قاراڭغۇ چۈشكۈچە تاغلارغا يوشۇرۇنۇۋېلىشنى ياكى ئاسمىنى كەڭرى چۆللەرگە تارقىلىپ بولسىمۇ پاناھلىنىشنى ئويلىشاتتى.

كۈنلەر ھەسرەت ئىچىدە ئۆتۈۋاتاتتى. شەھىرىمىزدە خوجا نىياز ھاجى ئاتلىق بىر مەشھۇر زات بار ئىدى. ئۆزى ھەممىگە تونۇلغان پىكىر ئەربابى ۋە قەھرىمان ئىدى. دەۋاسىغا بولغان سادىقلىقىمۇ ھەممەيلەنگە تونۇشلۇق ئىدى. نېمە قىلارنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغان نۇرغۇن قۇمۇللۇقلار ئۇنىڭ يېنىغا بېرىشقا باشلىدى. يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ھەققىدە ئۇنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ، مەسلىھەت ئالماقچى بولۇشاتتى. زىيارەتكە كەلگەن مېھمانلارغا خوجا نىياز ھاجى مۇنداق دېدى:

– مۇۋەپپەقىيەتكە يېتىشنىڭ يولىنى بىلىسىلەر. سەۋر، چىدام، قارشىلىق ۋە ئاداققىچە جىھاد قىلىش. مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بىزگە ئامانەت قىلغىنىدىنمۇ يېقى، گۈزەل ۋە توغرىراق بىر يول يوقتۇر. تۆمۈرگە پەقەت تۆمۈر بىلەنلا تاقابىل تۇرغىلى بولىدۇ. بىلىمەن ۋە ئىشىنىمەنكى، ئاللاھنىڭ دىنىغا ئىشەنمەيدىغان، ئاللاھنى ئىنكار قىلغۇچى بۇ كاپىر مىللەتنىڭ يەپ - ئىچىپ، نەپەس ئېلىپ يۈرگەن بىلەن ئۆلۈكلەردىن پەرقى يوق. دۈشمەننىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىنىلا كۆرمەي، ئۆزىمىزنىڭمۇ ھۆرۈن، بىپەرۋالىقى

ۋە تەسلىمىيەتچىلىكنى تاشلاپ، شانلىق جىھاد مىراسىمىزنى قولغا ئالايلى. ھامان بىر كۈنى ھەرجاندارغا ئوخشاش ئۆلىمىزغۇ؟! ئەمسە نېمە ئۈچۈن زەپەر ۋە شاھادەت يولىنى تاللىمايمىز؟! نېمىشقا خىتتاي قامچىلىرىنىڭ تاراسلاشلىرىغا قۇلاق يوپۇروپ يۈرىمىز؟! ئويلاپ باقتىڭلارمۇ؟!

زۇلۇمنىڭ دەھشىتى كۈنسېرى كۈچىيىۋاتاتتى. تۆرت ئەتراپتىن نالە - پەريادلار ئۈزۈلمەيتتى. قامچىلار يالىڭاچ بەدەنلەرنى قانغا بوياشتىن ھېچ توختىمايتتى. قىزلار خىتتايلار ئېلان قىلغان «قانۇن» بويىچە، خىتتاي ھەربىي گازارمىلىرىغا يىرگىنچلىك يوسۇندا سۆرىلىپ مېڭىلىۋاتاتتى. مۇسۇلمان ئەركەكلەر قولىدىن بىرەر ئىش كەلمىگەنلىكىنىڭ تەڭلىكى، خىجالىتى ۋە ئاچچىقىدا پۇچۇلىناتتى. خىتتايلار بولسا ئويۇن - تاماشا ۋە كۈلكە - چاقچاق بىلەن ئالدىراش. ئاياللارنىڭ بەدىنىنى خۇددى چاھارپاي سېتىۋېلىۋاتقاندەك، ھايۋانلارچە تۇتۇپ - سىلاپ پوخورلۇق قىلىشاتتى. قۇمۇل قايناۋاتقان قازانغا ئوخشاپ قالغان بولۇپ، خەلقنىڭ ئۆچمەنلىكى ئۇچىگە سىغمايۋاتاتتى. شەھەرنىڭ كاتتا بەگلىرىدىن بىرى زىنداندا يالغۇز ئەلەم چېكىۋاتاتتى. مەن مۇستافا مۇراد، ئاللاھنىڭ ئاجىز بىر قۇلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن قولۇمدىن نېمە ئىش كېلەر دەپ ئويغا پاتقان ئىدىم. يۇرتىمىزنىڭ ئاقساقىلى خوجا نىياز ھاجى ماڭا:

– مۇستافا! تۈرمىگە بار ۋە بەگكە زىنداندىن چىقىشنىڭ بىر يولىنى قىلىشنى ئېيتقىن، – دېدى.

❀❀❀❀❀

2

ھەقىقەتەن ئەسلىدە تالاش - تارتىشسىز دەرىجىدە روشەن ۋە كەسكىندۇر. لېكىن، نەپسانىي ئىستەكلەرگە غەرق بولۇپ كېتىش ئىنسانلارغا ھەقنى باتىل، باتىلنى بولسا ھەق قىلىپ كۆرسىتىدۇ.

قەسىر پالۋانلىرىدىن بىرى بولۇشۇمغا قارىماي، قەلبىم ناھايىتى نازۇك، ھېسسىياتچان بىرى ئىدىم. كىچىككىنە يامانلىقمۇ كۆڭلۈمنى ئاغرىتىپ، غەزەپ ئوتلىرىنى چاچرىتالايتتى. مەسخىرە قىلىنىپ قالدىممۇ، بولدى، ئۇ غەزەپ ئوتلىرى پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى لاۋۇلداپ ياندۇرىۋېتەتتى. مۆرتىمىزنىڭ كەلسە تۇنۇگۈن ئىدى... مېنى سۆيدىغانلىقىنى ئېيتقان ماڭا بولسا ماڭا مەسخىرىلىك باقىدىغان ئۇ گۈزەل قىزمۇ مۇستەسنا ئەمەس ئىدى. يۈز بەرگەن پاجىئەلەر ئۇنىڭ مەيدانىنى ئۆزگەرتىپتۇ. ئەجەبا كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتەلىگەن نەرسە ھېس - تۇيغۇلىرىنىمۇ ئۆزگەرتەلەمدۇ؟!

راستىنى ئېيتسام، بىلمەيتتىم... دۇنيا ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەن ئىدى، قومۇلدا ھېچ ئىش ئۆز يولىدا يۈرمەيتتى. خىتتايلار قىزىلىرىمىز بىلەن توي قىلىشنى تامامەن يوللۇق ۋە قانۇنلۇق دەپ قارىشاتتى. دەللىلىرى شۇقەدەر بىمەنە ئىدىكى، پۈتۈن ئىنسانلار قېرىنداش ئىمىش، دىن دېگەن ئۇلارچە ئىلاھلارنىڭ ئىشى ئىمىش. ئۇلار ئاتالمىش ئىنسانىي قېرىنداشلىق ئورنىتىۋاتاتتى. ئۇلار بىزنى مەغلۇپ قىلدى ئەمەسمۇ، قىزلىرىمىزنى مال - پادىلارنى ئالغاندەك سۇر - توقاي قىلىپ ئالماي، قانۇنلىرىنىڭ سايىسىدە ئېلىشى ئۇلارچە

بىزگە قىلىنغان ئىلتىپات ئىمىش. ھالبۇكى، بىز تۈركىستانلىقلارنىڭ قارشىچە بولغاندا، ئۇلارنىڭ بۇ قىلغانلىرى تولىمۇ ھەددىدىن ئاشقان زۇلۇم ئىدى. ئەگەر خىتتايلار ئاللاھنىڭ ھۆكمىنى داۋاملىق كۆزگە ئىلماۋەرسە، بىزنى ئاداققىچە ئېلىشىپ جان بېرىش كۈتۈپ تۇراتتى. ملىڭ ئەپسۇس، جەڭ ئاخىرى بىزنىڭ مەغلۇبىيىتىمىز بىلەن ئاياغلاشتى...

خىتتاي قوماندان بەگنى قاتتىق زىندانبەندكە ئېلىۋالغان بولسىمۇ، بەزى ئادەملىرى بىلەن كۆرۈشۈشكە يول قوياتتى. سەۋەبى، كەلگەنلەرنىڭ ئامال قىلىپ بەگنى تويغا كۆندۈرۈشىنى ئۈمىد قىلاتتى. بەگ بولسا زىنداندىكى كۈنلىرىنى ئېتىكاپتا ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇش ۋە تەپەككۇر قىلىش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. پەلەكنىڭ كاجلىقى تۈتۈپ قەسىردىن قەپەسكە چۈشۈپ قېلىشى، بۇيرۇق قىلغۇچىدىن بۇيرۇق ئالغۇچىغا ئايلىنىپ قېلىشى بەگكە ئەلەم قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇيرۇقلارنى كىمدىن ئالاتتى؟ ئاللاھنى ۋە رەسۇلىنى تونۇمايدىغان بىر قاراكاپىردىن. ئەگەر مەندىن مەغلۇپ بولغان ھۆكۈمدارلارنىڭ ھالى ھەققىدە سورىسىڭىز، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئاسانلىقچە ياش چىقمايدۇ، بەلكى دەردىنى قەلبلىرىگە كۆمۈۋېتىدۇ. بۇ دەرد - قايغۇ قەلبىدە تېخىمۇ كۆچىيىپ، ئوت ئېلىپ يېنىپ، لاۋۇلداپ، يالقۇنلاشقا باشلايدۇ.

بەگنىڭ يېنىغا بارغىنىمدا، كۆز ئالدىمدىكى مەنزىرىدىن پۈتۈن ۋۇجۇدۇمغا تىترەك ئولىشىپ كەتكەن ئىدى.

– نېمە گەپلەر، مۇستافا؟

– ئۆزلە بولمىسىلا بىز ھېچنېمە ئىكەنمىز، بېگىم.

– ئۇنداق دېمە، مۇستافا! سىلەر دېگەن ئەزىمەتلەر، بۇمۇ ئاللاھنىڭ ھېكمىتى.

– شۇ ئەزىمەتلەر ئۆزلەنى ئاربلىرىدا كۆرۈشنى خالايدىكەن، غوجام.

– قانداق؟ – ماڭا ھەيرانلىق ۋە تەئەججۇپ بىلەن قاراپ قالدى.

– ماڭا خوجا نىياز ھاجى شۇنداق دېدى، – دېدىم.

– نېمە دېدى؟

– «بەگ زىنداندىن چىقىشى كېرەك» دېدى.

قۇمۇل يامۇلى (1910)

بەگ ھەسرەتلىك كۈلۈپ قويدى. ھاسسىنى قاماللاپ، قانىتى بوغۇشلانغان لاچىن مىسالى كۆزلىرىنى بوشلۇققا تىكىپ قاراپ قالدى. مۇشتىنى بىر ئېگىز كۆتۈرۈۋېتىپ، ئەلەم بىلەن:

– قولۇمدا زىنداننىڭ ئاچقۇچى يوق - دە! – دېدى.

– تاملىرى كېسەكتىن، بېگىم.

بەگ يەنە ئاچچىق كۈلۈپ كەتتى:

– يالغۇز جېنىمغا قانداق ئۆرەي بۇ تاملارنى؟

– خوجا نىياز ھاجى ئۆزلەگە زىندانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچىدىغان ئاچقۇچ ياكى تاملىرىنى ئۆرۈيدىغان كۈچ - قۇۋۋەتلىرى بولمىسا، قاناتلىرىدا كۆتۈرۈپ سىرتقا ئەپچىقىدىغان ئەقىللىرى بارلىقىنى ئېيتىپ قويۇشۇمنى تاپىلىغان ئىدى، – دېدىم.

بەگ بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى، ئاندىن ماڭا قاراپ:

– بولىدۇ، سەن بېرىپ خوجا نىياز ھاجىغا «بەگ ئەتە كېلىدىغان بولدى» دەپ يەتكۈزگىن، – دېدى.

بەگ راستچىل ئادەم ئىدى، ھېچقاچان مېنى ئالداپ قويمايتتى. شۇڭا، ئالدىراپ - تېنەپ سىرتقا چاپتىم ۋە خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن خوجا نىياز ھاجىنى ئىزدەپ يۈرۈپ كەتتىم. بىرھازادىن كېيىن ئۇنى شەھەر سىرتىدىن تاپتىم. يېنىدىكى بىر توپ كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى ناماز ئوقۇپ، بەزىلىرى قىرائەت قىلىپ يەنە بەزىلىرى پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. مېنىڭ يەتكۈزگەن خۇش خەۋىرىمدىن كۆپچىلىك جانلىنىپ كېتىشتى. خوجا نىياز ھاجىنىڭ قاراشلىرى كەسكىنلەشتى، ئەمما ئەندىشىگە تولغان ئىدى. قوللىرىنى ھاۋاغا كۆتۈرۈپ، پەس ئاۋازدا:

– بىزنى مەغپىرەت قىلغىن ئاللاھىم، بىزگە نۇسرەت ئاتا قىلغىن، – دېدى.

ئاندىن جامائەتكە بۇرۇلۇپ ھايات تەجرىبىلىرىنى سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى:

– بۇنداق خەتەرلىك ۋە چوڭ ۋەقەلەردە تەرتىپسىزلىك بىلەن ئىشنى

ھەل قىلغىلى بولمايدۇ. قولمۇقول، مۆرنى مۆرگە تىرەپ تىرىشىش ۋە راۋۇرۇس پىلان بىلەنلا ھەل قىلىندۇ. سۈلھى - سالا بىلەن قەتئىي ئىشىمىز بولماسلىقى لازىم. چۈنكى، غالىبلار ھېچقاچان مەغلۇپلارغا مەردلىك قىلغان ئەمەس، بارچە پەس ۋە ئەرزىمەس ئىشلارنى يېڭىلگەنلەرنىڭ پاتىنغا ئارتىدۇ... مەسۇم خەلقىمىز – تۈركىستان خەلقى ئىككى دوزاخنىڭ ئوتتۇرىدا قىسىلىپ قالدى: ئۇياقتا قىزىل رۇسىيە، بۇياقتا نىجىس خىتتاي. تۆرت ئەتراپىمىز زەھەرلىك نەيزە - شەمشەر... مىلتىق - زەمبىرەك... ئوت يالقۇنلىرى... پىتنە - پاسات بىلەن قورشالغان. بۇنى قىلىۋاتقانلارغا بۇيرۇق يىراقلاردىن كېلىدۇ. مەن دۇنيادىكى خرىستىئان مىسسىيونېرلارنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇلار بىز ئاجىزلاشقان ھامان پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۈستىمىزگە تاشلاندى. مىللىي پاجىئەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. ئۇلار بىزنى ئىسلامدىن چىقىرىش ئۈچۈن ۋاستە تاللاپ ئولتۇرمايدۇ. چۈشەندىڭلارمۇ؟

شۇڭا، ئۇلار ئەسكەر ۋە ساقچىلارغا قىزىلىرىمىزنى ئۆزلىرى بىلەن توي قىلىشقا زورلاش بۇيرۇقى بېرىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ نىيىتى ئاياللارغىلا ئىگە بولۇش ئەمەس، بىزنى تامامەن يوق قىلىش!... بار كۈچى بىلەن ئارىمىزغا ياۋا كۆزقاراشلارنى تېرىش. ئۇلار بىزنىڭ ئېتىقاد، ئۆرپ - ئادەت ۋە ئەنئەنىلىرىمىزنى دەپسەندە قىلماقچى. بىردىنبىر چىقىش يولىمىز قولىمىزدىكى «قۇرئان كەرىم»گە، ھېچقاچان ئاداشمايدىغان يېگانە يول كۆرسەتكۈچىمىزگە ئەگىشىش، ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشۇش ۋە ئۆزئارا مەھكەم يېپىشىشتۇر... چۈشىنىشلىكمۇ؟ مانا بۇلار بىزنىڭ ئەسىرلەردىن بېرى مۇستەقىللىق ۋە ھۆرلۈكىمىزنى ساقلىيالىشىمىزدىكى بىردىنبىر سەۋەبتۇر.

❁ ❁ ❁ ❁ ❁

زىندانبەندە قىلىنغان بەگ ئاقىۋىتىنىڭ ئۆلۈم ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.
بىز «ئۆلۈم» دېگەن سۆزنى ئاغزىمىزدىن بەك ئاسانلا چىقىرىمىز ياكى قەلبىمىزدە ئازراقمۇ قورقۇنچ، تېنىمىزدە شۈركۈنۈش ھېس قىلمايلا يازىمىز. بەگ ئۆلۈمنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ قالدى. ھالبۇكى، ئۆلۈمنى كۈتۈۋېلىش ئۇنچىۋالا ئاسان ئەمەس. كىشى ئۆلگەن چاغدا ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان شېرىن خىياللىرىنى تاشلاپ كېتىدۇ. بەزىلەر تېخى سولۇشقا ئۈلگۈرمىگەن، ھاياتى كۆچكە تولغان ياشلىق باھارى بىلەن ۋىدالىشىدۇ. ئىنسان ئۆلۈۋاتقان چاغدا، غۇبارسىز بالىسىنىڭ كۆزلىرىدىكى ئەڭ گۈزەل قەسىدىلەرنى ئوقۇيدۇ، ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەرگە قارايدۇ... ئاندىن ئۆزىنىڭ ئەمدى ھېس - تۇيغۇدىن ئەسەر بولمىغان بىر قاراڭغۇ گۆرگە كىرىپ قالىدىغانلىقى ۋە ئۇ يەردە مىڭلارچە يىللاپ بىچارىلەرچە يېتىپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىدۇ. ئەتراپتا دۇنيانى لەرزىگە سالىدىغان ۋەقەلەر يۈز بەرسىمۇ ئۆلۈك ئۇنىڭغا قاتنىشالمايدۇ. باللار شوخ كۈلۈشىدۇ، مەھبۇبلەر تەبەسسۇم قىلىشىدۇ، باغچىلار غازاڭغا تولىدۇ، تاغۇتلار يۇرت - ۋەتەنلەرگە بېسىپ كىرىشىپ ئىشغال قىلىدۇ، تالان - تاراج قىلىدۇ ۋە مۇسۇلمان قىزلارنى توي قىلىشقا زورلاپ سۆرەپ ماڭىدۇ. لېكىن ئۇ... ئۇ بەگ... يەتتە كەتمەن توپىنىڭ ئاستىدا چىرىغان كۆتەككە ئوخشاش ياتقان بولىدۇ. ئۆلۈم دەھشەتلىك ئەمەسمىكەن؟

بەگ خىتتاي ئوفىتسېرغا جىددىي مەكتۇپ يازدى. خېتىدە، ئۇنى رەنجىتكەنلىكى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورىدى، مەسىلە ھەققىدە قانداق قىلسا ياخشى ۋە پايدىلىق نەتىجە چىقىدىغان يوسۇندا قايتا ئويلىنىدىغانلىقىغا ۋەدە بەردى ۋە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش تەلىپىنى

ئوتتۇرىغا قويدى.

خىتتاي ئوفىتسېر كۇلۇمسىرەپ كۆزلىرىنى يۇمدى. بەگنىڭ گۈزەل قىزىنى، تويى كېچىسىنى ۋە ئۆزىنى مەست قىلىدىغان خۇشاللىقنى خىيال قىلىۋاتاتتى. بۇ ۋاقىتتا ئۇ ئۆزىنى ناھايىتى قۇدرەتلىكتەك، ھېچكىم ئۆزىگە ئاسىيلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى. بۇ دائىم ھەرقانداق كۈچلۈك غالىبنى يۇمشىتىدىغان تۇيغۇ بولۇپ، بۇ دەقىقىلەردە ئۇ غىل - پال قىلىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان بولىسىمۇ ئىنسانىيەتكە ئىچ ئاغرىتىش ۋە شەپقەت نەزىرى بىلەن قاراپ قالىدۇ. بۇ شەپقەت قۇدرەت، ئۈستۈنلۈك ۋە مەغرۇرلۇقنىڭ ئەكسى بولغان شەپقەتتۇر. ئاندىن ئوفىتسېر:

– بەگنى ھۇزۇرۇمغا ئەكىلىڭلار! قېنى ئاڭلاپ باقايلى نېمە دېمەكچىكەن، – دېدى.

بەگ كېلىۋېتىپ ئويغا پاتقان ئىدى:

«سۆيۈنگىن ئەي بەگ، قايغۇرما! پۇت - قوللىرىڭدىكى زەنجىر - كىشەنلەر ياكى ئەتراپىڭنى قورشاپ تۇرغان ئۆزى پەس، ئەمما خورىكى ئۈستۈن خىتتايلار ساڭا ھېچقانداق خەۋپ ئېلىپ كېلەلمەيدۇ. شادلان، ئى بەگ! كۆزلىرىڭنى يۇمۇۋال، يۇمۇۋالساڭ سېنى چۆكۈرۈپ ئەخمەقلەرنى ئۇلۇغلايدىغان چاكىنىلىقلارنى ۋە كىبىرلىك قاراشلارنى كۆرمەيسەن! ھەرقەدىمىڭنى دىققەت بىلەن ئال. قۇلاقلىرىڭنى يوپۇرۇۋال، يوپۇرۇۋالساڭ پەسكەشلەرنىڭ بىلجىرلاشلىرىنى ئاڭلىمايسەن...»

– خەيرلىك سەھەر، ئوفتسېر.

– مەرھابا، بەگ جانابلىرى.

بەگ ناھايىتى تەمكىن ھالدا ئولتۇراتتى. خىتتاي ئوفتسېر زالدىكى ئادەملىرىنى چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇدى. ئىككىسى خالىي قالغان چاغدا بەگ بوش ئاۋازدا:

– بۇنداق بىر ئىشنى زورلۇق بىلەن ھەل قىلغىلى بولمايدۇ، – دېدى.

خىتتاي ئوفتسېر:

– مېنى سىز شۇنداق قىلىشقا مەجبۇرلىدىڭىز، قىزىڭىز بىلەن ئۆيلىنىشىمگە ئۇنىمىدىڭىز ئەمەسمۇ.

– ئوفتسېر «دوستۇم»، بۇ ئىشنى چىرايلىقچە ھەل قىلىشنىڭ يولى بار.

– قانداق يول؟

– مېنىڭ بىر ئويۇم بار.

– خوش!

بەگ ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ پىكىر بەگنىڭ قويۇپ بېرىلىشىنى چۆرىدەيتتى. شۇنداق بولغاندا، بەگ شەرىئەت ئۆلىمالىرىنى يىغىپ، بۇ ھەقتە مۇزاكىرىلىشىش ۋە قەدىمىي كىتابلاردىن دەلىل ئاختۇرۇش ئارقىلىق بۇنداق نىكاھنى مۇباھ قىلىدىغان پەتۋانى ئىزدىيەلەيتتى. ئەگەر ئۇ ئۆلىمالارنىڭ ئىمزاسى قويۇلۇپ، مۆھۈر بېسىلغان مۇشۇنداق بىر پەتۋا چىقارغۇزالىسا، مەسىلە ھەل

بولاتتى. تىنچلىق ئورناپ، ھەممەيلەن بەخت - سائادەتكە چۆمەتتى.

خىتتاي ئوفىتسېر مىيىقىدا كۈلۈپ، قولىدىكى قەدەھنى ئويناتقاچ، تۇرۇپ پىچىرلىدى:

– قارىسام، بىز بارغانسېرى يېقىنلىشىۋاتىمىز، ئارىمىزدىكى ھاڭ كىچىكلەۋاتىدۇ. ئىشەنسىڭىز، سىزنىڭ بەگلىك مەرتىۋىڭىزنى ساقلاپ قالالايمەن. بۇنىڭغا كۈچۈم يېتىدۇ، گېپىم ئۆتىدۇ.

ئاندىن خىتتاي ئوفىتسېر قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى، بەگ سەل تېنى شۈركۈنگەن ھالدا:

– قارىغاندا بەك خۇش بولغاندەك قىلىسىز، – دېدى.

– بەكلا خۇشالمەن، بېگىم! ھەرقېتىم بەگ قىزىنىڭ قۇچىقىمدا تۇرغانلىقىنى، ئۇنىڭ ماڭا ئۇماق - بۇدرۇق باللارنى تۇغۇپ بېرىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلسام، شادلىقتىن خۇدۇمنى يوقىتاي دەپ قالىمەن. ئەمدى بىز بەختلىك بىر ئائىلە بولىمىز. بۇندىن كېيىن ئارىمىزدا يەڭگۈچى ياكى يېڭىلگۈچى مەۋجۇت ئەمەس.

«بۇ ئىنسانپەرۋەرلىك ۋە قېرىنداشلىق تونىغا ئورۇنۇۋالغان ئەخمەق نىجىسلارنىڭ ئۆزىنىڭ قىلمىشلىرىنى يوشۇرىدىغان پەلسەپىسىدۇر خالاس. قارغىشتەككۈر، قىزىم سېنىڭ قۇچىقىڭدا - ھە، چۈشەكەپسەن! يىرگىنگىنىمدىن قۇسۇۋېتەي دەپ قالدىم. بىچارە قىزىم ئەگەر مۇشۇ ھايۋاننىڭ پەنجىلىرى ئارىسىغا چۈشۈپ قالسا، نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئاشۇ نازۇككىنە مۇشۇ مەخلۇقنىڭ تېتىقسىز گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرارمۇ؟ مۇشۇ يىرتقۇچ بىلەن ئولتۇرۇپ - قوپامدۇ؟ قانداقمۇ

مۇمكىــن بولسـۇن؟! ئىنسـان دېگـەن گـۆش، قـان، بـەدەن، رەڭدىنلا ئىبـارەت ئەمـەس، ئىنسـان دېگـەن تەپەككـۇر قىلغۇچىـدۇر، ئېتىقـاد ئىگىســدۇر! بىر كىشـى ئىشـىنىپ، ئۇلۇغلايدىغـان نەرسـىلەر مىنىڭ ئۇ كىشــىنى قەدىرلەپ ياخشـى كۆرۈش ياكى نەپرەتلىنىپ ئۆچ كۆرۈشـۈمنى بەلگىلەيدىغـان ئۆلچەمـدۇر. چۈنكـى، پىكىـر گـۆش ۋە سـۆڭەككە سـۆيگۈ، قىممـەت ۋە ئۇلۇغـۋار مەئنـالار بەخش ئېتىدۇ. پىكىـر يالىڭاچ هەيكـەل مىسـالى بەدەننـى يۆگەيـدۇ، ئـاڭ لىباسـى كىيدۈرىـدۇ، ئۇنى كىشـىگە ياقىدىغـان تەبەسسـۇم ۋە كۆڭۈل سـۇ ئىچىدىغان سـۆھبەتكە قادىـر قىلىـدۇ. قىسقىسـى، پىكىر بەدەننـى ئىنسـان قىلىدۇ».

بـەگ خىيال دۇنياسـىدا ئۆز - ئۆزىگە شـۇ سـۆزلەرنى قىلىۋاتقىنىدا، خىتتاي ئوفىتسـېر سـوراپ قالدى:

– بـەگ جانابلىـرى! سـىزچە خىتتايلار بىلەن تۈركىسـتانلىقلارنىڭ پەرقـى بارمۇ؟

– ئاسمان - زېمىن پەرقى بار.

ئوفىتسېر بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈگىنىچە دەرهال بۇرۇلۇپ قاراپ:

– پەرقى نېمە؟؟ – دېدى.

– خىتتايلار غالىب...

خىتتاي ئوفىتسېر قاقاهلاپ كۈلۈپ تاشلىدى:

– بۇنـى كىـم بىلمەيدۇ؟! بىـز هەردائىم غەلىبە قىلىمىـز. ئۇزۇن ۋە شـانلىق تارىخىمىز زەپەرلەر بىلـەن تولغان.

– ئەپيـۇن ئۇرۇشـىنىڭ ئالـدى - كەينىگـە نېمـە دېگۈلـۈك،... – دېـدى بەگ.

قەدىمىي قۇمۇل (1875)

خىتتاي ئوفىتسېرنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى. ئاندىن ئۆزىنى ئازراق ئوڭشىۋېلىپ:

– مۇستەملىكە بىزنىڭ مىللىي خاراكتېرىمىزنى يوق قىلىۋېتەلمىدى، – دېدى. بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن يەنە مۇنداق دەپ قوشۇپ قويدى:

– بىلىسىڭىز كېرەك، ئالىملار بىزنى ئۈستۈن خۇسۇسىيەتلەرگە باي مىللەت دەپ قارايدۇ.

– قانداقسىگە؟

خىتتاي ئوفىتسېر بەگ تەرەپكە بۇرۇلۇپ ئەستايىدىللىق بىلەن چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى. ئېرسىيەت ئالىملىرىنىڭ بايقىشىچە، ئەگەر بىر خىتتاي باشقا بىر مىللەتتىن، مەسىلەن ياۋروپالىق بىر ئايال بىلەن توي قىلسا تۇغۇلغان بالىلىرى خىتتايغا خاس

ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە تۇغۇلارمىش. بۇنىڭ سەۋەبى، خىتتايلارنىڭ گېنلىرىنىڭ ناھايىتى كۈچلۈك ئىكەنلىكىدىنمىش.

بۇنداق سەۋىيەسىز مەمەدانلىقتىن بەزگەن بەگ خىتتاي ئوفىتسېرغا:

– گېن دېگىنى نېمە ئىكەن؟ – دەپ سوئال قويىدى.

– تاڭەي، بىلمەيمەن تەقسىر... ئاشۇنداق دېيىشىدىكەنغۇ.

– ۋاي خۇدايىم ... ئەمىسە قىزلىرىڭلار ۋە باللىرىڭلارنى نېمىشقا ساتقان بولغىيتىڭلار؟

– ئۇ... ئۇ دېگەن ئاپەت ۋە يوقسۇزلۇق ۋاقىتلىرى ئىدى. ماڭا ئۇ قارا كۈنلەرنى ئەسلەتمەڭ...

خىتتاي ئوفىتسېرنىڭ ئەپتى بىردىن قارىداپ كەتتى. نۇرسىز تەلەتىدە ئاچچىق ئەلەمنىڭ ئىزلىرى ئوچۇق - ئاشكارا كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بىردەم قېتىپ قالغاندەك تۇرغاندىن كېيىن، چەبدەس قەدەملەر بىلەن كىچىك قازناقا كىرىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەي بىر شىشە ھاراقنى كۆتۈرۈپ چىقىپ تەلۋىلەرچە ئىچىشكە ۋە ئۆزىنى كاچاتلاپ، باش - ئاخىرى يوق، غەزەپ ئارىلاش ۋارقىراشقا باشلىدى:

– ئۇنى يىللارچە ئىزدىدىم...

– كىمنى دەيسىز؟

– سىڭلىمنى...

– ئۇرۇشتا يوقاپ كەتكەنمىدى؟

– ئۇنى ئەپيۇن ئۇرۇشى مەزگىلىدە بۇلاپ كېتىشتى... بەزى

بولمىغۇرلار... ئەخمەقلەر... ئانامنىڭ بىزنى تويغۇزۇش ئۈچۈن سىڭلىمنى سېتىۋەتكەنلىكىنى جۆيلۈپ يۈرۈشىدۇ، لېكىن مەن ئىشەنمەيمەن. يالغان... يالغان... ھەممىسى يالغان...

بەگ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

– قايغۇرماڭ! ئوفىتسېر. ئۆلىمالار بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، سىزنى خۇش قىلىدىغان خەۋەر ئېلىپ كېلىمەن. ئەمدى چىقىپ كەتسەم بولامدۇ؟ – دېدى.

خىتتاي ئوفىتسېرنىڭ يۈزىگە قان يۈگۈردى، قەدەھنى سىقىمداپ تۇرۇپ:

– ئازاد بولدىڭىز، بەگ جانابلىرى. چىقىپ كەتسىڭىز بولىدۇ. توي كېچىسىدە تازا ئىچىمىز، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينايمىز. ئاياللار بىلەن كۆڭلىمىزنى ئاچىمىز، قېنى قاراپ باقايلى، قايسى مىللەتنىڭ سۆيەتلىرى غالىب كېلىدىكىن. مەشرىقتە ۋە مەغرىبتە ئۇرۇش قىلدىم، دائىم يېڭىپلا كەلدىم. ئۆلۈم دېگەن ئەرزىمەس بىر نەرسە، ئۇ ھەقتە كۆپ ئويلىنىپ باقمىدىم، شۇڭا ئانچە قورقۇپ كەتمەيمەن. مىڭ قېتىملاپ ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ يانغاندىمەن، مانا يەنىلا غەلىبە قۇچۇپ ئالدىڭىزدا تۇرۇۋاتىمەن. قومۇل مېنىڭ ئىلكىمگە ئۆتتى. پۈتۈن خۇشاللىقىم غالىبىيىتىمنىڭ پەيزىنى سۈرۈشتۇر، ئۇنىڭدىن باشقىسى بىر تىيىن. سىلەر جەننەت، جەھەننەم ھەققىدە بەك كۆپ ئويلاپ كېتىدىكەنسىلەر.

– چۈنكى، بۇلار ھەقىقەت.

– قانداق دەيسىز؟

– ئالايلۇق، سىز ھازىر لىق تولغان قەدەھنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتىسىز.

– خوش...

– سىزنىڭ بۇ قەدەھتىن ئالغان زوقىڭىز، تاپقان ھۇزۇرىڭىز نەدە؟

– زوق ۋە ھۇزۇر؟

– ھەئە، زوق ۋە ھۇزۇر نەدە؟

– بۇلار ماددىي بىر نەرسە بولمىسا... بۇ ھەقتە ماركس، ئېنگېلس ۋە لېنىنلارنىڭ كىتابلىرىدا بىرەر نەرسە ئوقۇمىدىم. زوق ۋە ھۇزۇر ھەققىدە ھېچنېمە يازماپتۇ، چۈنكى ماددا ئەمەس بۇلار.

– لېكىن، ئۇنى ھېس قىلىسىز.

– شۇنداق، بولمىسا ئىچىپ نېمە قىلاي.

– دېمەك، ئۇ مەۋجۇت.

– ئەلۋەتتە، شۈبھىسىز.

– شۇ ھۇزۇرنى تۇتۇپ باقتىڭىزمۇ؟

– سىزمۇ مەنمۇ ئۇنى تۇتالمايمىز... بۇ مۇمكىن ئەمەس.

بەگ پىچىرلىغاندەك پەس ئاۋازدا:

– زوق ۋە ھۇزۇرنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ئاللاھنىڭ جەننىتىدىدۇر ئوفتىسېر، بىز ئۇنىڭدىن ھاراق - شارابسىز بەھرىلىنىمىز.

❀❀❀❀❀

3

بـەگ تۇتقـۇن قىلىنغـان ۋاقتىدىكىدىـن پۇتۇنلـەي پەرقلىـق بىـر كەيپىيـات بىلـەن قايتىـپ كەلـدى. چىرايىـدا بەگلىكتىـن ئەسـەر كۆرۈنمەيتتـى. كىمخاپ تونلارغـا ئورانغان، قوغدىغۇچىلـرى ئەتراپىنى قورشـىغان، قەسـىر دەرۋازىلـرى ئۇنـىڭ شـەرىپىگە داغـدام ئېچىلغان، يـۇرت ئەئيانلىرى زىيارەتكە كېلىشـكە باشـلىغانىدى. خىزمەتكارلارنىڭ كىيىملىرىمـۇ بىـر - بىرىدىـن ئېسـىل، كـۆز قاماشـتۇراتتى... لېكىـن، بېگىمىـز دىلـى سـۇنۇق، پەرىشـان هالـدا ئىـدى. بىـر چاغـدا مـەن تەرەپكـە سـەل ئېگىشـىپ تـۇرۇپ:

– مۇسـتافا! سـەنچە بـەگ بولـۇش دېگـەن نېمـە دېگەنلىك؟ – دەپ سـورىدى.

سـوئالنىڭ تېگىگـە يېتەلمـەي، نېمـە دېيىشـىمنى بىلەلمىدىـم. تىلىـم باغلىنىپ قالغاندەك، ئاغزىمدىن بىـر ئېغىز گەپمۇ چىقمايۋاتاتتى.

– گەپ قىلساڭچۇ، هەي ئەخمەق! – دېدى ئۇ زەردە بىلەن.

كېكەچلەپ تۇرۇپ جاۋاپ بەردىم:

– ئىنائـەت ئۇزلىرىگـە... ئەتراپلىرىدا ... شـۇنچە كـۆپ خىزمەتكار پەرۋانـە،... – تىلىم كالۋالىشـىپ باراتتى.

بەگ ئاچچىق كۈلۈپ قويدى، ئاندىن:

– بەگ دېگىنىڭ ئۆز - ئۆزىدىن رازى بولغان، ھۆر ئىنساندۇر.

مەن سۈكۈت بىلەن ساقلاپ تۇراتتىم، گېپىگە ئەپسۇسلانغان رەۋىشتە داۋام قىلدى:

– ئەمما، مېنىڭ ھۆرلۈكۈم قېنى؟... دۈشمەن بىزنىڭ تۇپراقلىرىمىزنى پاساتچىلىققا تولدۇرۇپ، شەرىپىمىزنى دەپسەندە قىلىپ چەيلەۋاتسا، مەن قانداقمۇ ئۆزۈمدىن رازى بولالايمەن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، شەرىپىمىزنى پاتقاققا مىلەپ، بىر تىيىنغا ئالغۇسىز قىلىۋەتتى. ھەي مۇستافا، دىنىمىز شان - شەرىپىمىزدۇر. مەن ئۆزۈمدىن قانداقمۇ رازى بولاي؟!

ئاندىن ئۇدۇلدىكى ئاران كۆز يەتكۈدەك يىراق تاغ چوققىلىرىنى ئىشارەت قىلدى:

– ئاشۇ كۆرۈنۈۋاتقان تاغ چوققىلىرىدا، قەھرىمان پادىشالار ياشايدۇ. دۈشمەن ئۇلارنى قەھر - غەزەپكە قويالمىدى، ئاياللىرىغا قول سوزالمىدى... ئۇلار قويۇ - ئۆچكىلىرىنى سېغىپ ئىچىپ، يۇڭىدىن يىپ ئېگىرىپ خاتىرجەم ھالدا ئاللاھقا ئىبادەت قىلىپ ياشايدۇ. ئۇلار ئاللاھدىن باشقا ھېچكىمدىن قورقمايدۇ. مانا شۇلار تاجى يوق شاھلار، تەختى يوق سۇلتانلاردۇر، مەنمۇ ئاشۇنداق بولۇشنى ئارزۇ قىلىمەن، ئى مۇستافا!

– ئۇلار سىزنىڭ پۇقرالىرىڭىزدۇر، بېگىم.

– قۇل دېگەننىڭ پۇقراسى بولمايدۇ، مۇستافا! قۇللار بويۇنتۇرۇق ۋە خورلۇقتىن باشقىنى بىلمەيدۇ.

بەگ قەسىرگە ناھايىتى پەرىشان ھالدا كىرىپ كەلدى. بالا - چاقىلىرى ئەتراپىغا ئولاشتى. ئۇندىن كېيىن ئۆلىمالار ۋە ھەرقايسى

يۇرت چوڭلىرى توپ - توپ بولۇپ ئۇنىڭ زىيارىتىگە كەلدى. شۇ كۈنى كەچتە ئۇنتۇلماس تارىخىي يىغىلىش ئۆتكۈزۈلدى، ئىشتىراكچىلارنىڭ ئىچىدە خوجا نىياز ھاجىمۇ بار ئىدى. چوڭلارنىڭ باشلىرى غەم - قايغۇ، ئىزتىراپتىن ساڭگىلاپ كەتكەن ئىدى. بەگ:

– ئەزىمەتلەر! نەدە يىقىلغان بولساق شۇ يەردىن دەس تۇرۇشىمىز كېرەك.

– قانداق قىلىپ؟

بەگ خوجا نىياز ھاجىنىڭ بۇ سوئالىغا جاۋابەن مۇنداق دېدى:

– بەگلىك، ئۇلۇغلۇق تونلىرىمىزنى سېلىۋېتىپ، يىللىقا - پادا باقىدىغان چوپان ھالىتىمىزگە قايتىمىز. ئاندىن ئۇرۇشنى قايتىدىن باشلايمىز. بۇ يولدا ئۆلسەك، بىز ئۈچۈن شەرەپ؛ ھايات قالساق، ئەنە شۇ چاغدا خەلققە ئۆزىمىزنى بەگ دېيەلەيمىز. مەغلۇپ بولغۇچىنىڭ بەگ تۇگۇل، پاششاپ بولۇشىمۇ توغرا ئەمەس. مەغلۇپلارنىڭ ئادەم باشقۇرۇشى مەسخىرە خالاس. بىز ئۆزىمىزنى بەگ دەپ يۈرۈيمىز، بىر كاپىر خىتتاي بىزگە جورۇقچىلىق قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۆزى بىچارىلىك ۋە يارىماسلىق بولماي نېمە؟...

خوجا نىياز ھاجى قەسىرنى قاپلىۋالغان ئۈمىدسىزلىك تۇمانلىرىنى تارقىتىۋەتمەكچى بولۇپ، يۇقىرى ئاۋازدا:

– بەگ جانابلىرى، ئاقساقاللار! خىتتاي ئوفىتسېرىنىڭ تەلپىگە «قوشۇلۇشىمىز» لازىم! – دېدى.

ئۇنىڭ بۇ گېپى ئولتۇرغانلار ئارىسىدا غۇلغۇلا قوزغىۋەتتى. قاتتىق ئېتىرازلار كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. لېكىن، بەگ تەمكىن

كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

– مەن خوجا نىيازنىڭ پىكرىگە قوشۇلىمەن. قاۋان خىتتاي سۆيۈملۈك قىزىم بىلەن ئۆيلىنىدۇ، تويى مۇراسىمى بۇ قەسىردە ئۆتكۈزۈلىدۇ. مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق قۇمۇل خەلقىنىڭ ئەزىز جانلىرىنى قۇتقۇزىمىز، قۇمۇلنىڭ ھېچكىمنى ساق قويمايدىغان قۇشخانىغا ئايلىنىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىمىز.

ئۆلىمالاردىن بىرى نىدا قىلدى:

– ئاللاھ ئۆزۈڭ بار!...

بەگ قايتۇرۇپ:

– ئاللاھ بىز بىلەن بىللە، بىزنى ھەرگىز خار قىلمايدۇ، – دېدى.

– بىز شەرىئەتنى ئاياغ ئاستى قىلىۋاتساق، ئاللاھ قانداقمۇ بىزنى خار قىلمىسۇن؟

پىچىرلاشلار، كۇسۇرلاشلار ئەۋج ئالدى. يىغىن ئەھلى پەس ئاۋازدا تالاش - تارتىشقا چۈشكەن ئىدى. بىردەم بەگنىڭ، بىردەم خوجا نىياز ھاجىنىڭ يېنىغا قاترايتتى. ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرى مىدىرلاپ، قوللىرىنىڭ ئىشارەت قىلغىنى، كۆزلىرىنىڭ ھەيرانلىق ۋە ھوشيارلىق بىلەن گاھ قىسىلىپ، گاھ پارقىراپ كەتكىنىلا كۆرۈنەتتى.

ئەتىسى خىتتاي ئۇفتىسىرغا بىر مەكتۇپ ئېلىپ باردىم. مەكتۇپتا بەگنىڭ ئۆز قىزىنى خىتتايغا بېرىشكە رازى بولغانلىقى، تويى مۇراسىمىنىڭ بەگ قەسىردە ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقى يېزىلغان ئىدى. زىياپەتكە پۈتۈن چوڭ - كىچىك خىتتاي باشلىق ۋە قوماندانلار تەكلىپ

قىلىنغان ئىدى. خىتتاي ئوفىتسېر خەۋەرنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن خۇددىنى يوقىتاي دېدى. دىنىي توسالغۇلار بۆسۈلگەن ئىدى.

قۇمۇل خەلقىنىڭ نارازىلىقى ۋە غەزىپى ئەمدىلىكتە بەگ ۋە ئۇلىمالارغا توغرىلاندى. كىچىك قوزغىلاڭچى جامائەتلەرمۇ شەكىللىنىپ ئۈلگۈردى. بەزى جامائەتلەر ئۇلىمالارنىڭ پەتۋاسى، بەگنىڭ تەسلىمىيىتىگە نارازىلىقىنى ئوچۇق - ئاشكارا ئىپادە قىلىشقا باشلىدى. خىتتاي ئەسكەرلىرى ئۇلارنى قورال كۈچى بىلەن توسۇپ قالماقچى بولۇشتى، لېكىن بېگىمىزنىڭ شەرتى بويىچە مۇراسىمنى ساق - سالامەت تۈگىتىۋالغۇچە يەرلىكلەردىن ھېچكىمگە زىيان - زەخمەت يەتمەسلىكى كېرەك ئىدى. ئىش ئۆتسە، خەلقمۇ ئامال يوق قوبۇل قىلاتتى، باش ئېگەتتى. ئاخىرى توپلانغان ئالامان ھەرخىل ۋەدىلەر بىلەن تارقىتىلدى.

ئۇ كېچە قۇمۇلنى قاپلىغان زۇلمەت ۋە بۇ بولغۇلۇقلار غۇرۇرلۇق ئەركەكلەرگە ھار كېلىۋاتاتتى. دەل شۇ زۇلمەتلىك كېچىدە، قەسىردە ئاجايىپ بىر ۋەقە يۈز بەردى. بەگنىڭ قىزى دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

– ئۇنىڭغا تەگمەيمەن دادا! قانداقمۇ سىلىگە ئىتائەت قىلىش بەدىلىگە ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلاي؟! ئاللاھ مەندىنمۇ ۋە سىلىدىنمۇ ئەزىزدۇر، – دېدى.

– ئاللاھ ئۆزلەرنىڭ مۇشۇنداق قىلىشلىرىنى خالايدۇ قىزىم.

– ئاللاھ پەقەت خەيرلىك ئىشلارنىلا خالايدۇ.

– خەيرلىك ئىش دەپ ئويلىغىنىمىزنىڭ خەيرلىك بولۇشىنى كۈتىمىز.

قىز ئېسەدىگەنچە:

– سەندىن ئادا - جۇدا بولدۇم! قەسىردىنمۇ ئادا - جۇدامەن! مېنى كەتكىلى قوي! – دېدى.

بەگ قىزنىڭ ئالتۇندەك سېرىق چاچلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ:

– چىلبۆرىلەرنىڭ ئارىسىدىن قانداق چىقىپ كېتۇرلا؟ – دېدى.

قىز ئۆزىنى ئىچكىرىكى ئۆيگە ئاتتى، كىشىنىڭ قەلبىنى لەختە - لەختە قىلىپ يىغلاۋاتاتتى. ئۆزى بىر كىچىك ھۇجرىغا بېكىنىۋالغان بولۇپ، ئانىسىنىڭ «ئىشىكنى ئاچ» دەپ يالۋۇرۇشلىرىغا پەرۋا قىلمايتتى. ئانا ئەنسىرەپ ئىشىك يوچۇقىدىن مارىلىغان ئىدى، قىزنىڭ قولىدا خەنجەر تۇتۇپ، ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىۋاتقاندەك ئاسمانغا قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ۋە دەرھال قىزنىڭ دادىسىغا خەۋەر قىلدى. دادا ئىشىكنى بار كۈچى بىلەن ئىتتىرىپ ئاچتى - دە، خەنجەر قىزنىڭ كۆكسىگە پېتىشتىن بۇرۇن ئۇنى توختىتىۋېلىشقا ئۈلگۈردى.

❀❀❀❀❀

خىتتاي ئوفىتسېر باشچىلىقىدىكى ھەربىي ئوركېستىر، ئوت پۈركۈيدىغان سېرىكچىلەر ۋە خىتتايچە ئۇسسۇل ئوينايدىغان سەنئەت-چىلەردىن شەكىللەنگەن بىر توپ خىتتاي يېتىپ كەلدى.

ھالبۇكى، بىچارە قۇمۇل خەلقى شەھەرنىڭ قەلبىدىن بارغانسىرى يىراقلىشىۋاتاتتى. يالغۇز دەرەخلەرنىڭ دالدىلىرىدا، ئېرىق - ئۆستەڭ بويلىرىدا ئاللاھقا يالۋۇرۇپ سەجدە قىلىپ، دۇئا قىلىشىۋاتتى. بەزى سوپىلار كونا مازار - غوجاملاردا، تېخى چىراقلىرى سۆندۈرۈلۈپ، ئۆچۈرۈلۈشكە ئۈلگۈرمىگەن قەدىمىي مەسجىد - خانىقالاردا ساقاللىرىنى كۆز ياشلىرى بىلەن يۇيۇۋاتاتتى.

قۇمۇل جاساق ۋاڭلىق سارىيى

بەگ قەسرىنى بۇنداق بەخت - سائادەتلىك ھالدا كۆرۈش مىنى ھەيران قالدۇراتتى. بەگنىڭ تاغدىن كېلىدىغان بىر جامائىتى بولۇپ، ھەرقېتىم مۇھىم پائالىيەتلەردە ئۇلارنى جەزمەن تەكلىپ قىلاتتى. ئۇلار كۆرۈنۈشتە بەگلىك ھەيۋىتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن

سائىبە
ئىسلام تەتقىقات مەركىزى

كېلەتتى. ئەمەلىيەتتە، بەگ بىرەر ئۆكتىچىنىڭ ئەخمەقلىق قىلىپ زىيابەتنى پاجىئەگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيتتى، شۇڭا بۇ تاغلىق پالۋانلارنى قەسىرنىڭ تەرەپ - تەرەپلىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، يۈكسەك ئىنتىزام بىلەن كىرىپ - چىقىشنى قاتتىق تەقىپ قىلىش ھەققىدە بۇيرۇق بەرگەن ئىدى.

خىتاي ئوفىتسېر «خىتاي ۋە تۈركىستانلىقلارنىڭ دوستلۇقى ئۈچۈن» دەپ ئىچىۋەردى، ھەتتا مەستلىكتىن دەلدەڭشىپ قالغۇچە ئىچتى ۋە سۆزلەشكە باشلىدى:

– كونا ئۆرپ - ئادەتلەرنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتۇلغان چېغىمىزدا، زامانىۋى ئىنسانلارغا ئايلىنىمىز. زامانىۋى ئىنساننىڭ ئىلاھى دەل ئۆز نەپسىدۇر. ئۇنىڭغا ئاسمان ئىلاھى ھۆكۈمرانلىق قىلالمايدۇ، كۆرۈنمەس قۇۋۋەت ئۇنى قورقۇتالمايدۇ. ئانام ماڭا «پالانى ئىشنى قىلما، تەڭرى كەچۈرمەيدۇ» دېگەن چاغلىرىدا، مەن «قېنىكەن شۇ تەڭرى؟» دەيتتىم. ئانام كۆزلىرى ياشلانغان ھالدا ئاسماننى ياكى باشقا بىرەر تەرەپنى، ياكى بولمىسا بىرەر بۇتنى كۆرسىتەتتى. مەن قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتەتتىم ۋە كۆڭلۈم خۇش بولىدىغان ئىشنى قىلىۋېرەتتىم، ئانام ماڭا خۇددى مەن قاتتىق چوڭ گۇناھ قىلىۋاتقاندەك دەھشەت ئىچىدە قاراپ قالاتتى. ھا... ھا... ھا... سىڭلىم بۇلاپ كېتىلگەندىن كېيىن، ئاناممۇ ئۆلۈپ كەتتى. ئۆلەر چېغىدا قولىدا بىر تال كىچىك بۇتنى چىڭ سىقىمداپ، قۇچاقلىۋالغان ئىدى. ھى... ھى... ئانام ئۆلگەندىن كېيىن، ئۆيىمىزدىكى بارلىق چوڭ - كىچىك بۇتلارنى يىغدىم ۋە ئازراق بۇغدايغا تېگىشتىم. ھا... ھا... قەدىرلىك تۈركىستانلىق دوستلار، مەرەزدەك چاپلاشقان كونا

ئـۆرپ - ئادەتلەرنـىڭ تۇگىگەنلىكـى ئۈچـۈن ئىچەيلـى! ئۇلۇغلـۇق، ئەزىزلىكنـىڭ بىـز ئۆزىمىزگە، ئىنسـانلارغا خاس بولـۇپ ئىلاھلارنىڭ يىقىلغانلىقى ئۈچـۈن كۆتۈرەيلى!

خوجا نىيـاز هاجـى پۇچۇلىنـۇپ كەتتـى، ئۆلىمالاردىـن بىرىنىـڭ دىدارىـدا قـان قالمىـدى. يەنـە بىرەيلەنىـڭ تۇتقاق كېسـىلى تۇتۇپ قالغـان ئىكـەن، بىـر ئۇنى دەرهـال سـىرتقا ئېلىپ چىقىـپ تۇراتتۇق، قەسـىرنىڭ تـۆرت تەرىپىدىـن ياڭرىغـان «ئاللاھۇ ئەكبەر» ساداسـى ئاڭلانـدى. تەكبىـر تۆرتىنچى قېتىم توۋلىنىشـى بىلەن تەڭ، قىلىچلار يالىڭاچلانـدى، مىلتىقلار بەتلەنـدى - دە، تەييارلىقتا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرغـان تاغلىـق پالۋانـلار تۇتاشـتۇرغان جـەڭ باشـلىنىپ كەتتـى. پالۋانـلار ئۆگزىدىـن، يـەر تېگىدىـن، تاملاردىن پەيـدا بولاتتى. كۆزنى يۇمـۇپ - ئاچقۇچـە خىتتـاي ئوفىتسـېر ۋە بىللـە كەلگـەن باشـقا خىتتايلارنـىڭ تاپلىرى قەسـىرنىڭ هەرتەرىپىدە سـۇنايلىنىپ يىتىشـقا باشـلىدى. تويغـا كەلگـەن پۈتـۈن خىتتايـلار يـەر چىشـلىتىلگەن ئىـدى. قۇمـۇل قايناپ كەتتى. خەلـق ئۆيلىرىدىـن چىقىـپ، بىچارە قىزلىرىنى، زىندان ۋە سـاقچىخانىلاردىكى مەهبۇسـلارنى ئازاد قىلىش ئۈچـۈن ئاتلانـدى. خىتتايلاردىن سـاق قالغانلىرى يـا قۇيرۇقىنى خادا قىلىشـىپ تىكىۋېتىشـكە، يـا قاچالماي يالـۋۇرۇپ يىلىنىشـقا، هەتتا بەزىلـىرى ئەپـۇ تىلەپ تىزلانغىنىچە سـەجدە قىلىپ ئىمان ئېيتىشـقا باشـلىغان ئىدى.

بـەگ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىـدا تۇرۇپ يۈز بېرىۋاتقان ئىشـلارغا قاراپ كۆزلـىرى ياشـلىنىۋاتاتتى. قـىزى يېنىغا كەلـدى، بـەگ قىزىنى مېهىر بىلەن قۇچاقـلاپ تۇرۇپ:

– مانا ئەمدى ئۆزۈمنى بەگ دېيەلەيدىغان بولدۇم، – دېدى.

قىز ھەسرەت بىلەن:

– ئۇلار بىزنى ھەرگىز بۇنداقلا قويۇۋەتمەيدۇ، – دېدى.

بەگ كۈلۈپ قويدى ۋە:

– ئەمدى ھاياتىمنىڭ ئاخىرىغىچە بەگ بولۇپ ياشايمەن. يەنى قۇرالنى تاشلىمايمەن، يەنە بىر قېتىم يېڭىلىشنى قوبۇل قىلالمايمەن. ئەگەر مەغلۇپ بولغۇدەك بولساق، جىھاد يولىدا ئۆلگۈچە ئېلىشىمەن. پەقەت مۇشۇ يول بىلەن بەگ ياشاپ، بەگ پېتى ئۆلۈپ، ئاللاھنىڭ ئالدىغا مۇسۇلمان ھالىتىمدە بارالايمەن، - دېدى.

❀❀❀❀❀

4

تۆرت ئەتراپ نۇرغا تولدى، زەپەر بايرىقى قۇمۇلنىڭ ھەرتەرىپىدە لەپىلدىدى. بايرىقنى بىگىمىز كۆتۈرگەن، خوجا نىياز ھاجى قوماندانلىق قىلغان «پىلانلىق قىساس»نىڭ خەۋىرى ناھايىتى تېزلا ئەتراپتىكى يۇرتلارغا تارقىدى. دىنىم ۋە ۋەتىنىم ئۈچۈن شىددەتلىك قىساس قايىنىمىغا ئۆزۈمنى ئاتقان بىرى بولۇشۇمغا قارىماي، قىزىق جەڭنىڭ تېخى باشلانمىغانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدىم. خىتتايلار ۋەھشىيلەرچە ئۆچ ئېلىپ ياپپېشىل تۇپراقلىرىمىزنى قىپقىزىل قانغا بويىمىغۇچە بولدى قىلمايتتى.

ھايات ۋە مامات ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدىم. بۇ دۇنيادا ھېچنېمە باقىي ئەمەس تۇرسا، ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىغا كېتىشتىن نېمىشقا قورقىمىز؟ شەھىدلەرنىڭ بارار جايىنىڭ جەننەت ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۆلۈم مەيدانىغا مەردانىلەرچە كۆكرەك كېرىپ شوڭغۇپ كىرىپ كېتىشتىن بىزنى نېمە توسۇپ قالىدۇ؟ ئۆلىمالىرىمىز مەسجىدلەردە بىزلەرنىڭ ئىنسانىيەت ئىچىدىن چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۇممەت ئىكەنلىكىمىزنى سۆزلەيتتى. ھالبۇكى، بىزگە خىتتاينىڭ ھۆكۈمران بولۇۋالغىنىغا، غەرب تەرەپتىكى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ يۇرتىنى رۇسلارنىڭ ئىشغال قىلىۋالغىنىغا قاراپ، ئۆزىمىزنى بىچارە ئۇممەتتەك ھېس قىلاتتىم. خورلۇق ئىچىدە قالغان، پۈتىمىزدىكى رەزىل كىشەنلەر قەدەملىرىمىزنى ئاستىلاتقان، ھۆرمىتىمىز ۋە ئادىمىيلىكىمىز ئىمانسىز بىر مىللەت تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنىۋاتقان، ئار - نومۇس ئىچىدىكى

بىر ئۈممەتكە ئايلانغان ئىدۇق.

– مەن كەلدىم، مۇستافا.

– نېمە دەپ كەلدىڭ، چولپان؟

– سەن مېنىڭ هاياتىم، روھىمسەن. سېنىڭ قىلىچىڭنى ئويىنىتىپ، دۈشمەنلەرنى يەر چىشلەتكەن قەھرىمانلىقىڭنى كۆرۈپ، سەن بىلەن كۆرۈشۈشكە تەقەززا بولدۇم.

– چولپان، ياخشى كۆرۈدىغانغا باشقا بىرىنى تېپىۋال.

– مېنىڭ ئىزدىگەن كىشىم دەل سەن، مۇستافا.

زۇلمەت باسقان دەھشەتلىك كېچە ئاسمىنىغا قارىدىم، مۇشۇنداق كېچىلەردە كۆپۈككە ئايلانغان ئارزۇلار ۋە ئەسلىملەرنى ئويلىدىم:

– چولپان، كېچىلەر شېرىن، لېكىن ھەقىقەتتىن يىراق خىياللار بىلەن تولغان.

– بۇ كېچە كۆڭۈل بېرىشكەنلەرنىڭ كېچىسىدۇر.

– ياق، مەن بۇ كېچىدە قانلىق ئېلىشىشلاردىن باشقا بىر نەرسە كۆرمىدىم.

ماڭا يېقىنلاشتى، تولغاپ كەتكەن قوللىرىمنى ئالقىنىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

– كەينىمىزگە قارىغىنە، رەڭگارەڭ خۇشپۇراقلىق گۈللەر بىلەن تولغان قەسىر گۈللۈكى تۇرۇپتۇ، – دەپ پىچىرلىدى.

– بۇ ئىشلار يۈز بېرىشتىن بۇرۇن ئۆيلىنىشنى ئويلايتتىم، چۈنكى ئارزۇ قىلىدىغان باشقا ئارمىنىم يوق ئىدى.

– هازىرچۇ، مۇستافا؟

– هازىـر ھەممەيلەن كۆڭۈل ئارزۇلىرىنــى ئەتتگە ئېلىپ قويىدىغان ۋاقىت. چۈنكـى، جىھاد بار.

– جىھـاد بولسـا نېمە بوپتـۇ؟ ھەم دۈشـمەن بىلەن ئېلىشىشـقا، ھـەم بالىلىـق بولۇشـقا كۈچۈڭ يېتىدۇ سـېنىڭ.

– چولپان، بۇ كىچە ۋىسال زامانىمىز ئەمەس.

– قاچان ئەمىسە؟

– بۇنى ئاللاھ بىلىدۇ.

مـاڭا ئەلەملىـك تىكىلىـپ قارىـدى ۋە ئاۋازىنــى كۆتـۈرۈپ غەزەپ بىلە ن:

– سـىلەر ئۆزۈڭلارنــى زادى كىم چاغلاپ قالدىـڭلار؟ ئۆزۈڭلارچە لەكمىـڭلاپ ئادەمـى بـار شـۇ خىتتاينــى يېڭەلەيمىـز، دەپ ئويـلاپ قالدىڭلارمـۇ؟ تويىمىزنــى قىلىــپ، بۇ يەردىــن كېتەيلى.

ئاچچىققىنە كۈلدۈم، ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ:

– بىز خاتىرجەم ياشىيالايدىغان يەر نەدە؟ شەرقتىن خىتتاي بالاسى كېلىۋاتىدۇ، غەربتىن قىزىل ئۆلۈم قىستاۋاتىدۇ. بىزنىڭ باشقا تاللىشىمىز يوق، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم، نېمە كۆرسەك مۇشۇ يۇرتتا كۆرىمىز.

– ئۆلـۈم كەلمەيلا سـېنىڭ قەلبىـڭ ئۆلۈپ بوپتـۇ، – دەپ قولىنى سـىلكىپ تارتىۋالدى.

– مەن جەڭ ئۈچۈنلا ياشاۋاتىمەن.

– ئـۇرۇش ھېـچ نەرسـنى توختىتـىپ قويغىنـى يوق، مۇسـتافا...

گۈللەر بىخ سۈردى، غۇنچىلار چېچەكلەيدۇ؛ ئېغىر ئاياغ ئانىلار يەڭگىيدۇ؛ چوپانلار تاغ باغرىدا ناخشا توۋلايدۇ؛ دېھقانلار زىرائەت تېرىيدۇ ۋە ھوسۇل يىغىدۇ... سەنچۇ، كاللاڭدا ئۇرۇشتىن باشقا نەرسە بارمۇ؟! بەجايىكى، تەركىدۇنيا بولۇپ خىلۋەتتە ئۆزىگە بۇتخانا سېلىپ ئىچىگە بېكىنىۋالغان ئەخمەق راھىبلارغا ئوخشاپ قاپسەن.

سۆزلىرى تەسىرلىك ئىدى. سەممىيەت بۇلىقىنىڭ تامچىلىرىدەك، ئۇللىقلىقلىقا تولغان ھاياتتەك كىشىنى ئېرىتىۋېتەتتى. پېشانەمدىن تەر ئېقىۋاتقىنىنى ھېس قىلدىم. دېمەك، جىددىيلىشىپ چىڭىغا چىققان نېرۋىلىرىم ئاستا - ئاستا بوشىشىۋاتاتتى. كۆزلىرىم ئاي نۇرىدا گۈزەللىكى تېخىمۇ نامايان بولغان ياپيېشىل تۆپىلىكلەرگە تىكىلىپ قالغان ئىدى. نەمخۇش، سالقىن ھاۋادىن قانغۇچە نەپەس ئالدىم.

– سېنى سۆيىمەن، چولپان.

– ئەمىسە ۋىسالىمىز قاچان؟

– ئىشقىلىپ سەن ئويلىغاندىن تېز بولىدۇ.

ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى، ھارۋىلارنىڭ تاراقلىشى ۋە باشقا ئاۋازلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۇيەر - بۇيەردە مىدىرلاۋاتقان كۆلەڭگىلەرنى كۆردۈم. بىلدىمكى، كېچە يىغلىشىغا ئاز قالغان ئىدى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا ئالدىنى ئالغىلى بولمايدىغان شىددەتلىك ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىشى مۇقەررەر ئىدى.

– دەرھال بۇ يەردىن كەتكىن، چولپان! – دېدىم.

پەرىشتىلەردەك يەڭگىل قەدەملىرى بىلەن قەسىرنىڭ يان ئىشىكىدىن چىقىپ، تۈن پەردىسى ئىچىدە غايىپ بولدى. جىسمى كۆز ئالدىمدىن كەتكەن بولسىمۇ ئۇنىڭ گۈزەل سىماسى يېشىل

ياقۇتتەك نۇرلۇق كۆزلىرى، ئاق - سۈزۈك يۈزى، ھاياتبەخش كۈلۈمسىرەشلىرى قەلبىمگە چوڭقۇر ئورناپ كەتكەن ئىدى.

بەگ قەسرىدە چوڭ بىر يىغىلىش ئۆتكۈزۈلدى. ئەدىب - ئۆلىمالاردىن مەرگەن - پالۋانلارغىچە يۇرت چوڭلىرىنىڭ ھەممىسى قاتناشقان ئىدى. شەرقىي تۈركىستانغا تەۋە باشقا يۇرتلاردىنمۇ ۋەكىللەر كەلگەن ئىدى. بەگ سۆز باشلاپ:

– بىلىشىمىز كېرەككى، تۇنۇگۈنكى جەڭدىن قاچقىلى بولمايتتى. چۈنكى، قۇمۇل خەلقىلا ئەمەس، پۈتۈن تۈركىستان خەلقى ئىسلامىي قەدىر - قىممەتلىرىمىزنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىنىشىغا قول قوۋۇشتۇرۇپ قاراپ تۇرالمايتتۇق. خىتتاي ئوفتىسېر ئۆزى چىقىرىۋالغان «قانۇن»نى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا ئۇنىمىدى، شۇڭا قوراللىق توقۇنۇشتىن باشقا يول قالمىدى. بەزىلەر بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزنى «ئەخمەقلىق» دەپ ئەيىبلەپتىمىش. ئۇلارچە بىز ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى، خەۋپ - خەتەرنى ھېسابقا ئالماي ئىش تۇتۇپتىمىزمىش. لېكىن، شۇنداق قىلمىغان بولساق، تەسلىم بولساق بولاتتى - شۇ، باشقا تاللاش بارمىدى - يا ؟

بۇرۇنمۇ تەسلىم يولىنى تاللاپ باققان ئىدۇق، مانا دەردىنى ھازىرغىچە تارتىۋاتىمىز. مەغلۇپ بولغۇچىنىڭ قانچىلىك پەس ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. شۇڭا، نەتىجىسىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلارغا بىزنىڭمۇ غەزەپلىنەلەيدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ قويماقتىن باشقا تاللىشىمىز يوق ئىدى.

يىغىن ئىشتىراكچىلىرىدىن بىرى بۇ ۋەقەنىڭ بىر خاتالىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا گەپ قىلىپ:

– تۈركىستانلىقلاردا خىتتايلار بىلەن ئېلىشقۇدەك قۇۋۋەت يوق. سەككىز مىليون تۈركىستانلىق خەلق تۆرت يۈز مىليون نوپۇسلۇق خىتتايغا تاقابىل تۇرالمايدۇ. شۇڭا، خىتتاينىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرىغا ئەلچى ئەۋەتىپ، تىنچلىق سۆھبىتى ئېلىپ بېرىشقا تىرىشىپ باقساق بولىدۇ. بەلكىم، زۇلۇمنى يېنىكلىتىپ قالار. دىنىمىزغا ۋە ئۆرپ - ئادەتلىرىمىزگە قارشى چىقىدىغان قانۇنلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ قالار. ئۇرۇشۇپ ئۇلارنى يېڭەلمەسلىكىمىز ئېنىق، شۇڭا سىياسەت يولى بىلەن، يەنى سۈلھ بىلەن ھەل قىلىشىمىز لازىم، – دېدى.

بۇ گەپنى يىغىندىكى بەزى چوڭلار قوللىدى. خىتتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئالىي ھۆكۈمدارى جىن شۇرېنغا ئەلچىلەر ئۆمىكى ئەۋەتىش تەكلىپىنى بېرىشتى. بۇ گەپنى ئاڭلىغان خوجا نىياز ھاجى غەزەپلەنگەن ھالدا بارماقلىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى:

– جانابلار! ئەگەر سىلەر ئەلچى ئەۋەتسەڭلار، ئەۋەتكەن ئەلچىلىرىڭلارنىڭ قويغا ئوخشاش بوغۇزلانغىنىدىن باشقا خەۋەر كېلىدۇ، دەپ ئويلىماڭلار! قومۇلدا ئادەملىرىنىڭ جاجىسىنى بەردۇق، خىتتايلار بىزنى ھەرگىز ئەپۇ قىلىۋەتمەيدۇ. مېنىڭچە بولغاندا، ئۇرۇشماقتىن باشقا يول يوق. تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنىڭ ئۇسۇلىنى ئىزدەپ ئولتۇرۇشىمىز ۋاقىت ئىسراپچىلىقىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇ خەقنىڭ قېنىدا بار ۋەھشىيلىك، قاتىللىق. ھېچقانداق سەۋەب بولمىسىمۇ قەتلىئامدىن چېكىنمەيدىغان بۇ خەق، بىر ئوفتىسېرنى ئادەملىرى بىلەن قوشۇپ يوقاتقان تۇرساق، ئەھۋال

قانداق بولماقچى سىلەرچە؟!

ئاندىن خوجا نىياز ھاجى ئورنىدىن تۇردى ۋە جاراڭلىق ئاۋازدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– تۆرت يۈز مىليون خىتتاي دەپ كېتىپسىلەر. بۇ گەپلىرىڭلارنى خەق ئاڭلاپ قالسا، بۇ يىغىنغا مۇسۇلمانلارغا ئەمەس خىتتايغا ۋاكالىتەن قاتنىشىۋاتامدىكىن، دەپ قالىدۇ. ئەگەر ئەك دەسلەپكى مۇسۇلمانلارمۇ سىلەردەك ئويلاپ قوشۇنلارنى ئادەم سانىغا قاراپ سېلىشتۇرغان بولسا ئىدى، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئىسلام پۈتۈن يەر يۈزىگە تارقالمىغان، ئاللاھ تائالانىڭ بايرىقى ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولالمىغان بولاتتى. سىلەر خۇددى ھەممىگە قادىر ئاللاھ تائالانىڭ ﴿**ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن ئاز جامائە كۆپ جامائە ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدۇ**﴾(بەقەرە: 249) دېگەن ئايىتىنى ئوقۇپ، ئاڭلاپ باقمىغاندەك گەپ قىلىۋاتىسىلەر. دۈشمىنىمىزنى دىنىمىزغا ھۆرمەت كۆرسىتىشكە مەجبۇرلاش ئۈچۈن، بىز مۇسۇلمانلار ئاۋۋال ئۆزىمىز قۇرئاننى يول كۆرسەتكۈچى قىلىشىمىز لازىم. قۇرئان بىزنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىكىمىزنىڭ ياخشى بولۇشىغا كاپالەتتۇر. بىز دىنىمىزدا سۇسلىشىپ قالغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئاللاھنىڭ كىتابىدىن يىراقلاشقانلىقىمىز ئۈچۈن ئاللاھ تائالا دۈشمىنىمىزنى بىزگە ھاكىم قىلىپ قويدى. مەن تاكى دىنىم، ۋەتىنىم ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىپ، ئاللاھ بىلەن ئۇچراشقانغا قەدەر قورالنى تاشلىماسلىققا قەسەم قىلدىم، ئۆزىنى مۇسۇلمان ئەۋلادى سانايدىغانلار ماڭا ئەگەشسۇن!

خوجا نىياز ھاجى بەگنىڭ قەسىرىدىن چىقىپ، ئۆلگەن خىتتاي ئەسكەرلىرىنىڭ قورال - ياراق ئامبىرىغا قاراپ ماڭدى. يىغىندىكىلەرمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مېڭىشتى.

مەنمۇ قوزغالغانلارنىڭ ئىزىدىن مېڭىۋاتاتتىم. بىر يېڭى روھنىڭ ئۈمىدسىزلىككە تولغان قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ تۇغۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. خىتتايلارنىڭ كۆپلۈكى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايتتى. مۇجاھىدلار ئوق - دورا ۋە قورال - ياراقتا ئىرىشىش ئۈچۈن مۇسابىقىگە چۈشكەن ئىدى. خىتتايلارنىڭ ئادەم سانى ۋە قورال - ياراق جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكى ھەققىدىكى تەشۋىشلەر مۇجاھىدلارنىڭ ئاياغلىرى ئاستىدا ئېزىلىپ، يوق بولدى. بىلەرمەن كىشىلەرچە بولغاندا بۇ تەلۋىلىك ئىدى. جەسۇر ئادەملەرچە بولغاندا يەر يۈزىدە ھېچقانداق كۈچ بۇ ئىنقىلاب قوشۇنىنى توسۇپ قالالمايتتى. ئاللاھقا قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئىمان ئېيتقان مۆئمىنلەر بولسا جىھادنىڭ ئۆزلىرىگە پەرز قىلىنغانلىقىنى بىلگەچكە، قوراللىق ئۇرۇشنىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلىشى كېرەكلىكىنى تونۇپ يەتتى. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى كۆپۈر ۋە تاغۇتلار بىلەن ئېلىشىشتا چېكىنمەي ئالغا ئىلگىرىلەش بولۇپ، يېڭىش - يېڭىلىش بولسا ئاللاھنىڭ ئىلكىدىكى ئىشلار ئىدى. ئۆلۈم ئۇلار ئۈچۈن ئەرزىمەس بىر نەرسە ئىدى.

پادىچىلار خەلق ناخشىلىرىنى تووۋلىغاچ تاغلاردىن توپ - توپ بولۇپ چۈشتى؛ دېھقانلار ياماق چۈشكەن كىيىملىرى بىلەن دات باسقان قوراللىرىنى كۆتۈرۈپ، تەكبىر ۋە تەھلىل تووۋلىغاچ يېتىپ كەلدى... قەسىرنىڭ ئەڭ ئېگىز پەشتاقلىرىنىڭ بىرىدىن قاراۋاتاتتىم، كوچىلار ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغانىدى. ئۇلۇغ ئەجدادلىرىمىز بىنا قىلغان ئەزان مۇنارلىرى ۋە قۇببىلەرگە تاڭ نۇرى چېچىلىشقا باشلىدى. سۆيۈملۈك يۇرتىمىز ياپيېشىل جەننەتتەك باغلىرى،

يىمىرىلمەسلىكنىڭ سىمۋولى بولغان مۇستەھكەم ئىمارەتلىرى بىلەن ئالتۇن تاڭغا ئۇلاشقان ئىدى. ئالدىراپ پەسكە چۈشتۈم. پەشتاقتىن چۈشۈپلا ئۇنى كۆردۈم:

– نېمە بولدى، چولپان؟

ئۇنىڭ قىياقتەك كىرپىكلىرى نەملەشكەن ئىدى.

– ماڭامسەن؟ – دېدى.

قايغۇلۇق بېقىشلىرى يۈرەككە نەشتەردەك سانجىلاتتى.

– ئەمسىچۇ؟! مۇستاپا ئات - ئېشەككە يەم بېرىپ، پادا بېقىپ قېلىپ قالامدىكىن، دېگەنمۇ؟

– ھەممىڭلار كېتىسلەر...

– شۇنداق. خورلۇق ئىچىدە ياشىغاندىن مىلىك ئەۋزەل...

ماڭا ئۇزۇندىن ئۇزۇن تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن:

– سېنى قايتىپ كەلمەيدىغاندەكلا ھېس قىلىۋاتىمەن، – دېدى.

– ماڭا بولغان سۆيگۈڭ چىن بولسا، قەلبىڭگە بىر ئىشلار ئايان بولغان بولۇشى مۇمكىن.

– ئەندىشە چوڭقۇر سۆيگۈنى چارچىتىۋېتىدۇ.

– ئەندىشە؟ – دېدىم بېشىمنى چايقاپ.

– شۇنداق. ساڭا يالغان سۆزلىگۈم يوق.

– گۈزىلىم، ھەقىقىي سۆيگۈ دېگەن ئۆلمەس بولىدۇ. ئۇنى ئەندىشىمۇ چارچىتالمايدۇ. سۆيگۈ چىن، سەممىي بولسىلا، مەيلى بېشىمىزغا ئۆلۈم كەلسۇن ياكى پېشانىمىزگە ياشاش

پۈتۈلسۇن ئوخشاشلا تۇرۇۋېرىدۇ، ئۆزگەرمەيدۇ.

چىقىشىپ بىلىكىمگە ئۇرۇپ قويدى ۋە:

– مەن باشقا ئاياللاردەك مۇھەببەتنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىغان تۇرسام، – دېدى.

كۆزلىرىم يىراقلارغا تىكىلگەن ھالدا پىچىرلىدىم:

– سېنى خىيال قىلىش بىلەن تاڭ ئاتقۇزىدىغان كېچىلەر گۈزەل چاغلار ئىدى. سېنىڭ نازلىنىپ ئۆزۈڭنى قاچۇرۇشلىرىڭ قەلبىمنى باشقىچە ھاياجانغا سالاتتى. ئاھ! بىر بىلسەڭ... شۇئان يۈرىكىم شادلىقتىن تىپىرلايدۇ، چۈنكى جەڭ مەيدانىغا بارغاندا مېنىڭ سۆيگۈم بىلەن لىق تولغان بىر قەلبىڭ بارلىقىنى بىلىپ تۇرىمەن. زۇلمەتلىك جەڭ مەيدانلىرىنى ئايدىڭلىتىش ئۈچۈن سېنى خىيال قىلىشىم يېتەرلىك. سېنىڭ غۇرۇرۇڭ ۋە ئۆزۈمنىڭ ئار - نومۇسى ئۈچۈن ئېلىشىمەن. شەرەپ، ئار - نومۇس ئاللاھ تائالا بىزگە ئاتا قىلغان نېمەتلەردىندۇر. قايتىپ كەلگەن چېغىمدا توي قىلىمىز.

– چولپان، ئاغچا ئايىمنىڭ يېنىغا قايتقىن. ئۇمۇ يالغۇز قالدى ھەقچان، ئەرلەرنىڭ ھەممىسى يولغا چىقتى. مۇجاھىدلارنىڭ يولغا چىقىشى بەك ئەھمىيەتلىك بىر ۋەقە، سىلەر كۆز يېشى قىلىپ ئولتۇرۇشماي ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ تەنتەنە قىلساڭلار بولىدۇ. ئىمانى ئۈچۈن قىلىنغان جەڭ ئەرلەرنى تاۋلاپ ھەقىقي ئەركەككە ئايلاندۇرىدۇ.

❀❀❀❀❀

5

ئايىسخان سالى (1909 – 1985)

بەگنىڭ قىزى دادىسىغا ئۆزىنى بىللە ئاپىرىشىنى ئېيتىپ يالۋۇردى. ھەتتا ئۆزىنى مۇجاھىدلار بىلەن جەڭ مەيدانىغا، ئوق يامغۇرلىرى ئارىسىغا بېرىشىغا يول قويۇشىنى ئۆتۈنۈپ يىغلاپ باقتى. لېكىن، بەگ قىزىغا:

– ئۆزلەمۇ بىلىلا ئوماق قىزىم، ئەرلەر دۈشمەن بىلەن يۈزمۇيۈز ئېلىشالايدۇ، ئۆلۈمگىمۇ تەييار. لېكىن، ھاۋاسى قاتتىق سوغۇق تاغلاردا قىز - ئاياللار مۇجاھىدلار ئۈچۈن بىر ئىش قىلىپ بېرەلمەيدۇ. ھەتتا يۈك بولۇپ قالىدۇ. قىز - ئاياللارنى بىخەتەر جايغا قويۇپ قويۇشىمىز لازىم، – دېدى.

كىشىلەر تەرەپ - تەرەپتىن كېلىپ سەپكە قېتىلىشتى. شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھەرقايسى رايونلىرىدىن كېلىپ قېتىلغان پىدائىيلار يىغىلىپ زور بىر قوشۇن تەشكىللەندى. خىتتايلار ئامانلىق تىلىشىپ، ئۇياق - بۇياققا قېچىشاتتى. رۇسىيە ۋەقەلەرنى يېقىندىن كۆزىتىپ تۇراۋاتاتتى. ستالىن موڭغۇلىيەدىكى ئادەملىرى ئارقىلىق ئىنقىلابقا ياردەم قىلغۇسى بارلىقىنى بىلدۈردى. ھەربىي ياردەم قىلىش ئارزۇسىنى بىلدۈرۈپ ئەلچىلەر ئۆمىكى ئەۋەتتى. خوجا نىياز ھاجى بۇ مەسىلىنى مۇزاكىرە قىلىش ئۈچۈن ئادەملىرىنى يىغدى:

— مەن رۇسىيەنىڭ مەقسىتىنىڭ نېمىلىكىنى ناھايىتى ياخشى بىلىمەن. ئۇلار ئەزەلدىن بىزنىڭ مۇستەقىللىقىمىزنى خاھلىغان ئەمەس. ئۇلارنىڭ مەقسىتى دىيارىمىزنىڭ بايلىقلىرىنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن زېمىنىمىزغا پۇتىنى تىقىۋېلىش. غەربىي تۈركىستاندىكى قېرىنداشلىرىمىزغا قىلغانىنى بىزگىمۇ قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، — دېدى.

ئادەملەردىن بىرى:

— خىتتايلارنى يوقىتىشتا رۇسلار بىلەن ئىتتىپاقلاشساقچۇ؟ — دېدى.

خوجا نىياز ھاجى جاۋابەن:

— ئەگەر ئۇز زېمىنىمىزنى ئۆزىمىز ئازاد قىلالمىساق، مۇستەقىل بولۇشقا ھەققىمىز يوق دېمەكتۇر، ... — دېدى.

— دۈشمىنىمىز ۋەھشىي، ئۇنى يوق قىلىش ئۈچۈن شەيتان بىلەن ئىتتىپاق تۈزسەكمۇ بىزنى ھېچكىم ئەيىپلىيەلمەيدۇ.

– ئالدىرىماڭ دوستۇم، رۇسىيە يەنە بىر دۈشمىنىمىز. رۇسلارنىڭ بىزگە ياردەم بەرمەكچى بولۇشى بىزنىڭ غەلىبە قىلىشىمىزغا كۆزى يەتكەنلىكىدىندۇر. ئەڭ ئاسان، ئەڭ قولاي يول بىلەن مەقسىتىگە يەتمەكچى. جانابلار، كاپىرلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش. ئەڭ بۈيۈك ئېتىياج ۋەتىنىمىزنىڭ ھەرقايسى يۇرتلىرىدىكى خەلقىمىزنىڭ ئېتىياجىدۇر. ئەلۋەتتە بۇ ئېتىياج ئاللاھنىڭ سايىسىدا بولىدۇ. ئاللاھ تائالا: ﴿**ئى مۆمىنلەر، مېنىڭ دۈشمىنىمنى ۋە سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلارنى دوست تۇتماڭلار**﴾(مۇمتەھىنە: 1) دەيدۇ.

موڭغۇلىيەدىن كەلگەن ئەلچىلەر بىلەن ئاخىرقى قېتىملىق كۆرۈشۈشتە، خوجا نىياز ھاجى:

– جانابىي جامسىن دورجى! سىزنىڭ ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت. لېكىن، بىز دۈشمىنىمىز بىلەن ئۆزىمىز يالغۇز ئېلىشماقچىمىز، – دېدى.

جامسىن دورجى:

– ئۇزاق بەرداشلىق بېرەلمەيسىلەر. بىز ئېرىشكەن بەزى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، خىتاينىڭ شەرقتىكى پايتەختىدىن سىلەرنىڭ ئىنقىلابىڭلارنى باستۇرۇش ئۈچۈن زور بىر قوشۇن يوللىماقچى ئىكەن...

بۇنى ئاڭلىغان خوجا نىياز ھاجى يېنىك يۆتىلىپ قويدى... ئەپسى تېرىلىشىپ گەپنى كەستى:

– يەتكۈزگەن دوستلۇقىڭلارغا رەھمەت. لېكىن، سىلەرنىڭ شەرتلىك ياردىمىڭلارنى قوبۇل قىلالمايمىز. ئادەملىرىم ئەسكەرلىرىڭلارنىڭ،

مۇتەخەسسىس ياكى سودىگەرلىرىڭلارنىڭ ۋەتىنىمىزگە ئاياغ بېسىشىغا يول قويماسلىقنى قارار قىلدى. كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى، بۇ ئىشقا مەن ئۆزۈم يالغۇز بىر نېمە دېيەلمەيمەن. ئىنقىلاب قوشۇنى ئۆزىنىڭ يولىنى ئۆزى بەلگىلەپ بولدى.

ئىنقىلاب ئۆز يولىدا يۈرۈپ كەتتى. خوجى نىياز ھاجىنىڭ ئادەملىرى ھەممە يەرنى قاپلىدى. جەسۇر ئوغلانلارنىڭ زەربىسى ئاستىدا قالغان خىتتاي ئىستىھكاملىرى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى يىقىلدى. خىتتاينىڭ شەرقىي تۈركىستانغا تىكلەپ قويغان ئادىمى جىن شۇرېننىڭ ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈككە تىقىلدى، مۇجاھىدلارنىڭ شىجائىتىگە ھەيران بولۇپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تېپىرلاشقا باشلىدى. چىقىش يولى ئىزدەپ، ئاخىرى رۇسلاردىن ياردەم سوراشقا مەجبۇر بولدى. رۇسلار شەرقىي تۈركىستاندا تىجارەت ۋاكالەتخانىلىرى قۇرۇشقا يول قويۇلۇشى ۋە سوۋېت گراژدانى ھەرقانداق كىشىنىڭ ۋەتىنىمىزدە ھېچقانداق تەكشۈرۈشكە ئۇچرىماي ئەركىن ھەرىكەت قىلالىشى شەرتى بىلەن ياردەم بېرىشكە قوشۇلدى.

جەڭ تازا كەسكىنلىشىشكە باشلىدى. بىز تاغ - داۋان، يار - جىلغىلاردىن ئاشاتتۇق، دەريالار كېچىپ، يايلاقلاردىن ئۆتەتتۇق. خىتتايلارغا ياردەمگە كەلگەن رۇس ئەسكەرلىرىنى ۋە كۈچلۈك قوراللىرىنى كۆردۇق. خىتتاي ئىشغالىدىكى شەھەرلەردە رۇسلار يامراپ كېتىشكە باشلىدى. بۇلار غەرەزلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاتالنغان بولۇپ، كوممۇنىزم سەپسەتىسىنى تارقىتىش؛ ھاكىملارغا، يۇرت چوڭلىرىغا پارا بېرىپ ئۆزلىرىگە مايىل قىلىشقا تىرىشىش بىلەن مەشغۇل ئىدى. ھەتتا تېخى تونۇگۇنلا ئىنتىپاقلاشماقچى بولغان

خوجا نىياز ھاجىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۇنى - بۇنى كۈشكۈرتۈۋاتاتتى.

قۇمۇللۇقلار (1910)

ئۈنىڭدىنمۇ دەھشەتلىك بولغىنى رۇسلار ھەرقايسى «سىنىپلار»نى بىر - بىرىگە دۈشمەن قىلىپ، ئارىغا پىتنە تېرىشقا تۇتۇش قىلدى. رۇسلار بىر تەرەپتىن قورال - ياراقلىرى ئارقىلىق خىتتاينىڭ ھەيۋىسىنى ئاشۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىدىيە بۇزغۇنچىلىقى ئارقىلىق بىزنى كۈچلۈك قىلغان نەرسىنى — بىرلىكىمىزنى يىمىرىپ، خەلقىمىزنى پارچىلاپ كۈچىمىزنى ئاجىزلىتىۋاتاتتى. بۇ ئىشلار يۈز بېرىۋاتقاندا، بىز جەڭچىلەرنىمۇ يۆزلەپ، مىڭلاپ ئەزىمەتلىرىمىز قۇربان بولغان قانلىق ئۇرۇشلار بىلەن مەشغۇل قىلىپ تۇراتتى. مۇشەققەتلىك بىر نەچچە ئايدىن كېيىن، قورال - ياراق، يېمەك - ئىچمەككە قاتتىق موھتاج ھالغا چۈشۈپ قالدۇق. ياردارلىرىمىزنىڭ يارىسىنىمۇ تاڭالماي قالدۇق. ئۇلارنىڭ ئىڭراشلىرىغا چىدىيالماي نېرىراق تۇرۇشقا تىرىشاتتۇق. چۈنكى، تەسەللى بەرگۈدەك ھالىمىز يوق ئىدى. ھەممىمىز پەرىشان ئىدۇق. رۇسلارنىڭ نۆۋەتتىكى

ياردىمى خىتايلارغا يېتىپ كەلگۈچە ئازراق نەپەس ئالغاندەك بولۇپ، پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ تاغقا چېكىندۇق.

شۇنداق قىلىپ، بىز زەپەرگە شۇنچىلىك يېقىنلاپ قالغان بىر پەيتتە، جىن شۇرېن قايتىدىن باش كۆتۈرۈۋالدى. تاغدا ئۆڭكۈر، جىلغا، تىك قىيا ۋە كېچىلىك - ئۆتكەللەردە بۆيرۇق كۈتۈپ ياتاتتۇق. خوجا نىياز ھاجى بىزلەرنىڭ ئارىمىزدا ئايلىنىپ يۈرۈپ سۆزلەيتتى:

– ئەزىمەتلەر! جەڭدە «ئەرگە بىر ئۆۋەت، يەرگە بىر ئۆۋەت» دېگەن گەپ بار. بىز ئاللاھقا ۋەدە بەرگەنمىز، يا غەلىبە قىلىمىز، يا شەھىد بولىمىز، ئەسلا تەسلىم بولۇش يوق. بىز ئازابقا بەرداشلىق بېرىپ، زەپەر قۇچقاندا شۈكۈر سەجدىسى قىلىپ، شەھىدلىك بەدىلىگە ئاللاھ رىزاسىغا ئېرىشىش ئۈچۈن تاغلارغا چىقتۇق. ھۆرلۈك باشقىلار ئېلىپ بىزگە ھەدىيە قىلغۇدەك ئەرزان ئەمەس!

78

ھاجى ئۆتكۈر كۆزلىرىنى ئېگىز چوققىلارغا سايە تاشلاپ تۇرغان بۇلۇتلارغا تىككىنىچە بىر ئاز ئويلىنىۋالدى. بىپايان يايلاقلارغا نەزىرىنى ئاغدۇرۇپ، ئۆزى ۋە جەسۇر يىگىتلىرىمىز بىلەن بۇ مۇقەددەس ۋە ئەزىم يۈرتىمىزنى دەپسەندە قىلىۋاتقان مەينەت ئەخلەتلەرنى سۈپۈرۈپ تازىلىۋەتكەن شۇ كۈننى تەسەۋۋۇر قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ گېپىنى داۋام قىلدى:

– كۆرگەنسىلەر ئورۇسلارنى، تۇنۇگۇن بىزگە ياردەم قىلماقچى بولغان، مانا ئەمدى دۈشمەنلىرىمىزگە مەدەت بېرىۋاتىدۇ. ئەمدىغۇ ئۇلارنىڭ ھازىرقى ھالاكىتىمىزنىڭ جىنايەتچىسى ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەنسىلەر؟

خوجا نىياز ھاجىنىڭ چىرايىغا بايامقى كۆلكىسى قايتىپ كەلدى ۋە يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– قايغۇرماڭلار، قېرىنداشلىرىم! خرىستىئان دۇنياسى بۇرۇندىن تارتىپ بىزنى يوق قىلىشنىڭ غېمىدە بولۇپ كەلدى. پۇرسەت تاپسىلا ئىسلام دىيارى بولغان ۋەتىنىمىزنى قولغا كىرگۈزۈشى ئۈچۈن رۇسلارنى دەيدەيگە سالدى. چۈنكى، خرىستىئانلار باتۇرلىرىمىزنىڭ ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشلىرى جەريانىدا تۈركىيە ۋە ئىسلام دۇنياسىغا قىلغان ياردەملىرىنى ئۇنتۇپ قالمىدى. ۋەتىنىمىزنىڭ شانلىق تارىخى ۋە مەدەنىيىتى بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە دىيارىمىزنىڭ يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى بايلىقلىرى ناھايىتى مول. يەنى ئۇلارنىڭ ۋەتىنىمىزگە كۆز تىكىشى ئۈچۈن مىڭلاپ سەۋەبى بار، لېكىن ئەڭ مۇھىم سەۋەب بىزنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىمىزدۇر. چۈنكى، رۇسلار كوممۇنىزم سەپسەتىسىنى تارقىتىش جەريانىدا مۇسۇلمانلاردىن كۆرگەنىدەك قاتتىق قارشىلىقنى ھېچكىمدىن كۆرمىدى.

❁❁❁❁❁

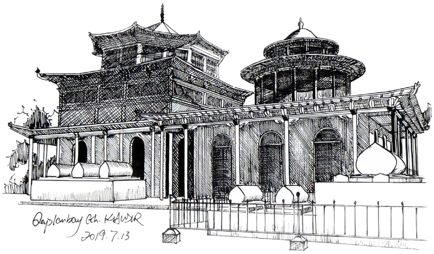
2019.7.13

تاغلاردا مۇشەققەتلىك بىر قانچە ئاينى ئۆتكۈزدۇق. بۇ جەرياندا ھەربىي تەلىم، پارتىزانلىق ھۇجۇم ۋە پىستىرما قۇرۇپ زەربە بېرىشلەرنى ئۆزلۈپ قويمىدۇق. چوڭ ھۇجۇمغا پۇختا تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن، خوجا نىياز ھاجى بىزنى چاقىرتىپ بىر نەچچىمىزنى مەخپىي ھالدا دىيارىمىزنىڭ ھەرقايسى يۇرتلىرىغا بېرىپ ئاخبارات ئىگىلەپ، دۈشمەننىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭ ئاجىز نۇقتىلىرىنى تېپىپ چىقىشقا بۇيرۇدى. جەڭچىلەرنىڭ ئالدىدا ماڭا شەرەپ ئوردېنى تاقىدى ۋە:

– مۇستافا مۇراد! سەن بۇ ئۇلۇغ قوشۇندا دائىم باشقىلارغا ئۈلگە بولغۇدەك ياخشى جەڭ قىلدىڭ. ساڭا تاقالغان بۇ ئوردېن، سېنى چىن يۈرەكتىن تەقدىرلەش ۋە ساڭا بولغان ھۆرمەتنىڭ پەقەتلا بىر قىسمى خالاس. تېز بېرىپ، تېز كېلىشىڭلار، جىق ۋاقىتسىز قالمىدى، – دېدى.

مەخپىي ھالدا تەرەپ - تەرەپكە تارالدۇق. ئاسمىنىنى قايغۇنىڭ قارا بۇلۇتلىرى قاپلاپ كەتكەن قۇمۇلدا، كىشىلەر كىچىككىنە گۇمانلار بىلەن دارغا ئېسىلاتتى؛ كاشغەردە بولسا جەسۇر ئوغلانلارنى كۆرگىلى بولمايتتى، بەزىلەر يوشۇرۇنۇۋالغان، بەزىلەر تاغدا جەڭ قىلىۋاتقان ئىدى. كىمدۇر خىتتاي ھاكىمغا يانتاياق بولۇپ، رۇس مۇتەخەسسىسلەرگە ياردەم قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. رەھىم - شەپقەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان دىكتاتورلارنىڭ كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىۋاتقان زۇلۇمى ئاستىدا ھەق - ناھەقنى ئايرىماقمۇ تەسلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئۈرۈمچىدە ھەممە ئىشلار ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتكەندەك تۇراتتى. ھەريەردە خىتتاي ۋە رۇس تەلەتىدىن باشقىسى

كۆرۈنمەيتتى. شەيتاننىڭ قوشۇنلىرى ئادەمنىڭ بېشىنى قايدۇرۇپ، كۆزلىرىنى ئالاچەكمەن قىلىپ، قۇلاقلىرىنى زىڭىلدىتىۋېتەتتى.

مۇشۇنداق ئۇ يەردىن بۇ يەرگە، ئۇ شەھەردىن بۇ شەھەرگە ئۆتۈپ، ئايلىنىپ يۈرۈپ قۇمۇلغا قايتىپ كەلدىم، چولپاننىڭ — شور پېشانە يارىمنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىش ئۈچۈن كەلدىم. قەيەردە سەن، ئەي جانان؟ قەلبىم ئازابتا، ئىزتىراپ ئىچىدە پۇچۇلىنىۋاتاتتى. ئۆزۈمنى باش قوماندان مەيدەمگە تاقىغان ئوردېنغا نالايىق ھېس قىلاتتىم. دۈشمەن قولىنى سالغانچە غادىيىپ مېڭىپ يۈرسە، ۋەتەن ئوغلانلىرىنى قامچىلاپ دۈمبىلىرىنى شەلۋەرىتىپ، تۇرمە ياكى دار ئالدىغا ھەيدەۋاتسا، ئوردېننىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن. بوغۇزۇمغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك قىلاتتى، جاننى ئالغۇدەك ئاچچىق ھەقىقەت... شۇ ھالىم بىلەن يەنە چولپاننى ئىزدەۋاتاتتىم. بەگ قەسرىگە باردىم. ئەسلىمىلەر جەمگاھىغا... زالىم سۆيگۈ، نازۇ - كەرەشمە، تاتلىق ۋەدىلەر قەسرى...

قەسىر كۆزۈمگە خۇددى كونىلاردىن قېلىپ قالغان ئاسارئەتىقىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ھەيۋەتلىك تۈۋرۈكلىرىنى يىللار ئۆپرىتىۋەتكەندەك، قىرىلىق يېتىپ مۈكچەيتىۋەتكەندەك تۇراتتى. ھەممە نەرسە قېرىپدۇ، كېسەل بولىدۇ، كۆز يېشى ۋە قايغۇ - ھەسرەت بىلەن ئۆزىتىلىدۇ.

— چوڭ ئانا، چولپاننى كۆردىلىمۇ؟

ئۇدۇلۇمدا قىرىپ دۈمچىيىپ كەتكەن بىر كەمپىر تۇراتتى. بېشىنى كۆتۈرۈپ تورلىشىپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن ماڭا قاراپ دېدى:

— مەن بۇ يەردە ئولتۇرغىلى بەك ئۇزۇن يىللار بولدى، بۇنداق بىر ئىسىمنى ئاڭلاپ باقمىدىم.

ھاسىسىغا تايىنىپ بىر نەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن، قورۇق باسقان ئالقىنىنى كۆزلىرىگە سايە قىلىپ تۇرۇپ:

– ياقا يۇرتلۇق ئوخشىمامىلا؟ – دەپ سورىدى.

– ياق، مەن مۇشۇ يەرلىك.

كۆزلىرىگە ياش تولدى:

– قارىغاندا تاغدىن كەلگەن ئوخشايلا، بالام. مېنىڭ تۆرت ئوغلۇم بار ئىدى شۇ يەردە، بىر كەتكەنچە قايتىپ كەلمىدى. بىرەرسىگىلار مېنى ئۇلارنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويغان بولسىلىغىلار بولاتتى. بۇ يەردە تۇل قىزلىرىم بىلەن كۈن ئالالماي قېلىۋاتىمىز. كۈيئوغۇللىرىمنى قوي بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلاشتى. بىرمۇنچە ئۇششاق باللار بىلەن قالدۇق. لەنەتتەككۇر خىتتايلار، ئۆلگۈر ئورۇسلار!

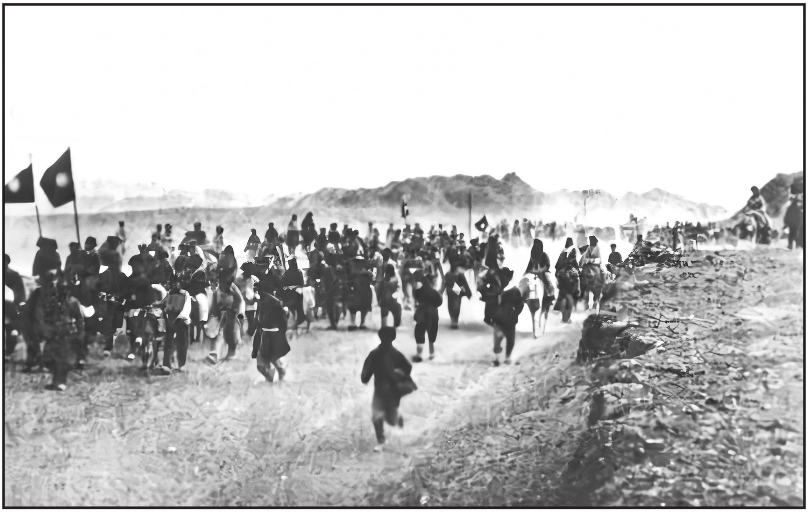

گومىنداڭ دىۋىزىيەسىنىڭ قۇمۇل ئىنقىلابىنى باستۇرۇش جېڭى

ئىشغال ئاستىدىكى قۇمۇل كوچىلىرىنى ئايلىنىشنى داۋام قىلىۋاتاتتىم، تۇيۇقسىز بىر كونا بۇرادىرىمنى كۆرۈپ قالدىم.

– مەنسۇر دورغا! – ئىختىيارسىز ئىسمىنى توۋلاپ سالدىم. ماڭا يېقىن كەلدى:

– مۇستافا مۇراد!... بۇ سەنمۇ؟

چىڭ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۇق. ئاندىن قولۇمدىن تارتىپ، بىزنى ھېچكىم كۆرۈپ قالمايدىغان خالىي بىر يەرگە باشلاپ باردى. ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىشقا باشلىدۇق.

– سەندە خەۋەرلەر قانداقراق، مەنسۇر؟

مەنسۇر دورغا غەمكىن ئۇھ تارتىپ قويدى ۋە:

– ئىلى، ئالتاي، چۆچەكتىكى ئىنقىلابقا قاتناشقان قېرىنداشلىرىمىز ۋەھشىيلەرچە قەتل قىلىنىۋاتىدۇ، تۈرمىلەرگە سولىنىپ، قانلىق باستۇرۇش ۋە ئىنتىقامغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. كوچا ۋە ئاقسۇمۇ ئوخشاش. ئىستىبدات ھەريەردە ھۆكۈم سۈرمەكتە. ئورۇسلار غەرەزلىرىنى ئىشقا ئاشۇرىدىغان پىلانلىرىنى تۈزۈشۈۋاتىدۇ. ئۇلار ئەكەلگەن مۇتەخەسسىسلەر جەڭ تاكتىكىسى، تىجارەت ۋە تەشۋىقات بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، يەنە ئىچىلىرىدە ئادەم قىيناش، قەتلىئام، ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنى قانداق يوق قىلىشلارنى تەتقىق قىلىدىغانلىرىمۇ بار ئىكەن.

مەنسۇر دورغىنىڭ كۆزلىرى ياشلاندى، ئىسەدەپ يىغلاپ كەتتى:

– بۇنىڭغا ئاللاھ رازى بولامدۇ؟

ئەلەم بىلەن ئېيتتىم:

– ئەلۋەتتە رازى بولمايدۇ.

– ئەمىسە نېمىشقا بىزنى زۇلۇم ۋە خارلىق ئىچىگە تاشلاپ قويىدۇ؟

– ئاللاھ ئادىلدۇر، مەنسۇر.

– لېكىن، زۇلۇم ئۇممەتنى قايغۇ - ئەلەم دېڭىزىغا غەرق قىلىۋەتتى.

– شۇنداق بولسىمۇ ئاللاھ ئادىلدۇر.

– ئادالەت دېگەننىڭ مۇشۇ كاپىرلارنىڭ يوق بولۇشى.

قولۇمنى مۈرىسىگە قويۇپ تۇرۇپ ئېيتتىم:

– ئاللاھنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ھەقىقىي مۆمىنلەردىن بولۇشىمىز كېرەكلىكىمۇ ئادالەتتۇر.

بېشىنى لىڭشىتىپ:

– توغرا دەيسەن، ئارىمىزدا دۈشمەنگە ياردەم قىلىۋاتقان مۇناپىق خائىنلار بار، – دېدى.

– ئۇلار ئاز ساندا.

– توغرا، ئارىمىزدا ھېچ ئىشقا ئارىلاشماي، تەركىدۇنيا بولۇۋالغانلارمۇ بار.

– پاسسىپ ئىنسانلار ھەممە مىللەتتە بار.

– توغرا، ئىچىمىزدە ئاللاھقا كۆپۈرلۈق قىلىپ، موسكۋادىن كەلگەن

سىياسىيونلار تارقاتقان كوممۇنىزم سەپسەتسىگە ئەگىشىۋاتقانلارمۇ بار تېخى.

مەنسۇر قان قۇيغاندەك قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن ماڭا لەپپىدە بىرنى قاراپ قويۇپ:

– ئارىمىزدا يەنە شۇنداق گۇزەل ئايالارمۇ باركى، پەزىلەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان.

مەنسۇرنىڭ سۆزلىرى يۈرىكىمنى مۇجۇدى. قارىغاندا ئۇنىڭ قەلبى ئۈمىدسىزلىك ۋە ئىزتىراپ ئىچىدە جان تالىشىۋاتاتتى. ھالبۇكى، ئىشلار ئۇنىڭ دېگىنىدەك ئەمەس ئىدى. بىزنىڭ خەلقىمىز سەۋرلىك مۇجاھىدلاردىن بولۇپ كەلدى، تەسلىم بولمىدى. خائىن مۇناپىقلار بولسا ناھايىتى ئاز بىر قىسىم ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە دۈشمەندىن قورقۇپ، قىيىن - قىستاقتا چىدىماي مۇشۇ يولغا مېڭىپ قالغانلار بار. ئاز ساندىكى بىر قىسمى بولسا پۇل - مال ئۈچۈن مۇشۇ يولغا كىرىپ قالغانلار. ئايالارغا كەلسەك، ئايالاردىن بىرقىسىم جاھىل، غاپىللار بىر بۇردا نان ئۈچۈن رەزىللىك كوچىلىرىدا خارلاندى ياكى تەھدىت ئالدىدا شەرەپلىك ئۆلۈمدىن پەس ھاياتنى ئەلا بىلدى.

مېنىڭ بۇ ئىشلار ھەققىدىكى چۈشەنچەم، مەنسۇر دورغىنىڭكىگە ئوخشىمايدۇ. مەن مەنسۇرنى بۇرۇندىن تارتىپ تونۇيمەن، ئۇنىڭ بىر ئاز مۇكەممەلىيەتچى، شائىرانە مىجەزى بار. «سەھىھۇل بۇخارىي»نى يادقا بىلىدۇ. خىيال دۇنياسىدا دائىم تارىخىمىزدىكى شانۇ - شەۋكەتلىك دەۋردە ياشايدۇ. شەرەپلىك ئۆتمۈشىمىز بىلەن خار - زەبۇنلۇق ھازىرىمىزنى ياراشتۇرالمىغاچقا، ئۆزىنىڭ روھىي

دۇنياسىدا تەڭپۇڭلۇق ھاسىل قىلالماي قالاتتى.

– نېمىشقا ئەمەلىيەتنى ئۆز پېتىچە قوبۇل قىلمايمىز؟ كېسەلنى ئېتىراپ قىلىپ، ساقايتىشقا چارە ئىزدىمەيمىز؟

مەنسۇر غەزەپ بىلەن بېشىنى چايقاپ:

– كېسەلنىڭ ئالامەتلىرى ساقايتىشقا ئۈمىد يوقلۇقىغا دالالەت قىلىدۇ، – دېدى.

– ئەمىسە قانداق قىلىمىز، مەنسۇر؟

– ئۆلۈمدىن باشقا چارە يوق.

– ئۈمۈ مەيلى، ئەمما قانداق ئۆلىمىز؟

نېمە دېمەكچى بولغىنىمنى چۈشەندى. كۆزلىرى ئويناپ كەتتى، يېگى بىر ئۈمىد بايقىغاندەك، بۇرۇنقى پىكىرلىرىنى تارقىتىۋېتىپ، يېڭى كۆزقاراشلىرىنى ئىپادە قىلماقچىدەك قىلاتتى.

– ئۆلىمىز، مۇستافا! قەھرىمانلارچە ئۆلىمىز.

خۇشلۇقتىن ئۇنى چىڭ قۇچاقلىدىم:

– ئەمدىغۇ گېپىمىز بىر يەردىن چىققاندۇ؟!

– ئەلۋەتتە. ئەسلىدىمۇ تاغقا چىقىپ سىلەرگە قوشۇلۇشنى ئويلاپ يۈرەتتىم.

– ئەتە ماڭىمىز. ئۇلۇغ كۈن يېتىپ كېلىشكە ئاز قالدى.

قۇمۇلنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىنى ئايلىنىشقا باشلىدۇق. كېچە زۇلمەت پەردىسىنى تارتقان بولسىمۇ، شەھەردىكىلەرنىڭ ئەھۋالى تولۇن ئايدەك روشەن ئىدى. ئاۋام يۇقىرا جىن شۇرىنىڭ زۇلمىدىن،

رۇسلارنىڭ ھىيلە - مىكرلىرىدىن جاق تويغان ئىدى. قىسقىسى، خەلق ئۈچقۇننى كۆرسە پارتلاشقا تەييار تۇرغان بومبىغا ئوخشاپ قالغان بولۇپ، خوجا نىياز ھاجى ۋە ئەزىمەتلىرىنىڭ تاغدىن چۈشۈپ ئىنقىلاب پىلىكىگە ئوت يېقىشىنىلا ساقلاپ قالغان ئىدى.

خوشلىشىپ، ماڭايلى، دەپ تۇرغاندا، مەنسۇر دورغا سوراپ قالدى:

– چولپاننى سورىمايسەنغۇ؟

كاپىلا قىلىپ بىلىكىنى تۇتۇۋالدىم:

– ئۇنىڭ نەدىلىكىنى بىلەمسەن؟

مەنسۇر ئاچچىققىنە كۈلۈمسىرەپ قويۇپ:

– توي قىلدى، – دېدى.

– نېمە؟ چاقچاقمۇ - يا؟

– بەگ قەسىرنى تاشلاپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئائىلىسى تارىلىپ، ئادەملىرى جىھاد ئۈچۈن تاغقا چىقىپ كېتىشتى. چولپان قاتتىق روھىي زەربە يېگەن بولۇپ، توختىماي يىغلاپ، ۋارقىراپ - جارقىراپ يۈرەتتى. لېكىن، ئۇنىڭ يىغلاشلىرى، ۋارقىراشلىرى گۈزەل جامالىغا ھېچقانداق تەسىر يەتكۈزمىگەن ئىدى. چۈشەندىڭمۇ گېپىمنى؟

– ھېچنېمىنى چۈشەنمىدىم.

– قومۇلغا تۇنجى قېتىم كەلگەن بىر خىتتاي قوماندان ئۇنى كۆرۈپلا ياقتۇرۇپ قاپتۇ. بولدى، بۇ مەسىلە مۇشۇ يەردە قالسۇن، ئۇنتۇپ كەتكىنىڭ ياخشى. بۇ ھەقتە جىق گەپ قىلغاننىڭ پايدىسى يوق.

قەلبىمدىكى شادلىق ئۇچقۇنلىرى ئۆچۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۆزۈمنى خۇددى بىر يار لېۋىدە، تېگى ياۋايى ھايۋانلار، يىرتقۇچلار، قاپقارا ئىسلار تولۇپ تۇرغان بىر ھاڭنىڭ لېۋىدە تۇرغاندەك ھېس قىلدىم. خۇددى كىچىك ۋاقتىمدا قارا بېسىپ قالغاندا كۆرگەن بىر يامان چۈش قايتىلانغان ئىدى. ئۇ چاغدا دادام ماڭا ئۇخلاشتىن بۇرۇن «ئايەتۇلكۇرسىي»نى ئوقۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يۈز قېتىم دۇرۇت ئوقۇپ يېتىشنى ئۆگەتكەن ئىدى. بۇ يامان چۈشنىڭ نىمە دەپ خىيالىمغا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمىدىم. ئاھ چولپان! سېنىڭ كېيىنكى كۆز ياشلىرىڭغا ئىشىنەيمۇ ياكى باشتىكى رەت قىلىشلىرىڭغىمۇ؟ ياكى ۋىدالىششتىن بۇرۇن خىتتايلار ھەققىدە ئۇلارنى چىلبۆرىلەرگە ئوخشىتىپ قىلغان سۆزلىرىڭگىمۇ؟ زادى قايسىسىغا ئىشىنەي؟

قارىغاندا ئاچچىق ھەقىقەتكە ئىشىنىشىم كېرەكتەك تۇرىدۇ.

– ئەتە تاغقا ماڭىمىز، مەنسۇر.

قۇمۇلنىڭ قايغۇ باسقان زۇلمەتلىك كېچە ئاسمىنىغا قاراپ گېپىمنى داۋام قىلدىم:

– تاغدا كېچىنى سوپسۈزۈك كۆرىسەن، جەڭچىلەر ئوقۇغان مارشلاردىن يۈرەكلىرىڭ ئويناپ كېتىدۇ. كۆك يۈزىگە يۇلتۇزلارنى كۆرۈش ئۈچۈن قارايسەن، بىر تاللا چولپاننى ئەمەس، مىليونلارچە يۇلتۇزنىڭ مەڭگۈلۈك كۈلۈمسىرىشىنى كۆرىسەن. تاغلار بەك گۈزەل، مەنسۇر.

❀❀❀❀❀

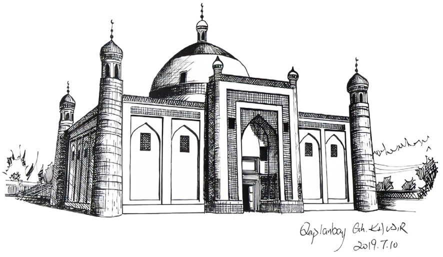
Qaplanbay Gh. KADIR
2019.7.10

6

چولپاننى كەينىمدە قالدۇرۇپ، قەلبىمدىن چىقىرىۋەتتىم. شۇ ھامان ئاسمىنىمدا ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئاي چىقتى. شۇنداق، يورۇن ئۇنىڭ جامالىنى قاتمۇقات بۇلۇتلار توسۇۋالغان ئىدى، ئەمدى ئۇنىڭ مىڭلارچە ھەتتا يۈز مىڭلارچە يىللاردىن بېرى ئۇن - تىنسىز، ئىززىتىنى ساقلاپ پارلاپ تۇرغان تەبەسسۇمىنى تاماشا قىلىۋاتاتتىم. «مەن ئەمدى سېنىڭ نۇرۇڭ ئاستىدىمەن، ئەي، يايلاقتىكى توختاۋسىز زۇلمەتكە جەڭ ئېلان قىلغان نۇرلۇق ئاي!» دېمەكچىمەنكى، بۇ نۇرانىي ئىنقىلاب رەھبەرلىرى ۋە ئىنقىلابچىلار. ئەگەر مەن ئۇلاردىن بىر نەچچىسىنىڭ، يۈزىنىڭ ھەتتا مىڭىنىڭ ئىسمىنى زىكىر قىلىپ ساناپ چىقساممۇ يەنىلا نۇرغۇنلىرى تىلغا ئېلىنماي قېلىپ ئۇۋال بولىدۇ. ئۇلارنىڭ سانى بەك كۆپ: گېنېرال مەھمۇد مۇھىتى، ئۇلۇغ گېنېرال ئوسمان باتۇر، شەرىپخان تۆرە، ئوسمان ئېلى،...

ئەنە ئاۋۇ تۆپىلىكلەرنىڭ ئۈستىدە، بۇ قەھرىمان جامائەت تۇراتتى. پۈتۈن شەھەر - يېزىلارنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ، ئېلىنغان قارارلارنى خەلق ئارىسىغا يېيىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتاتتى. جەڭگىۋار تۈركىستان خەلقىنى ئۆزلىرى كۆرگەن خورلۇقلارنىڭ ھېسابىنى سوراش ئۈچۈن، پۇرسەت تاپسىلا ئىسيان قىلىشقا چاقىرىۋاتاتتى.

1932 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا شىددەتلىك ئىنقىلاب دولقۇنى باشلاندى.

خوجا نىياز ھاجى:

– ئۈرۈمچىدە، خىتتايى تىكلەپ قويغان رەئىسنىڭ سارىيىدا ئۈچىرىشايلى، – دېدى.

بىز گېنېرال مەھمۇد مۇھىتىنىڭ «سەپىرىمىزدە بىزگە ئاللاھ يار بولغۇسى» دېگەن سۆزلىرىدىن يولىمىزنىڭ ئۇزۇن، سەپىرىمىزنىڭ مۇشەققەتلىك بولىدىغانلىقىنى، بۇ جەرياندا قان تۆكۈلۈش ۋە دەھشەتلىك ئىشلارنى باشتىن كەچۈرىدىغانلىقىمىزنى ھېس قىلدۇق.

مەن:

– قېرىنداشلار، ئورۇسلار تارقىتىپ يۈرگەن ماركسىزم پەلسەپىسى بەزى ياشلىرىمىزنى ئازدۇرۇپ كېتىپتۇ، – دېدىم.

خوجا نىياز ھاجى كۈلۈپ كېتىپ:

– ھەقىقەت قۇياشى پارلىغان چاغدا، بۇ ھاماقەتچە پەلسەپىلەرنىڭ ھەممىسى ئېرىپ تۈگەيدۇ، – دېدى.

ئاق باش چوققىلارغا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– ئاللاھنىڭ ئىرادىسى ئادەملەر ئۆزلىرى تۈزۈۋالغان ھەرقانداق پەلسەپىدىن ئۈستۈندۇر. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئاتېئىزمچە پەلسەپىلىرىنى ئەبەدىي نۇسرەتكە ئېرىشىدۇ، دەپ قارىشىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ نەرسىلەر خۇددى بىردەملىك چاقماقتا ئوخشاش ئۆمرى ناھايىتى قىسقا. تارىخنىڭ ھەردەۋرىدە بەزى مۇتەكەببىرلار ئاللاھنىڭ كىتابىغا جەڭ ئېلان قىلىپ باقىدۇ ۋە نەتىجىگە ئېرىشتۇق، دەپ

ئويلاپ قالدۇ... ئەمەلىيەتتە، زەپەردىن تولىمۇ يىراقتا. ئاللاھ تائالا كىتابىدا : ﴿ **قۇرئاننى ھەقىقەتەن بىز نازىل قىلدۇق ۋە چوقۇم ئۇنى قوغدايمىز** ﴾(ھىجىر: 9) دەيدۇ.

– ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەن يولغا چىقىڭلار، ئاللاھدىن باشقا ھېچكىمدىن قورقماڭلار.

تۈركىستان خەلقى ئاجايىپ خەلق. تەسلىم بولۇپ، ھەسرەت ۋە ئىزتىراپ ئىچىدە تېگىرقاپ، نۇرغۇنلىرى غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاۋاتقاندەك، ئۈمىدسىزلىك پاتقاقلىرىغا پېتىپ قالغاندەك كۆرۈنگەن بۇ خەلق بىزنى كۆرگەندە تەنتەنە قىلىشىپ، كۆزلىرىدە شادلىق نۇرلىرى پارلاپ، ۋەھىملىرىنى بىر ياققا چۆرۈپ تاشلاپ، توپ - توپ بولۇپ بىزگە قوشۇلۇشقا باشلىدى.

93

ئەزىبرايى، خىتايلار قېنى؟ ئۇلار قورقۇپ قېچىشىۋاتاتتى. ئىمان ئېيتىپ بىز بىلەن بىللە جەڭ قىلغانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. خىتاي كاپىرلىرىنىڭ پەنجىسى ئاستىدا قالغان قىزلارمۇ ئەركىنلىككە ئېرىشتى ۋە بىزگە قېتىلىپ جەڭگە ئاتلاندى.

شەھەرلەرنىڭ بىرىدە، خېلى بەستلىك بىر خىتاينى كاشغەرلىك رىزۋانگۇل ئىسىملىك بىر ئايال تۇتۇۋېلىپ، دەرەخكە باغلاپ قويغان ئىكەن، خالايىق ئەتراپىغا توپلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ خىتاي ساقچى بولۇپ، ئىسمى چېن لى ئىكەن. خىتاي خۇددى بوغۇزلىنىشقا تەييار قىلىنغان بوقىدەك يۇلقۇنۇپ، ئۆزىنى قۇتقۇزۇشقا ھەرىكەت قىلىۋاتاتتى. رىزۋانگۇل ئۇنى قامچىلاشقا باشلىدى:

– سەن ماڭا «ھەي خوتۇن! سەن مېنىڭكى. سېنى مېنىڭ

قولۇمدىن ھېچكىم قۇتقۇزالمايدۇ» دېدىك - ھە؟! مېنى ئېغىلنىڭ ئىچىگە يىقىتقىنىڭ... ئېسىڭدە بارمۇ ھۇ ئىپلاس؟ ئۆتۈپ قالغان بولساڭ يادىڭغا سېلىپ قوياي. ساڭا مىڭ قېتىملاپ «مەن ساڭا ئۆچ، سەندىن نەپرەتلىنىمەن! مەندىن ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيسەن» دېدىم. ئاللاھنىڭ سەندىن ۋە مەندىن كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدىم. سەن مەلئۇن، قاۋان چېن لى، مېنى يالىڭاچلاپ، ئەسكەرلىرىڭنى باشلاپ كەلدىڭ. مەس - ئەلەس چېرىكلىرىڭگە قولى باغلاقلىق بىچارە بىر ئايالنىڭ يالىڭاچ ھالىنى تاماشا قىلدۇردۇڭ. شۇ چاغدا يامغۇر يېغىۋاتقان ئاسمانغا قاراپ يىغلاپ تۇرۇپ، چىن ئىخلاسىم بىلەن ئاللاھقا دۇئا قىلدىم. مېنى مازاق قىلىپ: «ئاللاھىڭ ئاڭلىيالمايدۇ، چۈنكى ئۇ يوق. بۇ يەردە بارى مەن، مانا مەن چېن لى» دېدىڭ. ھازىر نەدە سەن - ھە، چېن لى؟! قارا، ئەتراپىڭدىكى ھەرتەرەپتىن كەلگەن ئەزىمەتلەرگە قارا! سېنىڭ مەغلۇبىيىتىڭنى ئىسپاتلاپ تۇرغان بايراققا قارا! ئەمدى ئاللاھنى تونۇغانسەن، چېن لى؟ گەپ قىلە! ھازىر ئەجەب سەجدە قىلىپ كېتىپسەن، يەرنى سۆيۈپ تۇرۇپ ئۆزۈڭ ئىنكار قىلغان ئاللاھقا يىلىنىپ كېتىۋاتىسىنا؟! سېنىڭ نەرىڭ ئەركەك؟! قورقۇنچاق پەسەندە. سەن پەسكەش ئەبلەخ مېنىڭ دىلىمغا قاتتىق ئازار بەردىڭ، تېنىمنى بۇلغىدۇڭ. مېنىڭ دىنىمدا بىر ئايالنىڭ ئىپپىتىنى ئاياغ ئاستى قىلىشنىڭ جازاسى ئۆلۈم!

خوجا نىياز ھاجى ھاياجانلانغان كىشىلەر توپىغا قاراپ:

– بۇ ئايالنىڭ ئېسى جايىدىمۇ - يا؟ – دېدى.

بىر كاشغەرلىك ئادەم:

– پۈتـۈن كاشـغەر خەلقـى ئـۇ ئايالنىـڭ ھېكايىسـىنى بىلىـدۇ، – دېـدى. خوجـا نىيـاز ھاجـى:

– ئـۇزۇن مەزگىـل قىيىـن - قىسـتاقلارغا دۇچ كەلگىنـى ئېنىـق، – دېدى.

– رىزىۋانگۈلنىـڭ ئائىلىسـى ئابرۇيلـۇق، دىنـدار ئائىلىلەردىن ئىدى، – دەپ چۈشـەندۈردى كاشغەرلىك.

– بىلىمەن تۇردۇ.

– بـۇ چېـن لـى دېگەن مەلئـۇن كۆكۆل خۇشـى ئۈچۈن ئەسـىرگە چۈشـكەنلەردىن ئېپپەتلىـك قىزلارنىـلا تاللىۋالاتتـى. ئـۇ موسـكۋادا تەربىيەلەنگـەن بىـر كوممۇنىسـت. نۇرغـۇن چـوڭ ئۆلىمـا ۋە دىنـدار كىشـىلەرنى ئۆلتۈردى.

خوجا نىياز ھاجى خىتتاي ساقچىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

– نېمىلەرنى قىلدىڭ؟ – دەپ سورىدى.

خىتتاي ھارغىن كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ:

– غالىپلارنىڭ قانۇنىنى ئىجرا قىلدىم.

– «غالىپلار»نىڭ قانۇنى نېمە ئىكەن؟

خىتتاي جاۋاب بەرمىگەندىن كېيىن، ياندۇرۇپ سورىدى:

– ئېپپەتلىك قىزلارنى ئاياغ ئاستى قىلىشمۇ؟

– ئۇنى ئۆزۈم ئۈچۈن ياخشى كۆردۈم ۋە خاھلىدىم.

– مۇشۇنىڭ ئۈچۈن ئۇرۇش قىلغىلى كەلدىڭمۇ؟

– مەن ئۇلار بۇيرۇغاننى قىلدىم. مەسئۇلىيەت قوماندانلاردا.

خوجا نىياز ھاجى ئادەملەر توپىغا قاراپ:

– قاراڭلار، بىزدىن ئۇنىڭ تاسمىسىدىن يېتىلەپ كەلگەنلەرنى سوراقتا تارتىشىمىزنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، – دېدى.

ئاندىن خىتتايغا بۇرۇلۇپ:

– ئاللاھنىڭ ئالدىدا يالغۇز سوراقتا تارتىلىمىز، چېن لى.
﴿قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا تەنھا كېلىدۇ﴾ (مەريەم: 95) بۇ ئايەتنى ئاڭلاپ باققانمىدىڭ؟ ئەلۋەتتە ياق. بىز سېنى باشلىقلىرىڭنىڭ قىلمىشلىرى ئۈچۈن ئەمەس، سېنىڭ جىنايەتلىرىڭ ئۈچۈن جاۋابكارلىققا تارتىمىز.

چېن لى يەرگە يىقىلىپ، ۋارقىراشقا باشلىدى:

– مېنىڭ ئۆلگۈم يوق...

رىزۋانگۈل قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە خوجا نىياز ھاجىغا قاراپ:

– جانابىي رەئىس! ئۇنىڭ قولىدا ئۆلگەن قېرىنداشلىرىمىز ئۇنىڭدىن مەرھەمەت تىلىگەن ئىدى. بىر ئاخشىمى يىگىتلەردىن بىرىنىڭ خۇددى مۇشۇنىڭدەك، «مېنىڭ ئۆلگۈم يوق!» دەپ ۋارقىرىغانلىقىنى ئاڭلىدىم. لېكىن، چېن لى قاتتىق تاش يۈرەكلىك قىلدى.

چېن لىغا قاراپ گېپىنى داۋام قىلدى:

– ئېنىكار قىلامسەن؟ ناھايىتى تاش يۈرەكلىك قىلغان ئىدىڭ. سوغۇققانلىق بىلەن تاپانچاڭنى چىقىرىپ، ئارقا - ئارقىدىن بىر نەچچە پاي ئوق ئېتىۋەتتىڭ.

ئاندىن رىزۋانگۈل ئەتراپىدىكى كىشىلەرنى ئايلىنىپ تۇرۇپ،

ھەسرەتلىك، ئەمما كۈچلۈك ئاۋازدا سۆزلەشكە باشلىدى:

– ئۇنىڭ بىچارە قۇربانلىرى ئىڭرايتتى، ئاھ ئۇراتتى. كۆزلىرىدىن ھاياتقا بولغان تەلپۈنۈشى چاقناپ تۇراتتى. بۇ چىن لى دىگەن ئىتنىڭ كۈچۈكى ئىسسىق چىيىنى ئىچىپ، تاماكىسىنى پۇرقىرىتىپ چېكىپ، پەلتوسىغا چىڭ يۆگىنىپ تاماشا قىلىپ، كۈلۈپ ئولتۇراتتى. ئاندىن مىنى زورلاپ قۇچىقىغا ئولتۇرغۇزۇۋېلىپ، يۈزۈمنى قەلەمتىراش بىلەن تىلاتتى. تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىڭلار، كۆز ئالدىڭلارغا كەلتۈرۈپ بېقىڭلار... يۈزۈمدىكى يارا ئىزلىرى تېخى يوقىغىنى يوق. بۇ ئەبلەخ يۈزۈمدىن ئاققان قانلارنى يالاپ، گۆلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتەتتى.

ئاندىن «ماڭا ئادالەت لازىم!» دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

ئەتراپنى سۈكۈت باستى. ھەممەيلەن بۇ كۆزلىرى ياشقا تولغان، جىددىيلەشكەن ئايالغا ۋە دەرەخكە باغلانغان مەغلۇپ ساقچى ئەمەلدارىغا قارىشىپ قالغان ئىدى. تۇيۇقسىز، ئاتمىش ياشلاردىكى بىر ئادەم سەپلەرنى يېرىپ ئۆتۈپ مەيدانغا ئېتىلدى. قولىدا بىر ئەسكى قىلىچ كۆتۈرۈۋالغان ئىدى. خىتتاي ئەمەلدارنىڭ كاللىسىنى شۇنداق چاققانلىق بىلەن ئۈزۈپ تاشلىدىكى، نىمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرالمايلا قالدۇق. بوۋاينىڭ «مەن بۇ قىزنىڭ دادىسى» دېيىشى بىلەن ئەتراپ ئۇيۇر - توپۇر بولۇپ كەتتى.

رىزىۋانگۈل دادىسىنى چىڭ قۇچاقلىدى. خوجا نىياز ھاجى ئادەملىرىنى تارقىلىشقا بۇيرۇق قىلدى. كاشغەر ۋە باشقا شەھەرلەردە جەڭلەر قىزىپ كەتكەن بولۇپ، قوزغىلاڭچىلار خائىن ۋە ئىشغالچىلاردىن ئازاد بولغان رايونلارنى رەتكە سېلىپ مېڭىۋاتاتتى.

ھەربىر يۇرتنىڭ ئۇنلارچە ئېچىنىشلىق ھېكايىسى بار ئىدى.

خوجا نىياز ھاجى ئۆز - ئۆزىگە «مەن ئۇنىڭ دادىسى» دېگەن گەپنى تەكرارلاپ تۇراتتى. ئۆزىنى ئۇ ئايالنىڭ ئىككىنچى دادىسىدەك ھېس قىلاتتى ۋە جامائەتكە، دەھشەتلىك ئازابقا دۇچار بولغان تۈركىستاننىڭ ئۆز شەرەپ ۋە ئار - نومۇسىنى قوغدايدىغان، بەدىنى ۋە قەلبىدىكى يارىلىرىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىدىغان سالىھ مۇسۇلمان دادىلارغا ۋە شەرەپلىك ئەۋلادلارغا ھەرزامان موھتاج ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيتتى.

ئېسىمگە جۇۋاينىمەك چولپان كېلىپ قالدى، كاشكى ئۇمۇ رزىۋانگۈلدەك بولغان بولسا... نەدىن خىيالىمغا كەلدى بۇ چولپان، يا ئۇنىڭ دادىسى بولمىسام... بۇ جاپالىق كۈنلىرىمىز ئۆچۈن، بىر يۇتۇم ئوغدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئۇ. گۈزەل باغۇ - بوستانلاردا بارماقلارنى قانىتىدىغان ياتتاقلار چوقۇم بولىدۇ، گۈللەرنىڭ ئارىسىدا زەھەرلىك يىلانلار يوشۇرۇنىدۇ. چولپاننىڭ ئاشۇ پەسكەش چېنىدىن پەرقى يوق. بىزنىڭ جېگىمىز چېنى لى ۋە ئۇنىڭ قوشۇنىغا، شۇنداقلا چولپانغا ئوخشاش ئوغلىق تىكەنلەرگە قارشى بولۇشى كېرەك.

❀❀❀❀❀

ھەرتەرەپتە تىنچلىق ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىدى. كاشغەردە يېڭى جۇمھۇرىيەت ئېلان قىلىندى. خوجا نىياز ھاجى «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى»نىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندى. قۇرۇلغان ھۆكۈمەتنىڭ باش ۋەكىللىكىگە بولسا، قاھىرەگىچە بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلىپ كەلگەن، سابىت داموللام ئىسىملىك سالىھ بىر كىشى سايلاندى. سابىت داموللام مىللەت مەجلىسى ۋە مىنىستىرلىكلەرنى تەشكىللىدى... ۋەتىنىمىز ئاساسەن ئازاد بولدى.

ئاز كۈندىن كېيىن، ئۈرۈمچىنى مۇھاسىرىگە ئېلىش ئۈچۈن يولغا چىقتۇق. ئۈرۈمچى ئاتالمىش خىتتاي رەئىسىنىڭ تۇرار جايى ۋە ئاخىرقى قورغىنى ئىدى. مەن بولسام قوشۇننى توپلاش ۋە بۇيرۇقلارنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن قۇمۇلغا ۋەزىپىگە يوللاندىم. زەپەر بىلەن قۇمۇلغا قايتالىغىنىم ئۈچۈن خۇشال ئىدىم. بىر ئەسكەرنىڭ ئۆز يۇرتىغا زەپەر قۇچۇپ كىرىشى نېمىدېگەن شەرەپ - ھە! ئۇ

ئەمدى بېشىنى تىك تۇتۇپ ماڭىدۇ، كىشىلەرگە مېھىر - شەپقەت بىلەن نەزەر تاشلايدۇ ۋە ئۆزى بىلەن خەلقىنى بىر كۆچلۈك رىشتىنىڭ باغلاپ تۇرغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ. ئۇ ئەمدى خەلقىنىڭ تومۇرىدىكى بىر تامچە قانغا، ئۇلارنىڭ روھى ۋە ئۈمىدىنىڭ بىر پارچىسىغا، بەختى ۋە قايغۇسىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلانغان بولىدۇ. ئۇلۇغ زەپەر – خۇددى بۇيۇك بەختسىزلىككە ئوخشاشلا – قەلبلەرنى بىرلەشتۈرىدۇ، بارلىق ئۈمىدلەرنى بىر خۇمداندا تاۋلايدۇ.

زەپەر بىلەن قايتقان چەۋەنداز كوچىلاردا پەخىرلەنگەن ھالدا ماڭالايدۇ. دېرىزىلەردىن كۆرۈنگەن خۇش تەبەسسۇملۇق گۈزەل چىرايلارغا، ئاپتاپتا كۆيۈپ كەتكەن باللارغا، ئۇياق - بۇياقتا خاتىرجەملىك ۋە سائادەت ئىچىدە يېرىپ كېلىپ تۇرغان كاسىپ - دېھقانلارغا نەزەر تاشلايدۇ. شۇ چاغدا، ئۇ چەۋەنداز ئۆزىنىڭ سىپىللارنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ، توپ ئوقلىرىنى ئېتىپ، يۇرتلارنى خىتتاينىڭ پاسكىنا ئاياغلىرىدىن ئېرىغداش ئارقىلىق زىممىسىدىكى مەسئۇلىيەتلەرنى ئازراق بولسىمۇ ئادا قىلغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ. مانا مەن زەپەر قۇچقان چەۋەندازمەن! نېمىدېگەن گۈزەل تۇيغۇ - ھە!

يېڭى پەيدا بولغان پەيلاسوپلارنىڭ، يەنى ماركسىزمچىلارنىڭ مەغلۇبىيىتىنى، ئۇلارنىڭ مەنتىقلىرىنىڭ يوقۇتۇلۇپ دەرھال ئاللاھنى ئەسلەشكە باشلىغانلىرىنى كۆرسەم قەلبىم شادلىققا چۆمىدۇ. مەن ئۇلارنىڭ يالغاندىن شۇنداق قىلىپ قويمىغانلىقلىرىغا ئىشىنىمەن. كۆزلىرىدىكى پەردە كۆتۈرۈلۈپ، تەبىئىي ھالدا ئەزەلىي بولغان، ساختىلىق مەۋجۇت بولمىغان ئاللاھقا قايتتى.

يېڭى ھەربىي ئايغىم بىلەن كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈرەتتىم.

كەينىمدىن چاقىرغان ئاۋاز ئاڭلاندى:

– يەنە قايتىپ كەپسەن مانا مۇستافا ، دېسەم - دېمىسەم ئۇنى ئىزدەپ كەلدىڭغۇ ھەقچان!

كەينىمگە بۇرۇلدۇم، مەنسۇر دورغا تۇراتتى. ئۇنىڭ ئوڭ بىلىكى ۋە بېشى تېڭىقلىق ئىدى.

– تاس قاپتىمەن سېنى تونۇمىغىلى، – دېدىم چاقچاق قىلىپ، قۇچاقلاشتۇق. مەنسۇر دورغا سۆزلەشكە باشلىدى:

– شىپاخانىدا بىر مەزگىل ياتتىم. بىلىكىمدىن ئىككى - ئۈچ پايدەك ئوق چىقىرىلىپتۇ. سانىنى مەنمۇ ئېنىق بىلمىدىم. ئوڭ بىلىكىمنىڭ ۋاقتىلىق پالەچ بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى. بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، – پەرىشانلىق ئىچىدە بېشىنى ئېگىپ داۋام قىلدى، – بەك كۆپ ئەزىمەتلەر شەھىد بولۇپ كەتتى. ئۆلۈمدىن نەپرەتلىنىدىغان بولدۇم. ئىنسانىنىڭ ئىنسانىنى ئۆلتۈرۈشى بەك ئېچىنىشلىق ئىش ئىكەن.

بۇنچە ھاماقەتلىكلەر نېمە ئۈچۈن؟ ئۇنتۇشقا تىرىشىمەن ۋە يەنە مۇرەممەنى سىلكىپ قويۇپ، قورالنى قولۇمغا ئالىمەن. خىتتايلار ياكى ئورۇسلار توپلانغان تەرەپكە قارىتىپ توپ ئوقلىرى ياغدۇرۇشقا باشلايمەن. ئۇلارنى ئۆلتۈرگۈم يوق، پەقەت ئۇلارنىڭ بىزنى ئۆلتۈرۈشتىن توختىتىشنى، قوراللىرىنىڭ ئاۋازىنى ئۆچۈرۈشنى ئۈمىد قىلىمەن. ئېچىنىشلىق بولغىنى، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى جىمىقماي تۇرۇپ، قوراللىرى جىمىقمايدۇ. مانا بۇنىڭ ئۆزى ئاپەت. ئۇلارنىڭ قوراللىرىنىڭ ساراڭلىقتىن توختىشى ئۈچۈن ئۆزلىرى ئۆلۈشى كېرەك. بولدى بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى، كۆلەيلى بىرئاز. بۇنچە قانلىق

جەڭلەر ئارىسىدا ئۇنى ئۇنتۇيالمىدىڭمۇ؟

ھەيرانلىق بىلەن سورىدىم:

– كىمنى؟

– چولپاننىچۇ!

– مەن ئۇنىڭ دادىسى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەنسۇر قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى:

– سەن ئۇنىڭ دادىسى دېگىن.

تاشلاندۇق ساراي تەرەپكە كۆز تاشلاپ قويۇپ، مۇنداق دېدىم:

– كاشغەردە بىر قېرى ئادەمنىڭ مۇشۇنداق دېگىنىنى ئاڭلىدىم. «مەن ئۇنىڭ دادىسى!» رەئىسىمىز خوجا نىياز ھاجىنىڭمۇ «مەن ئۇنىڭ دادىسى!» دېگىنىنى ئاڭلىدىم. دوستۇم مەنسۇر دورغا، شۇنى بىلىپ قويغىنكى، ۋەتىنىمىزنىڭ دائىم «مەن ئۇنىڭ دادىسى!» دەپ تۇرىدىغان كىشىلەرگە قاتتىق ئېھتىياجى بار.

مەنسۇر دورغا مۇرەمگە قېقىپ قويۇپ:

– ئۇرۇش سېنىڭ نېرۋىلىرىڭنى چارچىتىۋېتىپتۇ، ئاداش، – دېدى.

– بەلكىم، – دېدىم ئەپسۇسلانغان ھالدا.

– ئۇرۇمچىگە باردىڭلارمۇ؟

– قورشاۋغا ئالدۇق، ئۇرۇش تۈگەشكە ئاز قالدى.

– مېنىڭچە بولسا بىزنىڭ ئەزىيەتلىرىمىز تېخى تۈگىمەيدۇ، – دېدى مەنسۇر دورغا كۈلۈپ قويۇپ، بىز ھازىر ئىككى ئارىدا قىسىلىپ قالدۇق، بىر تەرەپتە خىتاي كاپىرلىرى، يەنە بىر تەرەپتە ئورۇس

كوممۇنىستلىرى. ئىككىلىسىنىڭ كۆزى بىزدە، ئىككىلىسى دىنىمىزنى يوق قىلىش كويىدا. چۈنكى، دىنىمىزنى يوق قىلسا بىزدىن قۇتۇلغان بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاتالمىش پەيلاسوپلىرىنىڭ شۇنداق دېيىشكەنلىرىنى ئاڭلىدىم. ئۇلار ئىشغال قىلىشقان بەزى شەھەرلەردىن قاچقان چاغدا يوق قىلىۋېتىشكە ئۈلگۈرەلمىگەن مەخپىي ھۆججەتلىرىنى ئوقۇدۇم، ئۇلاردىمۇ مۇشۇنداق مەزمۇنلار باركەن. مەندە بۇنداق ماتېرىياللاردىن خېلى بار، ئۇلارنى خوجا نىياز ھاجىغا ئاپىرىمەن. بۇ راستلا يېگىچە ئەھلىسەلىپ ئۇرۇشى ئىكەن.

– چولپان زالىملارنىڭ قانتى ئاستىدا قىچىپ كەتتى، – دېدى مەنسۇر تۇيۇقسىز قۇلىقىمغا پىچىرلاپ.

– سەن قانداق بىلىسەن؟

– ئۇنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغان ئەمەلدار ئەڭ بۇرۇن قاچقانلاردىن.

– ئۇنىڭ بىلەن رىزۋانگۇلنىڭ ئارىسىدا ئاسمان - زېمىن پەرق بار، – دەۋەتتىم ئىختىيارسىز.

– چولپاننىڭ پۈتۈن ئۆمرى توپا - تۇپراق، – دېدى مەنسۇر كۈلۈپ، – ھەتتا لاي - لاتقا. سەن ئۇنى مېنىڭچىلىك بىلمەيسەن. ساڭا تۇنجى قېتىم چولپان ھەققىدە ئازراق سۆزلەپ بېرەي، قەدىرلىك دوستۇم. ئۇنىڭ ئوندىن ئارتۇق ئاشىقى بار ئىدى. ئات باقاردىن تارتىپ پادىچى بالىغىچە، نۆۋەت تۇتقان ئەسكەردىن ئۇنىڭغا زىبۇ - زىننەتلەر سوۋغا قىلىدىغان قېرى بايغىچە... سەن بەك ساددا، ئەخمەق ئىكەنسەن، مۇستاپا. قايغۇرما... مەن ساڭا قەتئىي ئوخشىمايمەن. بۇ قارا كۈنلەر ماڭا بىر خىل كىشىدىن باشقىغا ئىشەنمەسلىكنى ئۆگەتتى. قولىغا قورال ئېلىپ ئۆلگۈچە

جەڭ قىلغان ئادەمگىلا ئىشىنىمەن. ھازىرقى دەۋر پىتنە - پاساتقا تولغان، ئازغۇن بىر دەۋر، بۇ دەۋردە ياشاشنىڭ ئۆزى بىتەلەيلىك. چولپان ئۈرۈمچىگە كەتتى. ئىشەنگىنكى، ئەگەر ئۈرۈمچىگە كىرىشكە مۇۋەپپەق بولالىساق، سىنىڭ ئالدىڭغا يىغلاپ ياردەم تىلەپ كېلىدۇ. ھەممەيلەنگە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئىپپەتلىك ئايال بولۇپ كۆرۈنىدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىغا ئىشىنىشىدۇ. سېنىڭمۇ ئوخشاشلا قەلبىڭ ئېرىپ كېتىدۇ.

– خائىنلارغا ئۆلۈم! – دېدىم زەردە بىلەن، تاپانچامنى سىلاپ قويغاچ.

مەنسۇر مۈرىسىنى قىقىپ، كۈلۈپ قويۇپ:

– قىلالمايسەن. شۇنداق قىلىشىم زۆرۈر دەپ قارامسەن؟

– ۋەتىنىمىزنى ئوغلىق تىكەنلەردىن، پارازىت ئوتلاردىن ئېرىغدىشىمىز لازىم.

– تىكەنلەرنى ئاللاھ ياراتقان، پارازىت ئوتلار ھەردائىم بار. ھە راست، مەن بىر تاغلىق ئايال بىلەن ئۆيلەندىم. جەڭ، ئۇرۇش ھەققىدە جىق بىر نەرسە بىلمەيدۇ. ھە، سەنچۇ؟

– بىر - ئىككى كۈن قۇمۇلدا بولىمەن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۈرۈمچىگە قايتىمەن.

– مەن سىلەرگە ئىككى ھەپتىلەردىن كېيىن قوشۇلالايمەن.

مەنسۇر بىلەن خوشلىشىپ، قۇمۇلنىڭ كوچىلىرىدا نىشانسىز ئايلىنىشقا باشلىدىم.

❀❀❀❀❀

7

نىمىلا بولمىسۇن، بىز رۇسىيە ۋە خىتتايدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ دۆلەتنىڭ ئارىسىدا قىسىلىپ قالغان كىچىك بىر دۆلەت ئىدۇق. لېكىن كىچىكلىكىمىزنى باھانە قىلىپ، تاجاۋۇزچىلارغا ئىشىكىمىزنى ئېچىپ، ئاللاھنىڭ بىزگە ئاتا قىلغان نېئمەتلىرىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشلىرىغا قاراپ تۇرامدۇق؟ ئەلۋەتتە ياق! ئۇرۇش بىر ئاي، ئىككى ئاي، بىر يىل ... ئاللاھنىڭ خاھلىغىنىچە ئۇزىراپ كەتسۇن، پۈتۈن ئۆمرىمىز جەڭ مەيدانىدا ئۆتۈپ كەتسىمۇ كەتسۇن، بۇ بىزنىڭ تەقدىرىمىز دېمەكتۇر، بىزنىڭ باشقا تاللىشىمىز يوق.

– ئۇرۇش ھەممە نەرسىنى ۋەيران قىپتۇ، ھەممە يەر خارابە، – دېدى خوجا نىياز ھاجى ئەتراپقا قاراپ.

– قۇدايىم، سوغىس جۇرىگىمىزدىگى ئاللاھقا ئەرى ئۈزىمىزگە بولغان سېنىممىزدى جوق قىلماسىن، – دېدى شەرىپخان تۆرە. ئۇ بەستلىك، سۇرلۇك ئادەم بولۇپ، خۇددى ئاللاھ ئۇنى جەڭچى بولۇشى ئۈچۈن ياراتقاندەكلا ئىدى.

– ھەممە يەردە ئاچ - يالىڭاچلار.

– بىلىمىن، قاجى، سوغىستىڭ بەدلى ئاۋىر.

– ھەريەرنى قورقۇنچ - ئەندىشە ئەسىر قىلىپتۇ.

– قانداي قىلامىز؟ – شەرىپخان تۆرە خوجا نىياز ھاجىغا يېقىن

كېلىپ داۋام قىلدى، – مېنىڭ ئويۇم، ئۈرۈمچىگە كىرىپ كېتىش، ئۈمىد ئاز بولسادا.

– شۇنداق قىلىشىمىز كېرەك.

«شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى»نىڭ قۇرۇلۇش مۇراسىمى
(12 - 11 - 1933)

– يە ئۆلۈپ بىتىرىمىز، يە ئۈرۈمچىنى مېنىڭ ئىلىپنى بۇتۇنلەي قولىمىزغا ئالارمىز.

بۇ گەپلەر بولۇۋاتقان چاغدا، جىن شۇرېن بىلەن رۇسلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇسۇلمانلارنى ئېزىدىغان ماددىي ۋە ئەسكىرىي ياردەم ھەققىدە كېلىشىم بولۇۋاتاتتى. ئەمەلىيەتتە رۇسلار جىن شۇرېنغا ئىشەنمەيتتى.

شۇڭا، دەرھال ھەرىكەتكە كېلىپ، خىتتاي ئارمىيەسى ئىچىدىكى نىيىتى بۇزۇق ئاتالمىش خىتتاي قوماندان شېڭ شىسەيگە ياردەم

بەردى. شىبېك شىسەي كوممۇنىست ئىدى. ھەربىي ئۆزگىرىش مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى، جىن شۇرىن رۇسىيە ئارقىلىق خىتتايغا قېچىپ كەتتى. ھوقۇق پۈتۈنلەي شىبېك شىسەي ۋە ئۇنىڭ كوممۇنىست قول چوماقچىلىرىنىڭ قولىغا ئۆتتى. رۇسلار بىلەن شىبېك شىسەي ئارىسىدا ئۆزئارا ياردەم بېرىش نامى ئاستىدا بىر يېڭى كېلىشىم تۈزۈلدى. شىبېك شىسەي شەرقىي تۈركىستاننىڭ خام ئەشيالىرىنى رۇسلارغا ئەۋەتىپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى. رۇسلار بۇنىڭ بەدىلىگە مۇھاسىرىنى يېرىپ چىقىپ، يېڭى قۇرۇلغان تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئەسكىرىي كۈچ ۋە قورال - ياراق ياردەم قىلىدىغان بولۇشتى. 1933 - يىلى دېكابىرنىڭ مەلۇم بىر كۈنى رۇسلارنىڭ ئوتتۇز ئايروپىلان، يىگىرمە تانكا، ئەللىك ئۇرۇش ماشىنىسى بىلەن قوراللانغان ئۈچ بىرگادا ئەسكىرى ئىلى، چۆچەك يوللىرىغا تۆكۈلدى.

خەۋەرلەر تولىمۇ بىئارام قىلاتتى. كىشلەر بىزنىڭ تۇيۇقسىز يېتىپ كەلگەن ياردەمچى قوشۇنغا تەڭ كېلەلمەسلىكىمىزدىن ھەددىدىن ئارتۇق ئەنسىرەيتتى.

– تېخى تۈنۈگۈن ئۇرۇش قىلىشۋاتاتتۇق، – دېدى خوجا نىياز ھاجى.

بۇ گەپنى ئاڭقىرالمىغان شەرىپخان تۆرە:

– بۈگۈنچى؟ – دېدى.

– بۈگۈنكى ئۇرۇشىمىز ئۆزىمىزنى ھالاكەتكە ئىتتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس، – گېنېرالغا قاراپ گېپىنى داۋام قىلدى، – شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ ئۇرۇشتىن باشقا چىقىش يولىمىز بارمۇ، قەدىرلىك تۆرەم؟

– مېن ساياسات دېگەندى بىلمەيمەن، تەجرىبىلىرىدىن ئۆيرىنگىنىم،

بىزدىكى تېك شىغار جولىمىز سوغىس. سوغىس مايدانىندا جېڭىبىسىك، جاۋدىك ئۆزى قورال تاستاۋى قىين.

– ئۇنداقتا ئۇرۇشنى ئاداققىچە داۋام قىلىمىز، – دېدى خوجا نىياز ھاجى قوزغىلاڭچى قوشۇنغا ئوق ياغدۇرۇۋاتقان ئايروپىلانلارغا قاراپ قويۇپ.

بۇ ئارىلىقتا، رۇسلار ئەسكىرىي، تىجارىي شۇنداقلا سىياسىي مۇتەخەسسىسلەرنى ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇرۇمچىدىكى يېڭى خىتتاي رەئىسى شېڭ شىسەيگە ئەۋەتىلگەن ئىككى چوڭ مەسلىھەتچىنىڭ بىرى، كېيىنچە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھۆكۈمەت رەئىسى بولغان مالىنكوف ئىدى.

مالىنكوف ناھايىتى قۇۋ، قاقباش بولۇپ، ئۇنىڭ لايىھەلىرىگە ۋە پىكىرلىرىگە سەل قارىغىلى بولمايتتى. ئۇ شېڭ شىسەي بىلەن كۆرۈشۈپ مۇنداق دېدى: 108

– مېنىڭ ئۇرۇش ھەققىدە بىر پىكرىم بار، ئەگەر ئەمەلگە ئاشۇرالىساق جەق غەلىبىگە ئېرىشىمىز.

– خوش؟ – دېدى شېڭ.

– بىزدە بىر تۈركۈم تامامەن رۇسىيەدە تەربىيەلەنگەن شەرقىي تۈركىستانلىق كوممۇنىست ياشلار بار... ئۇلار ناھايىتى ئىشەنچلىك. ئەگەر بىز ئۇلارنى يۆلەپ ھاكىمىيەتنىڭ غوللۇق يەرلىرىگە قويساق، ئۇ چاغدا ئۇرۇشنىڭ تۈسى ئۆزگىرىدۇ. ئۇرۇشنى خۇددى مۇتەئەسسىپ خوجا نىياز ۋە ئادەملىرى بىلەن يېڭىلىقپەرۋەر ھاشىم ھاجى ۋە سەيىد ھاجى قاتارلىقلار ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقاندەك قىلىپ كۆرسىتەلەيمىز.

بۇ پىكرنى شىڭ شىسەي قوش قوللاپ قۇۋۋەتلىدى. شەرقىي تۈركىستانلىق كوممۇنىست «يولداشلار» دەرھال توپلاندى. سەيد ھاجى ئۆز ۋاقتىدىكى ناتسىست گېستاپوچىلىرىنىڭكىگە ئوخشايدىغان ئىستىخبارات ئىدارىسىغا رەئىس قىلىپ سايلاندى. سەيد ھاجى شەرقىي تۈركىستانلىقلاردىن ئىنتىقام ئېلىش ۋە ئۇلاردىن مەلۇمات ئىگىلەشتە ئەڭ پەسكەش ئويۇنلارنى ئوينىدى. شەھەر - شەھەرلەردە ئىستىخبارات ئىدارىسىنىڭ شۆبىلىرى قۇرۇلدى.

ئاللاھ بىزگە ئاتا قىلغان بار كۈچىمىز بىلەن ئۇرۇشۇۋاتاتتۇق. جەڭ چىن مەنىدە دەھشەتلىك بولۇۋاتاتتى. ئۇرۇش پەقەت روھنى تەندىن جۇدا قىلغۇچى مىلتىق، ئايروپىلان، تانكا، قالقانلار بىلەنلا ئەمەس، بەلكى كوممۇنىستلار ناھايىتى ماھىر بولغان چىقىمسىز بىر ئۇسۇلدىمۇ بولۇۋاتاتتى. بارا - بارا كوممۇنىستلار غالىب كېلىشكە باشلىدى، بىز ئۇرۇمچىدىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولۇپ قالدۇق.

دوستۇم مەنسۇر دورغا ئۇلارغا ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىپ، بىر ئاماللار بىلەن قېچىپ قۇتۇلغان ئىدى. يېنىمىزغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاجايىپ - غارايىپ سوراق قىلىنىش جەريانلىرىنى سۆزلەپ بەردى. بۇ مەنسۇر دورغا ھەيدەپ ئاپىرىلغان «ج خ ئورگىنى» دەپ ئاتالغان ئىستىخبارات بىناسىدا بولغان ئىشلار بولۇپ، دەھشەتتىن كىشىنىڭ تەسەۋۋۇرىغا سىغمايتتى. مەنسۇر دورغا قىيناقتىن يىقىلىپ قاپتۇ ۋە:

– مەن تاغلىق، ئۇرۇش دېگەننى چۈشەنمەيمەن. ساۋادىممۇ يوق. ئىسيانچىلار مېنىڭ قوي - پادىلىرىمنى زورلاپ ئېلىۋالدى، ئاندىن سىلەر كېلىپ مېنى تۇتتۇڭلار... مەن گۇناھسىز، ئۇرۇش

دېگەننى بىلمەيمەن، – دەپتۇ.

سەيىد ھاجى

ئىستىخبارات مەركىزى جەھەننەمگىلا ئوخشايدىكەن، مۇدىر سەيىد ھاجى ئۆزى ئىش بېشىدا تۇرۇپ چالۋاقاپتۇ:

– ھەي دۆت خائىنلار! نېمىشقا مۇتەئەسسىپ، خائىن خوجا نىيازنىڭ سېپىدە ئۇرۇش قىلىشىسەن؟ ئۇنىڭ ماللىرىڭلارنى ئالداپ ئېلىۋالغانلىقىنى، سەنلەردىن تۇيدۇرماي يىغقان مىليونلىرىنى... سەنلەرنى مال ئورنىدا سېتىپ خەجلىگىنىنى، ئۆزىنىڭ بولسا ھەددى - ھېسابسىز مال - دۇنيا، خوتۇن - كېنىزەككە ساھىبلىقىنى بىلىشمەمسەن؟ قارا مانا ئۇنىڭ رەزىل قىلمىشلىرى...

شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا ئويدۇرما خەۋەر، يالغان سان - سىفىر، ياسالما فوتو سۈرەتلەرنى يېيىشقا باشلاپتۇ.

ئوخشاش ئىشنى شەرىپخان تۆرە ۋە باشقا مۇھىم رەھبەرلەرنىڭ

ھەممىسى ھەققىدە قىلىدۇ. مۇشۇنداق يالغان - ياۋداقلار بىلەن ئەسىرلەرنىڭ روھىي يۆلەنچۈكلىرىنى بىرمۇبىر ئۆرۈپ تاشلىغاندىن كېيىن، سەيىد ھاجى زەبانىيلىرنى چاقىرىپ قىيىن - قىستاقنى باشلايدۇ. ئۇلارنىڭ قەبىھلىكتە جاھاندا تەڭدىشى يوق سايمانلىرى قىيىن - قىستاققا ئېلىنغانلارغا جەھەننەمنىڭ ئازابىنى تېتىتىدۇ. بىچارىلەر يىغلاشقا، ۋارقىراشقا باشلايدۇ ياكى غىڭ قىلماي ئۆلىدۇ. ئەتىسىدىن باشلاپ، بۇ مەسۇم ئادەملەرگە مەجبۇرىي ئىمزا قويغۇزۇلغان ئىقرارنامىلەر «شىنجاڭ گېزىتى» گە بېسىلىپ تارقىلىشقا باشلايدۇ. بۇ گېزىتنىڭ مۇدىرى ۋەن باۋ دېگەن پەسكەش خىتتاي بولۇپ، خائىنلار ياكى ئىستىخباراتچى شايكىلار يازغان يازمىلارنى تۈركىستان ئەۋلادلىرىنىڭ نامىدا نەشر قىلاتتى. ئۇرۇش مەيدانلىرى كۆپىيىپ، ھەرتەرەپتىن ھۇجۇم بولۇۋاتاتتى. قوزغىلاڭچىلار جەڭگاھتا قورال تۇتقان ياۋ بىلەن ئېلىشىشتىن باشقا يەنە ئەڭ چوڭ دۈشمەن روھىي چۈشكۈنلۈك بىلەن ئېلىشىشقا مەجبۇر قالغان ئىدى.

ئۆمرۈم بويى ئۇنتۇيالمايدىغان ئۇ كۈن كەلدى... ئاھ، كاشكى، ئاللاھ ماڭا ئۇ كۈننى كۆرسەتمەي تۇرۇپلا ئامانىتىنى ئالسىچۇ. 1934 - يىلى ئىيۇل ئېيىدا، جەڭ ناھايىتى قىزىپ كەتتى. ھەر تەرەپتىن خىتتاي ۋە رۇس كوممۇنىستلار، ئۇلارنىڭ گۇماشتىلىرى بولغان يەرلىك خائىنلار مىغىلداپ باراتتى.

– قېرىنداشلىرىم، ئالدىمىزدا شەھىدلىكتىن باشقا يول يوق! – دېدى خوجا نىياز ھاجى ئەتراپىغا قاراپ.

شەرىپخان تۆرە ئېلىشىشتىن ھېرىپ ھالى قالمىغان، ئۇستىبېشىنى توپا - چاڭ بېسىپ كەتكەن ئىدى. ئايروپىلان ۋە تانكىلار توختىماي

ئوت چاچرىتىپ تۇراتتى، يوللار جەسەتلەر بىلەن تولغان، ھاۋانى قان ھىدى قاپلاپ كەتكەن ئىدى.

– بۇ جول بىز جېڭىلدىك سېكىلدى، – دېدى شەرىپخان تۆرە.

خوجا نىياز ھاجى:

– باشقا بىر ئورۇنغا يۆتكەلمىسەك بولمىدى، – دېدى.

شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ئارمىيەسى

دۈشمەنلەر كۆپىيىپ كەتتى. بىز تەرتىپسىزلا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدۇق ۋە كۈچ سېلىشتۇرمىسىدا بىز ناھايىتى ئاجىز تەرەپ بولغان بۇ جەڭدە، تەرتىپسىز چېكىنىشنىڭ دەردىنى ئوبدانلا تارتتۇق. قول - پۇتلىرىمغا سانجىلىۋاتقان تىكەنلەرگە پىسەنتىمۇ قىلماي، بىر قىياغا يامىشىشقا باشلىدىم. ئېگىز بىر چوققىغا ئۆلاشقاندىن كېيىن، ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ تۇرۇپ يىراقلارغا قارىدىم... ۋاي ئاللاھ! خوجا نىياز ھاجى، شەرىپخان تۆرە ۋە بىر

تۈركۈم باشقا قېرىنداشلىرىمىز دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئۇلارنىمۇ چوقۇم «ج خ ئورگىنى» دەپ ئاتالغان ئىستىخبارات مەركىزىگە قاراشلىق بىر يەرلەرگە ھەيدەپ مېڭىشقانىدى.

ئۈمىدلەر قۇرۇدى. قانتى سۇنغان قۇشقا ئوخشاپ قالدىم. قەلبىمدىكى ھەممە نەرسە - مۇھەببەت، ئۈمىد، غەلىبە ھەممىسى ئۆلدى؛ خۇددى تۈنۈگۈن چولپان يۇرىكىمدە ئۆلگەندەك. كۆرەشچان كۆڭۈللەر غايىپ بولغان، پەقەت ئەسلىمىلىرى قالغان ئىدى؛ خۇددى كۆزدىن غايىپ بولۇپ، ئۆز ۋاقتىدا ھېچقانداق خەۋىرىنى ئالالمىغان مەنسۇر دورغىنىڭ ئەسلىمىلىرىگە ئوخشاش. بالىلىقىدىن باشلاپ كوممۇنىزم سەپسەتىسىدە تەربىيەلەنگەن بۇ تۈركىستان ئەۋلادلىرىنىڭ ئېڭىدىكى رەھىمسىزلىك، قۇلچىلىق ۋە ئىنقىلابقا بولغان ئۆچمەنلىكلەرنى كۆرۈش مېنى بەك بىئارام قىلاتتى. ماڭا ئەڭ ھار كەلگىنى، دوغىلاقتىنا، پولتاي كۆز، ئاۋازى بوم بىر يۇرتدېشىمنىڭ ئۆز قېرىنداشلىرىنى قوي ھەيدىگەندەك ھەيدەپ مېڭىشى ۋە ئۇلارغا ھايۋاندەك مۇئامىلە قىلىشىنى كۆرۈش بولدى.

خوجا نىياز ھاجى ۋە شەرىپخان تۈرگە نېمە بولغانلىقى خېلى ئۇزۇنغىچە سىر تۇتۇلدى. چۈنكى، ئۇلار ۋە باشقا ئەسىرلەرنى تاغ جىلغىلىرىنىڭ ئارىسىدىكى نامەلۇم بىر يەرگە ئېلىپ كېتىشكەن ئىدى...

ئىستىخبارات مەركىزىدە خوجا نىياز ھاجى يىرتىق كىيىملەر بىلەن، بەدەنلىرى تىتما - تىتما بولۇپ كەتكەن ھالدا ئولتۇراتتى. سوراق مىسلىسىز دەھشەتلىك بولۇۋاتقان بولۇپ، نۇرغۇن مۇھىم شەخسلەر قاتناشقان ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە رۇسلاردىن مالىنكوف فىدىن،

زاخاروف، ئۇۋانوف ۋە دوكتور جورا ۋېيلوف، خىتتايلاردىن جاللات شېڭ شىسەي، جاڭ مىنفاڭ، «شىنجاڭ گېزىتى» باش مۇھەررىرى ۋاڭ باۋشىن، كىيىنچە خوتەنگە ۋالىي بولۇپ تەيىنلەنگەن فاڭ بەيفەنلەر بار ئىدى.

خوجا نىياز ھاجى كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن، ماغدۇرسىز ھالدا ئولتۇراتتى. ئىستىخبارات مۇدىرى سەيد ھاجى ئۇنىڭغا قاراپ ۋارقىرىدى:

– جىنايىتىڭنى ئېتىراپ قىلامسەن - يوق؟!

خوجا نىياز ھاجى كۈلۈپ كەتتى، ھازىرلا قان چاچرىتىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك بولۇپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ:

– سەنچۇ؟! – دېدى.

– مەن؟!

– ھەي سەيد، خائىن مەنمۇ يا سەنمۇ؟

خائىن سەيد خوجا نىياز ھاجىنىڭ يۈزىگە بىر شاپىلاق سالدى. جۇمھۇر رەئىسىمىز باغلانغان قوللىرىنى سىلكىپ مەسخىرە ئارىلاش پىچىرلىدى.

– كۆكۈيۈندەك نېمانداق ئادەمنىڭ ئىچىنى سىقىدۇ ماۋۇ؟...

– راستىڭنى ئېيت!

– ھەممىسى روشەن تۇرمامدۇ، – دېدى خوجا نىياز ھاجى كۈلۈپ، – ئەركىنلىكى ۋە شان - شەرىپىنى قوغدىغانلارنىڭ قوللىرىدا

كىشـەن. نىجىس خائىنلارنىڭ قولىدا بولسا ئىشـلارنىڭ تىزگىنى، قامچا ۋە زۇلمەتلىـك زىندانلارنىـڭ ئاچقۇچـى. يەنـە بىـر ھەقىقـەت شـۇكى، مـەن ھامىنـى ئۆلىمەن. شـۇڭا مەن سـىنىڭ يۈزۈڭگـە تۈكۈرەلەيمەن، تۇفي!...

بۇنىڭدىـن چۆچۈپ كەتكەن سـاتقىن ئىسـتىخبارات مۇدىرى خوجا نىيـاز ھاجىغا نەپرەت بىلـەن قاراپ:

– توغرا دېدىڭ، ئۆلىسـەن، ئىت ئۆلۈمدە ئۆلىسـەن! جەسـىتىڭنى ھېچكىـم تاپالمايدۇ، – دېدى.

– جەسـىتىمنىڭ نېمـە قىممىتـى بولسـۇن؟ روھـم تاغلاردىـن ئېشـىپ يۈكسـەكلەرگە كۆتۈرۈلىدىغـان، ئۆلمەيدىغـان تۇرسـا.

قولىدا قەلەم قەغەز تۇتۇۋالغان باش مۇھەررىر گەپكە ئارىلاشتى:

– روھ دېگەن نېمە؟

خوجا نىياز ھاجى ئۇنىڭغا قاراپ قويدى، ئۇنى تونۇيتتى:

– گېزىتىڭـدە بـۇددا دىنىدىـن، كوڭزىچىلىقتىـن يازمىـلار نەشـر قىلمامسـەن؟ – دەپ سـورىدى.

– سوئالنى مەن سورىدىم.

– ماقۇلە... روھنىڭ ماھىيىتىنى پەرۋەردىگارىم بىلىدۇ.

– پەرۋەردىگار دېگەن نېمە گەپ؟

– ياراتقۇچى.

– قايسى ياراتقۇچى؟

– سـېنى، مالىنكوفنـى، شـېڭ شىسـەينى ياراتقانلىقىـدا شـەك

بولمىغان ياراتقۇچى. يېگانە ياراتقۇچى.

مالىنكوف زاڭلىق قىلغاندەك قىلىپ:

– تەبىئەت، – دېدى.

– ئەمىسە مەن سوراپ باقاي، تەبىئەت دېگەن نېمە؟ – دېدى خوجا نىياز ھاجى مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويۇپ.

– كۆرۈنگەن ھەممە نەرسە.

– بۇ تەبىئەتنى كىم باشقۇرىدۇ؟ كىم ياراتقان؟

– بۇ دېگەن مۇتەئەسسىپلەرنىڭ سەپسەتىسى، – دېدى سەيد ھاجى.

خوجا نىياز ھاجى كۈلۈمسىرەپ قويۇپ قۇرئاندىكى مۇنۇ ئايەتنى پىچىرلىدى:

﴿ئۇلار (يەنى قىيامەتنى ئىنكار قىلغۇچىلار): «ھايات دېگەن پەقەت دۇنيادىكى ھاياتىمىزدۇر، ئۆلىمىز ۋە تىرىلىمىز (يەنى تۇغۇلىمىز). پەقەت زاماننىڭ ئۆتۈشى بىلەن يوق بولىمىز» (دەيدۇ). ئۇلار بۇ خۇسۇستا ھېچقانداق مەلۇماتقا ئىگە ئەمەس، ئۇلار پەقەت گۇمان بىلەن سۆزلەيدۇ﴾(جاسىيە: 24)

– پۈتۈن خەلقنى ئالدىغانلىقىڭنى ئېتىراپ قىلىشىڭ كېرەك، – دېدى سەيد ھاجى يېقىن كېلىپ، پەس ئاۋازدا.

– سەنمۇ ئۆز ئەركىنلىكى ئۈچۈن جەڭ قىلغان بۇ خەلقنىڭ كۆزىنى بويىغانلىقىڭنى ئېتىراپ قىلىشىڭ كېرەك.

– قانچىلىك بايلىقنى يوشۇرۇن يەۋالغىنىڭنىمۇ ئېتىراپ قىلىشىڭ كېرەك.

– مېنىڭ شەخسىي مېلىم يوق. جەسۇر مۇجاھىدلار بىلەن بارنى تەڭ يەپ، بىللە يېتىپ بىللە قوپتۇم.

– مانا ھازىر ئۇرۇش جىنايەتچىسى سۈپىتىدە سوتقا تارتىلىۋاتىسەن.

– ئىشغالچىلارنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلالىغىنىم مېنىڭ شەرىپىم. مەن جىنايەتچى ئەمەس، بەلكى ئاللاھ يولىدىكى مۇجاھىد.

– ئىسلامنى يوق قىلىشىمىز كېرەك، شۇندىلا پۈتۈن قارشىلىقلار يوقايدۇ، – دېدى مالىنكوف شىبىك شىسسەينىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ.

– ئەلۋەتتە.

سەيىد ھاجى ماتېرىياللارنى يىغىشتۇرغاچ:

– سېنىڭ ئېتىراپ قىلىشىڭ بىھاجەت. ئۇرۇش مەيدانىدا، جىنايەت ئۈستىدە قولغا ئېلىندىڭ سەن، – دېدى.

– نىجىس خاتىرەڭگە يېزىپ قوي، پۇشايمىنىم يوق. شەھىدلىكنى ئارزۇ قىلاتتىم.

– قول ئاستىمداغىلاردىك بىرەۋى بولغان بولساڭ قۇرت قوڭغۇزدى مىجىغانىدەك ئېزىپ جىبەرگەن بولار ئىدىم، – دېدى شەرىپخان تۆرە سەيىد ھاجىغا بۇرۇلۇپ.

– ساڭا ئۆلۈم جازاسى يەتمىگۈدەك، سېنى پارچە - پارچە قىلىپ گۆشۈڭنى ئىتقا تاشلاپ بېرىش كېرەك.

مەنسۇر دورغىمۇ شۇ تۈرمىگە قامالغان ئىكەن. بۇ ئىشلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ. ئۆزىمۇ قىيىن - قىستاق ۋە خورلىنىشلاردىن نېسىۋىسىنى ئاپتۇ. ئۆلۈمدىن مۆجىزىدەك قۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئاۋغۇست

ئېيىنىڭ بىر كېچىسى، ئىستىخبارات مەركىزىنىڭ ئەتراپىدا قاتتىق بىر پارتلاش يۈز بېرىپتۇ. پەيدا بولغان قالايمىقانچىلىق ۋە تامدىن ئېچىلىپ قالغان يوچۇقتىن پۇرسەت تېپىپ مەنسۇر دورغا بىلەن يەنە ئۈچ كىشى ئۇ تۈرمىدىن قېچىپتۇ. لېكىن، قالغان ئۈچەيلەن ئوق تېگىپ شەھىد بوپتۇ. مەن مەنسۇر دورغىنى تاكى بىر يىلدىن كېيىن، تاغدا ئەسكى - تۇسكى پادىچى كىيىملىرى بىلەن، ئاقساق هالدا ئۇچراتتىم، باشقىلار ئۇنى «ساراڭ» دەۋالغاندى.

بۇ مۇشكۇل كۈنلەردە، دۈشمەن كىشىلەرنىڭ ئىدىيەسىنى، يۇرتلاردىكى خاتىرجەملىكنى بۇزۇپ بولغان ئىدى. نېمە قىممەتلىك بولسا شۇنىڭ كويىغا چۈشكەندى.

مەنسۇر دورغا مۇنداق دېدى:

– ئويلاپ باقە، ئورۇسلار ۋەتىنىمىزدىكى هايۋانلارنىڭ نەسلىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن چىشى هايۋانلارنى سوۋېتكە ئېلىپ كېتىۋېتىپتۇ.

– خۇددى تۇنۇگۇن خىتتايلار بىزنىڭ ئاياللىرىمىزغا قىلغاننى، بۈگۈن بۇلار ئۆتۈپ - تېشىپ هايۋانلارغىمۇ قىلغىلى تۇرۇپتۇ - دە! – دېدىم پەرىشان هالدا.

تۆهمەتلەر، ئويدۇرۇلما جىنايەتلەر... بىگۇناھ ئىنسانلىدىن بىرىگە تۆهمەت چاپلىۋالدىمۇ بولدى، ئۇنىڭ پۈتۈن جەددى - جەمەت، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى تۇتۇپ سولاشقا باهانە تېپىلغان بولاتتى. يامان خەۋەرلەرنىڭ سىرتقا تارىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن هەربىر يۇرتنىڭ ئەتراپىدا مۇستەهكەم قورغانلار بەرپا قىلىندى. ئەندىشە ئەۋج ئالدى، هەرتەرەپنى قورقۇنچ، ۋەهىمە قاپلاپ كەتتى. كىشىلەر ئۆز بالىلىرى بىلەنمۇ ئەركىن ئازادە سۆزلىشەلمەس بولۇپ كەتتى.

رۇسلار بىر ئۆيدىكى ئادەمنىڭ يېرىمىنى جاسۇس قىلىپ بولۇشقان ئىدى. قوشنىلارمۇ بىر - بىرىگە ئىشەنمەيدىغان ھالغا كېلىشتى. دۆلەت ئورۇنلىرىدا ئىشلەيدىغانلارنىڭمۇ كۆپىنچىسى جاسۇس. ئەسكەر، ئوقۇغۇچى، ئىشچىلارنىڭ يېرىمى دېگۈدەك ئىستىخبارات مەركىزىدىن مائاش ئالىدىغان بولۇپ كەتكەن ئىدى. بەزىلەر تەھدىتكە ئۇچرىغانلىقتىن، بەزىلەر تۇرمىگە تاشلانماسلىق ئۈچۈن، كىمدۇر ئوغلىنىڭ غايىپ بولۇپ كەتمەسلىكى، يەنە كىمدۇر قىزىنىڭ تۇتۇلۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قىلاتتى بۇ جاسۇسلۇقنى.

شېڭ شىسەي دەۋرىدىكى «سىياسىي ئۆگىنىش» يىغىنى

كىشىلەرگە ئارتىلغان تۆھمەت، ئويدۇرما جىنايەتلەرمۇ خىلمۇخىل ئاجايىپ - غارايىپ ئىدى. ئوقۇغۇچىدىن بىرىنى تۇتاتتى، ئاتاقتا قوزغىلاڭغا قاتنىششىنى نىيەت قىلغان ئىمىش؛ ئىشچىدىن خاھلىغان

بىرىنى سوئال - سوراققا تارتىپ قىيىن - قىستاققا ئالاتتى، بەجايىكى، كۆزقاراشلىرى دۆلەت بىخەتەرلىكىگە زىيان يەتكۈزگەنمىش؛ بىر ئوقۇمۇشلۇقنى تۇتاتتى، ئاتالمىش چەتئەلگە خىزمەت قىلغانمىش... يا ئاللاھ... بۇ كۆرگەنلىرىم بەئەينى قاباھەتلىك چۈشتەك، بولۇپ ئۆتكەنلەرگە ئىشەنگۈم كەلمەيتتى. يۈز مىڭدەك ئادەمنىڭ ۋەھشىي ئۇسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىگە؛ يېرىم مىليونغا يېقىن كىشىنىڭ تۇتقۇن قىلىنغانلىقىغا؛ دىنىي ئۆلىمالارنىڭ ئاۋۋال خورلىنىپ ئاندىن ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈلگەنلىكىگە، تارىخىي ۋە دىنىي كىتابلارنىڭ كۆيدۈرۈلگەنلىكىگە، مەسجىد - مەدرىسەلەرنىڭ ئېغىل - ئامبار ياكى تىياتىرخانىلارغا ئايلاندۇرۇلغانلىقىدەك ھەقىقەتكە قانداقمۇ ئىشەنگۈم كەلسۇن؟ يېڭى ئەۋلادلارنى بولسا تارىخنى بۇرمىلاپ، كىشىلىكىنى بۇزۇپ «يېڭىچە تەرەققىيات» تونىغا ئورانغان قىزىل ئىستىلا توپاندا تۇنجۇقتۇرۇپ يوق قىلىۋېتىپ باراتتى.

❀❀❀❀❀

8

ئـاھ، قۇمـۇل شـەھرى! بىشـىڭدىن ئەجەب كـۆپ پاجىئەلـەر ۋە ئاپەتلـەر ئۆتتـى - ھـە! خىتتـاي ئوفتسـېرنىڭ بـەگ قىزىغا ئىگـە بولـۇش يامـان نىيىتىنى كۆپۈككـە ئايلاندۇردۇق، ئۆلىمـالار قوزغالدى، ئىسيان پارتلىدى. ھەممـە ئادەمنىڭ ئاغزىدا «قۇمـۇل» ئىدى. قۇمۇل چىـدام - غەيـرەت، تىـك تۇرۇشـنىڭ سـىمۋولىغا ئايلانغـان. قۇمـۇل دېمـەك غۇرۇر ۋە شـەرەپ دېمـەك، قۇمـۇل دېمەك ئىپتىخـار دېمەك ئىـدى. قۇمۇللۇقـلار بـۇ ئىسـىل شـەھەرنىڭ پەرزەنتـى بولغىنىدىـن پەخىرلىنىشـكەن ئىدى. خۇددى ئەجدادلارغا ئوخشاش، شەھەرلەرمۇ مۇشـۇنداق بىـر مەزگىل شـانۇ - شـەۋكەتى پۈر كەتسـە، يەنـە بەزىدە ئالللاھنىـڭ كائىناتتىكى ئەڭ قەدىرسـىز نەرسـىگە ئايلىنىـپ قالاتتى.

قۇمۇلنىڭمـۇ قوزغىلاڭدىـن كېيىنكـى تەنتەنىلىـك كۈنلـىرى ئۇزاققا بارمىـدى، قانلىـق ئىنتىقامغـا ئۇچرىـدى. بـەگ قەسـرى بولسـا ئوق يامغۇرلىرىنىڭ ۋە غەزەپنىڭ ئاساسـلىق نىشـانى بولۇپ قالدى. كىچىك بىكـە ۋە باشـقا ئائىلـە ئەزالىرى قەسـردە ئىدى، چولپانمۇ شـۇ يەردە تۇرۇۋاتاتتـى. ئۇلار قېچىـش تەييارلىقلىرى پۈتـۈپ «چىقىپ كېتەيلى» دەپ تۇرۇشـىغا، باۋدـىڭ ئىسـىملىك خىتتـاي ھەربـي ئەمەلـدارى قەسـرگە بېسـىپ كـىردى. ئەممـا، ئۇ يەردە جىق ئەسـكەر يـوق ئىدى. باۋدىـڭ بىلىگە ئېسـىلغان قىلىچىنىڭ سـېپىنى سـىقىمدىغىنىچە كىرىپ كەلـدى. كىرىپـلا، گۈللۈكتىكـى قىپقىزىـل ئەتىـر گۈلنى پـۇراپ تۇرغان

لاتاپەتلىك قىزنى كۆرۈپ تۇرغان يېرىدە قېتىپ قالدى. چولپان باۋدۇنغا مەنىلىك تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇ تېخى ئېغىز ئاچمايلا چولپان كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

– بىزنى ئېلىش ئۈچۈن مەجبۇرلاشقا بولمايدۇ. مەن شىجائەتلىك ئەزىمەتلەرنى ياخشى كۆرىمەن، لېكىن رەھىمسىز جاللاتلاردىن نەپرەتلىنىمەن، – دېدى.

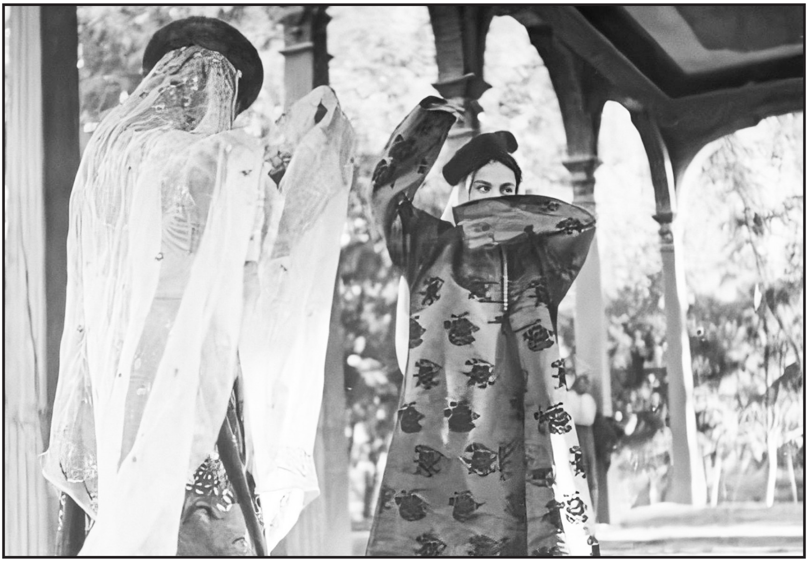

1943 - يىللاردىكى ئۇيغۇر قىزلىرى

باۋدۇك ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى، بۇ گەپلەردىن نىمە دېمەكچىدۇ؟ ئەك ئاۋۋال ئۇ كىم؟ جامالىنىڭ گۈزەللىكىدە شەك يوق، ئۇنىڭغا قارىغان ھەركىم مەپتۇن بولۇپ قالاتتى. لېكىن، باۋدۇك ھېچكىمگە ئىشەنمەيتتى، ئاللاھنىڭ پۈتۈن مەخلۇقاتلىرىدىن گۇمان قىلاتتى. ھەممە نەرسىگە كۆچىنى ئىشلىتىپ قوپاللىق،

زورلۇق بىلەن ئىرىشىشكە ئامراق ئىدى. ئەسكەر ئەمەسمۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە غەلىبە ئۇنىڭ تەرىپىدە. ئەمما، بۇ مەغلۇپ مۇسۇلمانلار خىتتايلار بىلەن تويلىشىشنى رەت قىلدى ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغىلاڭ كۆتۈردى.

چولپان:

– ئەگەر مېنى مەجبۇرلاپ ئالساڭ، ئەقەللىي سائادەتنىمۇ تېتىيالمايسەن، – دېدى.

باۋدىڭ ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى، توغرىلاپ تۇرغان قورالنى چۈشۈرگەن هالدا:

– كېيىنكىزدىن قارىغاندا، بىردەم بىللە ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشكە ياق دېمەيدىغاندەك قىلىسىز، – دېدى.

– ئەسكى، ئىمدەپ ياق دېگۈدەكمەن. لېكىن، ئادەملىرىڭدىن خىجىل بولۇۋاتىمەن، – دېدى چولپان نازلىنىپ، يۈزى قىزارغان هالدا.

– ئۇلارنى سىرتتا ساقلاشقا بۇيرۇيمەن.

چولپان چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ:

– ۋاي خۇدايىم! شۇنچىۋالا ئادەم قاراپ تۇرسا، هەتتا خەق ساقلاۋاتقانلىقىنى بىلسە، ئىككى ئاشىق قانداقمۇ خۇشال بولالىسۇن. ياق، كەتسۇن، يىراققا كەتسۇن.

– قەسىردە مەن ئىلىپ كەتمىسەم بولمايدىغان ئادەملەر بار.

– مانا مەن قەسىرنىڭ خانىمى، ئالدىڭدا پاقالاندەك بويۇن ئىگىپ تۇرۇۋېتىمەنغۇ، – دېدى كۆزىنى قىسىپ قويۇپ.

باۋدىك ئەسكەرلىرىنى دەرھال گازارمىغا قايتىپ كېتىشكە بۇيرۇدى. ئۇلارنى كەتكۈزۈۋېتىپلا چولپانغا قاراپ:

– ئەمدى بولغاندۇ؟ گۈزەللىكىڭىز ئەقلىمنى لال قىلدى، – دېدى.

– توختا، سەۋر قىلىپ تۇر. ئازراق ئۇيپا - ئەڭلىك سۈرۈپ، ئەتىر چېچىپ، مەي ئىلىپ چىقاي.

چولپان ئالدىراپ ئىچكىرىگە كىردى. ئاغچا ئايىم، بەگ قىزى، قېرىنداشلىرى ۋە باشقا خىزمەتچىلەر ساراسىمە ئىچىدە ئۈن - تىنسىز ئولتۇرۇشاتتى. قۇمۇل شەھرى تۈن قاراڭغۇسىغا پۈركەنگەن، ئەتراپتا ۋەھىمە ھۆكۈم سۈرەتتى. چولپان بەگ ئائىلىسىگە قاراپ، قەتئىيلىك بىلەن: «قېچىشنىڭ پەيتى كەلدى. خىتايلارنىڭ قولىغا ئەسىر بولۇپ چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن، دەرھال كېتىشىمىز كېرەك. ھەرقايسىلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىپ قېلىشقا چىدىمايمەن، لېكىن ئۆزلىرى بولسىمۇ كېتىۋېلىشىڭلار. مەن ئۇ خىتاي ئەمەلدارنى گوللاپ تۇرىمەن، ھەرقايسىلىرى ئارقا ئىشىكتىن ئاستا چىقىپ كېتىشىسىلە. بىز تەييار قىلىپ قويغان ھارۋا ئارقا ئىشىكنىڭ يېنىدا ساقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ، چىقىپلا تاغ تەرەپكە قاراپ مېڭىشىسىلا. قېچىش يوللىرىنى قامال قىلىۋېلىشقان بولۇشى مۇمكىن، ئۇلار بىلەن توقۇنۇشۇپ قېلىشتىن ساقلىنىشىسىلا. چۈنكى، بىرسى بىلەن توقۇنۇشۇپ قېلىشسىلا، پۈتۈن دۈشمەنلەر يوپۇرۇلۇپ كېلىدۇ - دە، ھاياتلىرى ياكى ئىززەتلىرى خەۋپكە ئۇچرايدۇ. مەن ھەرقايسىلىرى ئۈچۈن ئۆزۈمنى قۇربان قىلىشقا تەييار، ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي دەرھال مېڭىشسىلا. خىتاي ئەمەلدار ساقلاۋاتىدۇ، مەن ئۇنىڭغا مەي ئىلىپ چىقاي. تېز قېچىشسىلا» دېدى.

ھەممەيلەن ئۇنىسىز ياش تۆكۈشكە باشلىدى، ۋىدالاشقاچ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاشتى. چولپان كىرپىكلىرىدىكى ياش قۇرىمىغان بولسىمۇ، خىنتايىچە بىر سېرىق ناخشىنى غىڭشىغاچ چىقىپ كەلدى. ئۇ بۇ بىر نەچچە مىسرا ناخشىنى بىر قېرى خىنتاي خىزمەتكاردىن ئۆگەنىۋالغان ئىدى. مەي ئېلىپ كەلگەن ئىدى. خىنتاي ئەمەلدارغا بىر قەدەھ مەي سۇندى. باۋدىڭ قەدەھكە شۈبھە بىلەن قاراپ قويۇپ، قوپاللىق بىلەن ئىتتىرىۋەتتى. چولپان ئۇنىڭ بۇ قىلىقىدىن «بىرەر ئىشنى تۈيۈپ قالغان بولسا كېرەك»، دەپ چۆچۈپ كەتتى ۋە قورقىنىدىن چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ھالدا:

– نېمە بولدى؟ – دېدى.

– زەھەر سېلىۋەتكەن بولساڭچۇ...

چولپان تېلىقىپ قالغۇدەك قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا مەنسىتمىگەن نەزەردە قاراپ:

– مەن ئاۋۋال ئىچىپ بېرەي. بۇ قەسىر بىنا بولۇپ تېخى بىرەر كىشى زەھەرلىنىپ ئۆلگەن يوق. بىز مەيلى ئەر، مەيلى ئايال بولسۇن، پەقەت قىلىچ بىلەنلا ئېلىشىمىز، سۇيىقەست بىلەن ئەمەس.

باۋدىڭ ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ، قۇچاقلىۋالدى. چولپان ئۇنى يېنىككىنە ئىتتىرىۋەتتى ۋە:

– بەك جىق نەرسىدىن قۇرۇق قالدىڭ! – دېدى.

باۋدىڭ چولپاننىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى ئاڭقىرىپ، دەرھال:

– مېنى ئەپۇ قىلغىن، – دېدى.

– بەك كېچىكتىڭ.

– ھەددىڭدىن ئاشما!

– چولپان ئاللاھدىن باشقا ھېچكىمدىن قورقمايدۇ.

– لېكىن، بىزنىڭ مۇھەببەت رىشتىمىز باغلانغان ئىدىغۇ؟

– شەك - شۈبھە سۆيگۈنى ئۆلتۈرىدۇ.

– مېنىڭ ئەھۋالىم ئېھتىياتچان بولۇشقا مەجبۇر قىلىدۇ. ئەسەبىيلەر نۇرغۇن ئادىمىمىزنى ئۆلتۈرۈۋەتتى... لېكىن، مەن سېنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم.

چولپان بېشىنى تىك تۇتۇپ، كەسكىن ھالدا:

– بۈگۈن كېچە سېنى كۆرگۈم يوق، – دېدى.

باۋدىڭ ئىچىدە ئويلاۋاتاتتى: ئاجايىپ ئىش، بۇ قىزنىڭ ئالتۇن رەڭ چاچلىرىدىن تۇتۇپ تاپىنىنىڭ ئاستىغا ئېلىپ دەسسىۋېتىشكە، نېمىنى خاھلىسا شۇنى قىلدۇرۇشقا كۈچى يېتەتتى. لېكىن، قەلبى ئۇنىڭغا بويسۇنمايۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئاجايىپ گۈزەل جامالىغا، قىلىقلىرىغا، ئۆتكۈر، ئوچۇق - يورۇق سۆزلىرىگە رام بولۇپ قالغان ئىدى.

– چولپان، مەن ساڭا كۆيۈپ قالدىم. سەن ماڭا رازىلىق بەرمىگۈچە كەتمەيمەن، – دېدى.

ئۇنىڭغا كەيىننى قىلىپ تۇرغان چولپان:

– ئارقىدىن خائىن ئوقى ئېتىشقا بەك ئۇستا سىلەر، بىلىمەن. لېكىن، مەن ھازىر ئارام ئېلىش ئۈچۈن خانەمگە چىقىپ كېتىمەن.

– گۈزەل مەلىكەم، – دەپ يالۋۇردى.

– مەن مەلىكە ئەمەس. بىچارە كىچىك مەلىكە قورقۇنچاق مۈشۈككە ئوخشاش تاغقا قېچىپ كەتتى. مەن ئەمەلىيەتتە بۇ قەسىر ھەرىمىنىڭ غوجدارى. خاھلىساڭ مېنى بۇ قەسىرنىڭ خانىمى دەپ بىل. بەگ ۋە ئائىلىسىنى ئالقىنىمدا ئوينىتاتتىم. مېنىڭ كىملىكىمنى ئەمدى بىلگەنسەن؟

ئۇلار ئۇزۇندىن ئۇزۇن پاراڭلاشتى تاكى چولپان قەسىر ئاھالىسىنىڭ قېچىپ تاغقا ئۇلاشقانلىقىغا كۆزى يەتكەنگە قەدەر. ئۇنىڭ پىلانى ئەمەلگە ئاشقان، بۇ قەسىر ۋە ئاھالىسى ئۇچۇن مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلغان ئىدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئەركىنلىككە چىقىدىغان ۋاقتى كەلگەن ئىدى.

چولپاننىڭ ئەتراپىدا يۈز بەرگەن بۇ تراگېدىيەلەر ئۇرۇش جەريانىدا ئىززەت، قەدىر - قىممەتلەرنىڭ دەپسەندە بولۇشى؛ ھاكىم مەھكىمىسىنىڭ يىقىلىپ يەنە قايتا تىكلىنىشى؛ ھاكىملارنىڭ ئالمىشىشى؛ زەپەر ۋە مەغلۇبىيەتلەرنىڭ ۋاپاسىزلىقى؛ تەشۋىشلىك، پىغانلىق، يىغا - زارلىق، بىدار كېچىلەر... ئۇنى بەكلا چارچاتقان ئىدى. بەگ كەتتى، قايتىپ كەلمىدى. مۇستاپا كەتتى، قايتىپ كەلمىدى. ئۆيچۆرىسىدىكى دۇنيا ھايۋاناتلار چېپىشىپ كىشىنىشىدىغان، قارىنى يېرىپ قان يالايدىغان، زىمىننى بۇلغايدىغان ھايۋاناتلار دۇنياسىغا ئايلاندى. پۈتۈن بولاردىن قۇتۇلۇشنى، يېڭىكلەشنى ئارزۇ قىلاتتى.

كەينىگە قاراپمۇ قويماستىن، مەلىكىنىڭ ھۇجرىسىغا — ئۇ ھەشەمەتلىك، ماموق ۋە تاۋار - دۇردۇنلار بىلەن بېزەلگەن كۆز قاماشتۇرغۇچى ھۇجرىغا كىرىپ كەتتى. ياسىداق كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپ ياتتى ۋە ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە ئۇھ تارتتى. تامدا قىزىل،

سېرىق شـولىلار ئويناپ تۇراتتى. ئۆزىنى گىگانـت چاغلايدىغان باۋدىڭ ئىشـىك ئالدىدا بىـر لالما ئىتتەك كۈچۈكلىنىپ تۇراتتـى... چولپان ئۈنىڭ ئـۇرۇش مەيدانلىرىـدا يـۇرۇپ ئۇنتۇلـۇپ كەتكەن ھېـس - تۇيغۇلىرىنى ئويغاتقـان ئىدى.

– كىرسەم بولامدۇ؟

– ئىشىكنى ئېتىشتىن تاقۋەت.

باۋدىـڭ ئىختىيارسـىز بۇيرۇقنى بەجـا كەلتـۈردى. بىردەمدىن كېيىن ئۆزىنىـڭ ئىشـىك ئالدىدا يالغـۇز تۇرغانلىقىنـى كۆرۈپ چۆچـۈپ كەتتى. ھاياسـىز ھېسسىياتلىرى قوزغىدى، ئىشـىكنى ئېچىپ بۇقىدەك ئۇسۇپلا ئىچكىـرى كىـردى. چولپانىنـىڭ ئۈنـىڭ بىلـەن كارى بولمىـدى. كېلىپلا قولىنـى تۇتقان ئىـدى، يىنىككىنـە ئىتتىرىۋەتتى.

– بۈگۈن كېچە سىنى كۆرگۈم يوق.

– نەگە بارىمەن ئەمسە؟

– پۈتۈن قەسـىر سـىنىڭ ئىلكىڭدە، بۇ ھۇجرىدىن باشـقا خاھلىغان بىـر خانىگە كىرىپ ياتسـاڭ بولىدۇ.

– سىزچۇ؟

چولپان ئۆرە تۇرغان يېرىدىن ۋارقىرىدى:

– مىنى ۋاقىتلىق ھاۋايى - ھەۋەسلىك ئۈچۈنلا ئىستەيسەن.

باۋدىـڭ نىمە دېيىشـنى بىلەلمـەي تۇرۇپ قالـدى. چولپان گېپىنى داۋام قىلدى:

– بولىدۇ. مىنىڭ بىلەن توي قىلغۇڭ بولسا، ئەمسە...

خىتتاي ئۇنىڭغا چۆچۈپ قارىغانتى، گېپىنى توختىتىۋالدى.

– نېمە قىلاي؟

– دىنىمغا كىرىسەن.

– دىنىڭىز نېمە؟

– مۇسۇلمانلىق.

– لېكىن، مەن دېگەن كوممۇنىست. دىندارلاردىن نەپرەتلىنىمەن.

– مەنمۇ ئۆز ياراتقۇچىسىغا ئىشەنمىگەنلەردىن نەپرەتلىنىمەن. سەن قوماندانىڭنىڭ ئالدىدىمۇ خۇددى نامازدا تۇرغاندەك ئەدەپ بىلەن، ھۆرمەت بىلەن قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرىسەن. لېكىن، نېمە دەپ سېنى ياراتقان زاتقا ئىتائەت قەرزىڭنى ئادا قىلىشتىن باش تارتىسەن؟

باۋدىك كېلەڭسىز بەدىنىنى يېنىدىكى ئورۇندۇققا تاشلاپ ئولتۇرۇپ جاۋاب بەردى:

– مەن ياراتقۇچىنى بىلمەيمەن.

– بىلىشىڭ كېرەك.

– مەركەزدىن مېنىڭ بۇ مۇتەئەسسىپ قاراشلارغا ئىشەنگەنلىكىمنى ئۇقۇپ قالسا جېنىم ئامان قالمايدۇ.

– مەخپىي بولۇشنى ئۈمىد قىلىسەن دەيلى.

– شۇنداق.

– ماقۇل. دېگىنىڭدەك بولسۇن، مەخپىي تۇت.

– ئەمىسە كېلىڭە...

– نېمە؟

– ئەر - خوتۇنلۇقىمىزنى باشلايلى.

– مۇراسىملار بار تېخى. دېيىشىدىغان گەپلىرىمىزمۇ بار. بىر - بىرىمىزنى چۈشىنىشىمىزگە ياردەم بېرىدىغان بەزى ئىشلار بار. چۈشىنىشىمىز لازىم بولغان ئاددىي قائىدىلەر بار.

باۋدىك سىقىلىشقا باشلىدى ۋە چولپاننى قۇچىقىغا ئورۇنۇۋاتامدىكىن، دەپ ئويلاپ قالدى. شۇڭا، تەلەپلىرىنى كۆپەيتىپ، ئۇنىڭ خىيالىغىمۇ كېلىپ باقمىغان ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتقاندەك تۇيۇلدى. نېمىگە بۇنچە ئاۋارە بولىدۇ؟ قانداقىسىگە ھازىرغىچە چىدىدى؟ ئاخىرى ئىچى پۇشۇپ:

– سېنى بىر قوينى سويىدىغاندەك قارارگاھىمىغا سۆرەپ ئاپىرىپ، خاھلىغىنىمنى قىلىشقا كۈچۈم يېتىدۇ! – دېدى.

– قىلالايسەن، – دېدى چولپان مەنسىتمىگەندەك مۇرىسىنى قىقىپ قويۇپ ۋە بىر ئاز ئارىسالدىلىقتىن كېيىن داۋام قىلىپ، – كۈچۈڭ يېتىدۇ. لېكىن، ئۇ چاغدا ساڭا مۇھەببەت شارابىنى ئىچكۈزىدىغان ئايالنى تاپالمايسەن. خۇددى شۇ قويغا ئوخشاش بىر ۋاخ مەززىلىك تاماققا ئايلىنىسەن. بىر ئايالنىڭ تېنى بىلەن بىر قوينىڭ تېنى ئارىسىدا قانچىلىك پەرق بارلىقى ساڭا ئايان.

باۋدىك تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

– ئاجايىپ ئايال ئىكەنسەن... مەن بۇ شەھەردە يۈزلەرچە ئادەمگە ئۆلۈم جازاسى بەردىم. ئەر، ئايال دېمەي ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈردۇم. لېكىن، ساڭا ھېچ ئىش قىلالمايۋاتىمەن، بۇنىڭغا ئۆزۈممۇ ھەيران بولۇۋاتىمەن.

– خۇشاللىنارلىق ئىش، – دېدى چولپان كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

– نېمىشقا؟

– چۈنكى، سەن يىرتقۇچ ھايۋاندىن تەدرىجىي ھالدا ئىنسانغا ئۆزگىرىۋاتىسەن.

– تىلىڭنى يىغ! – دەپ ۋارقىرىدى.

– قاتىللار ۋە زالىملار ئىنسان ئەمەس. سېنىڭ ئۆتمۈشۈڭ يول توسار قاراقچىلاردىن پەرقسىز. مەن جەسۇر ئەركەك بولۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن. ئەركەك... ئەركەك كەلىمىسىنىڭ مەنىسىنى بىلەمسەن؟

باۋدىڭنىڭ نەزىرىدە ئەركەك دېگەن ساقال - بۇرۇتلۇق، جەڭ قىلىپ زەپەر قۇچىدىغان، خالىغان نەرسىسىگە ئىگە بولالايدىغان، باشقىلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇرۇپ سوقۇپ غەنىيمەتلەرگە ئىگە بولىدىغان، باشلىقلىرى ۋە رەئىسلىرى تۇۋلىغان شوئارغا تۇۋلايدىغان، قايسى دىن، قايسى ئىرققا تەۋە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئاياللار بىلەن كۆڭۈل خۇشى قىلىدىغان بىر مەخلۇق. بۇ ئاياللىڭ بۇلار بىلەن نېمە ئىشى بارلىقىنى؟...

131

– ئەلۋەتتە، – دېدى چولپان ئۈنىڭغا بىر قەدەم مەي سۇنۇپ يېقىنلاشقاچ، – ئەركەك بىلەن ھايۋاننىڭ ئارىسىدا پەرق بار.

– كىشىلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ كىملىكىمنى بىلىدۇ.

– ئۇ ئادەملەرنىڭ بىرقىسمى سەندىن قاتتىق قورقىدۇ، يەنە بىر قىسمى سېنىڭ قول ئاستىڭدىكى ئەسكەرلەر. شۇڭا، سەن ئۇلاردىن پەقەت كۆڭلۈڭنى خۇش قىلىدىغان گەپلەرنىلا ئاڭلاپ تۇرىسەن.

باۋدىك چولپاننىڭ مۈرىلىرىنى قاتتىق سىقىپ تۇرۇپ:

– مېنى نېمە قىل دەيسەن؟

– ۋىسـالىمىزنىڭ پىرىنسىپلارغا ئۇيغۇن بولۇشـىنى ئۈمىد قىلىمەن. لېكىـن، كۈچلۈكلـەر ئاجىزلارنـى يېڭىۋالغاندىـن كېيىـن، بەلگىلـەپ قويغـان خاتـا پىرىنسـىپلار بويىچە ئەمـەس ...

– سېنى ياخشى كۆرىمەن چولپان.

– «ئاللاھدىـن باشـقا ئىـلاھ يـوق، مۇھەممـەد (سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم) ئاللاھنىـڭ ئەلچىسـى» دەپ شـاھادەت كەلتۈرۈشـۈڭ لازىـم، بولمىسـا تويلىشـالمايمىز.

– سـېنى ياخشـى كۆرگىنىـم ئۈچـۈن، نېمـە قىـل دېسـەڭ شـۇنى قىلىمـەن.

– كەلىمە شاھادەتنى ئېيت!

باۋدىك كەلىمە شاھادەتنى ئېيتتى. چولپان:

– ئەسـكەرلىرىڭنى ئادەم ئۆلتۈرۈشـتىن توسۇشـۇڭ لازىـم، – دەپ قوشـۇپ قويدى.

– ماقۇل، دېگىنىڭدەك بولسۇن.

– بىلىمەن، قورسىقىڭلار ئاچتى، ھېرىپ كەتتىڭلار. ئامانلىقىڭلارنى ۋە ئاياللارنى ئارزۇلايسـىلەر. ئەگەر بۇلارغا ئېرىششـىنى خاھلىسـاڭلار، ئادالـەت بىلـەن ھۆكۈم قىلىشـىڭلار كېرەك، غەلىبەڭلار تـالان - تاراج ۋە ۋەھشىيلىكنىڭ باھانىسـى بولالمايدۇ. قاتتىق قوللۇق ۋە ۋەھشىيلىك ئۆچمەنلىككە يول ئاچىدۇ، سـائادەتنىڭ پۇرىقىنىمۇ پۇرىيالمايسىلەر.

– سۆزلىرىڭنى ياقتۇرۇپ قالدىم، – دېدى باۋدىك.

– ئەمسە، ئەمدى ھۆرمەتكە ئەرزىگۈدەك بىرى بولدۇڭ. سارايغا يېقىن يەردە، موللا ئابدۇررازززاق ئىسىملىك بىر ئۆلىما بار. بېرىپ ئۇنى بۇ يەرگە باشلاپ كەل، ئۇنىڭ ھۇزۇرىدا شاھادەت ئېيتقىن، نىكاھىمىزنى ئوقۇپ قويسۇن.

باۋدىك ئوڭايسىزلىق ھېس قىلىپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمىگەندەك ئۇيان - بۇياققا قاراشقا باشلىدى. بۇنى كۆرگەن چولپان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، قارا چايشاپنى ئېلىپ ئۇچىسىغا ئارتتى ۋە:

– سەل ساقلاپ تۇر، ھازىرلا ئۇنى باشلاپ كېلىمەن.

– قاچمەن دېگۈچى بولما! – دېدى باۋدىك ئۇيقۇسىدىن ئويغانغاندەك چۆچۈپ، – ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولساڭ، پۈتۈن شەھەرنى قان كۆلگە ئايلاندۇرۇۋېتىمەن.

چولپان ئۇنىڭغا رەنجىگەندەك قاراپ قويدى:

– ئاغزىڭنى يۇمۇپ، جىم ئولتۇر!...

❀❀❀❀❀

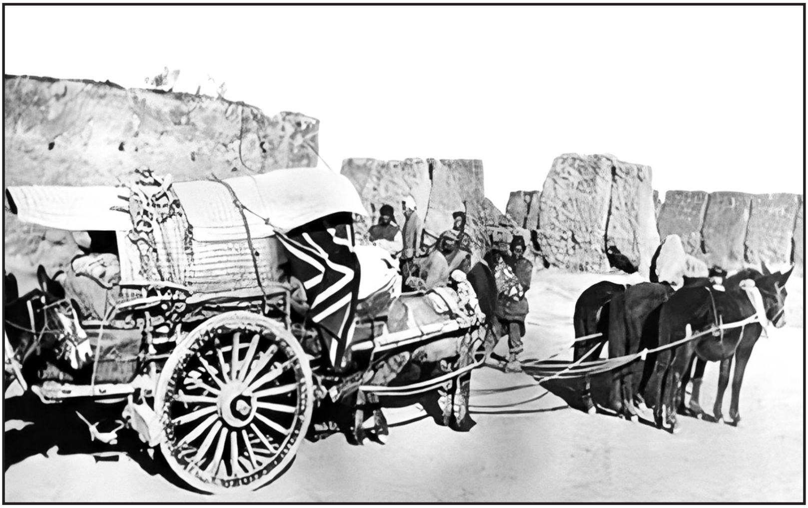

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن قۇمۇل خەلقى چولپاننىڭ قوش ئاتلىق ھەشەمەتلىك مەيدە كېتىپ بارغىنىنى كۆرۈشتى. ئەتراپىدا باۋدىڭنىڭ ئەسكەرلىرى بار ئىدى. يولدىن ئۆتكەندە ھەممەيلەن يولنى بوشىتىپ، ياقىغا چىقىپ تۇرۇشقا مەجبۇر ئىدى. ئۇ باۋدىڭ بىلەن توي قىلغان ئىدى. بۇ توينى قۇمۇل خەلقى ئۇنداق ئاسان قوبۇل قىلالمايتتى. پەردە كەينىدىكى سىرلار ئاشكارا بولمىغانلىقى ئۈچۈن، خەلق ئۇنى پەسكەش، بۇزۇقنىڭ ئورنىدا كۆرەتتى. ئەگەر خىتاي ئۇفىتسېر ئۇنى مەجبۇرىي خوتۇن قىلىۋالغان بولسا، بۇنى توغرا چۈشىنىشەتتى. لېكىن، خەلقنىڭ نەزىرىدە ئۇ ئۆزىنى بۇ كاپىر ئىشغالچىلارغا ساتقان، ئاشىقى مۇستافاغا ئاسىيلىق قىلغان ھالدا خائىنلارنىڭ سېپىگە قوشۇلۇپ كەتكەن ئىدى. چولپان. ھەققىدىكى سۆز - چۆچەكلەر ھەممە يەردە تارقىلىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ خىتايلار بىلەن بولغان سىرلىق مۇناسىۋىتى ھەققىدە يۈزلەرچە پەرەزلەر ئوتتۇرىغا چىقتى، لېكىن ھېچكىم يېقىندىن بېرى قۇمۇلدا

قەتلىئامنىڭ توختاپ قېلىش سەۋەبى ھەققىدە ئويلىنىپ باقمايتتى. چولپان رەڭگىرويى ئازراق تاتارغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا جەزبىدار ئىدى، ئۇ خىتتايلارنىڭ يىغىلىشلىرىدا پەيدا بولۇشقا باشلىدى ۋە ئۇ سورۇنلاردا ھەممە ئۇنى ھۆرمەتلىشەتتى. بۇ ئىشلار يەرلىك خەلقنى ھەيران قالدۇرغان ۋە غەزەپلەندۈرگەن ئىدى.

قوزغىلاڭ باشتا غەلىبە قىلىپ، كاشغەردە خوجا نىياز ھاجى باشلىق جۇمھۇرىيەت قۇرۇلۇپ خىتتايلار مەغلۇبىيەتنىڭ تەمىنى تېتىغان چاغدا، خىتتاي ھەربىي كۈچلىرى ھەرتەرەپكە قېچىشقا باشلىغان ئىدى. باۋدىڭ ئۆرۈمچىگە قاچقان بولۇپ، چولپاننى بىللە ئېلىپ كەتكەن ئىدى. قۇمۇل خەلقى ئۇنىڭ قاش قارايغان ۋاقتىدا باۋدىڭ بىلەن بىللە قېچىپ كېتىپ بارغىنىغا شاھىت بولدى. ئۇنىڭغا لەنەتلەر يېغىشقا باشلىدى. ئاياللار ئۇنىڭ كەينىدىن تۈكۈرۈشەتتى، بەزى بالىلار قەھرىمانلىق قىلىپ ئۇنىڭغا تاش ئېتىۋېلىپ قېچىشاتتى.

جاللات شېڭ شىسەي بىلەن رۇسلار ئوتتۇرىسىدا ئىتتىپاق تۈزۈلۈپ، ئايروپىلانلار، تانكىلار كېلىشكە باشلىغاندا ئەھۋال ئۆزگەردى. قوزغىلاڭچىلار چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ۋە ئىنقىلاب يول باشچىلىرى قولغا ئېلىندى. دىنى ئىسلام، خەلقى مۇسۇلمان بولغان شەرقىي تۈركىستان تۇپرىقىدا خىتتاي ۋە رۇس كوممۇنىستلىرىنىڭ ھاكىمىيىتى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتى.

بىر كۈنى كەچتە باۋدىڭ قايتىپ كېلىپ، چولپاننىڭ يىغلاپ ئولتۇرغىنىنى كۆردى.

– نېمىشقا يىغلايسەن، چولپان؟

– ئىنسانلار ئۆلۈۋاتىدۇ. مەن ئۈرۈمچىدە بەك ئۆچ بولدۇم،

قورقۇۋاتىمەن...

– نېمە ئامال، – دېدى سىقىلىپ، – ئۇلار بىزنىڭ ئادەملەرنى ئۆلتۈردۇ، بىزمۇ ئۇلارنىڭكىنى ئۆلتۈرىمىز شۇ...

چولپان كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى:

– سېنىڭ يۇرتۇڭغا قايتىشىڭنى ئۈمىد قىلغان ئىدىم. مەنمۇ بىللە كەتسەم، بەخت - سائادەت ۋە قانائەت ئىچىدە ئادەمدەك ياشىساق...

باۋدىك ئۇنىڭ خىتايلارنىڭ ئۆز ۋەتىنىنى ۋاستىلىك ھالدا ئىشغال قىلىشىغا بولغان نارازىلىقلىرىنىڭ يەنە باش كۆتۈرگەنلىكىنى چۈشەندى. ھېس - تۇيغۇسىز بىر ئاھاڭدا سوغۇققانلا قىلىپ:

– قارا! ئومىقىم. بۇ دېگەن چوڭلارنىڭ ئىشى، مىڭنىڭدەكلەر تالاش - تارتىش قىلالايدىغان ئىش ئەمەس. ئارمىيە ھەرۋاقىت يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ھەرىكەت قىلىدۇ، دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە مۇشۇنداق. سىياسەتكە كەلگەندە توغرا، خاتا دەپ گەپ بولمايدۇ، – دېدى.

تاماكىسىنى بىر شورىۋېتىپ، بەزگەن ھالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– شۇنچىلىك چارچىدىمكى...

ئارىنى بىر ئاز سۈكۈت باستى.

– قومۇلغا قايتىشنى خاھلامسەن؟ ئۇ يەر ھازىر تىپتىنچ. قوزغىلاڭچىلار مەغلۇپ بولدى، بىزنىڭ ھاكىمىيىتىمىز قايتا تىكلەندى.

– مېنى ھېچكىم تونۇمايدىغان بىر يەرلەرگە كەتكۈم بار، – دېدى چولپان. كۆڭلى تولىمۇ پەرىشان ئىدى.

– بۇنداق ئويلىشىڭنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىمەن... – دېدى چولپاننىڭ يۈزىنى سىلاپ تۇرۇپ.

– قولۇڭنى تارت!

– نېمىشقا؟!

– بىگۇناھ ئىنسانلارنىڭ قېنى بىلەن بۇلغاندى بۇ قوللىرىڭ.

– مېنىڭ كۆزۈمگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدۇ ھازىر. قانداق قىلىمىز؟ يەپ - ئىچىدىغان يارىتىلىپتىكەنمىز، يېيىش - ئىچىش ئۈچۈن ئۆرۈش قىلىدىكەنمىز، ئۆلىدىكەنمىز... سەن مېنىڭكى چولپان، سېنى سۆيىمەن.

بىردەملىك جىمجىتلىقتىن كېيىن، يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

– مەن سېنىڭ كۆزۈڭدە كىممەن؟

– سەن بىر مەھبۇس، كېسەل... ھەرھالدا ئازاب چېكىۋاتقان بىر ئىنسان.

– بۇ گېپىڭدىن خۇش بولدۇم، – دېدى رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

– قانداقسىگە؟ – دېدى ھەيران قالغان چولپان.

– چۈنكى، سەن مېنى دۈشمەن دەپ قارىمايدىكەنسەن.

– سېنىڭ دۈشمەن ئىكەنلىكىڭدە شەك يوق.

– پېشانەمگە شۇ پۈتۈلۈپتىكەن، – دەپ پىچىرلاپ قويدى باۋدىك، كۆڭلى يېرىم ئىدى.

چولپان كۈلۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا يېقىنراق كېلىپ:

– سەندىن ئايرىلىشنى تەلەپ قىلسام، قانداق قىلىسەن؟

– نېمە؟! – چۆچۈپ، ۋارقىراپ كەتتى.

– ئاجرىشىپ كەتسەك دېمەكچى.

– نېمىشقا؟

– چۈنكى، سەن مۇسۇلمان ئەمەس.

– ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟ موللامنىڭ دېگەنلىرىنى بىرمۇ - بىر بەجا كەلتۈردۇمغۇ؟

– لېكىن، كاپىرلار تەرەپتە تۇرۇپ ئۇرۇشۇۋاتىسەن.

– مەن پەقەت قوشۇندىكى بىر ئەسكەرمەن خالاس. بۇ قوشۇن ئاللاھنى تونۇمايدۇ، – دەپ ۋارقىراپ كەتتى. تامغا زەربە بىلەن مۇشتلاۋاتاتتى.

– بىز تونۇتۇشقا تىرىشىپ باقساق بولمامدۇ؟

– نېمە پايدىسى؟ – مەسخىرىلىك ھالدا مۈرىسىنى قىقىپ قويدى.

– بەخت - سائادەتنىڭ يولىنى ئۆگىتىپ قويىمىز ئەمەسمۇ.

– ئاھ! مىلياردچە كاپىر بار، ئۇلارنىڭ سانى مۆمىنلەرنىڭكىدىن جىق. ئەزەلدىن تارتىپ مۇشۇنداق بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئىشلارنى قوي، بىكار ئۆزىمىزنى قىينايمىز.

باۋدىك بوغۇزىغا كەپلىشىپ قالغان تۇگۈنچەكنى يۇتۇۋېتىپ:

– ئەگەر كېتىشنى خاھ...

گېپىنى تېخى تۈگىتەلمەي تۇرۇپ، چولپان ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى ۋە:

– سېنى ياخشى كۆرىمەن. لېكىن، خەلقىمدىن بىر كىشىنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەب بولۇپ قالساڭ، يېنىڭدا بىر مىنۇتمۇ تۇرمايمەن، – دېدى.

– خاتىرجەم بول، ئومىقىم. مېنىڭ ۋەزىپەمنىڭ ئەمەلىي ئۇرۇش بىلەن ئالاقىسى يوق. مەن ھازىر ئوزۇق - تۈلۈك توشۇش ئىشىغا مەسئۇل. قىسقىسى، خىتتايلارنىڭ ئىشى ئەمەس ھازىر بولۇۋاتقانلىرى، رۇسلار ھەممە ئىشنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرماقتا.

باۋدىك مەسخىرىلىك كۈلۈپ قويۇپ داۋام قىلدى:

– يەنە تېخى شەيتانغا سېتىلغان تۈركىستانلىقلارمۇ بار. ئۇلار ئۆز خەلقىنى ئۆلتۈرۈپ، جاھاندىكى ئەڭ قەبىھ جىنايەتنى ئىشلەۋاتىدۇ. بۇنى بىلمەمسەن؟

چولپان يۈزىنى ياستۇققا چۆمكەپ، بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ يىغلاپ كەتتى...

❀❀❀❀❀

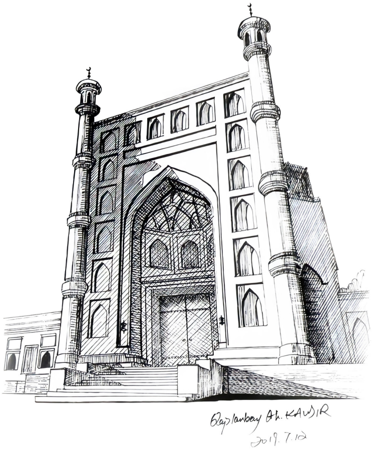
2019.7.12

9

تۆرت تەرىپى ياپيېشىل، تۇرلۇك ئوتياش، خىلمۇخىل مېۋىلەر پىشىدىغان، كان بايلىقلىرى مول جەننەت كەبى ۋەتىنىم دوزاخقا ئايلانغان ئىدى. ئۆز خەلقى ئىچىدە ۋەھىمە، ئەندىشە ۋە ئۆلۈم هۆكۈم سۈرگەن؛ تاجاۋۇزچى يات تائىپىلەر بولسا كۆڭۈل خۇشى قىلىپ، خاتىرجەم يۈرۈشكەن بىر زېمىندا ئىنسان قانداق ياشىسۇن؟ ئانا ۋەتىنىدە غېرىبسىنىپ ياشاشتىنمۇ ئارتۇق ئەلەم بارمۇ كىشىگە؟ توغرىسى، تۇركىستان تونۇغۇسىز هالغا كېلىپ قالغان ئىدىكى، بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغىچە قاراقچىلار، قاتىللار ۋە تۇرمىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەن ئىدى. ئەجەبلىنەرلىكى، مەن تېخى هايات ئىدىم. ئاللاھنىڭ ئىرادىسى... بەك ئاز مەسجىد قالغان ئىدى. ساناقلىق بىر نەچچە ياشانغان كىشىلەر بۇ مەسجىدلەرگە مەخپىي هالدا بېرىپ، نامازلىرىنى بوش ئاۋازدا ئادا قىلىشاتتى. شۇنداقتىمۇ جاسۇسلارنىڭ كۆزىتىشىدىن قۇتۇلالمايتتى. بۇ ياشانغانلارنىڭ ئۆزلىرىگە بىرەر يامانلىق كەلمىگەندەك كۆرۈنگەن بىلەن، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىنىشى هەرزامان قاش بىلەن كىرپىك ئارىسىدىكى ئىش ئىدى. تىياتىرخانىلارغا، ساقچىخانىلارغا ئۆزگەرتىلگەن مەسجىدلەرنىڭ يانلىرىدىن ئۆتكەندە، تاملارنى سىلاپ، يوشۇرۇنچە ياش تۆكەتتۇق. ئاشكارا يىغلىغانلار ئۆزلىرىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەن بولاتتى.

مەن ئۇ شەهەردىن بۇ شەهەرگە كۆچۈپلا يۈرۈۋاتاتتىم. هەرقېتىم

ئـورۇن يۆتكىگەنـدە، ئىسـمىمنىمۇ يۆتكەيتتـىم. ئـاھ! بۇ ئەسـلىملەر بــەك كونىراپتـۇ، ئىشـلەتكەن ئىسـمىلىرىمنى ئۇنتـۇپ كېتىپتىمـەن. ئۈرۈمچىگـە كەلگـەن چاغـدا ئىسـمىمنى ئۆزگەرتىشـنىڭ يېتەرلىـك بولمايدىغانلىقىنـى بايقىدىـم - دە، ھامماللىق قىلىشـقا باشـلىدىم. بىر ئەسـكى تاغارنىـڭ لاتىسـىنى ئۇچامغـا ئارتتـىم، قولۇمـدا ئىككى تال تۆمـۈر ئىلمـەك، سـاقال - بۇرۇتۇمنى بولۇشـىغا قويۇۋەتتـىم. پۇتلىرىم يېرىلىـپ، ئون يىل يالاڭ ئاياغ يۈرگـەن ئادەمنىڭكىدەك بولۇپ كەتتى. ھېچقانـداق گەپ - سـۆز قىلمايتتىم. چۈنكى، گـەپ قىلىش جەريانىدا ئانچـە - مۇنچـە ئورۇنلـۇق گـەپ قىلىـپ قالدىڭىزمۇ، سـالاھىيىتىڭىز ئاشـكارىلىنىپ قالاتتـى. كەچ بولغانىدا شـەھەر چېتىدىكى تاشـلاندۇق زەي ھۇجرامغـا قايتاتتىم - دە، ئاللاھقا ئىبـادەت قىلاتتىم. يۈزلىرىمنى كۆيـدۈرۈپ ئېقىۋاتقان ياشـلىرىمنى پەرىشـتىلەرنىڭ سـۈرتىۋاتقانلىقىنى ھېـس قىلاتتىم...

مەدەنىيىتىمىـز تـوزۇپ يوق بولۇپ كېتىۋاتاتتى. رۇسـلار مىڭلاپ - ئـون مىڭلاپ كېلىۋاتاتتـى، خىتتايلارمۇ بۇنىڭدىن قېلىشـمايتتى. ھەتتا تۈركىسـتانلىقلار بىلـەن خىتتايـلار ئارىسـىدا مەجبۇرىـي تويلىشىشـلار بولاتتى... شـېڭ شىسـەي سـتالىننىڭ قېشـىغا بېرىپ ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ، كوممۇنىسـتىك پارتىيەگە ئـەزا بولدى. قايتىپ كېلىپلا خىتتاينىڭ رەئىسـى جيـاڭ جيېشـىغا خـەت يېزىـپ يـاردەم تىلـىدى. بىـز ئىككى تۆمـۈر تاپان ئارىسـىدا ئېزىلىۋاتاتتۇق.

دېگىنىمـدەك ھامماللىـق قىلىۋاتاتتـىم. ھەركۈنـى ۋەتىنىمىزنىـڭ ھەرخىل بايلىقلىرى رۇسـىيەگە ماڭىدىغان يوغان - يوغان ماشـىنىلار بىلـەن پويىزلارغـا توشـۇلاتتى. ھەممـە نەرسـە توشـۇلاتتى كان

بايلىقلىرى، مېۋە - چېۋە، چارۋا - مال، زىرائەتلەر... ئىشغالچى خىتتاي ۋە رۇسلارنىڭ يىغلىپ كۆڭۈل ئاچىدىغان بەزى يەرلىرى بار ئىدى. ئۇ يەرلەردە كېچە - كېچىلەپ ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، هاراق ئىچىشەتتى. مېنى هەيران قالدۇرغىنى، بۇ يەرلەردە ئەمەل - مەنسەپ تەمەسىدە ۋىجدانىنى، دىنىنى سېتىپ ئىشغالچى دۈشمەننىڭ يامان نىيەت، شۇم غەرەزلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان خائىنلار شۇنچىلىك كۆپ ئىدىكى، ئۇلار بىر كېچىدىلا باشقىچە ئىنسانلارغا ئايلىنىپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ چىرايلىرىغا قارىغان چېغىمدا، تۈركىستانلىقلا ئوخشىماي قالغانلىقىنى هېس قىلاتتىم. يەپ - ئىچىش، كىيىنىشلىرىدىن تارتىپ ئولتۇرۇپ - قوپۇشلىرىغىچە هەممە نەرسىسى ئۆزگەرگەن بولۇپ، هەممە ئىشتا خوجايىنلىرى بولغان ئىشغالچىلارنى، بولۇپمۇ رۇسلارنى تەقلىد قىلىشاتتى. كىشىنى يىرگەندۈرۈپ، گەپ قىلغاندا رۇسچە سۆزلەرنى ئارىلاشتۇرۇۋېلىشلىرىچۇ تېخى! ۋەتىنىمنىڭ ئىشغال قىلىنغان هالىغا هەرقېتىم قارىغىنىمدا دەهشەت باساتتى. تۈركىستان قاچانمۇ ئۆزىنىڭ نازىنىدەك جەلپكار، پاك - بىغۇبار ۋە ساپ هالىتىگە قايتار - هە؟! ئۈمىدسىزلىك يۈرىكىمنى مۇجۇيتتى...

كۆندە ماشىنا - ماشىنىغا توشۇغان يۈكلەر تېنىمنى هالسىراتقاندىن سىرت قەلبىمگىمۇ هار كېلىشكە باشلىغان كۆڭلەرنىڭ بىرىدە، ئايلىنىپ يۈرۈۋېتىپ ئۇنى كۆرۈپ قالدىم. تۇيۇقسىز كېلىپ قالغاچقا، ئىختىيارسىز هالدا تووۋلاپ سالدىم:

– چولپان!...

بىر خىتتاي هەيدەپ كېتىپ بارغان هارۋا توختىدى. ئۇنىڭ تاتىرىپ

كەتكەن چىرايىغا بىرلا قارىدىم ۋە ھوشۇمغا كېلىپ، يۈزۈمنى باشقا تەرەپكە بۇرۇۋالدىم. قېچىپ كېتەي، دەپ ماڭغان ئىدىم. لېكىن، ھارۋىسى بىلەن يولۇمنى توسۇپ مېنى تۇتۇۋالدى. ماڭا تۈيغۇسىز، سوغۇق نەزىرى بىلەن قارىدى.

– مېنىڭ كەينىمدىن سارايغىچە كەل! – دېدى.

پۇت - قولۇم تىترەپ، تىلىم كالۋالىشىپ قالغانىدى. ئارانلا:

– مەن... مەن سىزنى تونۇمايمەن. مەن ئەسلى... – دېيەلىدىم.

– بىزنىڭكىگە كېلىسەن! – دېدى كەسكىن بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا، – باۋدىك بېگىمگە بىر خىزمەتكار كېرەك ئىدى. ئۆزى ھازىر ئۈرۈمچىدە ئەمەس. چوققۇم كەل!

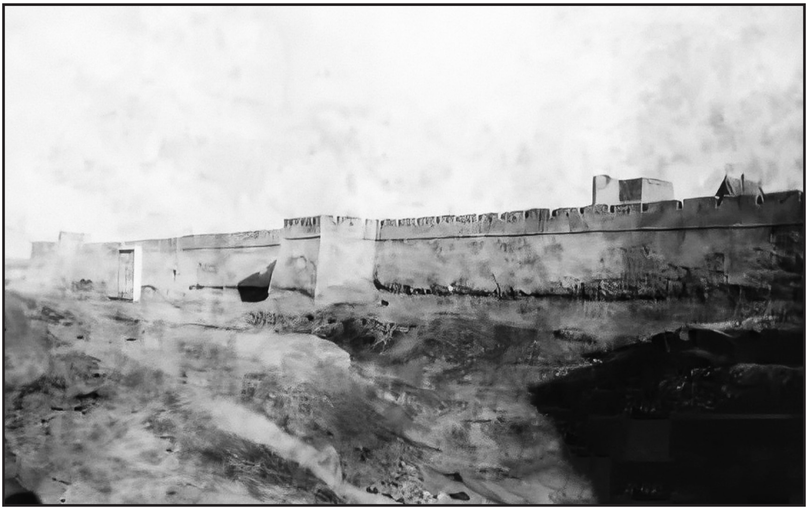

ئۈرۈمچى سېپىلى

ھوشۇمنى يىغىپ، نېمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە ياساداق پەيتون كېتىپ قالدى. مېڭىشتىن بۇرۇن تۇرالغۇسىنىڭ

ئورنىنى قىسقىچە دەپ بەرگەن ئىدى. قاراڭغۇ، زەي باسقان ھۇجرامغا قايتىپ كەلدىم - دە، ناماز ئوقۇپ يىغلاشقا باشلىدىم. كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆلۈمنىڭ ياشاشتىن راھەترەك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتىم، چۈنكى ئۆلۈكلەر ھەممىدىن بىخەۋەر ئىدى. يەنە بەزى ۋاقىتلاردا قەلبىم كەسكىن ئىشەنچكە تولاتتى. ئىسلام زەپەر قۇچىدىغاندەك، مۇتلەق ھۆررىيەت يېتىپ كېلىدىغاندەك ئويلايتتىم. چۈشكۈنلۈك ۋە ئۈمىد دوقمۇشىدا تېڭىرقاپ قالغان ئىدىم. يا ماڭىدىغان يولنى، يا پاناھلىنىدىغان جاينى تاپالماي تېنەپ قالغان بىر بىچارە ئىدىم.

ئەسكى، مەينەت كىيىملىرىم بىلەن بارالمايتتىم، ئەلۋەتتە. ھامماللىق كىيىملىرىمنى سېلىۋېتىپ، ئۈستى بېشىمنى بەگ قەسىرىنىڭ قوغدىغۇچىسىغا لايىق تۈزەشتۈردۈم. گەرچە ئۇ بەگنىڭ دەۋرى ئاخىرلىشىپ، پۈتۈن ئائىلىسى سەرسان بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ... باۋدىڭنىڭ سارىيىنى ئىزدەپ تېپىش تەسكە توختىمىدى. ساراي ۋاراك - چۈرۈكىدىن خالىي تىنىچ بىر يەردە، قوغدىغۇچىلىرىمۇ ئاز ئىدى.

ھېچكىم يولۇمنى توسمىدى. ئىشىكباقار ئۈستىبېشىمغا قاراپ قويۇپ:

– خانىم بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدىڭمۇ؟ – دەپ سورىدى.

قورقۇپ تۇرۇپ بېشىمنى لىڭشىتتىم. ئاللاھقا شۈكرى، ئىسمىمنى سوراپ قالمىدى. گەرچە، ئىسمىمنى ئاڭلىسىمىغۇ چوڭ ئىش بولۇپ كېتىشى ناتايىن ئىدى. لېكىن، دۈشمەن غالجىرلاشسا نېمە ئىشلارنى قىلىۋېتىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. تەلىيىمگە ساراي ئادەمدىن

خالىي ئىدى.

ئاھ خۇدا! مەن نېمىشقا كەلدىم؟ نېمە دەيمەن ئۇنىڭغا؟ تۈنۈگۈنكى مەشۇقۇم، بۈگۈن بولسا بۇ سارايىنىڭ خانىمىغا ئايلانغان ئايالنىڭ خىزمەتكارى بولۇشنى قوبۇل قىلالامدىمەن؟! ئۇنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى يۈكسىلىپ چوققىغا يەتكەن، مېنى بولسا خۇددى باشقا قوزغىلاڭچىلارغا ئوخشاش ئۆلۈم تىمىسقىلاپ يۈرۈۋاتقان تۇرسا... لېكىن، قاتتىق قىزىقىش مېنى يېتىلەپ مۇشۇ يەرگىچە ئەكەلگەن ئىدى.

ئۇ قىزىل مەخمەلدە قاپلانغان دىۋاندا ئولتۇراتتى. بەدىنىگە يېپىشىپ تۇرغان قاپقارا كۆينىكى ئۇنى تېخىمۇ جەزبىدار قىلىۋەتكەن ئىدى. چولپان بەك ئۆزگىرىپ كەتكەن ئىدى. قارىماققا پەرىشان، سولغۇن، لېكىن مەغرۇر كۆرۈنەتتى. ياشلارچە جۇشقۇنلۇق، شوخلۇقتىن ئەسەر يوق. پىشقان، نازىنىن چوكانغا ئايلىنىپ قالغان ئىدى.

– ئۇزۇن بولدى، سىزنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتىم.

ئۇنىڭغا قاراپ قويدۇم، ئەمما جاۋاب قايتۇرمىدىم.

– سىزنى ئۇرۇشتا ئۆلۈپ كەتتىمىكىن دەپتىمەن.

سۈكۈتنى داۋام قىلدىم. گەپ قىلماقچى بولغان بولسامىمۇ قىلالمىدىم.

– ئۈمىدسىزلىك ئىنسانغا ھەممە ئىشنى قىلغۇزىدىكەن، مۇستافا!

مېنىڭ ئاغزىمنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتۈپ باقتى، پايدىسى يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ داۋام قىلدى:

– جەڭ مەيدانىدا ئۆلۈپ كەتكەنلەرگە شۇنچىلىك ھۆرمىتىم بار. ھېچكىممۇ دارغا ئېسىلىپ ياكى تۈرمىدە قىينىلىپ ئۆلۈپ كەتمىسە دېيمەن. جەڭ مەيدانىدا ئاخىرىغىچە كۈرەش قىلىپ ئۆلۈپ كېتىش، ھەرگىزمۇ دۈشمەنگە تىرىك تۇتۇلۇپ قالماسلىق كېرەك ئىكەن.

ئاخىرى جۈرئەتكە كېلىپ:

– ئەمىسە ئۆزۈڭ نېمىشقا تىرىك تەسلىم بولدۇڭ، چولپان؟

– ئاخىرى گەپ قىلدىڭ، – ئاچچىق كۈلۈپ قويدى، – مەن قىلغانلىرىمنى ئاقىقا چىقارماقچى ئەمەسمەن. بەگ قەسرى دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشكەندە، قەسىردىكى ئادەملەرنى قۇتقۇزۇشنى ئويلىدىم ھەم ھەممە تاجاۋۇزچى خىتتاينىڭ كۆڭۈل خۇشى بولۇشىنى خالىمىدىم، شۇڭا بىرسىنى تاللاپ شۇنىڭ بىلەن توي قىلدىم.

– قانداق توي قىلدىڭ؟ – دېدىم ھەيرانلىق ئىچىدە.

– خەقلەر قانداق توي قىلغان بولسا، مەنمۇ شۇنداق قىلدىم. ئىسلامنى قوبۇل قىلدى ۋە مېنى نىكاھىغا ئالدى شۇ.

ھەسرەت بىلەن ئۇھ تارتىپ داۋام قىلدى:

– مۇشۇنداق ئاجايىپ ئاددىي، ئەمما ئېچىنىشلىق... ئۇنىڭ ماڭا قىزىقىپ قالغانلىقىنى كۆرگەندە، شەرتلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. ئۇنىڭ ئىسلامنى قوبۇل قىلىشىنىڭ بىر كۆرۈنۈش ئىكەنلىكىنى، نۇرى ئۆچكەن چىراقتەك بىر ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. ئۆزۈمنى ۋە ئۇنى ئالداۋاتقانلىقىمنىمۇ بىلمەيمەن. لېكىن، ساڭا قانداق چۈشەندۈرسەم بولار... تەييارلىقسىز ئىدىم، چىلبۆرىلەر ھەرتەرەپتىن خىرىس قىلىپ كېلىۋاتقان ئىدى. شۇنداق بىر چاغدا، مېنى ئەمىرگە ئالدى ۋە

قوغدىدى، ھازىرغىچە ياخشى كۆردۇ.

– ئۆزۈڭ ياخشى كۆرمەيدىغان بىرىنىڭ قوينىدا قانداق ياشىيالىدىڭ؟ – دېدىم ئەجەپلەنگەن ھالدا.

مەسخىرىلىك ھالدا مۈرىسىنى قىقىپ قويدى:

– خۇددى ۋەتىنىم تۈركىستاننىڭ ئىشغالچىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا ياشاۋاتقىنىدەكلا. خۇددى سىنىڭ خىتتاي ۋە رۇسلار ئىشغال قىلىۋالغان ئۆرۈمچىدە ياشاۋاتقىنىڭدەكلا... روھسىز بەدەندەك.

«روھسىز...» دەپ پىچىرلاپ قويدى ۋە داۋام قىلدى:

– توغرا، قىزغىنلىق ۋە مۇھەببەتنى يوقاتتۇق. شۇڭا، يەپ - ئىچىش، ئويناپ - كۈلۈشلىرىمىزنىڭ ھەممىسى روھسىز... ئىچىمىزگە روھ پۈۋلىنىشىنى ساقلاۋاتقان مۇم ھەيكەللەردەك مېڭىپ يۈرۈيمىز. ياغاچ ياكى تۆنكىدىن ياسالغان، ئاۋاز چىقىرالايدىغان چىرايلىق ياپون قونچاقلىرىغا ئوخشاش. ھەقىقىي ھايات دەيدىغان نەرسە مەۋجۇت ئەمەس. كۈلكىمىز، يىغىمىز، ھېسلىرىمىز خۇددى تىياتىر ئارتىسلىرىنىڭكىدەك... چۈشەندىڭمۇ مۇستافا؟

ئۇ زەرب بىلەن چاۋاك چالغانىدى، غوجىدار دەرھال يېتىپ كەلدى. چولپان مېنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇرۇپ:

– بۇ قوغدىغۇچى خادىم، ئىسمى... تۇرسۇن. ئۇنى پوزۇر كىيىملەر بىلەن، باۋدىك بېگىمنىڭ سارىيىغا لايىق كىيىندۈرۈڭلار.

ئەمدى ئىسمىم تۇرسۇن بولدى. باۋدىنىڭ سارىيىدا ئايلىنىپ يۈرەتتىم. مەس - ئەلەستەك ھەرىكەتلىرىم قولاشمايتتى. سارايىنىڭ خانىمى – تۈركىستانلىق نازىنىن – مېنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشۇمدىن

خاترجەمـدەك كۆرۈنەتتى.

خىزمەتچىلەر ھۇجرىســدا يىللاردىن بېرى ئۇخلىيالمىغان خاترجەم ئۇيقۇنـى ئۇخلىۋالدىـم. دۇمبـەم تېخىچـە ئاغرىۋاتقان بولســمۇ، تۆرك ھاممامـى ئاغرىقلىرىمنـى خېلـلا يېنىكلەتكـەن ئـىدى. سـاقال - بۇرۇتۇمنـى چۈشـۈرۈۋېتىپ، ئەينەككە قـاراپ تۇرۇپ قالدىم: ياشـلىقىم قايتىـپ كەلگـەن ئـىدى. تاغـلار بىلـەن ۋىدالاشـقىنىمغا قارىمـاي، كۆزلىرىمـدە تاغچىلارغـا خـاس ئىسـيان چاقنايتتى.

چولپاننى خىيال قىلىشـقا باشـلىدىم. ئۇنىڭغا بولغان تۇيغۇم خۇددى ئايالـى باشـقىلار تەرىپىدىـن دەپسـەندە قىلىنغـان ئەرنىـڭ تۇيغۇسـى ئـىدى. چولپـان دۈشـمەن تەرىپىدىـن ئىشـغال قىلىنغـان شـەھەرگە ئوخشـاپ قالغان ئىدى. ئىشـق - مۇھەببەتتىن سـۆز ئېچىپ ۋەتەنىنىڭ بۇلغىنىشـىغا كەتتىـم. ھـا... ھـا... ئۆزۈمنىـڭ تەپەككۇرىنىـڭ تېخـى نورمالغـا قايتالمىغانلىقىغـا كۈلگـۈم كېلەتتى.

ئەتىسـى چولپـان ئۆزىنىـڭ ياسـىداق پەيتۇنىغا بىللە چىقىشـىمنى تەلـەپ قىلدى. ئىشـغالچىلارغا خـاس بولغان، قويـۇق دەل - دەرەخ، گـۈل - گىياھـلار بىلـەن قاپلانغـان بىر يەردە چۈشـتۇق. ھەممىسـى چولپاننـى تونۇيتتى. دەرھال كېلىپ قارشـى ئېلىپ، يوللارنى بوشـىتىپ پايپېتـەك بولۇپ كېتىشـتى. پەيتۇندىن چۈشـۈپ، باراقسـان ئۆسـكەن دەرەخلـەر، ھۇپپىـدە ئېچىلـىپ كەتكـەن گۈللەرنىـڭ ئارىسـىدىكى بىر چىغىـر يولـدا مېڭىشـقا باشـلىدۇق. مـەن ئۇنىـڭ كەينىـدە جىمجىـت مېڭىۋاتاتتىم.

– مېنـى غۇرۇرىنـى ۋە ئىپپىتىنـى يوقاتتـى دېيىشـىدۇ، – دېدى بىر تـال شـاخنى سـۇندۇرۇۋېلىپ ئوينىغـاچ، سـولغۇن يۈزىنـى پېتىۋاتقـان

قۇياشقا قارىتىپ تۇرۇپ. يەنە پىچىرلاپ داۋام قىلدى:

– قۇمۇللۇقلارنىڭ ئارىسىدا ئۆسەك سۆزلەر بەك ئاسان تارقىلىدىكەن. نېمىشقا مېنىڭ ھېكايەمگە شۇنچە ئەھمىيەت بېرىپ قىزىقىپ كېتىشىدىغاندۇ؟ بەگ قەسىرىدىكى ئاددىي بىر خىزمەتچى ئىدىمغۇ؟!

يېقىنلىشىپ قولۇمنى تۇتتى:

– ساڭا توي قىلايلى دېسەم، ئۇنىمىغانتىڭغۇ!...

– ئۇ چاغدا سەپەر ۋاقتى ئىدى، ئۆلۈمنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ قالغان ئىدۇق.

ئاچچىق كۈلۈپ قويدى:

– ئۆلۈمنىڭ بوسۇغىسىدا ئەمەس بىز. سەن ئىشغالچى ھۆكۈمەتنىڭ قانچە كىشىگە ئۆلۈم جازاسى بەرگەنلىكىنى بىلەمسەن؟ يۈزمىڭدىن ئارتۇق...

ھەيران قېلىپ سورىدىم:

– سەن ھېلىمۇ قوزغىلاڭنى ۋە شەھىدلەرنى ئويلامسەن؟

– ئويلىسام بولمامدىكەن؟ – دېدى زەردە بىلەن.

– ساڭا ئوخشاشلارنىڭ بۇنداق ئىشلارنى ئويلىغۇدەك چولىسى بولماس...

– ساڭا ئوخشاشلا تۈركىستانلىق مۇسۇلمانغۇ مەنمۇ؟

يەنە سۈكۈت ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىدى. سوغۇق شامال چىقۋاتاتتى، قۇياش ئولتۇراي دەپ قالغان بولۇپ، ئاخىرقى نۇرلىرى

زېمىننى ئاجايىپ بىر غېرىبلىققا چۆمكىگەن ئىدى. يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان مەسجىد مۇنارلىرى ھەيۋىتىنى ساقلاپ تىك تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، قەدىمىي كۈيگە تەڭكەش قىلىۋاتقاندەك مۆكۈنۈپ قالغان ئىدى. مەسجىد گۈمبەزلىرى خۇددى مەن بىر كۈنى ھايۋانات باغچىسىدا كۆرۈپ قالغان تاشپاقىغا ئوخشاش ئۇخلاۋاتقاندەك ئىدى. زامانىۋى بىنالار بىز تېرىقچىلىق قىلىدىغان تاغ باغرىلىرىغا ئوخشاش قاتار - قاتار تىزىلىشىپ تۇراتتى. ئەمما، شۇنچە مەنىسىز.

– ئۇنى ئۆلتۈرۈشنى ئويلىغان ئىدىم، – دېدى چولپان بىر تال قىزىل گۈلنى ئۇزۇۋالغاچ.

– كىمنى؟

– باۋدىگىنى، ئېرىم باۋدىگىنى.

– نېمىشقا؟

– شۇنداق قىلىشنى مېنىڭ ۋەزىپەمدەك بىلگىنىم ئۈچۈن. لېكىن، سەندىن سوراپ باقاي، مېنىڭ ئۇنى ئۆلتۈرگىنىم ياخشىمۇ ياكى تەربىيەلەپ كۆندۈرگىنىممۇ؟

– كۆندۈرگەننىڭ نېمە پايدىسى؟! ھەممە يەر قۇشخانىغا ئايلانغان تۇرسا، – دېدىم مۇرەمنى قىقىپ قويۇپ.

– ئۆلتۈرۈشنىڭ نېمە پايدىسى ئەمسە؟ سەندىن مېنىڭ نېمە قىلىشىم كېرەكلىكىنى سوراۋاتىمەن؟

– ئىنتىقام!

– لېكىن، مەن ئۇنى كۆندۈرۈش ئارقىلىق تېخىمۇ كۆپ پايدىغا ئېرىشتىم.

– خانىم! دۈشمەننىڭ نە ئېيتقان گەپلىرىگە، نە قىلغان ياخشىلىقلىرىغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ. ھەممىسى يالغان، ساختا، – دېدىم سوغۇققىنا.

– سەن ئاشۇنداق ئويلامسەن؟ – دېدى ماڭا دەھشەت بىلەن بىرنى قارىۋېتىپ، – سېنىڭچە، مەن قىيىن - قىستاقلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۆزۈمنى مۇشۇنداق سەپسەتىلەر بىلەن ئالداپ يۈرۈپتىمەن - دە؟ ھايات قېلىش ئۈچۈن...

بېشىمنى لىڭشىتتىم:

– قۇمۇللۇقلارنىڭ سەندىن نەپرەتلىنىشىنىڭ سەۋەبىمۇ دەل مۇشۇ.

كۆزلىرىدىن ياشلار يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈلۈپ كەتتى... يېنىمغا كېلىپ، مېنى يېنىك سىلكىپ تۇرۇپ:

– ئۇ ئەخمەقلەر بىلمەيدۇ، چۈشەنمەيدۇ. ئۆز ۋاقتىدا بەگنىڭ ئائىلىسىنى قۇتقۇزۇشۇم كېرەك ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن بەدەل تۆلىنىشى كېرەكتۇ، بەدەل. ھەممىمىزگە جان تاتلىق، ئۆلۈشنى خالىمايمىز، – دېدى.

ياشلىرى قۇرۇشقا باشلىغان ئىدى:

– سەنچۇ؟ مۇستافا! سەن قانداق ئويلايسەن؟

– تۇرسۇن، ئىسمىم تۇرسۇن. بۇرۇنقى ئىسمىمنى ئۇنتۇپ كېتەيلى.

– سەن قانداق قارايسەن؟

– ئوچۇقىنى ئېيتسام، تاغدىكى ئەزىمەتلەر بىلەن بۆلۈشۈپ يېگەن بىر بۇردا قاتتىق نان سېنىڭ بۇ سارىيىڭدا ھەركۈنى بوغۇزلىنىدىغان

يـۈز قوچقاردىن ياخشـى مېنىڭ ئۈچۈن.

يامغۇر تامچىلاشـقا باشـلىدى، ھـاۋا بايامقىدىن سـوۋۇپ كەتكەن ئـىدى. سـىم - سـىم يامغۇرنـىڭ يېنىـك تۆۋشـلىرىنى ئـاڭلاپ بىردەم تـۇردۇق. ئايىغـىم پۈتۈمنى قىسـتاۋاتقاندەك، پوزۇر يېشـىل پەلتويۇمنىڭ ياقىسـى گېلىمنى بوغۇۋاتقاندەك ھېـس قىلىۋاتاتتىم. بۇ كىيىملەر گەرچە مېنـى ئىسسـىق تۇتۇۋاتقان بولسـىمۇ، سـىقىلىپ ئۆلـۈپ قالىدىغاندەك تۇيۇلۇۋاتاتتـى. بۇنـداق تۇيغـۇدا بولمىغىلى ئۇزۇن بولغـان ئىدى.

– مۇستافا!...

– خىزمەتچىڭىز تۇرسۇن.

– نەگە؟

– ئەزىمەتلـەر بىلـەن بىـر بـۇردا ناننـى بۆلۈشـۈپ يېگـەن تـاغ باغرىغـا...

– بۇنداقـلا كەتسـەڭ بولمايـدۇ، ئىشـلارنى ئاقىلانـە بىـر تەرەپ قىلىشـىمىز لازىم...

باۋدىـڭ سـەپەردىن قايتىپ سـارايغا كەلگـەن چاغدا، يوشـۇرۇنۇپ تـۇردۇم. لېكىـن، ئۇنىڭ سـارايغا كىـرەر - كىرمەس ئاچكۆزلـۈك بىلەن، قورۇق باسـقان قىسـىق كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ چولپاننى ئىزدەۋاتقانلىقىنى كـۆردۈم. ئۇنـى كۆرۈپـلا قۇچاقـلاپ، سۆيۈشـكە باشـلىدى. ئەتراپـىدا پەرۋانـىدەك چۆرگىلەيتتـى. چولپـان باۋدىڭغا كۈلۈمسـىرەپ تۇرسـىمۇ، كۆزلىرىنـى ئۇيـاق - بۇياققـا يۈگۈرتـۈپ، مېنـىڭ كـۆرۈپ قېلىشـىمدىن ئەنسـىرەۋاتقاندەك قاراۋاتاتتى.

– كەلگىنىمدىن خۇش بولدۇڭمۇ؟

ئۇنىڭغا قارىماستىن جاۋاب بەردى:

– بـەك خـۇش بولـدۇم. لېكـن ئىسـتىخباراتنىڭكىلەر يۈزلەپ - يۈزلـەپ ئادەملەرنـى ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ.

– بـۇ دېگـەن باشـقا ئىش. نېمىشـقا ھازىـر بۇ ئىشـلارنى ئويلاپ يۈرۈيسـەن؟ بۇ ئىشـلار بىلـەن مېنىڭ ئالاقـەم يوق.

– باۋدىڭ، سېنىڭ نېمىشقا مەيدانىڭ يوق؟

– مېنىڭ مەيدانىم ئېنىق.

– مەيدانىڭ نېمە ئەمسە؟

– سـەن ماڭا ئـۇۋال قىلىۋاتىسـەن. مېنىـڭ مەيدانىـم خىزمىتىمنى قىلىش .

– خىزمىتىڭنـى قىلـش بىلـەن، مەسئۇلىيىتىڭنى ئـادا قىلىشـنىڭ پەرقـى چوڭ.

– خىزمىتىم دەل مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم.

– مەن سېنىڭ بىر ئىنسان بولۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن.

– كونا تالاش - تارتىشىمىزنى يەنە باشلامدۇق؟!

– ھەقىقىي بىر ئىنسـان ئازابلانغان، زۇلۇمغا ئۇچرىغان مەزلۇملارنىڭ قايغۇسىنى ھېس قىلالىشى كېرەك!

– بىلىشـىڭ لازىـم! – دېـدى كۆچلۈك تەلەپپۇزدا، – سـەن مەزلۇم دېگەن ئۇ كىشـلەرنىڭ ئەگەر ئارغامچىسـى ئۇزۇنـراق قويۇپ بېرىلگەن بولسـا مېنىڭمۇ، سـېنىڭمۇ جېنىمىزنى ئالغان بولاتتى.

– بـۇ مۇھـىم ئەمـەس، – دېدى غەلىتـە بىر تەمكىنلىـك بىلەن، –

مۇھىم بولغىنى، مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىش.

– مەن كىم ئىدىم! – ۋارقىراپ كەتتى، – مەن پەقەت بۇ چوڭ قوشۇندىكى بىر ئەسكەر خالاس. چوڭ بىر ماشىنىدىكى كىچىككىنە چىشلىق چاق. سەپەردىن قايتقان ئىرىگىنى مۇشۇنداق قارشى ئالامسەن؟! كەل سۆيۈملۈكۈم...

خاس ھۇجرىغا كىرىپ كېتىشتى...

«بۇ مەلئۇن خوتۇن مېنىمۇ، ئۇنىمۇ تەڭ ئوينىتىقىلى تۇرۇپتۇ - دە! ئەگەر ئۇنىڭ يېنىدا ئۇزاقراق تۇرۇپ قالسام پۈتۈن ئوي - پىكرىمنى زەھەرلەپ بولغۇدەك. ياخشىلىق يەنىلا مۇرىلىرىگە قورال ئاسقان، ھۆر ئەزىمەتلەر ياشايدىغان تاغ باغىرلىرىدا ئىكەن. مۇمكىن بولسا تېزراق كېتىۋالسام بولغۇدەك»

155

دېگەنلەرنى خىيال قىلدىم.

چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا باۋدىك ماڭا باشتىن ئاياغ بىر قارىۋېتىپ:

– يېڭى خىزمەتچى مۇشۇ شۇمۇ؟ – دېدى.

– ھەئە. ناھايىتى ئىشچان، ئىشقا سادىق بىرى.

– سەن نەلىك؟

– ئىسمىم تۇرسۇن، ئالتايلىق.

داستىخان ئەڭ ئېسىل تائاملار بىلەن تولدۇرۇلغان ئىدى. سىرتتىكى بىچارە خەلقىمىز بولسا دەرەخ يوپۇرماقلىرى بىلەن جان ساقلاۋاتاتتى. ئاچلىقتىن، سۆڭەكلىرى نان بۇردىلىرىنى تېرىشەتتى. قورسىقى ئېچىپ كەتكەن باللار ئىشغالچىلارنىڭ ئۆيلىرىگە ياكى

يـۈك ماشــىنىلىرىغا توشـۇلۇۋاتقان ئاشـلىق، بايلىقلارغـا ئاپقـۇرۇدەك ئېچىلغـان كۆزلىرىنـى مۆلدۈرلىتـىپ قارىشـىپ قالاتتـى.

غەزەپتىن بېشــىم پىرقىراپ كەتتى... ئۈســتەلدە تۇرغان پىچاقلارغا كۆزۈم چۈشـتى. دەل شۇ چاغدا:

– تۇرسـۇن، سـەن چىقـىپ كەتسـەڭ بولـىدۇ، – دېـدى باۋدۇنـىڭ سـىلىققىنە.

ئاشـخانىغا يېنـىپ چىقتىـم، لېكـىن غەزىپىـم ئۆچمەكتـە يـوق ئېـخىمـۇ تەلۋىلەشـكەن ئىدىـم. خـۇددى گۈلخانىنـىڭ قـۇرۇق ئوتۇننى كۆيدۈرگىنـىدەك، نەپـرەت ئوتـى يۈرىكىمنـى يالمـاپ يۇتۇۋاتاتتـى. بۇلارنـىڭ دىـن ۋە ئەقىدىلىرىمىزگـە قىلغـان رەزىللىكلىـرى مېنـى ھەرقانـداق تەلۋىلىكتىن يانمايدىغان قىلىۋەتكەن ئىدى. بۇ شەخسـىي ئۆچمەنلىـك ئەمـەس، ئاللاھنىـڭ ئىنتىقامـى ئىـدى...

❀❀❀❀❀

10

دۈشمەنلىرىمدىن بىرىنىڭ ئۆيىدە ياشاۋاتاتتىم. ئۇ مېنىڭ دۈشمىنىملا ئەمەس، يەنە كونا مەشۇقۇمنى تارتىۋالغان رەقىبىم ئىدى. بۇ يەردە بىر يىل تۇرۇپ قالىدىغان بولسام روھسىز قونچاققا، چولپانغا ئوخشاش دۈشمەنىنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ كېتىشىم مۇمكىن. تىنچ ھاياتقا — ئېسىل يېمەكلىكلەر، پوزۇر كىيىم - كېچەكلەر، توققۇزى تەل بۇنداق خاتىرجەم گۈزەل ھاياتقا بېقىنىپ قېلىش ئىنساندىكى ئىسيانكار روھنى، كۈرەش — جىھاد روھىنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.

يەنە بىر مەسىلە، چولپاننىڭ كۆزىدە غەلىتە، كەسكىن ئىنتىلىشلەر چاقنايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ بېقىشلىرىدىن خىجىل بولۇپ، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۇنىڭدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ يۈرۈيدىغان بولدۇم. تۈنلەرنى بولسا ئۇنى خىيال قىلىش ۋە كۈنلەش بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتاتتىم. بۇ ئۆي ئازدۇرغۇچى، گۇناھكار، لەنىتى شەيتانلارنىڭ ئۇۋىسى ئىدى. تۈنۈگۈن بۇ ئۆيدە تانسا كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلدى. چولپان ئەلۋەتتە كېچىلىكنىڭ چاقنىغان يۇلتۇزى ئىدى، ھەممەيلەن كۆزىنى ئۇنىڭدىن ئۈزەلمەيتتى. خىتاي، رۇس ئوفىتسېرلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ بىلەن تانسا ئويناش ئارزۇسىدا ئىدى. ئېرى غەرق مەست بولغۇچە ئىچتى، ئەمما سەھەرگە يېقىن ئۇنى جىددىي بىر ئىش بىلەن چاقىرىشتى. قىلىن پەلتوسىنى كىيىپ، ئەلەڭ - سەلەڭ مېڭىپ چىقىپ كەتتى. مۇشۇ يەرگە كەلگۈچە ئىشلار ئادەتتىكى،

نورمال يوسۇندا ئىدى. ھۇجرامدا ئولتۇراتتىم، چولپان كىرىپ كەلدى. كېچىچە ئۇخلىمىغانلىقتىن چېھرى تېخىمۇ سولغۇن ئىدى. كىرىپلا مېنى قۇچاقلىۋالدى، لەۋلىرىنى ئۈزنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

– خانىم، ناشتىلىق تەييارلىمىسام بولمايدۇ، – دېدىم.

– بىر نەرسە يېگۈم يوق ھەم مەن سېنىڭ خانىمىڭ ئەمەس.

– سارايىنىڭ ھەممە يېرىدە كۆز - قۇلاقلار بار...

– مەن چىدىيالمىدىم.

– بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

– چۈشەنمىدىڭما؟

– مەن خىيانەتكە بەك ئۆچ.

– مەندەك بىر خائىننىڭ يەنە بىر قېتىم «خىيانەت قىلىشى» قانچىلىك ئىشتى.

– مەن دېگەن ئاللاھنى تونۇيدىغان مۇسۇلمان ئادەم...

«ئېرىدىن ئىنتىقام ئالماقچى بولۇۋاتامدىغاندۇ؟ ياكى ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ شەپقىتىنى ئىزھار قىلىۋاتامدىغاندۇ؟ ياكى بولمىسا، كونا مۇھەببەت قايتىدىن يالقۇنجىغانمىدۇ؟...» دەقىقە ئىچىدە كاللامدا نۇرغۇن سوئاللار پەيدا بولدى. يالغۇزغاندەك قولۇمنى تۇتتۇۋالدى. مەن ئۆزۈمنىڭ بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان قىلىشىمدىن ئەنسىرەپ، ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن ۋە تۇتۇشلىرىدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ تۇراتتىم.

– تاغ باغرىدىكى ئەرلەر ئازاب - ئوقۇبەت، ئاچلىق ئىچىدە ئىڭراۋاتقاندۇ، – دېدى ھاياجانلىنىپ.

– ئـۇلار دېگەن ھەقىقىي ئەركەكلـەر. ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىنى ياشاۋاتىدۇ.

– ئاللاھ رۇخسەت قىلغان دائىرىدە.

ئىچىرقىغـان چىلبۆرىـدەك، كۆزلىرىدىـن ئـوت چاچرىتىـپ تەھدىت ئارىـلاش مۇنـداق دېدى:

– سەندىن ئىنتىقام ئالالايدىغانلىقىمنى بىلىسەن!

– مۇشۇمۇ سېنىڭ مۇھەببىتىڭ؟

– ھەئە.

– سەنمۇ مېنىڭ ئىنتىقامدىن قورقۇپ قالمايدىغانلىقىمنى بىلىسەن.

– بۇلارنىـڭ قورقۇنچلـۇق، قاپقاراڭغـۇ زىندانلىرىغا تاشـلانغىنىڭدا، ئۇستىبېشـىڭدا قامچىـلار ئوينىاشـقا باشـلىغاندا، مېنىـڭ يېنىمدىكـى مىنۇتلىرىڭنىـڭ قەدرىگـە يېتىشـكە باشلايسـەن.

– مـەن ئۆزۈمنـى ئۆلۈمگـە ئاتـاپ بولغـان، – دېدىـم چوڭقـۇر ئىشـەنچ بىلـەن.

– سـەن ئـوت بىلـەن ئوينىشىۋاتىسـەن. سـەن مېنىـڭ ھەقىقىي ئېرىم.

– لېكىـن، سـەن ئىمـان كەلتۈرگـەن بىرىنىـڭ نىكاھىـدا، گەرچـە كۆرۈنۈشـتىلا ئىمـان ئېيتىپ قويغان بىرى بولسـىمۇ، ئۇ يەنىلا سـېنىڭ «ھـالال ئېرىڭ».

– ئەمىسە بۇ يەرگە نېمە دەپ كەلدىڭ؟

بـۇ سـوئال بـەك تۇيۇقسـىز كېلىـپ قالـدى. توغـرا، نېمـە دەپ

كەلدىم؟ مەن پۈتۈن ھاياتىم بويىچە بۇ تاجاۋۇزچى ئەبلەخلەردىن ئىنتىقام ئېلىشنى ئويلاپ ياشاپ كەلگەن ئىدىم، لېكىن قېنى ئىنتىقام؟ يۈرۈكۈم دۈپۈلدەپ كەتتى، ئۆزۈمدىنمۇ يوشۇرۇشقا تىرىشۋاتقان بىر ئىش بار ئىدى – چولپاننى ياخشى كۆرەتتىم. بۇ سارايغا كېلىش تەكلىپىنى قوبۇل قىلىشىممۇ شۇ سەۋەبتىن ئىدى. مېنى تاشلاپ چىقىپ كەتتى، ئۇ كۈن كەچكىچە ئۇنى كۆرمىدىم.

ئىشلار نېمىشقا بۇنچە يامانلىشىپ كەتتى؟ ۋەتىنىمىزگە نېمىشقا ياتلار ھاكىم بولۇۋالدى؟ بۇرۇن كاشغەردىكى بىر مەسجىدنىڭ خاتىبى ماڭا مۇنداق دېگەن ئىدى:

«ئوغلۇم! ئىسلام ئىززەتتۇر. ئۇنى چىڭ تۇتقان ئەزىز بولۇر، تاشلاپ قويغان خار بولۇر. ۋەتىنىمىز غەپلەت ئۇيقۇسىغا غەرق بولدى. راھەتپەرەسلىك، ھورۇنلۇق، بىغەملىك، تەرتىپسىزلىك ئەۋج ئالدى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر دىنىدىن ئاستا - ئاستا يىراقلىشىشقا باشلىدى، بايلار ھەددىلىرىدىن ئاشتى، نامراتلار ئۇلارغا بويسۇن ئېگىشتى؛ ھېكمەت - پاراسەت كۆتۈرۈلدى، گۇناھ - مەئسىيەت يېيىلدى... ئوغلۇم! مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشنىڭ مۇقەددىمىسى بولۇپ قالدى.

مەشرىقتىمۇ دۈشمەن، مەغرىبتىمۇ دۈشمەن. ئۇلار قورال - ياراق ۋە ئادەم كۈچىگە تايىنىپ كۈچىيىۋاتىدۇ. بىز بولساق، ئۆتمۈشتىكى شانۇشەۋكەتلىرىمىزگە يۆلىنىپ غەپلەتتە قالدۇق. شانلىق تارىخىمىز بىزنىڭ پەخرىمىز، لېكىن بىردىنبىر يۆلەنچۈكىمىز بولۇپ قالسا بولمايدۇ. قارا ئوغلۇم! مۇسۇلمانلار ئېزىلىۋاتىدۇ. تۈركىيەنى ئۇرۇش ۋە زۇلمەت ھالسىزلاندۇردى، ئەرەبلەر دۈشمەن ئاتلىرىنىڭ ناللىرى

ئاستىدا يانجىلىۋاتىدۇ. كاپىرلار بىر مىللەت بولۇپ ئۇيۇشتى، مۇسۇلمانلار بولسا پارچىلىنىپ كەتتۇق. مۇشۇنىڭدىن بىز نېمىنىڭ زەپەرگە، نېمىنىڭ زاۋاللىققا يول ئاچىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز».

بۇ سۆزلەر ئېسىمدىن چىقمايدۇ. خوجا نىياز ھاجى ۋە شەرىپخان تۆرە دائىم تەكرارلايدىغان باشقا سۆزلەرمۇ بار. ئۇلار بىزنى رىغبەتلەندۇرۇپ تۇراتتى. ئەجەل يېتىپ كەلگەندە، ئۇلار باشلىرىنى تىك تۇتۇپ، مەردانىلەرچە يۈزلەنگەن ئىدى.

مېنىڭ بۇ سارايغا كېلىشىم شەيتانىنىڭ ئۆيۈنلىرىدىن بىرى ئىدى. كېتىشىم كېرەك، دەرھال كېتىشىم كېرەك. لېكىن، ئاۋۋال بىرەر ئىش قىلاي. بۇ يەردە زايە قىلىۋەتكەن ۋاقتىمنىڭ ھەققى ئۈچۈن بىرەر ئىش قىلاي، ئۇنىڭدىن كېيىن تاغدىكى ئەزىمەتلەرنىڭ يېنىغا كېتەي.

161

ئاڭلىسام، قەيسەر ئوغلانلىرىمىزدىن ئوسمان باتۇر ئەزىمەتلەرنى يىغىپ، قوزغىلاڭغا تەييارلىنىۋېتىپتۇ. مەن بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرۈيمەن؟ ئېرى يوق ۋاقتىدا چولپان مېڭەمگە ۋە يۈرىكىمگە ئورناپ كەتكەن ئوي - خىياللىرىمنى ئۆچۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ باققان بولسىمۇ، مەن قارشىلىق كۆرسەتتىم. لېكىن، چولپاننىڭ جەزبدارلىقى كىشىنى ئۆزىگە تارتىپلا تۇراتتى، ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلىش ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. باۋدىكى ئالقىنىدا خاھلىغىنىچە ئويناتقىنىدىنلا، ئۇنىڭ قانچىلىك يامان ئايال ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى.

باۋدىك ئىككى كۈندىن كېيىن ھارغىن، قاپاقلىرىدىن مۇز ياغدۇرغان ھالدا قايتىپ كەلدى. چولپانغا مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ قالدىم:

– بىز خەتەر ئىچىدە قالدۇق.

– قانداق خەتەر؟

– ئوسمان ۋە قوزغىلاڭچىلار يەنە پارتىزانلىق ئۇرۇشى قوزغىدى.

– سەن نېمىدىن قورقىسەن؟ ئۇلار بىزنى يېڭەلەيدۇ دەپ ئويلامسەن؟

– سانائەت مەركەزلىرىگە ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ. ساقچىلارنى ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ. ئاشكارا جەڭ بولغان بولسا ئۇلارنى يېڭەلەيتتۇق، لېكىن...

چولپاننىڭ كۆزلىرى خۇشاللىقتىن پارلاپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇستىلىق بىلەن يوشۇرۇپ قالدى. باۋدىنىڭ تاماق ۋاقتىدىمۇ، ئىچىشىپ ئولتۇرغاندىمۇ بۇ غەمدىن قۇتۇلالمىدى. خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى. كەچقۇرۇن ئۇ ئىككىسىنىڭ بىللە باغچىغا سەيلىگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقتۇم. ئۇلارنىڭ سىرتتا بولغان ۋاقتى ناھايىتى ئۇزۇنغا سوزۇلدى. تەڭ كېچىدە ئىتىلغان نەچچە پاي ئوق ئاۋازىدىن كېيىنلا چولپان نالە - پەرياد ئىچىدە قايتىپ كەلدى، ھەممەيلەن ئۆپۈر - توپۇر بولۇپ كەتتى. سارايىنىڭ ئىچى خىنتاي ئوفىتسېرلار، رۇس مۇتەخەسسىسلەر، ئىستىخبارات غالچىلىرى بىلەن قايناپ كەتتى. نېمە ئىش بولۇپ كەتتى؟ ئۇ كېچە باۋدىغا ئوق تەگكەن بولۇپ، سارايغا كۆتۈرۈپ ئېلىپ كىرىشكەن ئىدى. چولپان ئۇنىڭ يېنىدا چاچلىرىنى يۇلۇپ پەرياد كۆتۈرۈۋاتاتتى:

– مەن قاتىلنى كۆردۈم. ئوق چىقىرىپ بولۇپلا ئىتتىغا مىنىپ قاچتى، دەريا تەرەپكە قاراپ قاچتى. ئون مىڭ ئادەمنىڭ ئىچىدە

بولىسىمۇ ئۇنى تونۇيالايمەن.

توختىماي ھازا ئىچىپ يىغلايتتى. خىتتايلار ۋە رۇسلارنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ چاقنايتتى. كۆز ياشلىرىغا بوغۇلۇپ يىغلاۋاتقان تۇل خانىمدىن ھەرخىل سوئاللارنى سوراۋاتاتتى. بىر تەرەپتىن ئۇنى تىنچلاندۇرۇشقا تىرىشاتتى. چولپان ئۇلارنى ئىنتىقام ئېلىشقا كۈشكۈرتۈۋاتاتتى. «ئېرىمنىڭ قاتىلىنى تېپىپ بېرىڭلار!» دەپ پەرياد ئۇراتتى. ئۇرۇمچىدىكى گۇمانلىقلارنىڭ ھەممىنى تۇتۇشقا بۇيرۇيتتى.

ئىستىخبارات باشلىقى:

– بۇ بۇگۈن يۈز بەرگەن ئۈچىنچى ۋەقە. ئوسماننىڭ ئادەملىرى پارتىزانلىق ھەرىكەتلىرىنى كۈچەيتتى. قاتىق قوللۇق، ئېنىقمۇ بەك قاتتىق قوللۇقتىن باشقا ئۇنۇملۇك چارە يوق. «ھەرىكەتلىرىدە شۈبھە كۆرۈنگەن ھەممە تۈركىستانلىقنى ئۆلتۈرەيلى»، دېسەم ئۇناشمىدى، «بۇنداق دېسەڭ، تۈركىستانلىقنىڭ ھەممىسى گۇمانلىق، ھەممىنى ئۆلتۈرەمدۇق؟» دەپ. مەن خائىنلارنى پەرقلەندۈرۈشنى ياخشى بىلمەن. بۇ ۋەقەلەرنىڭ ئىنتىقامىنى ئالماي قويمايمەن. دەرھال ئۇرۇمچىدە ھەربىي ھالەت ئېلان قىلايلى!

چولپان ماتەم ئىچىدە، ھارغىن، پەرىشان ھالدا ھازا تۇتۇپ ئولتۇراتتى. قىزىقارلىق يېرى، باۋدۇڭنىڭ ئاغىنىلىرى چولپانغا تەسەللى بېرىش ئۈچۈن كېلىپ - كېتىپ تۇراتتى - يۇ، كۆزلىرىدە بىر ئۈمىد، بىر شادلىق پارلاپ تۇراتتى. كۆپىنچىسى، باۋدۇڭنىڭ قېنى تېخى قۇرۇماي تۇرۇپ، چولپانغا تەمەدە بولۇۋاتاتتى. ئۇ ئاخىرى بىر ھەپتىگىچە خانىسىدىن چىقماي، ھېچكىمنىمۇ كىرگۈزمەي قارىلىق تۇتۇشنى قارار قىلدى.

ئۈرۈمچى كوچىلىرى

ئۈرۈمچىدە سىۆز - چۆچەكلەر كۆپىيىشكە باشلىدى. ھەممە ياقنى ۋەھىمە قاپلاپ كەتتى. چەتئەللىك ئوفىتسېرلار قورقۇشقا باشلىدى. شىرىدەك، يولۋاستەك ھۆركىرىگەنلەر ئەمدى توشقاندەك تۈگۈلۈشكە باشلىدى. بۇ سارايدىن كېتىشكە تەييار بولۇپ تۇرغاندا، بۇنداق ئىش چىقىپ سەپىرىم كېچىكىپ كەتتى. ساقلاشقا مەجبۇر بولدۇم.

بىر كۈنى كەچتە چولپان كىرىپ كەلدى. ئۇنى كۆرۈپلا چاچراپ تۇرۇپ كەتتىم.

– خانىم... – دېدىم كېكەچلەپ.

– قاتىلىنىڭ كىملىكىنى بىلەمسەن؟ – دېدى كۆزلىرىمگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

– كىم ئىكەن؟

– مەن.

– سەنمۇ؟

– ھەئە، – دېدى كۈلۈپ كېتىپ، – نېمىشقىلىقىنى بىلگۈڭ بارمۇ؟

غەزەپ بىلەن سۆزلەۋاتاتتى، گەپلىرىگە ھەيرانلىق ئىچىدە قۇلاق سالدىم. بۆلۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن سۆز قىستۇرماي، جىم تۇرۇپ ئاڭلىدىم.

– مۇجاھىدلاردىن ئون كىشىنى تۈزاقتا چۈشۈرگەن بىر ھەرىكەتكە باشچىلىق قىپتۇ، بىر نەچچە رۇس بىلەن بىللە. بۇنى ئۆزى ئېتىراپ قىلدى. بۇيرۇققا قارشى چىقالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆزىنى ئاقلاۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا ماڭا تەمىنات يەتكۈزۈش خىزمىتىدىنمۇ ئىستىپا بېرىشكە ۋەدە بەرگەن ئىدى. ئۇ كېچە كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى. تېخى مەن بىلەن بىللە بولماقچى بولدى. ھېچقانداق ئالاھىدە ھېسسىيات يوق، پۇشايمان دېگەننىڭ ئەسلا. ھېچ ئىش قىلمىغاندەك كۈلۈپ يۈرۈشلىرىچۇ تېخى. كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ باقتىم، مۇستافا، ئۇ ئون مۇجاھىدنىڭ ئىچىدە سەن بولۇپ قالغان بولساڭ قانداق بولۇپ كېتەتتى؟ ئۇنىڭغا «باۋدىڭ، بۇ غەلىبەڭنى تازا بىر ئىچىپ تەبرىكلەيلى» دېدىم. بەك خۇشال بولدى، غەلىبىلىك تاماملىغان ھەرىكىتىنىڭ جەريانىنى، قوزغىلاڭچىلارغا قارشى قانداق تەييارلىق قىلىشقانلىرىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەيتتى. ئوسمان باتۇر ئۇلارغا خېلى ئوبدان ۋەھىمە پەيدا قىلغان ئىدى.

ئاندىن باغچىغا چىقتۇق. سېپىلنىڭ ئىچىدە تامنى بويلاپ مېڭىۋاتاتتۇق. ئۇنىڭ تاپانچىسىنى ئالدىم. كەينىدىن ئاتمىدىم، يۈزىگە قاراپ تۇرۇپ تەڭلىدىم تاپانچىنى:

– ھازىر ساڭا ھۆكۈم ئېلان قىلىمەن، باۋدىك! سەن بىر خائىن! خىيانەتىنىڭ جازاسى ئۆلۈمدۇر!

قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. مېنى چاقچاق قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇنىڭغا قاتتىق ۋارقىرىدىم:

– قىمىرلىما! ئەڭ چوڭ گۇناھىڭ يالغان گەپ قىلغانلىقىڭ! مۇسۇلمان بولدۇم، دەپ يالغان ئېيتتىڭ، بىر رەكئەتمۇ ناماز ئوقۇمىدىڭ! ئۇرۇشتىن نەپرەتلىنىمەن، دەپ يالغان ئېيتتىڭ، ئەمەلىيەتتە سەن ھايۋاندىن بەتتەر نىمسەن! مېنى خۇددى ئىشلىتىپ كۆنۈپ قېلىپ تاشلىۋېتىشكە كۆزۈڭ قىيمىغان بىر پىيالىنىڭ ئورنىدا كۆردۈڭ.

– توختا! قىمىرلىما!

ئۇنىڭ يۈزلىرى تاتىرىپ كەتتى. تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. كۆزلىرىدە ياشلار لىغىرلاشقا باشلىدى. تەسەۋۋۇر قىلىپ باقە، باۋدىكنىڭ يىغلىغىنىنى... ئۇنىڭ يىغىسىدىن شۇنچىلىك ھۇزۇرلاندىمكى...

– سېنى ۋەتىنىمىزگە كېلىشكە قىزىقتۇرغان نېمە؟ جاۋاب بەر!

كۆزلىرىنى يۇمۇپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

– مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن، چولپان. ھېچكىمنى سېنى سۆيگەندەك سۆيۈپ باقمىدىم. شەرىپىم بىلەن قەسەم قىلاي، ئەمدى ھەرگىز بۇنداق ئىشنى قىلمايمەن. مېنى ئارمىيەدىن قوغلايمىز دېسەڭمۇ قىلمايمەن. سەن مېنىڭ بارلىقىم.

– مەنمۇ سېنى ياخشى كۆرىمەن، – دېدىم قاقاھلاپ كۈلۈپ، تەپكىنى بېسىپ تۇرۇپ،

– سېنى ئۆلتۈرۈۋەتسەم نۇرغۇن مەينەتچىلىك ۋە گۇناھلاردىن

خالاس بولسىــەن. ئالــە، ئال، ئــال! بەش شــەھىدىمىز ئۈچۈن بەش پــاي ئوق!

چولپاننىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار قۇيۇلۇشقا باشلىدى:

– بۇ ئىشلارنى ئاڭلىسا، قۇمۇللۇقلار ھەققىمدە نېمە دەر؟...

سىرتقا چىقىپ كېتىپ، قولىدا قەدەھ كۆتۈرۈپ قايتىپ كىردى.

– ئەيىپكــە بۇيرۇمــا، ئــۇ مەلئــۇن مېنــى ئىچىشــكە ئۈگىتىۋېتىپتۇ. بىــز تويى قىلالايلــى، قەدىرلىكــم... لېكىن، بــۇ توينى قانــداق قىلىمىز؟

قولىدىكــى قەدەھنــى چۆرۈۋېتىــپ، قاقاھلاپ كۈلگىنىچە ســۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– باۋدىڭنىــڭ يېقىــن دوســتلىرىدىن بىــرى ماڭا تويى قىلىشــنى ئىما قىلىۋاتــىدۇ. بۇ ئوفىتســېرلارنىڭ يۈرەكلىرى تاشــمىكىنا؟...

قورقۇنچلــۇق كۈنلەر يەنە باشــلاندى. ئۈرۈمچىدىكى ئىســتىخبارات باشــلىقى بىگۇناھ كىشــلەرنى تۇتۇشقا باشــلىدى. كۈندە بىر - ئىككى كىشــى قاتىــل، دېگــەن گۇمــان بىلــەن دارغــا ئېســىلاتتى. گاھىــدا چولپاننىــڭ ئالدىغــا بــەزى قوزغىلاڭچىلارنــى ياكــى گۇماندارلارنــى ئەكىلىشــەتتى، لېكىن ئۇ ئۇلارنىڭ قاتىــل ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلاتتى. تۇتــۇپ قاماشــلار كۆپەيــدى. ھەربىي ھالــەت ئۈرۈمچىدىــلا ئەمەس، چوڭراق شــەھەرلەرنىڭ ھەممىســىدە يۈرگۈزۈلــدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ پائالىيەتلىرىمــۇ كۈچىيىۋاتاتتى.

بىر ئاخشىمى چولپاننىڭ قېشىغا بىرىپ ئۇنىڭغا:

– قارىلىــق تۇتــۇش مۇددىتىــڭ توشــتى... بىــر تانســا كېچىلىكــى ئۇيۇشــتۇرۇپ، چــوڭ ئەمەلدارلارنىــڭ ھەممىنــى چاقىرغــىن. شــۇنىڭ

بىلەن ئۆتكەن ئىشلارنىڭ پەردىسى يېپىلىپ، باۋدىك ۋەقەسى ئاياغلاشقان بولىدۇ. سېنى ئالماقچى بولغان ئۇ خىتتاي بىلەن چاي ئىچكىنىڭلارنى ئېلان قىلساڭمىكىن دەيمەن، – دېدىم.

– مەن سېنى دەپ ئۆلتۈردۈم باۋدىكنى! – دېدى ئاچچىقلىنىپ.

– مېنى چىن قەلبىڭدىن ياخشى كۆرسەڭ، بۇ تانسا كېچىلىكىنى ئورۇنلاشتۇرۇشۇڭ كېرەك.

– نېمىشقا؟

بىلىكىدىن تۇتۇپ ئۆزۈمگە قاتتىق تارتتىم، ئۇنى باغرىمغا بېسىپ تۇرۇپ:

– مۇجاھىدلار ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىشىمىز كېرەك، قەدىرلىكىم.

– قانداق قىلىپ؟

– مەندە خېلى كۆپ پارتلاتقۇچ بار، قوزغىلاڭچىلار ئەۋەتىپ بەردى. تانسا كېچىلىكى تۈگەر چاغدا بۇ سارايىنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇيمىز.

بېشىنى لىڭشىتتى:

– بىزچۇ؟

– ئۇلارنى غەرق مەست ھالەتتە، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناۋاتقان يېرىدە تاشلاپ چىقىپ كېتىمىز، بىز يىراقلاشقاندىن كېيىن پارتلايدۇ.

– نەگە بارىمىز؟

– تاغقا! ئوسمان باتۇر ۋە باشقا ئەزىمەتلەر بار يەرگە.

ئۇنىڭ يۈزى خۇشاللىقتىن نۇرلىنىپ كەتتى. ھاياجانلىنىپ يۈز - كۆزۈمگە سۆيۈشكە باشلىدى...

– قېرى ئاشپەزنى ھادىسىدىن بۇرۇن يىراق يەرگە يوللىۋېتىشىمىز كېرەك، – دېدىم مەن پىچىرلاپ، – موغۇل ھارۋىكەشكىمۇ بىرەر باھانە تېپىشىمىز لازىم. ھېلىقى ئىككى كىچىك بالا خىزمەتكارنى باغدىكى سەن باۋدىك بىلەن ئىش - پەش تارتىشىپ يۈرگەن خاس ھۇجرىغا ئاپىرىۋەتسەك بولىدۇ.

تۆرت كۆز بىلەن كۈتكەن كېچە كەلدى. ئەتراپ قازاننى دۈم كۆمتۈرۈپ قويغاندەك قاپقاراڭغۇ ئىدى. ئىككىمىز بىر ئارغىماققا مىنىپ، قاتتىق سوغۇق ھاۋانى يىرىپ، شامالدەك ئىلگىرىلەپ كەتتۇق. خېلى ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن، كەينىمىزدىن «بوم!» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئۇزاقتىن سارايىنىڭ ئوت دېڭىزىغا ئايلانغان ھالىتىنى كۆردۇق. تەرەپ - تەرەپتىن داد - پەرياد، چىرقىراشلار ئاڭلىناتتى. بىرەر سائەت شۇنداق تېز سۈرئەتتە ماڭغاندىن كېيىن، تاغ ئېتىكىگە كېلىپ قالغان ئىدۇق.

– تاغلار ھەرزامان ھۆر ئىنسانلارنىڭ، ئەزىمەتلەرنىڭ ماكانى بولۇپ كەلدى، – دېدىم ئۇنى ئاتتىن چۈشۈرگەچ.

چولپان سوغۇقتىن تىترەپ كەتكەن بولسىمۇ:

– مېنىڭ قانچىلىك خۇشال بولغانلىقىمنى بىر بىلسەڭ... – دېدى.

– ساڭا قىلىنىراق كىيىم تاپمىساق بولمىدى، – دېدىم كۈلۈپ كېتىپ .

چولپان تۇيۇقسىز:

– بۇ جەسۇر ئىشنى نېمىدەپ دەل مۇشۇ ۋاقىتتا قىلماقچى

بولـدۇق؟ – دەپ سـوراپ قالـدى.

مەن ئاتنى ىىخەتەررەك تەرەپكە يېتىلىگەچ جاۋاب بەردىم:

– بـۇ مېنىـڭ بىرىنچـى قېتىملىـق ئىشـىم ئەمـەس. ئۆرۈمچـىدە تـۇرۇش جەريانـىدا بۇنىڭغـا ئوخشـىغان بىـر نەچچـە ئىشـنى قىلدىم. ئوسـمان باتۇرنىـڭ بۇيرۇقـى بويىچـە ھەرىكـەت قىلغـان ئىدىـم.

ھەيـران قېلىـپ، كۆزلـىرى چەكچىيىـپ كەتتـى. ئولتـۇرۇپ ئـارام ئېلىـش ئۈچـۈن زوڭزايغـاچ مۇنـداق دەپ داۋام قىلدىـم:

– ئەگـەر باۋدىـڭ مەسلىسـىنى ئۆز قولۇڭ بىلەن ھـەل قىلمىغان بولسـاڭ، بۇگۈنكـى ھادىسـىدە ئاقىۋىتىڭ ئاشـۇ كۆيۈپ كۇلـى كۆككە سـورۇلغانلار بىلەن ئوخشـاش بولاتتى.

– نىمە؟ مىنى ئۆلتۈرەمتىڭ؟! – دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

چىن لى بىلەن رىزۋانگۈلنىڭ ۋەقەسى ئېسىمگە كېلىپ:

– مەن ئۇنىڭ دادىسى، – دىدىم.

چولپـان نىمـە دىمەكچـى بولغىنىمنـى ئۇقالمـىدى. ئاندىـن تـاغ قوزغىلاڭچىلىرىنىـڭ قوماندانـى ئوسـمان باتۇرنـى ئىـزدەپ چىققـان سـەپىرىمىزنى داۋام قىلـدۇق.

❀❀❀❀❀

11

تاغ يوللىرىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، چارچىغان ئەسەبلىرىم خېلىلا ئارام تېپىپ قالدى. تاغ - داللاردا كېزىپ يۈرۈپ ئاسمان گۈمبىزىگە تېخىمۇ يېقىن بولغان ئىدىم؛ زېھنىم سۈزۈلۈپ روشەنلەشكەن ئىدى؛ ئادەمنى سەگىتىدىغان سالقىن تاغ هاۋاسىنى سۈمۈرگەنچە سىقىلغان يۈرىكىم ئازادىلىشىپ قالغاندەك بولۇپ ئۆزۈمنى قۇشتەك يەڭگىل هېس قىلىشقا باشلىدىم. چولپان بىلەن بىر ئاتنى نۆۋەتلىشىپ مىنىپ ياكى مەن ئالدىدا ئۇ ئارقامدا مىنگەشكەن هالەتتە سەپىرىمىز داۋام قىلىۋاتاتتى. كۈچلۈك قۇياش نۇرى ئۇنىڭ ئاپئاق يۈزلىرىنى كۆيدۈرگەن بولۇپ، بۇغداي ئۆڭلىشىپ كەتكەن ئىدى. مانا ئەمدى بەگ قەسىرىدىكى ئەسلى هالىتىگە قايتقان ئىدى. خۇشال، بەختلىك كۆرۈنەتتى. لېكىن، باشتىكى كۆڭلەردە بىر ئاز قىينالدى. چۈنكى، كۆنۈپ قالغان ئىسسىق ئوسمانلى هاممامى يوق ئىدى بۇ يەردە؛ ئۇپا - ئەڭلىكلىرىنىڭ يوقلۇقىدىن ئانچە - مۇنچە قاقشاپمۇ قوياتتى. بەلكى ئۇنى ئەڭ پەرىشان قىلغىنى، يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرىنىڭ ئاپىقى ئۈزۈلمەس ئىلتىپاتلىرىنىڭ يوقلۇقى ئىدى. تاغدىكى ئىنسانلار تەبىئىي فىترەتلىرىدە ياشايتتى. ئاياللارمۇ نۆۋەتى كەلگەندە، ئەرلەر بىلەن تەڭ هەممە ئىشنى قىلاتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مۇھەت هەقىقەتەن بەكلا ئۆزگەرگەن، يېڭىچە بىر دۇنياغا كېلىپ قالغان ئىدى. يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان شۇنچە قىيىنچىلىقلارغا قارشى،

ئۇ يېڭىلىقلارغا ئۆزىنى كۆندۈرۈشكە تىرىشاتتى، خۇشاللىقنىمۇ يوشۇرمايتتى. تۈرلۈك - تۈرلۈك ھېلىقى ھېكايىسىنى، باۋدىڭنى قانداق ئۇجۇقتۇرغانلىقىنى، باۋدىڭنىڭ يالۋۇرۇپ، يىلىنىشلىرىنى... سۆزلەپ ھارمايتتى. ئىشقىلىپ قىلغان ئىشىدىن پەخىرلەنگەنلىكى ئېنىق ئىدى.

ئۆزۈڭگە سوزۇلغان مۇشەققەتلىك سەپەردىن كېيىن ئالتاي تېغىغا يېتىپ كەلدۇق. بۇ يەر خىتتايلار ۋە رۇسلارنىڭ بېشىنى قايدۇرۇۋەتكەن ۋە رۇسلارنى دوراپ كوممۇنىستلاشقان بەزى خائىنلار بىلەن تۇتۇشۇۋاتقان ئوسمان باتۇرنىڭ قارارگاھى ئىدى. ئوسمان باتۇر بېقىشلىرى كەسكىن، شاپ بۇرۇت، قويۇق ساقاللىق، بۇرنى بىر ئاز چوڭ، بەستلىك ۋە ئېگىز - بېسىق كىشى بولۇپ، كۆپ ئويلىنىپ ئاز گەپ قىلاتتى. ئۇ ۋە ئەتراپىدىكى قوللىغۇچىلىرى بىلەن تونۇشتۇم. ھەممىسىلا تاغنىڭ سوۋۇققا ئۆتىدىغان سوغۇقتىن قوغدىنىش

ئۇچۇن قىلىن كىيىملەرنى كىيىۋېلىشقان ئىدى. بۇ ئەركەكلەر يىللاردىن بېرى بوران چاپقۇنلارغا، دۈشمەننىڭ ھىيلە - نەيرەڭلىرىگە ھەتتا ئۆلۈم خەۋپىگە مۇسلىسىز جاسارەت بىلەن كۆكرەك كەرگەن باتۇر ئەزىمەتلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ «ئاللاھۇ ئەكبەر!» سادالىرى تاغلارنى لەرزىگە سالاتتى. تاغ قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ بىر نەچچە مەركىزى بار بولۇپ، مەن بۇ مەركەزلەر ئارىسىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ خەلق ئارىسىدا كۆرگەن ئاڭلىغانلىرىمنى، دۈشمەننىڭ خەلقىمىزنى يوقىتىشتا قوللىنىۋاتقان ۋەھشىيلىكلىرىنىڭ تەپسىلاتلىرىنى قوزغىلاڭچىلارغا يەتكۈزەتتىم. بەزىدە جىددىي ھەرىكەتلەرگە قاتنىشاتتىم، رازۋېدكا ۋەزىپىلىرىنى ئۆتەيتتىم. ئاخىرقى نىشانىم ئوسمان باتۇرغا يېقىن بولۇش ئىدى. چۈنكى، ئەسلىدە مەن تەۋە بولغان ۋە بىللە جەڭ قىلغان سەپداشلىرىمۇ شۇ يەردە بولۇپ، ئۇ يەردە خىزمەتتە بولسام مەنسۇر دورغا بىلەنمۇ ئۇچرىشالايتتىم.

ئاخىرى ئىپتىمىزمۇ ئۆلۈپ قالدى. تاغدىكى كىچىك، ئاھالىسى شالاڭ بىر قىشلاقتا كېلىپ چۈشكۈن قىلدۇق. ھاۋامۇ خېلى يۇمشاپ، ئىللىپ قالغان ئىدى. بۇ يېزىدا بىرنەچچە كېچە تۇرۇپ قالدۇق.

– بۇ سەپەر قاچانغىچە؟ – دەپ سورىدى چولپان.

– دائىم سەپەر ئۈستىدە بولىمىز. ئالدىمىزمۇ، كەينىمىزمۇ سەپەر.

– بەك چارچاتتى مېنى...

– ئۇرۇش دېگەن مۇشۇنداق، چارچىساڭمۇ ئامال يوق.

– مەن ئۇنى دېمىدىم.

– نېمىنى دېدىڭ ئەمسە؟

– نىكاھىمىزنى قىلىشنىڭ پەيتى تېخى كەلمىدىمۇ؟! سەن دائىم پۇرسەتلەرنى چەك تۇتمايسەن. بەگ قەسىرىدىكى ئاخىرقى كۆرۈشۈشىمىز ئېسىڭدىدۇ؟ شۇ چاغدا ئۇنىغان بولساڭ كاشكى...

ئۇنىڭ قوللىرىنى سىلىققىنا تۇتتۇم. ئالقىنىمنى يۈزىگە يېقىپ تۇردى. مۇشۇ ھالەتتە خېلى ئۇزاق تۇردۇق. لىغىرلاپ تۇرغان كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ:

– قاچانغىچە مۇشۇنداق يۈرىمىز؟ – دېدى يۇمشاققىنا.

– مۇسۇلمان بار يەر بولغاندىكىن، موللام باردۇر ھەقچان، – دېدىم.

– مەن چىقىپ سۈرۈشتۈرۈپ باقاي.

– توختا چولپان! ماڭا قوي ئۇ ئىشنى.

– چەكسىز بەخت ئىچىدە ھېس قىلىۋاتىمەن ئۆزۈمنى.

– بىز بەك تەۋەككۇل قىلىۋاتىمىز.

– نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟ مۇستافا!

– ئۆزىمىزنىڭ بالىلىق بولۇپ، ئۇلارنى چوڭ قىلىپ بەختلىك قىلغۇدەك ئۇزۇن ياشىيالىشىمىزغا كۆزۈڭ يېتەمدۇ؟

– ئۇ تەرىپىنى ئاللاھقا قوي!...

تويىمىز ناھايىتى ئاددىي - ساددا بولدى. قىشلاق ئەھلى قاتناشتى، كىچىك قىزلىرى ئۇسسۇل ئويناپ، قويچىلار ئۆلەڭ ئېيتىپ، دومبىرا چېرتىپ دېگەندەك قىزىتىپ بەردى. يېدۇق - ئىچتۇق. ئۇن

كۆنگچە ۋاقتنى ئۇنۇتقان هالدا هاياتنىڭ پەيزىنى سۈردۇق. ئاندىن چولپان يېنىدا قالغان پۈتۈن زىبۇ - زىننەتلىرىنى ساتتى، ئۇنىڭ پۇلىغا ئىككى ئات ئېلىپ يولىمىزغا داۋام قىلدۇق.

– جېنىم، ئۆيىمىزنى ئاشۇ يەرگە – ئەزىمەتلەرنىڭ يېنىغا بارغاندا تۇتارمىز. ئۇلار باللىرى، ئاياللىرى ۋە ئەرلىرى بار بىر پۈتۈن جەمئىيەت. ئۇلارنىڭ پۈتۈن مەشغۇلىيتى جىهاد. جىهاد – هۆرلۈك دېمەكتۇر، ئەركىنلىك دېمەكتۇر. بۇ جەڭ ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن پەرز. ئۆز ۋەتىنىمىزنىڭ خوجىسىغا ئايلانغان چېغىمىزدا تېخىمۇ گۈزەل ۋە كۆركەم هاياتقا ئۇلىشىمىز.

چولپان بۇلۇتلار بىلەن قاپلانغان ئۇپۇققا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

– سېنىڭچە هازىرقى مىنۇتلىرىمىزدىنمۇ گۈزەل هايات بارمۇ؟ -

دېدى.

– بار جېنىم! بار! تىنچلىق يېتىپ كەلگەن، ئىسلام دىيارى مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا قايتقان، دۈشمەن ئالدى - كەينىگە قارىماي قاچقاندا. ئەنە شۇ چاغدا بىز ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرەلەيمىز. ھەقىقىي بەختنىڭ تەمىنى تېتىيالايمىز. بىز يۈكسەك غايىلەر ئۈچۈن ياشىشىمىز لازىم، ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدىكى مۇھەببەتتىنمۇ ئۇلۇغۋار ۋە يۈكسەك بولغان مەنالار ئۈچۈن. شۇ چاغدا، پۈتۈن تۈركىستاندا ئەبەدىي سۆيگۈنىڭ كۈيلىرى ياڭرايدۇ؛ سەن، مەن ۋە سەپداشلىرىمىز شۇ مۇقەددەس كۈنىڭ گۈزەللىكىنىڭ ۋە ئەبەدىيلىكىنىڭ سىرى بولۇپ قالىمىز. مانا شۇ چاغدا يەر يۈزىدە تۇرۇپ جەننەتتە ياشىغاندەك بولىمىز.

❀❀❀❀❀

12

بۇ ئەسنادا ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى شىددەت بىلەن داۋام قىلىۋاتاتتى. بىر تەرەپتە ناتسىست گېرمانلار، يەنە بىر تەرەپتە سوۋېتلەر، ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە ئىتتىپاقداشلار ئارمىيەسى. گىتلېرنىڭ گېرمان ئارمىيەسىگە قوماندانلىق قىلىپ ھەرتەرەپتە غەلىبە قىلىشى پۈتۈن دۇنيانى ساراسىمىگە سالغان؛ دۇنيا نىزامى ئاستىن - ئۈستۈن بولۇۋاتقان بىر پەيت ئىدى. بىز تاغدا گېرمانلارنىڭ رۇسىيەنىڭ غەربىي زېمىنلىرىنى ئىشغال قىلىپ قىستاپ كەلگەنلىكى، رۇسلارنىڭ تېز سۈرئەتتە چېكىنىۋاتقانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ تۇراتتۇق.

بىر قېتىملىق چوڭ يىغىلىشتا ئوسمان باتۇر مۇنداق سۆزلىدى: «بۇ كۈنلەر بىز ئۈچۈن ناھايىتى ھالقىلىق، ھايات - ماماتلىق مۇھىم كۈنلەر. ۋەتىنىمىزنىڭ كېلەچىكى، بىرنەچچە ئەۋلادتىن كېيىن قانداق ھالدا بولۇشى بىزنىڭ بۈگۈن نېمىلەرنى قىلىشىمىزغا باغلىق. بىزلەرنىڭ بۇ تۆپىراقلاردىكى كۈرەشلىرىمىزنىڭ تارىخى ئۇزۇن. ئەھلىسەلىپ خرىستىئانلىرىنىڭ كۈشكۈرتۈشى بىلەن چاررۇسىيەنىڭ زېمىنىمىزغا كۆز تىكىشى، خىتتايلارنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزگە – بۇ قەھرىمانلار دىيارى، ئىسلام تۆپرىقى بولۇپ كەلگەن ئەزىز دىيارىمىزغا ئىشتەي ساقلاپ تىمىسقىلاشلىرى باشلانغان يىللاردىمۇ، شۇنداقلا شۆھرەتپەرەس ھاكىم، بەگلەرنىڭ غاپىل ۋە ئىتتىپاقسىزلىقىدىن پايدىلىنىپ گۈزەل يۇرتىمىزغا دۈشمەنلەر مەينەت ئاياغلىرىنى بېسىپ، پارچە - پارچە بولۇپ، تالاپ ئىشغال قىلىشقان نەچچە ئون يىلنىڭياقىمۇ بىزنىڭ كۈرەشلىرىمىز توختاۋسىز داۋام قىلىۋاتىدۇ.

قېرىنداشلىرىم! تاغ لاچىنلىرى! مېنىڭ ئۆتمۈشتىن جىق گەپ ئاچقۇم يوق. مەن پەقەت شۇنى تەكىتلىمەكچى: ۋەتەن تۇپراقلىرىنىڭ ئەركىنى ھېچكىم بىزگە ئېلىپ بەرمەيدۇ؛ مۇستەقىللىق قورغىنى پەقەت ۋە پەقەت بىزنىڭ، يالغۇز ئۆزىمىزنىڭ مۇرىلىرىمىز ئۈستىدە يۈكسىلىدۇ. رۇسلار بىزگە «يارىدەم قىلىمىز»، دەپ يالغان ئېيتتى؛ خىتتايلارمۇ ئاپتونومىيە، ئەركىنلىك شوئارلىرى بىلەن خەلقىمىزنى غەپلەتتە قالدۇرۇپ ئالدىدى. ستالىن ۋە ئۆتمۈشتىكى چارلارنىڭ بارى يالغانچى. مانا كۆرۈۋاتىسىلەر! خەلقىمىزنى قىلىچ ۋە مىلتىقلار بىلەن باش ئەگدۈرۈۋاتىدۇ. ئونمىڭ، يۈزمىڭلاپ دار مەيدانىغا، تۈرمىلەرگە سۆرەپ ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ. پۈتۈن تۈركىستان ئائىلىلىرى قامغاقتەك توزۇپ كەتتى. بىزنىڭ ئەركىنلىك جەڭچىلىرى بولمىش قوماندانلىرىمىز ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغاندا، ئۇرۇش ئەسىرلىرىگە قىلىنىشى كېرەك بولغان ئەقەللىي مۇئامىلىنىمۇ كۆرمىدى. ئۇلارنى ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرگەننى ئاز دەپ، خەلقنىڭ نەزىرىدىكى شان - شەرىپىنى، نام - ئابرۇيىنى يەر بىلەن يەكسان قىلدى. ھالبۇكى، ئۇلار ئەزىز ۋەتىنىمىزنىڭ پەخىرلىك ئوغلانلىرى ئىدى. ئۇلار ئەمدى شەھەر - يېزىلاردىكى يىگىت نەسلىنى بولغاپ، ئازغۇن بىر ئەۋلاد يېتىشتۈرۈشكە تىرىشىۋاتىدۇ. بۇ قىلمىشلىرىنى ئاقارتىش، تەرەققىيات دېگەندەك شوئارلار بىلەن پەردازلىماقتا. ئورۇسلارنىڭ ‹پۈتۈن دۇنيادىكى ئېزىلگەن خەلقلەرنىڭ ئەركىنلىكى› ئۈچۈن گىتلېر گېرمانىيەسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشى نېمدېگەن كۈلكىلىك - ھە! ھالبۇكى، خەلقلەرنىڭ ئەركىنلىكىنى يۇلۇپ ئېلىۋاتقىنى دەل ئۆزى تۇرسا! خىتتايلارمۇ ياپونىيەگە قارشى دەل شۇنداق شوئار ئاستىدا ئۇرۇشماقتا. بىر - بىرلىرى بىلەن ئۇسۇشقەن بۇقىدەك

تىركىشىۋاتىدۇ. ئەڭ ئېچىنىشلىق بولغىنى كاۋكاز ۋە باشقا غەربىي تۈركىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدىن كەلگەن مۇسۇلمان چەۋەندازلاردىن تەشكىللەنگەن بىر چوڭ قوشۇن رۇسلارنىڭ گېرمانلارغا قارشى ئۇرۇشىغا ياردەمدە بولۇۋاتىدۇ.

قەھرىمان قېرىنداشلىرىم! بىز ۋەتىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىۋاتىمىز! دۈشمەنگە قارشى غەزەپ - نەپرىتىمىز ئېنىق! مەيلى ئۇ دۈشمەن قانداق سۈرەتتە ئالدىمىزغا چىقسۇن، مۇقەددەس دىنىمىز ئىسلامنى، پارلاق مەدەنىيەت مىراسلىرىمىزنى قوغداش بىزنىڭ بۇرچىمىز! ھازىر ئۇرۇسلارنىڭ ئابرۇيى بىر تىيىن بولۇۋاتىدۇ، شەرق تەرەپتىكى فرونتتا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاچقا، گېرمانلار موسكۋاغا كىرەي دەپ قالدى. خىتايلارنىڭ ياپونىيەگە قارشى ھالىتىمۇ ئۇنىڭدىن بەتتەر.

بىز ھازىر مېڭىۋاتقان بۇ يول ئاللاھ رىزاسى ئۈچۈن جىھاد قىلىش يولىدۇر! بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن دۈشمەننى تىرىپىرەن قىلىش ئۈچۈن ئاتلىنىشىمىز لازىم! ھۆرىيىتىمىز ئۆز قولىمىزغا ئۆتكەندە ئاندىن ھەممەيلەن بىلەن دوستانە مۇئامىلىدە بولساقمۇ كېچىكمەيمىز. ۋەتەن تۇپراقلىرىغا ياتلارنىڭ ئايىغىنى باسقۇزمايمىز، بىزنىڭمۇ باشقىلارنىڭ يەر - زېمىنىدا كۆزىمىز يوق. مول بايلىقلار كۆمۈلۈپ ياتقان بۇ مۇنبەت زېمىنىمىز ئۆزىمىزنىڭ بولۇشى كېرەك. ئاللاھ بىزنىمۇ ئۆز ئەركىمىز بىلەن ياراتتىغۇ؟ مۇستەقىل ۋەتىنى بولۇش بىزگە ياراشماسمۇ، ئەجەبا؟!

ئورۇسلار بىزنىڭ پارتىزانلارچە زەربىلىرىمىزدىن ھالسىرىغاندى، شۇڭا غالجىرلىشىپ بىگۇناھ خەلقتىن ئېغىر قاتتىق ئىنتىقام

ئېلىۋاتىدۇ. شۇڭلاشقا ھازىر بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئومۇمىيۈزلۈك، چوڭ جەڭگە ئاتلانماقتىن باشقا تاللاش يوق!»

جەڭچىلەرنىڭ تەكبىر سادالىرىدىن تاغلار لەرزىگە كەلدى. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن توپ - توپ بولۇپ يولغا چىقتۇق. رۇسلار ۋەھىمىگە چۈشۈپ چېكىنىشكە باشلىدى، بىزنىڭ ئۆرۈمچىگە يېتىپ كېلىشىمىزگە بىر قانچە كىلومېتىرلا قالغان ئىدى. بۇ چاغدا سوۋېتلەر ئاساسى كۈچىنى ستالىنگرادتىكى گېرمان قوشۇنىغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن يۆتكەپ كەتكەن بولۇپ، خەلقىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى قالدۇق رۇس كۈچلىرىگە قاقشاتقۇچ زەربىلەر ياغدۇرۇشى نەتىجىسىدە ئۇلار مۇ غەربىي تۈركىستانغا قەدەر چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. رۇسلارنىڭ چېكىنىشى نۇرغۇن سىرلارنى يورۇقلۇققا چىقاردى.

181

رۇسلار تاشلاپ كەتكەن ئارخىپلاردىن مەلۇم بولۇشىچە، يىلتىزىدىن قۇرۇپ يوقالغان ئائىلىلەرنىڭ ھەددى - ھېسابى يوق بولۇپ، رۇس ئۆلۈم لاگېرلىرىغا قامالغانلارنىڭ سانى 300 مىڭدىن ئارتۇق ئىدى. رۇسلار تارمار بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆلۈم لاگېرلىرىدىن قېچىپ قۇتۇلغانلار ئۆزلىرى ئۇچرىغان ۋەھشىي قىيىن - قىستاقلارنى سۆزلەپ بەردى.

ئۇلار سۆرەتلەپ بەرگەن مەنزىرىنى تەسەۋۋۇر قىلىشمۇ ئادەمنىڭ تېنىنى شۈركۈندۈرەتتى. شەھىد بولغانلارنىڭ ئائىلىلىرى ئۇلارنىڭ مېيىتلىرىغا ئېرىشەلمەيتۇ. چۈنكى، رۇسلار ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان ئۇسۇللار بىلەن بۇ جەسەتلەرنى يوق قىلىشىدىكەن. زەھەرلىك گازغا تولۇپ كەتكەن بىر ئازگالدا، تاسادىپەن ئىككى جەسەت ئۇچراپ قالدى. كېيىن بۇ جەسەتلەرنىڭ «شەرقىي

تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى»نىڭ رەئىسى خوجا نىياز ھاجى ۋە قوماندانلاردىن قازاق گېنېرال شەرىپخان تۆرىنىڭ ئىكەنلىكىنى بىلدۇق.

رۇسلارنىڭ ئادەم قىيناش مەركىزى بولغان ئىستىخبارات ئىدارىسى يەنى «ج خ ئورگىنى»نىڭ بىناسى بىر قېتىملىق قاتتىق يامغۇردا ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بولۇپ، بىنانىڭ خارابىسى ئاستىدىن ئۈچ مىڭ كىشىنىڭ جەسەت - ئىسكىلىتلىرى تېپىلدى. ئەسلى بۇ بىنانىڭ ئاستى ۋەتەن يىگىتلىرىنى قامايدىغان تۈرمە ئىكەن. بۇ بەك مەخپىي تۈرمە بولغاچقا، بىنا ئۆرۈلۈپ چۈشكەندە، ئۇلارنى قۇتقۇزىدىغان ئادەم بولمىغانلىقتىن، شۇ يەردە قاپسىلىپ قېلىپ ئۆلۈپ كېتىشكەن ئىكەن. تۈركىستان خەلقى ھەرتەرەپتىن كېلىپ بۇ مىسلىسىز دەھشەتكە شاھىت بولدى.

چولپاننىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار توختىمايتتى:

– ئۇلار قانداق ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلۈپ كەتكەن - ھە! مۇستافا! مەن ئويلاشتىنمۇ قورقۇۋاتىمەن. بۇ بەك ئېچىنىشلىق ئاقىۋەت ئەمەسمۇ؟ ئاھ، قاپقاراڭغۇ زىندان... ھېچكىمدىن جاۋاب كەلمىگەن يالۋۇرۇشلار... ئاچلىق، سۇسىزلىق... بەدەنلىرىنى تىلىپ تۇرغان قامچىلار... ئۇلارنىڭ ئارىسىدا خوتۇن - بالىلىرىنى خىيال قىلىۋاتقانلار، سۆيگەن قىزنى ئەسلەۋاتقانلار بار بولغىيتتى! دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ ئېغىر زۇلۇم بولامدۇ؟ ئورۇسلارغا ئاللاھنىڭ لەنىتى بولسۇن! ئۇلار بىزنى نېمە قىلسۇن دەيدۇ؟ ئەگەر ستالىن ئۇلارنىڭ ئېتىقاد قىلغىنىدەك، «ھەقىقىي جەننەتتىن خۇش خەۋەر بەرگۈچى» بولسا، مۇشۇنداق ۋەھشىيلىكلەرنى قىلارمىدى؟ بۇنداق ئىنسان

قىلىپىدىن چىققان كىشىلەردىن قانداقمۇ ياخشىلىق كۈتكىلى بولىدۇ؟ قارا! قۇچاقلىشىپ قېتىپ قالغان جەسەتلەرگە، بىر - بىرىنى چىڭ قۇچاقلىغان هالدا جان ئۈزۈپتۇ. تۇگۇلۇپ ئولتۇرۇپ قالغانلارغا قارا! قاتتىق تولغىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك. ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق قىيىن ئەهۋاللاردىمۇ ئاللاھقا يېلىنىپ، مەدەت تىلىگەنلىكىگە ئىشىنىمەن. بۇلار ۋەتىنىمىزنىڭ تاغ - دەريالىرىدا ئەركىن قىيغىتىپ يۈرگەن ۋەتەن ئەۋلادلىرى ئەمەسمىدى؟ مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق هالدا ئۆلۈپ كەتسە قانداق بولىدۇ؟ پەسكەشلەرگە ئاللاھنىڭ لەنىتى بولسۇن!

مەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

– ئىنسان ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن هېچنەرسىنى تۇيمايدۇ. ئۆزۈڭنى بۇنداق ئازابلىما، – دېدىم ئۇنى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن.

– بىز ئازابلانماي كىم ئازابلانسۇن؟! ئازابلىنىشىمىز لازىم. شۇنداق بولغاندا قەلبىمىزدە پۈتۈن زالىملارغا قارشى ئۆچمەس نەپرەت شەكىللىنىدۇ.

– قەدىرلىكىم! بىز هەممە يەردە قوغلاپ يوقىتىۋاتىمىز ئۇ ئەبلەخلەرنى.

چولپان يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ:

– مۇستافا! مەن سىلەر بىلەن سەپەرنى داۋام قىلالمايدىغان بولدۇم، – دېدى.

– نېمىشقا؟

– بويۇمدا قالغاندەك قىلىدۇ.

يامغۇر ۋە ئاپتاپنىڭ دەستىدىن پارە - پارە بولۇپ كەتكەن ئىسكىلىتلاردىن بۇرۇلۇپ، چولپاننىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قارىدىم - دە، ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

– ئەمىسە، ئەگەر ئاللاھ بىزگە بىر ئوغۇل ئاتا قىلىپ قالسا، ئىسمىنى خوجا نىياز قويايلى، – دېدىم. چولپان مەيۈسكىنە كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇنى بىز تۇرۇۋاتقان ئۆيگە ئاپىرىپ قويدۇم.

– مەن كېلەر ھەپتە يولغا چىقىمەن. سەپىرىمىز ئىلى ۋە ئالتاي تەرەپكە. ۋەتىنىمىزنىڭ تەبىئىي بايلىقلىرى مول بولغان بۇ ئىككى يۇرتنى رۇسلارنىڭ قولىدىن قايتۇرۇۋېلىشىمىز لازىم.

قانلىق جەڭ داۋام قىلىۋاتاتتى. رۇسلار ھەرتەرەپكە پىتىراشقا باشلىدى. بىر قېتىم خېلى كۆپ كوماندىرلار يىغىلغان بىر ئۇچرىشىشتا ئوسمان باتۇر بىزدىن:

– شېڭ شىسەينىڭ نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتقانلىقىدىن خەۋىرىڭلار بارمۇ؟ – دەپ سورىدى. ھەممەيلەن ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ، نېمە دەيدىكىن دەپ كۈتۈپ تۇرۇشتۇق. ئوسمان باتۇر تەمكىنلىك بىلەن:

– ئورۇسلارنى تۇتقىلى تۇرۇپتۇ، – دېدى.

– قانداقسىگە؟ – ھەممىمىزنىڭ ھەيرانلىقتىن ئاغزىمىز ئېچىلىپلا قالدى.

– سىياسىي مەنپەئەت ئويۇنى.

– لېكىن، ئۇلار دوست ئىدىغۇ؟ شېڭ شىسەينى ئۆز ۋاقتىدا ئورۇسلار يۆلەپ تۇرغۇزغان ئەمەسمىدى؟

– شۇنداق. ئورۇسلار ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش، ئۇنىڭ قولى بىلەن

ۋەتىنىمىزنى ئالقانلىرىغا كىرگۈزۈۋېلىش ئۈچۈن ئۇنى يۆلەپ قورچاق رەئىس قىلىپ تىكلىگەن ئىدى. شېرىك شىسەي ئەمدى گومىنداڭنىڭ كاتتىۋېشى جياڭ جيېشى بىلەن ئالاقە ئورنىتىپ، ئۇنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ.

شېڭ شىسەينىڭ رۇسلاردىن بىزار بولغىنى سىر بولمىسىمۇ، كۆپىنچە رۇس مۇتەخەسسىس ۋە مەسلىھەتچىلەر گېرمانلار بىلەن بولغان جەڭ سەۋەبلىك تۈركىستاندىن كەتكەندىن كېيىنلا ئۇلارنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن تولۇق قۇتۇلغان ئىدى. قىلىپ قالغانلىرىمۇ ئوسمان باتۇرنىڭ ئەزىمەتلىرى باشلىغان پارتىزانلارچە جەڭدىن قېچىپ يوقالغاندىن كېيىن، شېڭ شىسەي پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، بۇ يەردە ياشاۋاتقان رۇس مىللىتىدىن بولغان ھەركىمنى تۇتۇشقا باشلاپ، جياڭ جيېشىدىن بىزگە قارشى ياردەم تەلەپ قىلىپ ئەلچى ئەۋەتكەن ئىدى. شېڭ شىسەي مەيدانى يوق بىرى ئىدى، كىمدە پايدا بولسا شۇنىڭ تەخسىسىنى كۆتۈرەتتى. رۇسلارنى مەغلۇپ قىلدۇق دەپ تۇرساق، ئەمدى خىتايدىن كېلىدىغان تاجاۋۇزچى قوشۇنغا قارشى جەڭگە تەييارلىق قىلىشىمىز لازىم بولۇۋاتاتتى. قوماندانلىرىمىز ئاممىغا ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ قورال تۇتالىغۇدەك ھەممە كىشىنىڭ «خىتاي ئوغرى چاشقانلىرى»نى ۋەتىنىمىزدىن قوغلاش جېڭىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلدى. ئاندىن ئوسمان باتۇر شېڭ شىسەيگە ئۇلتىماتۇم ئەۋەتىپ، ئۇنىڭغا ۋەتىنىمىزدىن چىقىپ كېتىشكە مۆھلەت بەلگىلەپ بەردى ۋە بۇ مۇددەت ئىچىدە چىقىپ كەتمىسە ئاقىۋىتىنىڭ ھالاكەت بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

شېڭ شىسەي پۈتۈن كۈچىگەن توخۇدەك بىر جايدا تۇرالمايلا قالغان ئىدى. قوشۇنىمىز ئۇنى مۇھاسىرىگە ئېلىۋالغان بولۇپ، ئۆز

قىرىندىشى (شىلىڭ شىچى) نى باش قىلىپ، جىياڭ جېيشىغا ئەۋەتكەن ئۆمەكتىن تېخىچە خەۋەر كەلمىگەن ئىدى. تۈركىستان خەلقى ئۆز شان - شەرىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئار - نومۇسىنى قوغدايدىغان بۇ جەڭگە جېنىنى تىكىپ ئاتلانغان بولۇپ «ئاللاھۇ ئەكبەر» سادالىرى ئۆپۈقلارنى لەرزىگە سالاتتى.

– مانا ئۆچىنچى قېتىم ئۆچرىشىپ قالدۇق، مۇستافا ھەزرەت!

بۇرۇلۇپ قارىدىم، ئالدىمدا ئاخىرەتلىك دوستۇم مەنسۇر دورغا تۇراتتى.

– ئاھ! قەدىرلىك دوستۇم مەنسۇر... ئەجەب ئۆزگىرىپ كېتىپسەن. چاچلىرىڭغا قىراۋ چۈشۈپتۇ. يۈزلىرىڭگە قورۇقلار ئىز تاشلاپتۇ.

ئۇنىڭ سول بىلىكىنىڭ مىدىرلىمىغانلىقىنى، ملتىقىنى ئوڭ قولى بىلەن كۆتۈرۈۋالغانلىقىنى كۆردۈم. سېغىنىش بىلەن چىڭ قۇچاقلىدىم. ئاندىن ئازراق داجىپ، ئۇنىڭغا قايتىدىن سەپسېلىشقا باشلىدىم. ئىككى مەگزى خېلىلا يادىغان، چاچلىرى چۈشۈپ شالاڭلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ ئاق ئارىلاشقان ساقاللىرى كاجلارچە ئۆسۈپ تۇرغان ئىدى. كۆزلىرىدە لىققىدە مەيۈسلۈك.

– قانداقراق تۇردۇڭ؟ مەنسۇر!

– ئورۇسلارنى يەڭدۇق.

كۈلۈپ كەتتىم. بۇ ھەممىمىزگە ئايان بىر ھەقىقەت ئىدى. دېمەك، ئوچۇق گەپ قىلماۋاتاتتى.

– تاغلىق ئايالىم شەھىد كەتتى. ئورۇسلار بىر زىياپەتتە ئۇنى خۇددى بىر قوينى بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلىۋەتتى. خۇددى گۆشخور

هايۋانـلاردەك ئارىلىرىدا بۆلۈشۈۋېلىشـتى ئۇنى. ئاپالىم ئېچىنىشـلىق نالە - پەرىـاد قىلىـپ، ئۇلارنىـڭ قوللىرىدىـن قۇتۇلۇش ئۈچـۈن يۇلقۇناتتى. يىرتقۇچ هايۋانلار جېنىدا بىلىدۇ مەرھەمەت قىلىشـنى، لېكىن ئورۇسـلار بىلمەيدىكەن. يـاق... ياق...

مېنىڭ تۇرمىدىن قاچقىنىم ھەرتەرەپكە يېيىلدى. كاشـكى قاچمىغان بولسـام، ئىسـتىخبارات بىناسى ئاستىدىن چىققان ئاشـۇ شەھىدلەردىن بـىرى بولـۇپ قالغـان بولسـام! ئېسـىت. نېمىشـقا دەمسـەن؟ مېنـى تۇتـۇش بۇيرۇقـى چىقىرىپ تۇتالمىغاندىن كېيىن، ئـەر - ئايال، قېرى - يـاش دېمەي پۈتـۈن ئائىلەمنـى قولغا ئالـدى. هازىر نەدە دەمسـەن؟ مـﯩﯔ ئەپسۇسـكى، ئـۇلار كەتتـى، كېتـىپ قالـدى، –كۆزلىرىـدە ياش لىغىـرلاپ داۋام قىلدى، – هېچكىمگە زۇلـۇم قىلمايدىغان زاتنىڭ يېنىغا كەتتى.

يېشىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ يەنە:

– مېنـى هازىر ئۇ كېتىپ قالغانلاردىن بەختلىك دەپ ئويلامسـەن؟

– دېدى.

ئۇنىڭ قولىنى تۇتتۇم ۋە:

– ماگايلى! دوستۇم. چولپان سېنى ساقلاۋاتقان! – دېدىم.

ئۇنتۇپ قېلىشـقا باشـلىغان كونـا هېكايىنى ئەسـلىگەندەك بولۇپ ماگا قـاراپ تـۇرۇپ قالدى.

– چولپان دېدىڭما؟

– هەئە! ئايالىم.

– ئايالىڭ؟ مۇمكىن ئەمەس! سەن بىلەلەتتىڭغۇ؟...

كۈلۈپ كەتتىم ۋە:

– مەن بىلەن بىللە بىر نەچچە پەۋقۇلئاددە ھەرىكەتلەرگە قاتناشتى، – دېدىم.

يېنىمىزدا ياردار بىر مۇخبىر ئولتۇرغان ئىكەن. ماڭا بۇرۇلۇپ قاراپ:

– سىز مۇستافا مۇراد ھەزرەت بولامسىز؟ – دەپ سورىدى.

– ھەئە.

مۇخبىر خۇشال كۈلۈپ كېتىپ:

– سىلەر ئىككىڭلار ھەققىدە ئۈرۈمچى، ئالتاي، كاشغەر، قۇمۇل ھەممە يەردە ۋاراقچىلار تارقىلىپ يۈرۈيدۇ.

– نېمە مەزمۇندا؟

– سىز ۋە چولپاننى تىرىك ياكى ئۆلۈك تۇتقانلارغا كۆپ مىقداردا ئالتۇن بېرىمىز دېگەن ئۇقتۇرۇشلارچۇ. دېمەك، مۇستافا ھەزرەت سىزكەنسىز - دە؟! سىزنىڭ ھېكايىڭىز جەزمەن بەك ياخشى گېزىت خەۋىرى بولىدۇ .

قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپ، مۇخبىرغا مۇرەمنى ئىشارەت قىلدىم.

– بىرىنچى دەرىجىلىك شەرەپ ئوردېنى...

– شۇنداق بۇرادەر، ئوسمان باتۇردىن.

– ئۇ ئالتۇنلار شىڭ شىسەيدىن. ئاجايىپ جاھان - دە، بۇ!

تولۇن ئاي سۈتتەك نۇرىنى ئەتراپقا سېخىيلارچە سېپىپ تۇرغان ئايدىڭ كېچە. مەنسۇر دورغا بىلەن ئولتۇراتتۇق، ئۇ پەس ئاۋازدا

سۆزلەشكە باشلىدى:

– بەگ ئۆلۈپ كەتتى. ئۆلتۈرۈلدى، دەپ ئويلايمەن. تۆرىلەر، بەگلەر ھەممىسى يوق قىلىندى ياكى ئەك پەس ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇلدى. ئائىلىسى، خوتۇن - بالىلىرى تەرەپ - تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى. دۇنيا ئايىغى ئۈزۈلمەس ۋەقەلەر بىلەن داۋالغۇپ تۇرىدىكەن. بىزنىڭ پېشانىمىزگە ئۆمۈر بويى جەڭچى بولۇش پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ.

– مەنسۇر، ئاللاھ يولىدا جەڭ قىلىشتىنمۇ شەرەپلىك ئىش بارمۇ دەيسەن ئاداش؟!

– بىلىمەن، لېكىن بەزىدە نەپسىم غالىب كېلىپ قالىدۇ. گۈزەل كۆنلەرنى، غۇبارسىز بالىلىقىمنى، ئائىلەمنى، ياپيېشىل يايلاقلارنى، قۇياش پارلاپ چىققان سەھەرلەرنى، بەختكە تولغان دۇنيانى... ئەسلەپ قالىمەن. نېمىشقا بۇلارنىڭ ھەممىسى يوق بولىدى؟ سائادەت دەرياسىغا چۆمۈلۈش ئۈچۈن، چوقۇم مۇشەققەت چۆلىنى كېسىپ ئۆتۈش كېرەكمۇ؟ مانا بىزمۇ زەپەر قازىنىۋاتىمىز، لېكىن بەخت - سائادەت نەدە؟ بەزىدە قەلبىمنى مۇشۇنداق ئويلار قاپلىۋالىدۇ. مەزۇر كۆرگىن، لېكىن ئادەم بالىسى بولغاندىكىن مۇشۇنداق ھېس قىلىپ قالىدىغان چاغلارمۇ بولىدىكەن. ئايالىم نېمىشقا ئۆلدى؟ ياشانغان دادامنىڭ گۇناھى نېمە ئىدى؟ ئانامنىڭ، سىڭلىمنىڭ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمنىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار قۇرۇپ كەتتىمۇ؟... كۆرگەنلەرنىڭ ماڭا سۆزلەپ بېرىشلىرىچە، ئائىلەمدىكىلەر بىر نەچچە ئايەتنى پىچىرلاپ دېگۈدەك ئوقۇيالاپتۇ، دادام بولسا جاراڭلىق قىلىپ «ئايەتۇلكۇرسىي»نى ئوقۇغان ئىكەن، ئۇ جاللاتلار

كۆلۈپ كېتىشىپتۇ. نېمىگە كۈلۈشىدۇ ئۇلار مۇستافا؟! چولپان بىلەن كۆرۈشكۈم كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭدىن بىر سوراپ باقاي! بۇ ۋەھشىي ھايۋانلار بىلەن قانداق ياشاپتۇ؟ قانداق بىللە ئولتۇرۇپ قوپۇپ، يەپ - ئىچىپ يۈرۈپتۇ؟ ئۇلار ئىنسانمىكەن؟

مەنسۇر دورغىنىڭ ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن مۇسىبەتلەر يۈزىسىدىن بەكلا تۈگىشىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. پات - پات ئېسىگە كېلىپ قالىدىغان قايغۇلۇق دەملىرى ئۇنى ماتەمدار ھالىتىگە قايتۇرۇپ قوياتتى - دە، ئەقلىدىن ئاداشقاندەك بولۇپ قالاتتى.

مۇرىسىنى دوستلارچە تۇتۇپ تۇرۇپ:

– ئاللاھقا ئىشىنەمسەن؟ – دېدىم.

– ئەلۋەتتە! – دېدى ۋە كۆزلىرىدىن ياشلار تاراملاپ قۇيۇلۇشقا باشلىدى.

– ﴿**ئۇلارغا بىرەر مۇسىبەت كەلگەن چاغدا، ئۇلار: «بىز ئەلۋەتتە، ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز» دەيدۇ**﴾(بەقەرە: 156)

❀❀❀❀❀

13

– تۇگەشتۇرۇدىغان بولدى مېنى بۇ ئۈمىدسىزلىك!

مۇشتىنى تۈگۈپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ سۆزلەۋاتقان شىيك شىشەي غەزەپ بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– تۈركىستانىنىڭ ھاكىمىيىتىنى تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن يا رۇسلارغا، يا مىنگوغا تايىنىشقا مەجبۇر قالدىم. ئۆزۈم يالغۇز غەلىبە قازىنالمىدىم. بۇ نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟ ئۆمۈر بويى سوۋېتقا ياكى مىنگوغا بېقىنىپ ئۆتىمەن، دېگەن گەپ. شۇڭا، كۆڭلۈم زادى خاتىرجەم ئەمەس، خۇشال بولۇشۇم تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

قوماندانلىرىدىن بىرى:

– نېمىشقا تۈركىستان خەلقىگە دوستلارچە مۇئامىلە قىلىشنى ئويلىشىپ كۆرمەيمىز؟

– بۇ مۇمكىن ئەمەس، – دېدى زەردە بىلەن، – غالىبلار بىلەن مەغلۇپلار دوست بولالمايدۇ. ھەرقېتىم قوزغىلاڭ بولغاندا قانلىق باستۇردۇم، باشقا يول يوق ئىدى. ئىش ئۇقماسلىقىمدىن ئەمەس، مەن بۇنىڭدىن باشقا ئۇنۇملۈك ئۇسۇل كار قىلمايدىغانلىقىنى بىلگەچكە شۇنداق قىلدىم. قارىغىنا! ئورۇسلارنىڭ ياردىمى ئۈزۈلۈپلا ئەتراپىمىزدىكى تاغلاردىن ئۇستىمىزگە ئوقلار يېغىۋاتىدۇ. ئەگەر جياڭ جيېشى ۋەدە قىلغان ياردىمنى ئەۋەتمىسە، ئورۇمچى قولدىن

كېتىدۇ. بىز ھەممىمىز مۇشۇ يەردە – ئۆزىمىز قۇرۇپ چىققان تۈركىستاندىكى ئەڭ چوڭ ئادەم قۇشخانىسىدا بوغۇزلىنىمىز.

شېڭ شىسەي ھۇجرىسىغا ئارام ئېلىش ئۈچۈن كىرىپ كەتتى. ئاچچىقى تېخى بېسىقمىغان ئىدى. ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ خىيالغا پېتىپ كەتتى. قانچىلىك ئولتۇرغىنىنىمۇ بىلمىدى. بېشىنى كۆتۈرگەن چاغدا، ئالدىدا بىر شېشە بىلەن ئىككى قەدەھنى تۇتۇپ ئۆرە تۇرغان قىزنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى:

– سەن قاچاندىن بېرى تۇرۇۋاتىسەن، بۇ يەردە؟!

– يېرىم سائەتچە بولدى، – دېدى.

– ۋاي تووا، نېمىشقا تېنىش چىقارمىدىڭ؟ بۇتتەك قاراپ تۇرۇشۇڭدىن بىزار بولدۇم.

بۇ قىز شېڭ بىلەن بىللە ياشاشقا مەجبۇر قالغانلارنىڭ بىرى

ئىدى، شۇنداق قىلغاندىلا ئۆزى ۋە ئائىلىسىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزالايتتى. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەن تۇنجى قىز ئەمەس، لېكىن بۇ قىزنىڭ بۇ يەردە تۇرۇۋاتقىنىغا بىرنەچچە ئاي بولغان بولسىمۇ، شىېك تېخى ئۇنىڭدىن زېرىكىپ قوغلىمىغان ئىدى. قىز بەك كەم سۆز بولۇپ، سورالغان سوئالغا جاۋاب بەرگەندىن باشقا ھېچقانداق گەپ قىلمايتتى. ئايال كىشىلەر كۆپىنچە كوت - كوت كېلىدۇ، لېكىن بۇ قىز سوئاللارغا ئەڭ ئاز كەلىملەر بىلەن جاۋاب بەرگەندىن باشقا ۋاقىتتا ئاغزىنى پىچاق ئاچمايتتى.

– بۇ يەردىن كېتىدىغان بولۇپ قالساق، مەن بىلەن كېتەمسەن ياكى قېلىپ قالامسەن؟ – دەپ سورىدى شىېك.

– مەن سىز نېمە دېسىڭىز شۇنى قىلىمەن غوجام.

بىچارە قىز شىېكنىڭ نېمە دېمەكچى بولغىنىنى چۈشەنمىگەندەك قىلاتتى.

– يەنى، ئەگەر تۈركىستانلىقلار بىزنى مەغلۇپ قىلسا...

گېپى تېخى تۈگىمەي تۇرۇپ، ساددىلارچە جاۋاب بەردى:

– ئۇ چاغدا سىز ئۆزىڭىزنى قۇتقۇزىسىز غوجام، مەندەك بىر ئايال بىلەن نېمە كارىڭىز.

– نېمىشقا؟

– يولىڭىزدا تېخى نۇرغۇن ئاياللار ئۇچرايدىغۇ سىزگە، مەن كىم ئىدىم؟

– مۇشۇ يەردە قالدىكەنسەن - دە؟ – دېدى بېشىنى چايقاپ قويۇپ.

– شۇنداق، – دېدى قىز تەمكىنلىك بىلەن، – ئائىلەم كېلىپ مېنى ئېلىپ كەتكۈچە مۇشۇ يەردە قالىمەن.

شېرىك قىزنىڭ قولىدىكى شېشە بىلەن قەدەھنى بىر ئۇرۇپلا پارە - پارە قىلىۋەتتى.

– ھەممىڭ مېنىڭ يېنىمدا قەلبسىز ياششىسەن! – دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

– گېپىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم غوجام. مېنىڭ ۋەزىپەمدە بىرەر قۇسۇر بولدىمۇ؟...

– ۋەزىپەڭنىڭ گېپىنى قىلمىدىم، ئەخمەق!

– نېمىنىڭ گېپىنى قىلدىڭىز ئەمىسە؟

– سۆيگۈنىڭ، مۇھەببەتنىڭ...

قىز ئىنكاسسىز قاراپ تۇردى، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. شېرىك يەنە خىيالغا چۆكۈشكە باشلىدى: «بۇ ھاياتنىڭ ھەممە تەرىپى قورقۇنچ بىلەن قورشالغاندەك. كىشىلەرنىڭ ھەربىر ھەرىكىتى قورققىنىدىن ياكى بىرەر مەنپەئەت ئۈچۈنلا بولۇۋاتقاندەك. جەڭ مەيدانىدىكى خىتتاي ئەسكەرلىرىمۇ ھاياتى خەتەر ئاستىدا قالغاندا، دەرھال تىز چۆكۈپ يىغلاپ يالۋۇرۇشۇپ، تۈركىستانلىقلاردىن شەپقەت تىلىشىدۇ. ھەتتا بەزىلىرى جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن دۈشمىنى تۈركىستانلىقلارنىڭ دىنى بولغان ئىسلامغا كىرىشكىمۇ رازى بولۇشىدۇ. رۇسلارمۇ ياردەمچى قوشۇننى پايدا - مەنپەئەتنى شەرت قىلىپ ئەۋەتىدۇ. يا ھاكىمىيەتكە قول تىقىدۇ، يا بولمىسا خام ئەشياغا ئېرىشمەكچى بولىدۇ ۋەيا بولمىسا كوممۇنىست

يولداشلارنى يېتىشتۈرمەكچى بولدۇ. ستالىن بىلەن كۆرۈشكەن چاغدا، ئۆزۈمنى سادىق كوممۇنىست قىلىپ كۆرسەتمىگەن بولسام، ماڭا ھەرگىزمۇ ياردەم قىلمايتتى».

ئۇ قىزغا يەنە قاربدى ۋە:

– يوقال، جەھەننەمگە بار! – دەپ ۋارقىردى.

– قەيسەردىن چىقىپ كېتەمدىم؟

– جەھەننەمنى بىلمەمسەن؟

– جەھەننەم؟... جەھەننەم... ئېنىق ئورنىنى بىلمەيمەن، لېكىن سوراپ تاپسام بولىدۇ.

مازاق قىلىپ قاقاھلاپ كۈلدى ۋە:

– چىقە! ھۇ ئەخمەق! – دەپ ۋارقىردى.

قىز چىقىپ كېتىش ئۈچۈن ئورنىدىن قوزغىلىپ بولۇپ، يەنە شېڭنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ:

– ئېسىمگە كەلدى غوجام. جەھەننەم بۇ يەردە ئەمەس، ئاخىرەتتە. ئەسكى كىشىلەر، كاپىرلار ۋە ئاللاھنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ بارار جايى.

شېڭ ئورنىدىن تاشلاپ ئولتۇرغاچ، قىزغا ئېرەنسىزلىك بىلەن قاراپ قويۇپ:

– شۇ يەرگە بار، – دېدى.

– لېكىن، مەن تېخى ئۆلمىگەن تۇرسام.

شېڭ شىسەي جىمىپ كەتتى، كۆزى ئۈيقۇغا ئېلىنىپ قالغان

ئىدى. پۈشۈلداشلىرىدىن ئۇنىڭ ئىككى كېچە ئۇخلىمىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. قىز مىدىرلىماي ئۆرە تۇردى. بىر ھازادىن كېيىن شىپىڭ چۆچۈپ ئويغىنىپ، يېنىدا تىكىلىپ تۇرغان قىزغا قاراپ:

– سەن نەلىك ئىدىڭ؟ – دەپ سورىدى.

– ئەڭ شىمال تەرەپتىن كەلدىم. سىبىرىيەگە يېقىن يەردىن. ئېسىڭىزدە يوقمۇ جانابلىرى، بىر قېتىم زىيارەتكە بارغان ۋاقتىڭىزدا سىزگە قەدەھ ۋە مېۋە سۇنغان ئىدىم، مېنى ياقتۇرۇپ قالدىڭىز. ھېكايىنىڭ داۋامىنى بىلىسىز. سىز بۇ يەردىن كېتىپ قالسىڭىز، مەن ئاشۇ يۇرتۇمغا قايتىپ ئاتا - ئانامنى ئىزدەيمەن.

قىز جىلۋىگەر، ساددا بىر قىز ئىدى. شىپىڭ ئۇنى تارتىپ، قۇچىقىدا ئولتۇرغۇزدى. ئۇنىڭ سېكىلەك چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، ئىنچىكە بۇرنىنى، تولغان لەۋلىرىنى، چوڭ - چوڭ كۆز چاناقلىرىنى سىلاپ قويدى. ئاندىن شېرىن چۈشتەك قىزنى سۆيۈشكە باشلىدى. بىردەمدىن كېيىن:

– دۆبەن ھازىر ھېچ ئىشقا يارىماس بولدى. ھوقۇق ۋە نوپۇزۇم قولدىن كەتكەندىن كېيىن، ياشلىق ۋە ھاۋايى - ھەۋەسمۇ كەتتى. ئىسمىڭنى ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن. پەقەت يېڭى كەلگەن چاغدىكى ياش ئاربلاش كۈلۈمسىرىشىڭ خىرە - شىرە يادىمدا. ئۇرۇش، ئۇرۇش، ئايىغى چىقمىغان ئۇرۇش، – دېدى.

ئىشىك چېكىلدى. قىز ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىنى تۈزەشتۈرۈپ چىقىپ كەتتى. قوماندانلاردىن بىرى كىرىپ كەلدى.

– دۆبەن جاناپلىرى، ياردەم كەلمىدى. تۈركىستانلىق مۇسۇلمانلار

ئۈرۈمچىنى قورشاۋغا ئالدى. شەھەر سىرتىدا قانلىق جەڭ داۋام قىلىۋاتىدۇ. ئازراقمۇ ئىلگىرىلەش يوق.

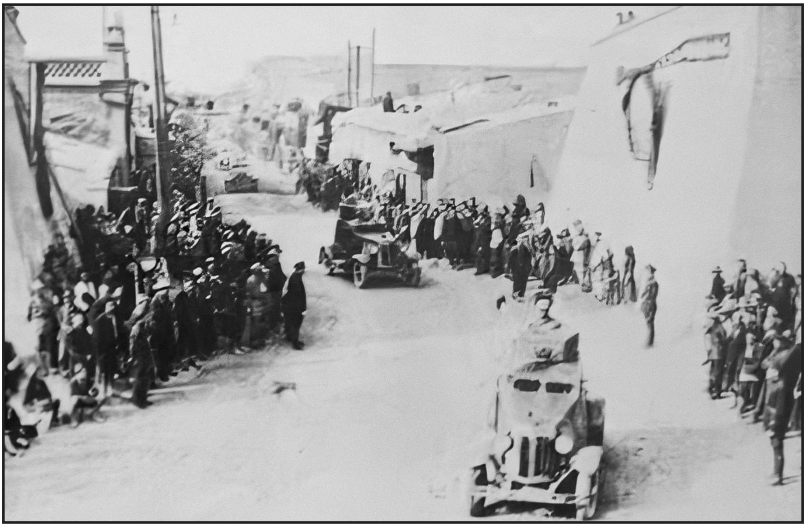

شىڭ شىسەينىڭ ئۈرۈمچىدىكى سوۋېتلەشكەن قوشۇنى

– تېخىمۇ كۆپ ئادەم ئەۋەتىڭلار!

– چېكىنىشنى ئويلىمىدىڭىزمۇ؟

– چېكىنىش دەمسەن؟ نان قېپى! چېكىنسەك نېمە ئىش بولىدىغانلىقىنى بىلەمسەن - يوق؟!

– نېمە ئىش بولار؟

– مۇسۇلمانلار بىزنى ھەرتەرەپتىن قوغلاپ تۇتىدۇ، ئۈستىمىزگە ھەرتەرەپتىن يوپۇرۇلۇپ كېلىشىدۇ. ئۈرۈشتا تامامەن مەغلۇپ بولىمىز. ھەممىمىز ئۆلىمىز. ئۈرۈمچى بىزنىڭ ئاخىرقى قورغىنىمىز. مۇھاسىرىگە خېلى ئۇزۇنغىچە بەرداشلىق بېرەلەيمىز. ئۆلگۈچە ياكى

يـاردەم كەلگۈچـە بەرداشـلىق بەرمەكتىن باشـقا يولىمىز يـوق. چىق! بـۇ گەپلىرىمنـى قوماندانلارغـا يەتكۈز!

قوماندان ئۆز - ئۆزىگە سۆزلىگەندەك غۇدۇڭشىدى:

– ئوسـمان باتـۇر ئەۋەتكـەن ئۇلتىماتۇمدا، كېتىشـنى خاھلىسـاق جېنىمىزنـىڭ ئامـان قالىدىغانلىقىنـى دەپتىكەنغۇ؟...

– مـەن جەڭچىنـىڭ ۋەدىسـىگە ئىشـەنمەيمەن، – دېـدى شـېڭ شىسـەي كۈلـۈپ كېتىپ.

– ئۇلار يالغان سۆزلىمەيدىغۇ...

شېڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى:

– بىز ئۇلارنى مىڭ قېتىم ئەخمەق قىلدۇق.

– لېكىن، ئۇلار...

شېڭ گېپىنى بۆلۈۋالدى:

– يوقـال! ئاخىرىغىچـە چـىداڭلار! چېكىنىشـكىمۇ، تەسـلىم بولۇشـقىمۇ بولمايـدۇ!

قومانـدان چىقىـپ كېتىپ، شـېڭ شىسـەي يەنە ئىچى سـىقىلغان، ۋەسۋەسـە قاپلىغان ھالدا يالغۇز قالـدى. «بىر قوماندانىنىڭ مەغلۇبىيىتى يېقىنلاشـقان بولسا، تەسلىم بولماسـتىن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشى كېرەك، بۇنىـڭ ئـەڭ توغـرا ئۇسـۇلى ئۆزىنـى جەڭنىـڭ ئوتتۇرىسـىغا ئېتىشـتۇر. مەنمـۇ شـۇنى ئويلاۋاتىمەن. ئىنىمنـى پايتەختـ چۆچەكـكە ئەۋەتتىم. قـۇرۇق قـول كەلمـەس ھەرھالـدا. خىتتاي بىلـەن ياپون ئوتتۇرىسـىدا شـىددەتلىك جـەڭ بولۇۋاتقىنـى، ياپونلارنىڭ خىتتايلارنى تـازا تار يەردە

قىستاۋاتقىنى راست. لېكىن، جىياڭ ۋېيىۋەنجاڭ شەرقىي تۈركىستاننىڭ قولىمىزدىن چىقىپ كېتىشىگە قاراپ تۇرمايدۇ. چۈنكى، بۇ دېگەنلىك بۇ يەرلەرگە ئورۇسلار ئىگە بولۇۋالىدۇ، دېگەن گەپ. ياردەم چوقۇم كېلىدۇ...»

شېڭ خىياللارغا پېتىپ ئولتۇرغىنىدا، كەم سۆز قىز يەنە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭغا تاماق ۋە بىر شىشە هاراق كۆتۈرۈپ كەلگەن ئىدى. تاماقنى شېڭنىڭ ئالدىغا قويغاندىن كېيىن:

– ئەپەندىم... مەن كېتەيمىكىن دەيمەن...

– نېمىشقا؟! – دېدى شېڭ قىزغا قەھرى بىلەن قاراپ.

– بۇ يەردە بەك قورقۇپ كېتىپ بارىمەن. ئۇرۇش يېقىنلاپ قالدى...

– ئۆلۈمدىن قورقامسەن؟ – دېدى قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپ.

– ھەئە...

– ئۆلۈشۈڭ ياكى ھايات قېلىشىڭنىڭ نېمە قىممىتى بار سېنىڭ؟

– ئۆلگۈم يوق.

– مېنىڭ يېنىمدا بولۇشۇڭ يېتەرلىك ئەمەسمۇ ساڭا؟

– جانابلىرى دېگەن دۇبەن، مەن بولسام ئادەتتىكى بىر خىزمەتكار خالاس.

شېڭ قىزغا غەزەپ بىلەن قارىدى. ئۇنى ياقتۇرۇپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ كەم سۆزلۈكى، ساددا ۋە مەسۇم چىرايى ئۇنىڭغا ھۇزۇر بېرەتتى. ئۇرغۇن ئاياللار بىلەن بىرگە بولۇپ باقتى، ھەممىسىدىن

زېرىككەن ئىدى. ئوقۇغان بىلىملىك ئايالللارنى، ئارتىسلارنى سىناپ باقتى؛ كوممۇنىست يولداشلاردىن سىناپ باقتى، لېكىن كۆپىنچىسى ستالىننىڭ جاسۇسى چىقتى؛ خىتتايدىن ئېقىپ كېلىپ، بۇ يېڭى زېمىنغا يەرلەشكەن خىتتاي قىزلارنى سىناپ باقتى، ئۇلاردىنمۇ قاتتىق زېرىكتى. بۇ كالۋا قىزنى نېمشقا بۇنچە ياقتۇرۇپ قالغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. يۈرەك دېگەننىڭ ئۇ بىلمەيدىغان بىرەر قانۇنى بولسا كېرەك.

شېڭ غەزىپىنى ئاران بېسىۋېلىپ، قىزغا يەنە قاردى:

– ھاياتتىن نېمە تىلىكىڭ بار؟

– يايلاقتىكى ئائىلەمنىڭ يېنىغا قايتسام، ئاندىن...

– مەن بىلەن قېلىشنى خاھلىمامسەن؟ – دېدى گېپىنى بۆلۈپلا، – سېنى ئالتۇن - كۈمۈش، نازۇ - نېمەتكە كۆمۈۋېتىمەن. سېنى ھىمايە قىلالايمەن.

قىز ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى. شېڭ ئۇنىڭغا قاراپ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

– قامچا بىلەن بەدىنىڭنى تىتما - تىتما قىلىۋېتىمەن!

– بۇ يەرگە كەلگەندىلا بىلەتتىم ئۇنى، – دېدى كۆز ياشلىرىنى سۈرتكەچ.

– پۈتۈن ئائىلەڭنى تۈرمىگە تاشلايمەن. شۇ يەردە چىرىپ ئۆلىدۇ!

قىز تىزلىنىپ يۈكۈلۈپ قالدى، كۆز ياشلىرى سەلدەك ئېقىشقا باشلىدى:

– رەھىم قىلىڭ دۇبەن جاناپلىرى، رەھىم قىلىڭ. مەن تۇۋا قىلدىم، ئائىلەمگە رەھىم قىلىڭ... – دەپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى.

– يوقال!

بىچارە قىز شىۋىرغاندا ئۇششۇك تەگكەن كىچىككىنە قۇشقاچ كەبى دىر - دىر تىترىگىنىچە چىقىپ كەتتى.

❀❀❀❀❀

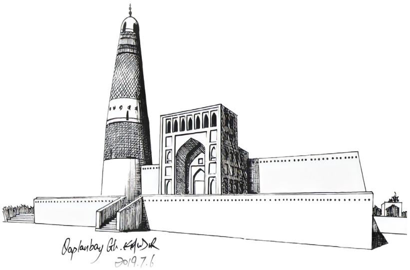
2019.7.6

14

جىياڭ جيېشى ئاخىرى ياردەم ئەۋەتتى. ئەڭ يېڭى قوراللار بىلەن جابدۇنغان ئالتە دىۋىزىيە ئەسكەر كېلىۋاتاتتى. بۇلارنى ياپونلار بىلەن بولۇۋاتقان قانلىق ئۇرۇشنىڭ ئىچىدىن ئاجرىتىپ ئاتايىن ئەۋەتكەن ئىدى.

شىڭ شىسەيگە ياردەمگە ئەۋەتىلگەن گومىنداڭ قوشۇنى ۋە شىڭ شىسەينىڭ ئوتتۇرىغا ئالتە بۇرجەكلىك يۇلتۇز چۈشۈرۈلگەن سېرىق رەڭلىك بايرىقى

بۇ ۋاقىتتا جىياڭ جيېشى ئىنگلىزلارنىڭ ئىشتىنىنىڭ پۇچقىقىغا چاپلىشىپ، ئۇلاردىن ياپونىيەگە قارشى بېرمادا ئۇرۇش مەيدانى

ھازىرلىشىنى تىلەپ يالۋۇرۇۋاتاتتى. شۇنداق قىلغاندا ئۇزلۇكسىز غەلىبە قىلىپ، تېز سۈرئەتتە ئىلگىرىلەۋاتقان ياپون ئەسكەرلىرىنىڭ چەمى ئاستىدا مىجىلىپ كېتىپ بارغان يۇزنى قۇتقۇزالايتتى.

بۇ ئالتە دىۋىزىيە ئەسكەر تۈركىستاننىڭ چېگرالىرىغا يېقىن كەلگەندە، تۈركىستانلىق چېگرا قوغدىغۇچى قىسىملار تەرىپىدىن توسۇپ قېلىندى. ئۇلار ئۆزلىرىچە تۈركىستانلىق چېگرا قوماندانىنى كولدۇرلاتماقچى بولۇشتى. ئارىلىرىدىن بىر قوماندان چىقىپ تۈركىستانلىق قوماندانغا:

— بىز پەقەتلا ئۇ ئورۇسلارنىڭ يالىقىنى يالاپ كوممۇنىستلىشىپ كەتكەن شېڭ شىسەينىڭ ئەدىپىنى بېرىپ قويۇش ئۈچۈن كەلدۇق. ۋەتىنىڭلارنى كوممۇنىستلاردىن ئېرىغداپ بېرىشتىن باشقا غەرىزىمىز يوق، — دېدى.

— ئاۋۋال ئۆزۈڭلارنىڭ ۋەتىنىنى قۇتقۇزۇڭلار كوممۇنىستلاردىن! — دېدى تۈركىستانلىق قوماندان مەنسىتمەسلىك بىلەن.

— ئىككىسى بىر ئىش. بىز دېگەن سىلەرنىڭ دوستۇڭلار.

— ئۇبدان بىلۇۋال قوماندان، بىزنىڭ ئۆز ۋەتىنىمىزنى كوممۇنىستلار-دىنمۇ، سىلەردەك خائىن دۈشمەنلەردىنمۇ ئېرىغداشقا قۇربىمىز يېتىدۇ، ياردەمگە ئېھتىياجىمىز يوق. بىز شېڭنى ناھايىتى ياخشى بىلىمىز. بىز دېگەن ئىسلامغا چىڭ ئېسىلغان خەلق، بۇنىڭ ئۆزى كوممۇنىزم سەپسەتىسى ۋە باشقا ھەرقانداق باتىل ئىدىيەلەرگە قارشى ناھايىتى ياخشى قالقان.

— سىلەرنىڭ ياردەمنى قوبۇل قىلماي كاجلىق قىلىشىڭلار

دۈشمەنگە ئوبدان پۇرسەت بولۇپ بېرىدىغان بولدى، – دېدى خىتتاي قوماندان.

– سىلەرمۇ ئوخشاشلا دۈشمەن.

– شېكى شىسسەي سىلەرنى سۆر - توقاي قىلىۋېتەرمىكىن.

– ئۇ ئەبلەخ ھازىر قاچىدىغان تۆشۈك تاپالماي، ئۈرۈمچىدە مۇھاسىرە ئىچىدە قالدى.

– بوپتۇ، ئەمسە. كەلگەن يېرىمىزگە كېتەيلى. بۇ خەتەرلىك دۈشمەننى يوقىتىش ئىشىنى يالغۇز ئۆزۈڭلارغا قويدۇق.

بىر قانچە كۈن ئۆتمەيلا دۈشمەننىڭ ھىيلىسى ئوتتۇرىغا چىقتى. خىتتاي ياردەمچى قوشۇنى چېگرا قوغدىغۇچى بىرلىكلىرىمىزگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ سانى خىتتاي ئەسكەرلىرىگە سېلىشتۇرغاندا خېلىلا ئاز بولۇپ، جەسۇرلارچە ئېلىشقان بولسىمۇ بۇ كۈچ سېلىشتۇرمىسى غايەت زور بولغان جەڭدە مەغلۇپ بولدى ۋە خىتتايلار چېگرىنى بۆسۈپ كىردى. خىتتايلار خەلق بىلەنمۇ تۇتۇشتى، نۇرغۇن ئەسكىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشقان بولسىمۇ، ئۈرۈمچىگە يېقىنلاپ قالدى. بۇ چاغدا ئۈرۈمچى ئوسمان باتۇرنىڭ قوشۇنى تەرىپىدىن مۇھاسىرە قىلىنىپ، شېڭ شىسسەي ئۆچۈن قاچقىلى بولمايدىغان تۇرمىگە ئايلانغان ئىدى. ياردەمچى كۈچلەرنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان شېڭ شىسسەي رۇسلاردىن پۈتۈنلەي يۈز ئۆرۈپ، جياڭ جيېشىغا بويسۇنغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بۇ ئېلاندىن كېيىن، يېڭى كەلگەن خىتتايلار قۇرۇت - قوڭغۇزدەك ھەممە تەرەپتىن يامراپ، ئوسمان باتۇرنىڭ قوشۇنىغا يوپۇرۇلۇپ كېلىشتى.

– ئەزىمەتلەر، مەن تېخى ئۈمىدنى ئۈزمىدىم، – دېدى ئوسمان باتۇر.

– ۋابادەك يامراپ كېلىۋاتقان بۇنچە كۆپ خىتتاينىڭ ئارىسىدىن بىز نەگىمۇ چىقىپ كېتەلەيتتۇق، گېنېرال؟

– تاغلارنىڭ مېھىر - شەپقەتلىك قوينىغا.

– قانداقسىگە؟

– ئۇ يەردە قايتىدىن باشلايمىز، مۇستافا.

– گېنېرال...

– نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇرۇمچىنىڭ ئەتراپىدىكى جەڭنى داۋام قىلىشنى، شەھىد بولۇپ كەتكۈچە بەرداشلىق بېرىشنى ئۈمىد قىلىسەن. بۇ ناھايىتى ئۇلۇغۋار ئىش. لېكىن، ئۇنىڭدىنمۇ ئۇلۇغۋار بولغىنى ھايات قېلىپ، پۇرسەت تېپىپ ئىسلام دىيارىنى كاپىرلاردىن تازىلاش. مۇجاھىدلارغا ئۇقتۇرۇش قىل، تاغقا قاراپ يولغا چىقىمىز.

ياردارلىرىمىزنى، شەھىدلىرىمىزنى ۋە ئۇلار بىلەن بىللە قايغۇمىزنى كۆتۈرۈپ تاغقا قاراپ يولغا چىقتۇق. چۈشكۈنلەشمىگەن ئىدۇق، ئەكسىچە خۇشال ئىدۇق. چۈنكى، دۈشمەننى يېڭەلمىگەن بولساقمۇ خېلى كۆپ تالاپەتكە ئۇچراتتۇق. نۇرغۇن ئادىمىنى يوقاتتۇق، خېلى كۆپ چىقىمدار قىلدۇق، بىزنىڭ شەۋكىتىمىز بولسا سۇنغىنى يوق، غەيرىتىمىزمۇ سۇسلاپ قالغىنى يوق. تاغلار سەۋرلىك ۋە سۇباتلىق ئەزىمەتلەرنىڭ يۈزلىرىدىن بالقىغان نۇر بىلەن يېڭى تاڭنى كۈتۈۋالدى. قورام تاشلار ئۈستىدە ناماز سەپلىرى

تۈزۈلدى، تەكبىر سادالىرى جاڭغىلىرىنى قاپلىدى. مانجۇرلار يىغى باشتىن باشلاندى.

كۆلكىلىك بىر خەۋەر يېتىپ كەلدى. جىياڭ جېيشى ئۆزى ياردەم قىلىپ قۇتقۇزغان شىڭ شىسەينى ۋەزىپىدىن ئېلىپ تاشلاپ، شەرقىي تۈركىستاندىكى «رەئىس»لىككە ۋۇ جوڭشىن ئىسىملىك باشقا بىر خىتاينى تەيىنلەپتۇمىش. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئوسمان باتۇر كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

– ساھىب بولمىغان نەرسىسىنى لايىق بولمىغان بىرىلىرىگە تارتۇق - ئارماغان قىلىشىپ كەتكىنىنى، ۋەتىنىمىز خۇددى ئۇلارنىڭ دادىسىدىن قالغان ئىتىزلىقتەك، – دېدى.

يىغى كەلگەن بۇ ۋۇ فامىلىلىك قاتتىق قول، رەھىمسىز بىرى ئىدى. يىغى ئولتۇرغان بۇ مەنسەپ تەختىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن ھەرقانداق ۋەھشىيلىكنى قىلىش بىلەن ئىشىنى باشلىدى. بۇ قاتتىق قول سىياسەتلىرىنىڭ تۇنجى قەدىمىنى تۈركىستاندىكى ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەرنى يوقىتىش بىلەن باشلىدى. يازغۇچى، شائىر، ئۆلىما... ھەتتا بۇرۇن قولىغا قورال ئېلىپ باقمىغانلارمۇ ئامان قالمىدى. دەھشەتلىك دار مەيدانلىرى ھازىرلاندى. بۇ ھەقتىكى قورقۇنچلۇق خەۋەرلەر ۋەتىنىمىزنىڭ ھەرتەرىپىگە يېيىلدى.

تاغنىڭ ھاۋاسىنمۇ پەرىشانلىق قاپلاپ كەتتى.

مەنسۇر دورغا:

– خەلقنىڭ روھىنى ئۆلتۈرمەكچى بۇ زالىملار، – دېدى.

– كاللىسى ئوچۇق كىشىلەرنى خۇددى قوي بوغۇزلىغاندەك بوغۇزلاۋاتىدۇ، – دېدىم مەيۈسلەنگەن ھالدا.

– توغرا دەيسەن. دىن ۋە ئېسىل پىكىر مىللەتنىڭ ۋىجدانىدۇر. بۇ ئەبلەخلەر مۇشۇنداق قىلىپ، دەرەخنى يىلتىزىدىن قۇرۇتماقچى.

مەنسۇر دورغا كۆز ياشلىرىنى تۇتۇۋالالماي يەنە:

– مەن تونۇيدىغان بىر شائىر بار ئىدى، ئىنقىلاب ھەققىدە، كەلگۈسىگە ئۈمىدۋار قاراش ھەققىدە شېئىر يازغان... – دېدى.

– مەنمۇ بىر ئالىمنى تونۇيتتۇم. تۇمان ئىچىدە يولنى تاپالماي قالغان ياشلارغا ئىسلامنى ئۆزگىچە، تەسىرلىك ئۇسۇلدا چۈشەندۈرۈپ ئەقىل كۆزلىرىنى ئاچقان ئىدى...

– مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان كىچىك باللارنىمۇ نامايىشلاردا زەپەر مارشلىرىنى توۋلىغانلىقى ئۈچۈن، دار مەيدانىغا سۆرەپ ئاپىرىشتى...

قۇچىقىدىكى بوۋىقىنىڭ يىغىسىنى چىرايلىق گەپلەر بىلەن توختىتىشقا تىرىشىۋاتقان چولپان كىرىپ كەلدى ۋە:

– ئۇ زىيالىيلارنىڭ ئۇ يەردە نېمە ئىشى بار؟ قولىغا قورال ئېلىپ، تاغلارغا چىقىپ مۇستەقىللىق جېڭىگە ئۆزىنى ئاتىيالمىغان زىيالىينىڭ ئوقۇغىنىنىڭ نېمە پايدىسى؟ ھەقىقىي زىيالىي ئەمەس ئۇلار، – دېدى.

مەن ئەپسۇسلانغان ھالدا:

– ئۇ زىيالىيلار، ئۆلىمالار ئۆزرەلىك ھېسابلىنىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ئۇلارغا، ئۇلارنىڭ ۋەز - نەسىھەتلىرىگە ۋە ئىلمىگە ئېھتىياجى بار.

ئۇلار تاغۇ - تاشلار ئارىسىدا قورال كۆتۈرۈپ جەڭ قىلغانلار بىلەن ئوخشاش ۋەزىپىنى ئادا قىلىدۇ. ھەتتا ئۇلارنىڭ جەڭ مەيدانى تېخىمۇ خەتەرلىك. كۆرمىدىڭمۇ ئەزىزىم، شۇڭلاشقا خىتتاي دۈشمەنلەر ئەڭ ئاۋۋال شۇلارنى يوقىتىشقا ئاتلاندى. چۈنكى، ئۇلار بۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىگە خەتەر ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىدۇ، — دېدىم.

پارتىزانلىق ئۇرۇشلىرى يەنە باشلاندى. خىتتايلارمۇ جەڭنىڭ تېخى ئاياغلاشمىغانلىقىنى چۈشىنىشكە باشلىدى. ھەرپۈرسەتتە تاغدىكى ئەزىمەتلەر شەھەرلەرگە كىرىپ، ئەسكەرلىرىنى يوقىتىپ، سېلىنىۋالغان بىنالىرىنى پارتىلىتىپ، ئۇلارغا زىيان سېلىپ تۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرىچە «مۇقىملىقنى ساقلىدۇق» دەپ خام چوت سوقۇپ قالغانلىقلىرىنى ئاڭقىرىشقا مەجبۇر بولدى. خىتتايلارنىڭ ۋاقىتلىق زەپىرى ئازاب - ئوقۇبەت، بەدەل تۆلەش ۋە ئەلەمگە ئايلىنىۋاتاتتى.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا ئىلى تەرەپتىكى خەلقمۇ ئىنقىلاب ھەرىكىتىنى ئېلىپ بارغان بولۇپ، خەلقمۇ ئىنقىلاب قوزغىغانىدى. ئۇلار بىر

ئىسلام ئالىمى بولغان ئەلىخان تۆرە باشچىلىقىدا ئىنقىلاب قوزغاپ، خىتتايلار بىلەن قاتتىق ئېلىشىشلار نەتىجىسىدە ئىلى رايونىنىڭ ھاكىمىيىتىنى قولىغا ئېلىپ مۇستەقىللىق ئېلان قىلدى. 1944 - يىلى نويابىردا، ئەلىخان تۆرە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندى. گېنېرال ئوسمان باتۇر ئادەملىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇنىڭغا بەيئەت قىلدى. ئوسمان باتۇردەك مۇھىم قوماندانىنىڭ تەجرىبىلىرى نەتىجىسىدە ئالتاي ۋە چۆچەك ئىستىلادىن قۇتۇلدۇرۇلدى، خىتتاي دۈشمەنلەر ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىتىلدى. رەئىس ئەلىخان تۆرە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئوسمان باتۇرنى ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى.

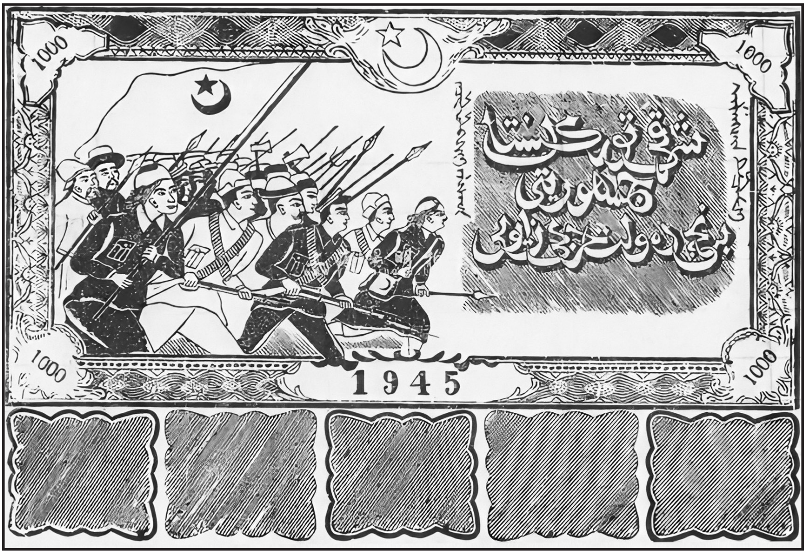

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى بىرىنچى دۆلەت ھەربىي زايومى (1945)

ئەلىخان تۆرە بۇ زەپەرگە ئۆزى يالغۇز ئېرىشمىگەن ئىدى. شەرقىي تۈركىستانىنى خىتتايلاردىن تازىلاش شەرتى بىلەن رۇسلاردىن كۆپ

مىقداردا قورال - ياراق ياردىمگە ئېرىشكەن ئىدى. بۇ خىتتايلارنى تازىلاش ئۈنچە ئاسانغا توختىمىدى. تەسلىم بولۇشماي جاھىللارچە تىركىشىشتى. تۈركىستان ئىسلام قوشۇنىغا جەڭچىلەر توختىماي قېتىلىپ تۇردى. خەلق جەبىر - جاپا ۋە پەرىشانلىقنىڭ كەينىدىن روھلىنىپ، قايتىدىن ئۈمىدكە تولدى.

لېكىن، مەنسۇر دورغا:

– زەپەر قازىنىۋاتىمىز، لېكىن مەن يەنىلا ئەنسىرەۋاتىمەن، – دېدى.

– ئەنسىرەشكە ھاجەت يوق. مۇۋەپپەقىيەتنىڭ بەلەكلىرىمىزنىڭ كۈچىدىن كېلىدىغانلىقىنى بىلىۋالدۇق، – دېدىم جاۋابەن.

مەنسۇر مەسخىرىلىك قىلىپ:

– قورال بولمىسا بىلەكلىرىمىزنىڭ قانچىلىك كۈچى بولسۇن، – دېدى.

شەرقىي تۈركىستان دۆلەت ئارمىيەسى قوماندانلىرى

مەنسۇرنىڭ رۇسلار ئەلىخان تۆرىگە تەمىنلەپ بەرگەن قورال - ياراقلارنى كۆزدە تۇتۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندىم. ئۇ رۇسلارنىڭ نىيىتىدىن گۇمانلىناتتى. بولۇپمۇ رۇسلار گېرمانلارنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان مۇشۇنداق پەيتتە، بىزنىڭ كىچىك ۋەتىنىمىزنىڭ ئويۇنچۇققا ئايلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. كۈچلۈكلەر تېپىشىپ ئويناۋاتقان پۇتبول توپىغا ئايلىنىپ قېلىشىدىن قورقاتتى.

– دۇنيا ئۆزگىرىۋاتىدۇ، مەنسۇر! دۇنيا ئۇرۇشلىرى ئىنسانلارغا ئۇنتۇلغۇسىز ساۋاقلارنى ئاتا قىلدى.

– غالىبلارنى تېخىمۇ غادايتىپ، كىبىر ئاتا قىلغاندۇ تايىنلىق، – دېدى مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ.

– مۇستەملىكىچىلىك باشقا بىر نەرسىگە ئايلىنىدۇ.

– نېمە دېمەكچى سەن؟ مۇستافا!

– مۇستەملىكىنىڭ ئورنىنى دوستلۇق ئىگىلەيدۇ. بىزگە ياردەم بەرگەنلەر بىلەن دوست بولۇشنىڭ نېمە يامىنى بار؟

مەنسۇر كىچىك بالامغا قاراپ مۇنداق دېدى:

– بىلەمسەن؟ مەن مۇشۇ بالاڭغا قارىسام، يۈرىكىم ئۆرتىنىدۇ.

– نېمىشقا؟

– سەن خەتەر ۋە مەغلۇبىيەتلەرنى بىزنىڭلا تارتىپ تۈگىتىپ بولالايدىغانلىقىمىزنى ئويلامسەن؟ ئوغلۇڭنىڭ دەۋرىگە كەلگەندە ئەھۋال چوقۇم تېخىمۇ ئېغىر بولىدۇ.

چولپان بالىسىنى مېھىر بىلەن چىڭ قۇچاقلاپ، سۆيۈپ تۇرۇپ:

– بالام توغرىسىدا ئۇنداق گەپلەرنى قىلماڭ، – دېدى.

كۈلۈپ كەتتىم، مەنسۇرمۇ كۈلۈپ كېتىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– مەغلۇپ بولۇۋاتقان خىتتايلار سۈلھى تەلەپ قىلىشتى.

– بىز رەت قىلدۇق.

– ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ – دېدى مەنسۇر مەن تەرەپكە سەل يېقىنلىشىپ:

– رۇسىيە رەئىس جۇمھۇرنى بۇ سۈلھىنى قوبۇل قىلىشقا زورلاۋېتىپتۇ.

– قانداق سۈلھىكەن ئۇ؟ – دېدىم مەن زەردە بىلەن.

مەنسۇر بىلمىدىم دېگەندەك مۈرىسىنى قىسىپ قويدى ۋە:

– بىزنىڭ يېرىم مۇستەقىللىقىمىز، يەنى مۇختارىيەت (ئاپتونومىيە). خىتتايلارنىڭ چېكىنىشى، ئۇلارنىڭ ئورنىغا بىزنىڭ ئالمىشىشىمىز، – دېدى.

– ئۇنداق بولسا بولىدىكەنغۇ؟

– لېكىن، مەن بىزنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ تامامەن مۇستەقىل بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. ئەمما، ئورۇسلارنىڭ غەرىزى خەلقنىڭ ئارزۇسىنى بېسىپ چۈشۈۋاتىدۇ. بىز خىتتاينىڭ شەرتسىز تەسلىم بولۇشىنى، پۈتۈنلەي مەغلۇپ بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمىز. بىراق، رۇسلارنىڭ غەرىزى باشقا. سەن بىلسەڭ نېمە ئىكەنلىكىنى.

بالىنى بەزلەپ ئولتۇرغان چولپان گەپ قوشتى:

– بىز زار بولغان تىنچلىق يېتىپ كەلدى. شەھەرلىرىمىزگە، ئۆيلىرىمىزگە قايتىپ كەلدۇق ۋە بىر ئاز راھەت تاپتۇق. مېنىڭچە

كەلگۈسى تېخىمۇ پارلاق بولىدۇ.

مەنسۇر باش بارمىقىنى چىقىرىپ ئىشارەت قىلىپ قويۇپ:

– ئاياللار دائىم ئىشىنىڭ ياخشى تەرىپىنى ئويلايسىلەر، – دېدى.

ئاندىن قۇلىقىمغا يېقىن كېلىپ، مۇنداق دەپ پىچىرلىدى:

– ئوسمان باتۇر رۇسلارنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلىۋاتىدۇ... لېكىن، مۇستەقىللىقىمىز رەسمىيەت ئۈچۈنلا بولغان «يېرىم مۇستەقىللىق» بولۇپ قالىدىغان چىراي.

– خىتتايلار چىقىپ كەتسىلا بولدى، باشقىسى مۇھىم ئەمەس، – دېدىم مەن.

مەنسۇر يەنە مۇرىسىنى قىسىپ قويىدى ۋە:

– كىم بىلىدۇ؟... – دېدى.

❀❀❀❀❀

15

سايلام ئۆتكۈزۈلۈپ، كېلەچەكتىكى يۆنىلىش ھەققىدە قارار بېرىلىدىغان مۇھىم پەيتلەر يېتىپ كېلىش ئالدىدا شەھەر - شەھەرلەردە پاراكەندىچىلىكلەر كۆرۈلۈشكە باشلىدى. سىياسىيونلار ۋە مۇتەپەككۇرلار ئارىسىدا نىگىزلىك بۆلۈنۈشلەر باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. لېكىن، رۇس تەرەپدارلىرى ئۈتۈشقا مايىل بولۇپ، ئىچكى جەھەتتىن بەلگىلىك يۆنىلىشلەرگە، تىلغا ئېلىنغان سۆھبەت - سۆلھىلەرگە قارىتىپ يېتىلەپ كېتىپ باراتتى. ئۇ كىشىلەر ھە دەپ رۇسلارنى ماختايتتى، شەرقىي تۈركىستانغا قىلغان قورال - ياراق ياردىمىنى كۆپتۈرۈپ مەدھىيەلىشەتتى.

ئەسلىدە خەلقنىڭ قەلبى بىرلا نەرسىگە – يەنى ۋەتىنىمىزنىڭ ئازادلىقىغا ۋە ئىسلامنىڭ قورغىنى ھالىتىگە قايتىشى ئۈستىدە بىرلەشكەن ئىدى. لېكىن، سۆھبەتلەر نەتىجىسىدە بېرىلگەن قارار مۇنداق بولدى: خىتاينىڭ غەربىي شىمال رايونى قوماندانى جاڭ جىجۇڭ شەرقىي تۈركىستاننىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندى. ئۇنىڭغا ئۈچ ياردەمچى تەيىنلەنگەن بولۇپ، ئۇلار ئەھمەدجان قاسىمى، بۇرھان شەھىدى (مۇئاۋىن رەئىس)، لىيۇ مېڭچۈن (باش كاتىپ) ئىدى. بۇ تۆرتەيلەننىڭ ۋەزىپىسى كېلىشىمدە ماقۇللانغىنى بويىچە سايلام ئېلىپ بېرىش ئىدى. كىشىلەر بۇ ياردەمچىلىككە سايلانغان ئۈچ كىشىنىڭ رۇسلارنىڭ خالىس ياردەمچىلىرى ئىكەنلىكى، ۋىجدانلىرىنى

شەيتانغا ساتقان قىزىل پاچاق كوممۇنىستلار ئىكەنلىكى ھەققىدە كۈسۈلدىشاتتى. لېكىن، مەقسەتلىك ئېلىپ بېرىلغان تەشۋىقاتلار ئۇلارنى بۇ شۈبھىلەردىن يىراق قىلىشقا تىرىشاتتى، ئۇلارنى ۋەتەننىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن زور تۆھپىلەرنى قوشقان «مىللىي قەھرىمانلار» قىلىپ كۆرسەتتى.

ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى
ئارقا ئوڭدا گومىنداڭ بايرىقى، سولدا «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» بايرىقى ئالدى رەت ئوڭدىن 4 ـ كىشى ئەھمەدجان قاسىمى، 5 ـ جاڭ جىجوڭ، 6 ـ ھاكىم جاپپار

خەلق ئىنقىلابىنىڭ گۈزەل بىر شەكىلدە غەلىبە قىلىشىغا ياردەمدە بولغان سوۋېت قورال ـ ياراغلىرىغا ئىگە بولۇشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغانلىقلىرىنى تەكتلەشنى ئۇنتۇمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ۋەتەن خەلقى سايلامغا تەييارلىق قىلىۋاتاتتى. چۈنكى، خەلقنىڭ قارارى يەنىلا بەك مۇھىم ئىدى. نەچچە يىللاردىن بېرى دۈشمەنگە ئۆزىنى قالقان قىلغان، ۋەتەننىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن

تىنىم تاپماي كۆرەش قىلغان ئەزىمەتلەرنى ئەخمەق قىلمەن، دېيىش ئاسان ئىش ئەمەس - دە! دەل مۇشۇ ۋاقىتتا، رۇسلارنىڭ ئىلى، ئالتاي، چۆچەكتىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەتنى قولغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىق خەۋىرى كەلدى. رەئىس ئەلىخان تۆرە ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش ئېلان قىلىپ مۇنداق دېدى:

– ۋەتىنىمىزنىڭ بىر ئوچۇم تۇپرىقىنىمۇ بەرمەيمىز. ئۈچ ۋىلايەتكە مۇداخىلە قىلىشىغا قەتئىي يول قويمايمىز. ئورۇسلارغا قايتۇرما ھۇجۇم قىلىشقا تەييار بولۇڭلار، چېكىنمەي قالسا ھۇجۇمغا ئۆتىمىز.

– ۋەتىنىمىز ئورۇسلارنىڭ ھىيلە - مىكىر ۋە پىتنىلىرىگە تۇشۇپ كەتتى، – دېدى ئوسمان باتۇر، – رۇسلارنىڭ تويماس نەپسى ھەددىنى بىلسە بولاتتى.

1945 - يىلى 4 - فېۋرالدىن 11 - فېۋرالغىچە ئېچىلغان يالتا يىغىنىدا «شەرقىي تۈركىستان»نى خىتتاي ھاكىمىيىتىگە تاشلاپ بەرگەن ئۈچ جاللات

ئوڭدىن سولغا سوۋېت ئىتتىپاقى رەھبىرى يوسىپ ستالىن (1878 – 1953)، ئا ق ش پرېزىدېنتى فرانكلىن روزۋېلت (1882 – 1945)، برىتانىيە باش ۋەزىرى ۋىنستون چېرچىل (1874 – 1965)

– پۈتۈن دۇنيا ئۇرۇشتىن قالغان يارىلىرىنى ئەمىلەش بىلەن ئالدىراش... ستالىن دېگەن تاش يۈرەك بولسا رەھىم قىلىش دېگەننى بىلمەيدۇ، – دېدى ئەلىخان تۆرە جاۋابەن.

– ئۇرۇش تۈگىمىگەن دېسەك، تېخى تۈگىمەپتۇ.

ئەلىخان تۆرە ئوسمان باتۇرغا يېقىن كېلىپ :

– باتۇرۇم! ئادەملىرىڭىزنىڭ يېنىغا قايتىپ تەييار بولۇڭ، – دېدى.

سىياسىي ساھەدە بولۇۋاتقان ئىشلاردىن كۆڭلۈم بەزى ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى تۇيدى ۋە ئايالىمغا:

– چولپان، كېتىدىغان ۋاقت بولدى. ئۇرۇمچىگە... – دېيىشىمگە:

– ئۇ يەرگە بارغۇم يوق! – دەپ ۋارقىراپ كەتتى:

– ئەسلىمىلىرىم مېنى ئازابلايدۇ.

– قۇمۇل؟...

– قۇمۇلمۇ ئوخشاش، سېنى ۋە مېنى پەرىشان قىلىدىغان سۆز - چۆچەكلەر تارقالغان ئۇ يەردە.

– كاشغەرگە بېرىشقا نېمە دەيسەن، ئەمىسە؟

– بولىدۇ.

– ئۇ يەردە ئوغلىمىز بىلەن بىللە ياشايسەن، مەن تاغلارغا ئاتلىنىمەن.

– ئاچچىق كۈنلەر قايتىپ كەلدى. ئۇرۇسلار چوقۇم بەدەل تۆلىتىدۇ.

ئەلخان تۆرە ئائىلىسى بىلەن بىللە رەئىسلىك قەسرىدە ئولتۇراتتى. بىر كۈنى كېچىدە، ئەتراپ تىپتىنچ، كىشىلەر ئۆيلىرىگە قايتىشىپ كەلگۈسى سايلام ھەققىدە مۇنازىرىگە چۈشكەن بولۇپ، ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. تۇيۇقسىز بىر نەچچە قورallıق ياش كوممۇنىستلار قوللىرىدا قورال كۆتۈرگەن ھالدا ھويلىغا بېسىپ كىردى. كۆزلىرى ۋە يۈرۈش - تۇرۇشلىرى ئۇلارنىڭ خىيانىتىنى ئاشكارىلاپ تۇراتتى.

– كىمنى ئىزدەيسىلەر؟ – دېدى ئەلخان تۆرە.

– تۆرەم، بىز بىلەن ماڭسىلا!

– سىلەر مېنىڭ رەئىس جۇمھۇر ئىكەنلىكىمنى ئۇنتۇپ قالدىڭلارمۇ؟

– بىلىمىز. لېكىن،چىرايلىقچە بىز بىلەن ماڭسىلا، بولمىسا ئوق چىقىرىشقا مەجبۇرمىز.

شۇنداق قىلىپ، ئەلخان تۆرە يوقاپ كەتتى. كىشىلەر ئۆزئارا كۇسۇلدىششىقا باشلىدى. «نېمىشقا جۇمە خۇتبىسىگە چىقمىدى؟ نېمىشقا ۋەدە قىلىشقىنى بويىچە ئۆزى بۇرۇن يولىيورۇق بەرگەن قورallıق قىسىملار بىلەن ئۇچرىشىپ، خىتايلارغا قاقشاتقۇچ زەربىگە ئۆتمىدى؟...» ئەلخان تۆرىنىڭ قەيەرگە كەتكەنلىكى ھەققىدە ھەرخىل سۆز - چۆچەكلەر تارقىدى. لېكىن، ھۆكۈمەتتىن چىقىرىلغان رەسمىي باياناتتا ئۇنىڭ داۋالىنىش ئۈچۈن ئارشاڭغا كەتكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇشتى.

يېڭى بىر دەھشەت خەۋەر ھەممىمىزنى ھەيران قالدۇردى. ستالىن ئۆز قولىغا كىرگۈزۈشنى تەمە قىلىۋاتقان ئۈچ ۋىلايەتتىكى

كوچا - كوي، ئېتىز - ئېرىق، زاۋۇت - فابرىكىلار ھۇجۇمغا ئۇچراۋاتاتتى. بۇ يەرلەردە رۇسىيەنىڭ ھۆكۈم سۈرۈشىنى خالىمىغانلارنى بىر - بىرلەپ يوق قىلىۋېتىپ باراتتى. ئۈچ ۋىلايەتكە (ئىلى، ئالتاي، چۆچەك) تۈركىستانلىق مەشھۇر ئەھمەدجان قاسىمى رەئىس قىلىپ تەيىنلەنگەنلىك قارارى ئېلان قىلىندى.

ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئىتى
بىرىنچى رەت ئوڭدىن 1 - كىشى لىيۇ مېڭچۈن، ئىككىنچى رەت ئوڭدىن
3 - جاڭ جىجوڭ، 4 - كىشى ئەھمەدجان قاسىمى

رۇسلار ئالتاينى ئىشغال قىلىش ئۈچۈن يېتىپ كەلگەن چاغدا، ئوسمان باتۇر ئادەملىرى بىلەن ئۇلارنى توسۇپ جەڭ قىلدى. ئۇرۇش باشلاندى.

رۇسلار ئادەم كۈچى جەھەتتىن خېلىلا ئەۋزەللىككە ئىگە ئىدى، شۇڭا ئوسمان باتۇر غۇلجىنىڭ تەبىئىي ئىستىھكامدەك مۇستەھكەم

تاغلىرىنىڭ كەينىدە مۇداپىئەلەندى.

بىر قېتىملىق جەڭدىن كېيىن، مەنسۇر دورغا ئاقساپ مېڭىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ھالىتىنى كۆرۈپ كۆزلىرىمدىن ياشلار ئېقىپ كەتتى ۋە نېمە بولغانلىقىنى سورىدىم. مەنسۇر ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ:

– ھەرقېتىمدا ياخشى كۆرگەن بىرەر نەرسەمدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتىمەن. ئالدىنقى قېتىم بىلىكىمدىن ئايرىلدىم، ئاندىن ياخشى كۆرگەن ئايالىمدىن... ئارىلىقتىكى قىسقىغىنە تىنچلىق مەزگىلىدە ئالتايدا بىر تۇل ئايال بىلەن ئۆيلەنگەن ئىدىم، قارىمامسەن ئۇنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان كۈنگە؟ ئۇلۇغ پاچىقىمغا رۇسلارنىڭ ئوقى تەگدى. كۈلكىلىك يېرى، ماۋۇ قولۇمدىكىسىمۇ ئۇلار ئالدىنقى قېتىم بىزگە «ياردەم قىلىپ بەرگەن» مىلتىقنىڭ ئۆزى شۇ. «كۆرمىگەننى كۆرسەن ئۆلمىگىنىڭ» دېگىنى شۇ ئوخشايدۇ، – دېدى.

ھاسىراپ ھۆمۈدىگىنىچە يېنىمغا تاشلىنىپ ئولتۇرۇپ، غۇرتۇلدىتىپ سۇ ئىچىشكە باشلىدى. بىر ھەپتە سۇسىز قالغاندەك چاڭقاپ كەتكەن ئىدى. ئاندىن پاچىقىدىكى تېڭىقنى يېشىپ، لاي - توپىلارنى تازىلىۋېتىپ قايتىدىن مەھكەم تېڭىۋالدى.

ئۇ يېتىۋاتقان قۇياشتىن ھاسىل بولغان قان رەڭلىك ئۇپۇققا قاراپ:

– ھەرقېتىم كۈننىڭ پېتىشىغا قارىسام، يەنە بىر ئاخىرلىششىنى، ھەممە نەرسىنىڭ نىھايەتتە يوق بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ قالىمەن، – دېدى.

– مەنسۇر! نېمىشقا بۇنچىۋالا قايغۇرىسەن؟

– بۇنىڭدىن كېيىن مېنى مەغلۇبىيەتچى دەپ چاقىرسالاڭ بولىدۇ، – دېدى ۋە بىر تۈركىستان خەلق ناخشىسىغا غىڭشىشقا باشلىدى:

ساماۋەرىم بولىسىدى،
چايلىرى قايناپ تۇرىسىدى.
بىر چىنە چاينى ئىچكىچە،
يارىم ئويناپ تۇرىسىدى.

ساماۋەرىنىڭ سازىمەن،
چۆلدە ئۇچقان غازىمەن.
دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىپ،
ئۆلۈپ كەتسەم رازىمەن.

مەن مەنسۇرغا چېقىشىپ:

– سېنىڭ ئۇ قىرىقتىن ئاشقان يارىڭ ئاللىبۇرۇن شېرىن ئۇيقۇغا كەتكەندۇر بۇ چاغدا! – دېدىم.

ئۇ مەيۈسلەنگەن هالدا:

– ساڭا دېمىگەنمىدىم؟ ئورۇسلار قىلۇرىنى قىلدى مانا. بۇ ئۈچ ۋىلايەتنى بۆلۈۋالدى. ئەمدى باشقا ۋىلايەتلەرگە يامراۋاتىدۇ. كاشغەر ۋە ئۈرۈمچىدە تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتىۋاتىدۇ. سوۋېت كونسۇلخانىسى كىشىلەرنى ئۆلتۈرۈپ، بۇلاڭ - تالاڭ قىلماقتا. هەدەپ ئادەم سېتىۋالماقتا. ئۇلار يىغىۋېلىۋېرىپ ئالتۇن - كۆمۈشمۇ قالمىدى. شۇڭا، مال باهاسى نەچچە هەسسە ئۆرلەپ كەتتى. كۆرۈۋاتقانسەن؟ ئۇلارنىڭ دىنىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىدېئولوگىيە-

لىك بۇزغۇنچىلىقلىرى يەتمىگەندەك ئاددىي خەلقنىمۇ شۇم قولىنى سوزۇۋاتىدۇ.

بىز ئىستىھكام قۇرغان جاي بەئەينى تەبىئىي قورغان بولۇپ، رۇسلار بۇ داۋانلاردىن ئېشىپ بىزگە ھۇجۇم قىلالمايتتى. بىزگە ھۇجۇمغا ئەۋەتىلگەن بىر نەچچە ئەترەت رۇس ئەسكەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى تارمار قىلدۇق. زامانىۋى ئۇرۇش تاكتىكىلىرى بىلەن پارتىزانلىق تەجرىبىلىرىمىزنى بىرلەشتۈرۈپ تاقابىل تۇراتتۇق. رۇس دائىرىلىرى ئارقىمىزدىن يالغان - ياۋىداق خەۋەرلەرگە تولغان بىلدۈرگۈ ۋە كىتابلار تارقىتىشقا باشلىدى. ھۇجۇملىرىمىزغا پىسەنت قىلمىغاندەك ۋە زىيانغا ئۇچرىمىغاندەك كۆرۈنۈشكە تىرىشاتتى.

لېكىن، ئوسمان باتۇر ئۇزۇن ئۆتمەيلا بۈيۈك ۋە قورقۇنۇچلۇق بىر ھۇجۇم پىلانلىدى. قوراللانغان مىڭلىغان كىشى ئالتايغا قاراپ ئاتلاندۇق. رۇس چىۋىنلىرى ۋە گۇماشتىلىرى بىزدىن قورقۇپ قېچىشاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئوسمان باتۇر ئىككىنچى قېتىم شەھەرنى قايتىدىن قولغا كىرگۈزگەن بولدى.

ئۇ كۈنى مەنسۇر دورغا:

– تۇل قالغان ئاياللىمنىڭ تەلىيى، تاس قالدى يەنە بىر قېتىم تۇل قالغىلى، – دېدى.

شەھەرگە كىرگىنىمىزدە رومال - لېچەك سالغان ئاياللار ئوسمان باتۇر ۋە بىزلەرنى غەلىبە ئۆلەڭلىرى بىلەن كۈتۈۋالدى. ئەرلەر بار ئاۋازىدا شوئار تووۋلىشاتتى. باللارمۇ نازۇك ئاۋازلىرى بىلەن قەھرىمانلىق مارشلىرى ئوقۇيتتى. قاچانكى زەپەر قازانساق، ۋەتىنىمىز

شۇ ھامان بۇرۇنقىدەك شادلىققا چۆمەتتى. مۇنارلار قايتا جانلىنىپ، تەكبىر ۋە ئەزان سادالىرى تۆرت ئەتراپنى بىر ئالاتتى.

يەنە بەجايىكى فارابىي، بىرۇنىي، ئىمام بۇخارىي ۋە ئىبنى سىنالار تون - سەرپاي كىيىپ، سەللە يۆگەپ بىر ياقىدا جىھادىمىزنى ئالقىشلاۋاتقاندەك، قۇتلاۋاتقاندەك قىلاتتى...

شۇنداق ۋاقىتلاردا ھەردائىم مۇشۇ تۇيغۇغا چۆمەتتىم.

يىغىدىن تىرىلگىنىمىزنى كۆرۈپ قەلبىمدە بىر راھەتلىك، بىر مەغرۇرلۇق ھېس قىلاتتىم ۋە روھىم پارلاق كېلەچەك ئۈچۈن جۇش ئۇراتتى.

❀❀❀❀❀

16

مەنسۇر دورغا مەيۈس ئاھاڭدا سۆزلەۋاتاتتى:

– بىز سۇغا چۆكۈپ كېتىۋاتقان كىشىگە ئوخشاپ قاپتۇق. ئۇنداق ئادەم پۈتۈن كۈچىنى ئىككى بىلىكىگە يىغىپ ئۆلۈم بىلەن ئېلىشىدۇ، شۇنچە كۈچىسىمۇ دولقۇنلارنىڭ شىددەتلىك ئۇرۇشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي چۆكۈپ كېتىشكە باشلايدۇ. ئاخىرى زۇلمەتلىك دېڭىز ئاستىدا ھاياتى بىلەن ۋىدالىشىدۇ. ئاھ! مۇستافا، بىز دەل شۇ ھالغا قالدۇق. سېنىڭچە بىز ئۆلۈپ كەتسەك، بىزنى ئەسلەيدىغانلار چىقارمۇ؟

مەنسۇر دورغا يېنىمدا ئولتۇرۇپ، سۇغا چۆكۈپ كېتىپ بارغان ئادەمنى دوراۋاتاتتى. ھاياجان بىلەن سۇ ئۈزگەننى تەقلىد قىلىپ، ئاخىرقى سوئالنى سورايدىغان چاغقا كەلگۈچە خۇددى راستلا دولقۇنلار بىلەن ئېلىشقاندەك ھاسىراپ ھۆمۈدەپ كەتكەن ئىدى.

– بىزنى بىر كىملەرنىڭ ئەسلىشىنىڭ نېمە قىممىتى بولسۇن، – دېدىم جاۋابەن. جاۋابىمدىن ئۆزۈممۇ ھەيران قالدىم.

ئۇ جىددىي قىياپەتتە:

– ناھايىتى بۈيۈك قىممىتى بار، – دېدى.

– قانداق؟

– ئەگەر كىشىلەر بىزنى ئۇنتۇپ كەتسە، دېمەك بىز بىر ئۆمۈر كۈرەش قىلغان شەرەپلىك دەۋايىمىز ئۇنتۇلۇپ كەتتى، دېگەن گەپ.

– ئادەملەرنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەنلا دەۋامۇ ئۆلۈپ كېتىدىغان ئىش يوق.

مەنسۇر مەنىلىك كۈلۈپ قويدى ۋە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– دەۋا قىلىدىغان ئادەم بولمىسا، دەۋامۇ بولمايدۇ. خوجا نىياز ھاجى ئۆلۈپ كەتتى، شەرىپخان تۈرمىدۇ، بەگمۇ ئۆلۈپ كەتتى. بىز بەگ ياكى قوماندان بولمىساقمۇ... دەۋا ئۆلمىدى. توختا! گېپىمنى بۆلمەي تۇر. مېنىڭ تۇنجى ئايالىم ئۆلۈپ كەتتى، باشقا بىر چوكان بىلەن ئۆيلەندىم، دەۋا يەنىلا ئۆلمىدى. لېكىن، ناھايىتى ئەپسۇسلىنارلىقى، بىز تېخىچە دولقۇنلار بىلەن ئېلىشىپ، جان تالىشىۋاتىمىز. سېنىڭچە بىخەتەر قىرغاقتا ئۆلۈشنى ئارزۇلايمىزمۇ ياكى قۇتقۇزۇش كېمىسى كېلەرمۇ؟ ياكى بولمىسا زۇلمەت قاراڭغۇلۇقتا ئۆلۈم بىلەن ئۇچرىشارمىزمۇ؟

ئالتاي بىزنىڭ قولىمىزدا ئىدى. ئوسمان باتۇرنىڭ يېنىغا كېلىدىغان قوزغىلاڭچىلار بارغانسېرى كۆپىيىپ، قوشۇن كۈچلىنىۋاتاتتى. ۋەتىنىمىزنىڭ دۈشمەن ئىشغالى ئاستىدىكى ۋە ياكى كوممۇنىست خائىنلارنىڭ قولىدىكى يەرلىرىدىن نۇرغۇن كىشىلەر كېلىپ بىزگە قېتىلدى. ۋەيران بولغان سودىگەرلەر؛ مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىنغان بايلار؛ يول ئېچىش، تۆمۈر يول ياساش دېگەندەك ئېغىر ئىشلارغا مەجبۇرىي سېلىنىپ بىر ۋاخ ناچار تاماقتىن باشقا ھېچقانداق ھەق بېرىلمىگەن پېقىر كىشىلەر؛ ھەرتۈرلۈك قىيناش، خورلاشلارغا دۇچار بولغان ئالىم - ئۆلىما، زىيالىيلار...

بىر كۈنى رۇسلار قوشۇن باشلاپ يېتىپ كەلدى.

ئوسمان باتۇر ئۇلارنىڭ بۇنداق كېلىشىگە ئىدىيەۋى تەييارلىق كۆرۈپ قويغان ئىدى. لېكىن، بۇ قېتىم ئۇلار بەك چوڭ قوشۇن بىلەن كەلگەن بولۇپ، ئالتاي رايونىنىڭ ھەرتەرىپىنى كەلكۈندەك قاپلاپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار ئۆز زامانىدىكى، دۇنيا بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان قورال - ياراقلار بىلەن قوراللانغان بولۇپ، ناھايىتى قاتتىق ۋە قانلىق جەڭ بولدى. ئۇلاردىن نۇرغۇن ئادەمنى يوقاتتۇق، بىزمۇ بەك كۆپ قۇربانلىق بەردۇق. لېكىن، ئۇلار ئالتاينى يەنە بىر قېتىم ئىشغال قىلدى، بىزمۇ تاغقا قايتىپ چىقتۇق. ئۇ يەردىن باركۆلنى بازا قىلىپ شەرققە چېكىندۇق. ئوسمان باتۇر بىزگە:

– ھەممىمىز ئۆلۈپ تۈگىگۈچە كۈرەش قىلىمىز! – دېدى.

بېشىمدىكى قان ئېقىۋاتقان يارىنى تازىلاپ، تېڭىپ قويۇۋاتقان مەنسۇر كۈلۈپ:

– بىز ئەجەبمۇ ئاستا ئۆلۈۋاتىمىز - ھە! – دېدى.

– قايتا تىرىلىشكە ئىشەنمەمسەن؟

– قايتا تىرىلىشكە ئەلۋەتتە ئىشىنىمەن، – دېدى مەنسۇر كۆزلىرىنى يىراقتىكى تىنچ ۋە مۆلكۈلۈق ئۇپۇققا تىكىپ تۇرۇپ:

– لېكىن، بىز ئاخىرەتتە قەلبىمىز پاك - پاكىز ھالەتتە تىرىلدۈرۈلىمىز. بىز بىلەن ئۆچمەنلىكلىرىمىز تەڭ تىرىلمەيدۇ. مەن خىتتايلار ۋە رۇسلاردىن شۇنچىلىك نەپرەتلىنىمەنكى، بۇ نەپرەتتىن خالاس بولۇپ كەتسەم، چوڭ بىر لەززەتتىن قۇرۇق قالغان بولىمەن.

شۇڭا، مەن رەببىمنىڭ مېنى ئاخىرەتتىمۇ مۇشۇ نەپرەتتىم بىلەن بىللە تىرىلدۈرۈشىنى ئۈمىد قىلىپ دۇئا قىلىمەن. بۇ ئادىمىي شەيتاندىن بولغان مەلئۇنلار ئىنسانىنىڭ ئەقلى يەتكۈسىز ۋەھشىيلىكلەرنى قىلىشىۋاتىدۇ. ئاھ! مۇستافا... بىزنىڭ ئەسىرگە چۈشۈپ قالغان سەپداشلىرىمىز بار ئىدى، بىلىسەنغۇ؟ ئۇلارنى تانكىلارنىڭ زەنجىر تاپانلىرىغا باغلاپ يانجىتقان ۋەھشىيلىكلىرى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ كۆز ۋە قۇلاقلىرىنى قارغا ئېلىپ ئېتىشىپ بەسلەشكەنلىرى ئېسىڭدىمۇ؟ جەڭچىلىرىمىزنى بىر - بىرسىنىڭ ئۈچەيلىرى بىلەن بوغۇپ ئويۇن چىقىرىشقانلىقلىرى، ئۆلىمالىرىمىزدىن بىرىنى بىر شەھىد قوماندانىنىڭ ئۈچىيى بىلەن بوغۇپ ئۆلتۈرگەنلىكى ئېسىڭدىمۇ؟ بۇلارنى ئىنسان دېيىشكە كىمنىڭمۇ تىلى بارسۇن؟

مەغلۇپ بولۇش بىزگە بەك ھار كەلگەن ئىدى. رۇسلار يېڭى كەلگەن خىتتاي رەئىس بىلەن بىزنىڭ غۇرۇرىمىزنى يەرگە ئۇرۇشتا ئىتتىپاقلاشتى، چۈنكى ئۇمۇ رۇسلارغا ئوخشاش كوممۇنىست ئىدى. ئوق - سولىمىزغا قارىدۇق. بىزنىڭ نە دوستىمىز، نە ئىتتىپاقدىشىمىز يوق ئىدى. ئوسمان باتۇر كۆك يۈزىگە قاراپ، كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن يۇقىرىنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ: 228

– ئۇ زات بىز بىلەن بىللە، – دېدى.

ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن، قانلار ئىچىدە، ئاغرىقتىن ئىڭراۋاتقان جەڭچىلەر كۆچلىرىنى يىغىپ «ئاللاھۇ ئەكبەر!» سادالىرىنى ياڭراتتى.

مەنسۇر دورغا ماڭا:

– تاغلارغا قاراپ كېتىپ بارىمىز، شەھەرگە قايتا كېلىپ - كېلەلمەسلىكىمىز نامەلۇم. شەھەرگە بىر كىرىپ - چىقساق، قانداق

دەيسەن؟ ئايالىمدىن خاتىرجەم بولالمايۋاتىمەن. ئايالىڭ ۋە بالاڭنى كۆرگۈڭ كەلگەندۇ سىېنىڭمۇ؟ – دېدى.

راستىنى ئېيتقاندا، چولپان ۋە چوپچوڭلا بولۇپ قالغان ئوغلۇمنى تولىمۇ سېغىنغان ئىدىم. لېكىن، بىز ئىنقىلابچىلار ھەققىدە تۇتۇش بۇيرۇقى بار ئىدى، ئەگەر دۈشمەنىڭ قولىغا چۈشۈپلا قالساق گەپ يوق ئۆلۈپ كېتەتتۇق. تەشۋىش ئىچىدە مۇنداق دېدىم:

– شەھەر بىز ئۈچۈن ئۆلۈم مەيدانى دېگەنلىك ئەمەسمۇ!...

– ئۆلۈمدىن قورقۇپ قالارمىدۇق، مۇستافا؟ يۈر! يولغا چىقايلى. يوشۇرۇن بىرىپ رۇس ئىشغالچىلىرى پەيدا قىلغان دۇنيانى كۆرۈپ باقمامدۇق. شەھەردە تايىنلىق قىزىل بايراقلارنى، كومپارتىيە شوئارلىرىنى كۆرىمىز. بەلكى شەھەرنىڭ مەرسىيە ۋە ۋىدا قەسىدىسى ئوقۇۋاتقىنىنى كۆرىمىز. شەھەرلەرمۇ ئادەمگە ئوخشايدۇ، قايغۇرىدۇ ۋە ئازابلىنىدۇ، شېئىر ئوقۇپ مۆلگىنىدۇ، مەڭزىلىرى قىزىرىدۇ... شەھەرلەرنىڭ روھى بار، ئىنسانغا ئوخشايدۇ... ماڭا ئىشەن.

بىز كىملىكىمىزنى يوشۇرۇپ يولغا چىقتۇق. بەزىدە پادىچىلاردەك كىينەتتۇق، بەزىدە بىر بۇردا نان تىلەپ يۈرۈۋاتقان تىلەمچى سىياقىدا، بەزىدە ھامماللار ياكى قۇرۇلۇش ئىشچىلىرىدەك ياسىناتتۇق، بەزىدە كوممۇنىستلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئۇلارنىڭ «شەرەپلىك» شوئارلىرىنى توۋلىشىپ، بىرەر «مۇتەئەسسىپ» قوزغىلاڭچىنى تەنقىدلەشكە قاتنىشاتتۇق، ئەلۋەتتە باشقىلارغا ئوخشاش بېشىغا تاش ئاتمىدۇق. ئەكسىچە، قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ رۇس بولامدۇ ياكى تۈركىستانلىق كوممۇنىست بولامدۇ بېشىغا تاش ئېتىۋالدۇق. ئەتراپ ئىنتايىن قالايمىقان ئىدى. قۇرئانلار، تەپسىر

كىتابلىرى، ھەدىس كىتابلىرى، بولۇپمۇ ئەجدادىمىز ئىمام بۇخارىينىڭ ھەدىس كىتابى ۋە باشقا فىقھە، تەۋھىد كىتابلىرى يۇرۇلۇپ، يىرتىلىپ كوچىلارغا تاشلىۋېتىلگەن بولۇپ، دۈشمەن ئەسكەرلىرى يىغىپ ئوت يېقىپ، ئىسسىنىپ ئولتۇرۇشاتتى.

نەچچە كېچىلىك مۇشەققەتلىك سەپەردىن كېيىن، مەنسۇرنىڭ ئايالى تۇرۇۋاتقان ئۆيگە يېتىپ كەلدۇق. ناماز شامغا ئاز قالغان ۋاقىت ئىدى، مەنسۇر ئالدى بىلەن كىردى. ئاندىن ئۇنىڭ جاراڭلىق كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە ۋارقىراپ تۇرۇپ:

– كەل! كىرگۈەر مۇستافا! بۇ خوتۇن... ھايا، پەردىشەپنى يوقىتىپتۇ، – دېدى.

بىر ئايالنىڭ يىغا ئارىلاش:

– كەلدىڭمۇ؟ مەنسۇر! سېنى ئۆلۈپ كەتتىمىكىن دەپتىمەن، – دېگەنلىكى ئاڭلاندى.

– كىيىۋالغىنىڭ نېمە بۇ؟

– قىزىل شەيتانلارغا ئاللاھنىڭ لەنىتى بولسۇن! ئۇلار كوچىدىلا رومىلىمنى ئېلىۋېلىپ يىرتىپ تاشلىۋەتتى، رومال ئارتقان ھەممەيلەننى شۇنداق قىلدى. چايشاپىمنىمۇ يىرتىپ كۆيدۈرۈۋەتتى. ئۇزۇن كۆڭلىكىمنىڭ ئېتەك، يەڭلىرىنىمۇ قايچا بىلەن كېسىپ قىسقارتىۋەتتى. بىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، مەدەنىيلەشتۈرگىنى ئىمىش.

چوكان قىسقا قارا كۆينەك كىيگەن بولۇپ، يەڭلىرىنىڭ

قىسقىلىقىدىن قولتۇقى كۆرۈنۈپ قالايلا دېگەن، چاچلىرى يەلكىسىگە چۈشكەن ھالەتتە بولۇپ، قەلبىم مۇجۇلۇپ، ئۇنتۇلغۇسىز بىر تەسىر پەيدا قىلغان ئىدى. ھەم كۈلكىلىك، ھەم ئايانچلىق مەنزىرە ئىدى.

مەنسۇر ئايالنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

– قارا! مانا يېڭى تۈركىستان، – دېدى.

ئايال ئىزادىن يىغىسىنى توختىتالماي ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلايتتى. مەنسۇر ئۇنى مېھىر بىلەن قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

– يىغلىما سۆيۈملۈكۈم، بۇ يەردە ئۇزاق تۇرمايمىز. خاھلىغىنىڭنى كىيەلەيدىغان يەرلەرگە كېتىمىز. تاغقا چىقىپ كەتسەك، ئۇ يەردە ھېچكىم قۇرئان كەرىمنى يىرتمايدۇ ۋە «سەھىھۇل بۇخارىي»نىمۇ چەيلىيەلمەيدۇ.

مەنسۇر بىلەن ئەتىسى كۆرۈشىدىغان بولۇپ ئايرىلدىم. چولپان ۋە ئوماق بالامنى بەكمۇ سېغىنغان ئىدىم. ئوغلۇم ھازىر يۈگۈرۈپ - تاقلىيالىغۇدەك، «دادا» دەپ چاقىرالىغۇدەك بولۇپ قالدى. بۇ شوخ بالامغا ھەققەتەن ئىچىم كۆيەتتى.

كېچىسى شەھەرنىڭ ئىچى ۋەھىمە ۋە خەتەرگە تولغان بولاتتى. تاڭ ئاتقانغا قەدەر ھەربىي ھالەت يۈرگۈزۈلۈپ، كوچىغا چىقىش چەكلىنەتتى. شەھەرنىڭ ئىچى نۇرغۇنلىغان ناتونۇش كىشىلەرگە تولۇپ كەتكەن ئىدى. خىتتاي ۋە رۇسلاردىن كۆپ مىقداردا نوپۇس كۆچۈرۈلۈپ كېلىۋاتقانلىقى ھەققىدە ئاڭلىغانلىرىمىز راست ئىكەن ھەمدە تۈركىستانلىق ياشلارنى ئون مىڭلاپ - يۈزمىڭلاپ تۇتۇپ سىبىرىيە تەرەپكە سۈرگۈن قىلىپ ئاپىرىپ، ئېغىر ئەمگەكلەرگە

سېلىپ ئىشلىتەتتى. ئاققۇنلار ئۇچۇن ئۆيلەرنى، ھەرخىل پائالىيەت سورۇنلىرىنى، ھەتتا پاھىشىخانىلارنىمۇ سېلىپ بېرەتتى.

«ئەركىنلىك» شوئارلىرىنى توۋلاشقان ياشلار كوچىلارغا تولۇپ كەتكەن بولۇپ، مەكتەپلەردە، كۇلۇب ۋە كوچا دوقمۇشلىرىدا ھەرخىل كىچىك كىتابچە - ۋەرەقەلەرنى تارقىتىشاتتى. بۇ كىتابچە - ۋەرەقەلەردە «ئۇلۇغ سوتسىيالىزم ئىنقىلابى ھەققىدە»، «خەلقلەرنىڭ ئۆز تەقدىرىنى بەلگىلەش ھوقۇقى» دېگەندەك مەزمۇنلار بار ئىدى ۋە بىز ئىسمىنىمۇ ئاڭلاپ باقمىغان قەھرىمانلارنى تونۇشتۇراتتى؛ ئوسمان باتۇر، خوجا نىياز ھاجى ۋە ئەلىخان تۆرىلەرنى بولسا باندىت، بۆلگۈنچى قىلىپ كۆرسىتەتتى. بۇرھان شەھىدىنى مىللىي قەھرىمان، خەلقنىڭ ئەركىنلىك چەۋەنىسى، تەرەققىيپەرۋەر رەھبەر قىلىپ تەسۋىرلەيتتى. ھالبۇكى، ھازىر مۇئاۋىن رەئىسلىك ئورنىغا ئولتۇرغان بۇ ئادەم ۋەتىنىمىزگە سىرتتىن كۆچۈپ كىرگەن تاتار بولۇپ، كوممۇنىست سوۋېتنى ئۇلۇغلاپ، پرولېتارىيات ئىنقىلابىنى ماختاپ ئۇچۇرۇپ يۈرۈيدىغان بىرى ئىدى. بۇ مەن بىلىدىغان شەھەر ئەمەس ئىدى. ئادەملىرىمۇ ئۆزگەرگەن، كوچىدا ئاڭلىنىدىغان تىل ۋە گەپ سۆزلەرمۇ ناتونۇش ئىدى. باللىرىمۇ بۇ يەرنىڭ باللىرى ئەمەس، يىرىم - يالىڭاچ ئاياللارمۇ ئەسلا بۇ شەھەرنىڭ ئاياللىرى ئەمەس ئىدى.

ئاخىرى ئايالىم تۇرۇۋاتقان ئۆي تەرەپكە يېتىپ كەلدىم. ئۇنى ۋە بالامنى كۆرىدىغانلىقىمنى ئويلىغانسېرى ئەلەملىك قەلبىم ھاياجاندىن دۈپۈلدەشكە باشلىدى. چولپاننىڭ چېھرىگە قارىسام ئىچىم ئاجايىپ راھەت بولۇپ قالدۇ. ئىشىكنى يېنىك چەكتىم.

بىرسىنىڭ ئىغىر - ئىغىر ماڭغان قەدەم تىۋىشى ئاڭلاندى. ئىشىك ئېچىلغاندا، ھوشۇمدىن كېتىشكە تاس قالدىم.

– كىمسەن؟! – دەپ ۋارقىراپ تاشلىدىم.

ئىشىكنى كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، يۈزلىرى قىزىرىپ تارتىشىپ قالغاندەك كۆرۈنىدىغان، چاچلىرىغا ئاق كىرىشكە باشلىغان بىرى ئاچقان بولۇپ، قويۇق بۇرۇتىغا يەۋاتقان تامىقىنىڭ قالدۇقلىرى چاپلىشىپ قالغان ئىدى. بېشىمدىن ئايىغىمغا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن :

– مېنىڭ كىملىكىمنى بىلمەمسەن؟ ھەممە ئادەم تونۇيدۇ مېنى... مەن پومېشچىك، كاپىتالىستلارنى تۈتىدىغان قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ كاتتىۋېشى، – دېدى.

ئېلىپىنى تاياق دەيدىغان بىلىمسىز، نادان ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. گەرچە يەرلىك تىلدا سۆزلەۋاتسىمۇ، چىرايىدىن چەتئەللىك ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. يۈز قۇرۇلمىسى، بوي - بەستى بىزنىڭكىلەرگە ئوخشىمايتتى، كۆزىدىن چاچراپ تۇرغان نەپرەت تېخىمۇ شۇنداق.

– ئېزىپ قالغان ئوخشايسەن، يولداش، – دېدى ۋە ئىشىكنى قوپاللىق بىلەن يېپىپ غايىپ بولدى.

ئاھ... بۇ ئۆينىڭ تىلسىز بولۇپ قالغىنى، بولمىسا بىزگە نىمە خەۋەرلەرنى يەتكۈزەر ئىدى - ھە! دېمەك، بۇ ئۆيمۇ ياتلارنىڭ قولىغا چۈشۈپتۇ، بۇنى كىچىك شەكىلدىكى ئىشغال دېسەك، ھەرگىز ئېشىپ كەتمەس. ئىچىمگە بىر ئەندىشە چۈشتى، ئايالىم ۋە بالام

قەيەردە؟

ئۇنۇمنى چىقارماي، ياخشىلىقچە كېتىۋېلىشىم كېرەك. مېنى تونۇۋالسا چاتاقنىڭ چوڭى شۇ، تۇتۇلۇپ قالسام، ھاياتىمنىڭ ئاخىرىغىچە زىنداندىن چىقالماسلىقىم ئېنىق. ئۇ چاغدا قولۇمدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ. روھىمنى قاپلىۋالغان ئەندىشىنى، قەلبىمدىكى ئوتلۇق ئىسيانىنى بېسىپ، ئۆز - ئۆزۈمنى سەۋر قىلىشقا ۋە تەمكىن بولۇشقا چاقىرىپ ئۇ يەردىن ئايرىلدىم ۋە كوناشەھەر تەرەپكە قاراپ ماڭدىم.

شەھەرنىڭ ۋەيران بولۇپ، يېرىمى خارابىلىققا ئايلىنىپ كەتكەن بۇ رايوندا مېنى، ئايالىمنى ۋە بالامنى تونۇيدىغان كىشىلەر بار ئىدى. مەسجىدنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىغان بىر يېقىنىم ۋە كوچىنىڭ دوقمۇشىدا ساتىراشخانىسى بار يەنە بىر تونۇشۇم بار ئىدى. ئۇ ئوغلۇمنىڭ ئەقىقە چېچىنى چۈشۈرۈپ قويغان ئىدى. ھەي ئىسىت! ئوغلۇمنىڭ شۇ مۇبارەك چاچلىرىدىن بىر تۇتام ساقلىۋالغان بولسامچۇ! ئاۋۋال مەسجىدكە باردىم، تاقاق ئىدى. ئۇ يەردىن ھېچكىمنى تاپالمىدىم. ساتىراشنىڭ دۇكىنىغا باردىم، ساتىراش بىر خېرىدارنىڭ چېچىنى چۈشۈرۈۋاتقان ئىكەن. ماڭا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قارىغانىدى، كۆزلىرىمىز ئۇچرىشىپ قالدى. بۇرۇنقىدەك قىزغىن سالام قىلىشقا تەمشىلىۋىدىم، ئۇ دەرھال كۆزى بىلەن ئىشارەت قىلىپ مېنى توختىتىۋالدى. ئاندىن مېنى كۆرمىگەنگە سېلىپ، ئىشىنى داۋام قىلدى. مەن بىلەن گەپلەشكۈسى يوقتەك تۇراتتى.

ئىچىمدە «ئەمدى قانداق قىلارمەن؟» دەپ ئويلاندىم ۋە «نېمىلا بولمىسۇن بىر سورىۋالاي» دەپ ياندىكى كونا ياغاچ

ئورۇندۇقتا كېلىپ ئولتۇردۇم. ساتىراشنىڭ قولى تېزلىشىپ كەتتى، ئاخىرى ئىشنى تۈگەتتى. خېرىدار پۇلنى بېرىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، شەرەت قىلىپ بايىقى ئادەم قوپۇپ كەتكەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزدى...

– نېمە ئىشلار بولۇۋاتىدۇ، ئابدۇلخالىق؟ – دېدىم مەن.

– بۇ يەرگە نېمە دەپ كەلدىڭ؟ – دېدى چىگىشلىشىپ كەتكەن چاچلىرىمنى ياسىغان قىياپەتتە ھەرىكەت قىلغاچ، – ئوسمان باتۇرنىڭ ئادەملىرىنى تۇتۇۋالغان يەردە ئولتۇرۇۋاتىدۇ، شەھەرگە قانداق كىردىڭ؟ تېز كۆزدىن غايىپ بول! بولمىسا جېنىڭ كېتىدۇ.

ئىستىھزا بىلەن:

– يولداش، نېمە ئىش بولدى؟ – دېدىم.

– مەن يولداش ئەمەس، جېنىمنى ساقلاپ قېلىشنى خاھلايدىغان بىر ساتىراش خالاس.

– چولپان قەيەرگە كەتتى؟

– قېچىپ كەتتى...

ئالاقزادىلىك بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلدىم. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

– بالىسىنى ئېلىپ، ھېچكىمگە سەزدۇرمەي كېتىپ قالدى... – دېدى.

يەر - زېمىن چۆرگىلەشكە باشلىدى... ساتىراشنىڭ قولىدىكى قايچىنىڭ ئاۋازى چارچاپ كەتكەن نېرۋىلىرىمنى تېخىمۇ چاراسلىتىۋەتتى. ئابدۇلخالىق مېنىڭ قايغۇ ۋە غەزەپتىن ئېلىشىپ قالاي دېگىنىمنى

ھېس قىلدى بولغاي.

– ئەقلىڭنى ئىشلەت، مۇستافا! بىز ھازىر رەھىم - شەپقەت دېگەننى بىلمەيدىغان، ئاللاھنى ئەسلا تونۇمايدىغان كاپىرلارنىڭ قولىدا ياشاۋاتىمىز.

ئۇنىڭ گېپىنى تەستىقلىغان تەرزدە سورىدىم:

– ئايالىم قەيەرگە كەتكەندۇ؟

– قۇمۇلغا قاراپ يولغا چىققان بولۇشى ئېھتىمال.

– نېمىشقا قۇمۇلغا كەتكەندۇ؟

– ئۇ يەرگىمۇ تېخى ساق - سالامەت بارالىغان بولسا... ھەممە يەردە تۇت - تۇت. ئادەملەرنى تۇتۇپ، مىجىپ، ئۆگىغا - سولىغا ئىتتىرىپ يۈرۈيدىغان گىگانت قولدىن بىرسى پەيدا بولۇپ قالغاندەك... قارا، نېمىلەرنى دەپ كەتتىم. قانداق ئىپادىلىشىمنىمۇ بىلەلمەي قېلىۋاتىمەن خەلقنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ دىشۋارچىلىقلارنى. بۇ رايون پۈتۈنلەي رۇسلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتتى، بۇ يەردىن تېزراق كېتىۋالغىنىڭ ياخشى.

– قەتئىي كەتمەيمەن!

ئۇنىڭ ياداڭغۇ يۈزى تاتىرىپ كەتتى ۋە تىترەك ئاۋازدا:

– پەسرەك گەپ قىل مۇستافا. گىتلېردىن، گېرمانىيەدىن كۈچلۈك ئەمەس سەن. بىز دېگەن ھەرتەرەپتىن بالا يېغىپ تۇرغان، تۆرت تەرىپىدىن ياۋ ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئاجىز بىر خەلق.

ساتىراشنىڭ ئورۇندۇقىدا بىردەم ئولتۇردۇم. دۇكاندىن چىقاي

دېيىشىمگە ئابدۇلخالىق مەيدەمگە بىر تال كوممۇنىست ئىزنىكنى تاقاپ قويۇپ:

– بۇ ئىزنەك سېنى خېلى ئاۋارىچىلىقلاردىن ساقلايدۇ، – دېدى.

ئىزنەكنى مەيدەمدىن يۇلۇپ ئېلىپ، يەردە قالايمىقان چېچىلىپ ياتقان كېسەك چاچلارغا قارىتىپ ئاتتىم ۋە كەلتۈرۈپ بىرنى تۆكۈرۈپ، يۈخادىن چىققۇچە دەسسەپ مىجىۋەتكەندىن كېيىن، دۇكاندىن چىقتىم.

نەگىمۇ بارارمەن؟ ئۆز ۋەتىنىمدە تۇرۇپ باش تىققۇدەك يېرىم يوق غېرىب مۇساپىرغا ئوخشاپ قالدىم. زېمىننىڭ ھوقۇقى مېنىڭ قولۇمدا ئەمەس؛ دوست بىلگەنلىرىم مەندىن قېچىۋاتىدۇ؛ ئايالىم بولسا بۇ ۋەقەلەرنىڭ قاينىمىغا چۆكۈپ كەتكەندەك غايىپ بولۇپ كەتتى. مەنسۇرنىڭ قېشىغا بېرىپ، كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزەي...

مەنسۇرنىڭ ئۆيىگە كىرگەن چېغىمدا، ئايالى بىلەن ئىككىسى داستىخاننىڭ ئىككى بۇلۇڭىدا تەتۈر قارىشىپ ئولتۇراتتى، داستىخاندىكى تاماققا قول تەگمىگەن ئىدى.

تۇيۇقسىز كىرگەچكە ئىككىلىسى چۆچۈپ كەتتى. مەنسۇر نادامەت تۆكۈلۈپ تۇرغان سۇلغۇن كۆزلىرى بىلەن ماڭا قارىدى:

– ھېچكىمنى تاپالمىدىم، – دېدىم.

– بالىسىنى ئېلىپ كېتىپتۇ - دە؟ – دېدى مەنسۇر بېشىنى چايقاپ قويۇپ.

– ھەئە! قەيەرگە كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن.

– شۇنداق بولغىنى ياخشى، – دېدى مەنسۇر. سۆزلەۋېتىپ غەزەپتىن مۇشتۇملىرى تۈگۈلۈپ، بۇرۇتلىرى تىترەپ كەتتى.

نېمە دېمەكچى بولغىنىنى ئاڭقىرالماي، تۇرۇپ قالدىم. ئۇ يۈرىكىنى ئەلەم پىچىقى تىلىۋەتكەندەك ھەسرەت بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– مېنىڭ بۇ ئايالىم قۇتۇلۇپتۇ ئۆلۈمنىڭ ئاغزىدىن، لېكىن ئېغىر بەدەل تۆلەپتۇ.

– نېمە بەدەل؟

– رۇس بولشېۋىكلارنى مېھمان قىپتۇ... چۈشەندىڭمۇ؟ بايا كەلدى، ئۇلارنىڭ مەس - ئەلەس ھالدا ئۆيۈمگە كىرگىنىنى كۆردۈم، ئاڭلاۋاتامسەن، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. مەن ئۇلارنىڭ مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشىدىن قورقۇپ، بىر بۇرجەكتە چاشقاندەك تۈگۈلۈپ يوشۇرۇنۇپ تۇردۇم. بۇ... بۇ... مېنىڭ بۇ ئايالىم بولسا ئۇلار بىلەن ئىش - پەش تارتىشىپ، ئېغىز - بۇرۇن يالىششقا باشلىدى... مەن ئۇچۇنمىش. شۇنداق دەيدۇ، مەن ئۇچۇن قىپتۇمىش. گەپ قىلە، ھەي ئالىيجاناب بۇزۇق!

ئايال دىر - دىر تىترەپ، گەپلىرىمۇ قولاشماي قالغان ئىدى:

– ئۆلۈپلا قۇتۇلاي، دەپ ئويلىدىم. لېكىن، جۈرئەت قىلالمىدىم. باسقۇنچىلىققا ئۇچرىغاندىن كېيىن، نەگە بېرىپ كىمدىن پاناھ تىلىشىمنى بىلەلمىدىم. ئى رەببىم! ئامانىتىڭنى ئالساڭچۇ... ماڭا رەھىم قىل مەنسۇر!... ئۇلار بۇ دەپسەندىچىلىكنى ماڭىلا ئەمەس، پۈتۈن ئۆلىمالارنىڭ، يۇرت چوڭلىرىنىڭ خوتۇن - قىزلىرىغىمۇ قىلدى.

بۇ گەپلەرنى توقۇۋالغىنىم يوق، راست بولغان ئىشنى دەۋاتىمەن. لېكىن، ئۆزۈمگىمۇ خۇددى قارا بېسىپ قېلىپ، چۈشۈمدىن ئويغىنالمايۋاتقاندەك بىلىنىدۇ...

– ئوبدان، – دېدى مەنسۇر كۆز ياشلىرى ئېگەكلىرىنى بويلاپ ئېقىۋاتقان قىياپەتتە، ئاچچىق كىنايە ئارىلاش، – بىز بۇ كېچىنى سېنىڭ ئەزىز مېھمىنىڭ بولۇپ ئۆتكۈزەيلى، «ئالىيجاناب بۆزۈق!» ئەتە ئەتىگەن كېتىمىز. سېنى تالاق قىلدىم، تالاق!...

ئاھ! مەن نېمە دەپ سالدىم؟ ئەسلى گۇناھ كىمدە؟ دەردىمنى كىمدىن ئېلىۋاتىمەن؟ نېمە بولدى ماڭا...

ئەقلىدىن ئاداشقاندەك بىردەم ئاسمانغا، بىردەم يەرگە، يەنە بىردەم ماڭا قارايتتى. ئاخىرى تەلۋىلەرچە قاقاھلاپ كۈلۈشكە باشلىدى...

❀❀❀❀❀

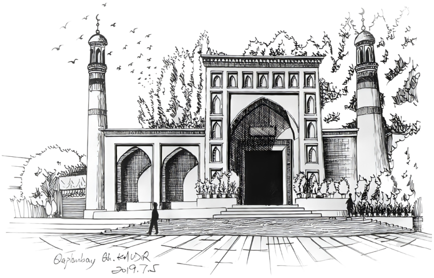
Qaplanbay Gh. KADIR
2019.7.5

17

مەنسۇر ئىككىمىز يانمۇيان كېتىپ باراتتۇق. مەنسۇر:

— ئۆلۈۋېلىشنى ئويلىدىم. لېكىن، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش قورقۇنچاقلىق، توخۇ يۈرەكلىك بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇقەددەس دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىلىرىگىمۇ توغرا كەلمەيدۇ. ئەمما، ماڭا بەك ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، مۇستافا!... ئۇرۇشتا يېڭىلدىم، ئۇنى ئاز دەپ نومۇسۇمنى، غۇرۇرۇمنى پايخان قىلىشتى، قوغدىيالمىدىم. ئۆزۈمنى شۇنچىلىك يارىماس، كېرەكسىز ھېس قىلىۋاتىمەن... بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە بىۋاستە مەن جاۋابكار. مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم... — دەيتتى.

مەنسۇرنىڭ ھالى ئادەمنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇراتتى. ئۇ ئېغىر روھىي ئازاب ئىچىدە قالغان ئىدى. كۆز ئالدىدىكى ھەممە نەرسە تۈگىشىۋاتاتتى. قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولدى؛ قىممەتلىك كىشىلىرىمىز قۇربان بولدى؛ ئەزان مۇنارلىرى، مەسجىد قۇببىلىرى يىقىلدى؛ جېنىمىزدىن ئەزىز بىلىدىغان ئىسلامىي قەدىر - قىممەتلىرىمىز دەپسەندە قىلىندى؛ قىز - ئاياللىرىمىز بولسا مەجبۇرىي ھالدا دۈشمەننىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغان ئويۇنچۇقىغا ئايلاندۇرۇلدى.

قايغۇ - ھەسرىتىم ئۇنىڭكىدىن كەم ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىش ئۈچۈن:

— سەن ئۆزۈڭگە كۆتۈرەلمەيدىغان يۈكنى ئارتىۋاپسەن. جاھاننىڭ

رەپتارى تەتۇر چۆرگىلەۋاتقان بۇ كۈنلەردىكى ئىشلارغا جاۋابكار بولغۇدەك ئۆزۈڭنى كىم دەپ قالدىڭ؟ غەربتىن كەلگەن ئورۇس باسقۇنچىلىرى، شەرقتىن كەلگەن خىتتاي تاجاۋۇزچىلىرىنى يالغۇز جېنىڭ بىلەن توسۇپ قالالىغۇدەك كىم ئىدىڭ سەن؟ سەن پەقەت دېگەن ئاجىز بىر ئىنسان، زىممەڭگە چۈشكەن ۋەزىپىنى ئادا قىلدىڭ، — دېدىم.

— ۋەزىپەم؟ — دېدى يوغان ئېچىلغان كۆزلىرىنى ئۈزۈن كەتكەن يولدىن ئۈزمەي تۇرۇپ، — ئاھ... ۋەزىپىمىز تېخىچە گەدىنىمىزدە، ھاياتلا بولىدىكەنمىز، بىر ئىشلارنى قىلىشىمىز كېرەك. ناۋادا بىر كۈننى بولسىمۇ كۆرەش قىلغانىنىڭ پايدىسى يوق، دەپ ئۈمىدسىزلىنىپ ئۆتكۈزسەڭ، ئامانەتكە خىيانەت قىلغان بولىسەن.

ئايالىنىڭ ئاقۋېتىنىڭ ئۇنىڭغا بەك ئېغىر كەلگەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتىم ۋە:

— ئايال كىشى دېگەن جىققۇ، ساڭا خوتۇن كەممىدى؟! — دېدىم.

تەلۋىلەرچە قاقاھلاپ كۈلۈپ قويۇپ:

— ۋەتىنىمىزنىڭ مۇقەددەس تۇپراقلىرى بۇلغاندى. غۇرۇر، شەرەپ، نومۇس دەيدىغان نەرسە قالمىدى. بۇنىڭدىن كېيىن قانداقمۇ يەپ - ئىچىپ، ئۇخلاپ، باللىق بولۇپ ياشىيالارمىز دەيمەن؟ — دېدى.

بىر توپ كىشىلەرنىڭ قوللىرىدا ئورغاق، پالتا دېگەندەك نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ بىر ياققا قاراپ ئالدىراپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆردۇق. قورالىق ساقچىلارمۇ ئۇياق - بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. يېنىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغان بىر كىشىدىن نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى

سورىدۇق.

–كوممۇنىستلار مەسجىدىمىزنى تارتىۋېلىپ خام ماتېرىيال ئامبىرى قىلماقچى ئىدى، ئىمام ئىشكتە تۇرۇۋېلىپ قارشىلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ، – دېدى.

ئاشۇنچە بىزمۇ يېتىپ باردۇق. ئۇلار ئىمامنى تۇتۇۋېلىپ، مەسجىدنىڭ قارشىسىدىكى دەرەخكە چەمبەرچاس قىلىپ باغلىۋەت-كەندى. فاشىست كوممۇنىستلار ئىمامنى مەسخىرە قىلىپ، يۈزلىرىگە تۈكۈرۈشكە باشلىدى. دەرەختىن سۇندۇرۇۋالغان چىۋىق بىلەن ئۇدۇل كەلگەنچە ساۋايتتى. ئىمامنىڭ باش - كۆزىدىن قان توختىماي ئېقىۋاتاتتى.

مېڭىشتىن توختاپ قالدۇق. مەنسۇر:

– نېمىشقا توختايمىز؟ – دېدى.

– باشقا يولدىن ماڭساق بولغۇدەك، – دېدىم مەن.

مەنسۇر ئادەمنىڭ تېنىنى شۈركەندۈرگۈدەك بىر كۈلۈۋەتتى - دە:

– يېنىمدا قورالىم بار. مېنى ھېچكىم توسۇپ قالالمايدۇ! – دېدى.

مەنسۇر تاپانچىسى بىلەن بىر مۇنچە ئوقنى قېلىن پاختىلىق تونىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇۋالغان ئىكەن. مەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ توسۇۋالاي دەپ بولغۇچە، يۈگۈرگىنىچە يىراقلاپ كەتتى. مەسجىدنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ، كۆرۈنمەي قالدى. يېتىشىۋالاي دەپ يۈگۈرگەن بولساممۇ، كۆزدىن يوقىتىپ قويدۇم. تۇيۇقسىز بىر نەچچە پاي ئوق ئېتىلدى، ئىمامنى ئۇرۇپ، مازاق قىلىپ كۈلۈشۈۋاتقان قىزىل قوغدىغۇچىلاردىن ئۈچى ئارقا - ئارقىدىن يەرگە يىقىلىپ، قان ئىچىدە سونايلىنىپ يېتىشتى. 244

– ئاللاھۇ ئەكبەر! مانا ئاللاھنىڭ ئىنتىقامى! – دەپ ۋارقىرىدى ئىمام.

كىشىلەر ئوق ئاۋازى چىققان تەرەپكە، مەسجىدنىڭ ئۆگزىسىگە قاراشتى. مەنسۇر دورغا مەسجىد گۈمبىزى بىلەن ئەزان مۇنارىنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغان بولۇپ، بېشى ئاران كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شۇ ئەسنادا مەنسۇر «ھەي لالما كۈچۈكلەر! بۇ دېگەن ئاللاھنىڭ ئۆيى! ھەرقايسىڭنىڭ دەپسەندە قىلىشىڭغا قاراپ تۇرمايمىز!» دەپ ۋارقىرىدى.

يۈرىكىم سوقۇشتىن توختاپ قالغاندەك بولدۇم، بەك قورقۇپ كەتكەن ئىدىم. مەنسۇر ئۆلۈمنىڭ بوسۇغىسىدا تۇراتتى. ئۆزىنى

ئۆپئۆچۈق هالاكەتكە ئاتقان ئىدى. نىمە قىلىشىمنى بىلەلمەي گاڭگىراپلا قالدىم. مەنسۇر توختىماي ئوق چىقىرىۋاتاتتى. يەنە بىر نەچچە كوممۇنىست يارىلاندى... ساقچىلار يېتىپ كەلدى ۋە مەنسۇرنى كۆرسىتىپ:

– خائىن!

– ساتقۇن!

– ئەكسىيەتچى!

– خۇراپاتچى! – دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى.

مەسجىد گۈمبىزى ۋە ئەزان مۇنارىغا قارىتىپ ئوقلار ياغدۇرۇلغاندىن كېيىن، بىردەم جىمجىتلىق هۆكۈم سۈردى. ئەتراپتا قاراپ تۇرغانلاردىن بىر قىسمى تارقىلىشقا باشلىدى. بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن، مەنسۇر دورغىنىڭ بېشى يەنە قايتىدىن كۆرۈندى ۋە ۋارقىرىدى:

– جېنىم تېنىمدىلا بولسا مەسجىدكە كىرگۈزمەيمەن هەرقايسىڭنى! يامان بولساڭ جەسەتىمنى دەسسەپ ئاندىن كىرىش! بۇ دېگەن ئاللاھنىڭ ئۆيى، هۇ ئەبلەخلەر!

ئوق يامغۇرى يەنە داۋام قىلدى. تاجاۋۇزچىلاردىن يەنە بىرى يەر چىشلىدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىدە قول بومبىسى بار بولۇپ، مەسجىدنىڭ ئۆگزىسىگە ئاتتى ۋە پارتلىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئەتراپنى ئىس - تۈتەك قاپلىدى. «مەنسۇر شەكسىز ئۆلدى»، دەپ ئويلىدىم. بىردەمگىچىلا ياردەمچى قوشۇن ياغدۇ ۋە بۇ يەر جەڭ مەيدانىغا، قان كۆلىگە ئايلىندۇ. مەنسۇر نېمىشقىمۇ بۇنداق قىلغاندۇ؟

نەچچە ئون كوممۇنىست ئاللىقاچان مەسجىدنى ئىگىلەپ بولغان ئىدى، مەنسۇرنىڭ بۇ يەردە قارشىلىق كۆرسىتىشى ئاچچىق ھەقىقەتنى ئۆزگەرتەلمەيدى. كوچىدا تۇرغان كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىدىن شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاچرايتتى. ئۇلار گۈمبەزنىڭ كەينىدە تۇرۇپ ئاللاھنىڭ ئۆيىنى قوغداۋاتقان ئەزىمەتتىن پەخىرلىنىۋاتاتتى. بىر نەچچە مىنۇت ئىچىدە مەسجىدنىڭ ئەتراپى يەنە ئادەمگە تولدى. كىشىلەر كوممۇنىستلارغا تاشلار، شېغىللار بىلەن ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى. كىچىك بىر قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى...

كوممۇنىستلار كىرەرگە تۆشۈك ئىزدەپ يۈرۈشەتتى. مەنسۇر ئەزان مۇنارىنىڭ ئۈستىدە كۆرۈندى ۋە بار ئاۋازى بىلەن توۋلىدى:

– ئاللاھۇ ئەكبەر! ئاللاھۇ ئەكبەر! نامازغا كېلىڭلار! نامازغا كېلىڭلار! جامائەت نامىزى!

ئەتراپتا ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە تۇرغان مەزلۇم خەلقنىڭ كۆزلىرىدىن ھاياجان ياشلىرى قۇيۇلۇشقا باشلىدى. مەسجىدنىڭ ئىمامى باغلاقتىن قۇتۇلۇپ، كىيىملىرىنى كىيدى - دە، تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن ماڭدى. مەنسۇر چاققانلىق بىلەن مۇناردىن گۈمبەزنىڭ يېنىغا چۈشتى ۋە توۋلاپ تۇرۇپ:

– جامائەت! بۇ بەلكىم ۋىدالىشىش نامىزىمىز بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. شۇنداق بولسىمۇ، ئاللاھنىڭ ئۆيىنى يالغۇز تاشلاپ قويمايلى! ھەربىر غېرىچىنى، ھەربىر كېسەكنى - تېشىنى قوغداڭلار! مەسجىد بىز ئۈچۈن بىر بىنادىنلا ئىبارەت ئەمەس، ئۇنىڭ مەنىۋى قىممىتى تولىمۇ يۈكسەك. بىز ئەسىرلەر بويى مۇشۇ ئىلاھىي قورغاننىڭ سايىسىدا ياشاپ كەلدۇق. كېلىڭلار ئىككى رەكئەت ناماز

ئوقۇيلى! – دېدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ بەزىلىرى ئۆلگەن، يارىلانغان ياكى قاچقان دۈشمەن ئەسكەرلىرىدىن ئولجا ئالغان قوراللار بىلەن قوراللانغان ئىدى. ماشىمۇ بىر مىلتىق بىلەن بىر نەچچە پاي ئوق نېسىپ بولدى. يىراقتىن رۇس ھەربىي ماشىنىلىرىدا كېلىۋاتقانلارنىڭ قارىسى كۆرۈندى. بىردەمدىن كېيىنلا مەسجىد ۋە ئەتراپىدىكى كىشىلەر ئوت ئىچىدە قالدى. بىر مەيدان تەڭسىز جەڭ باشلانغان ئىدى.

ئۆز - ئۆزۈمگە «ئوسمان باتۇر بارىكۆلدە ساقلاۋاتىدۇ» دېدىم ۋە چېكىنىشكە قارار قىلدىم. مەنسۇرنى ئىزدىدىم، لېكىن ئۇنىڭ مەسجىدنىڭ بوسۇغىسىدا قورالىنى چىڭ تۇتقان ھالەتتە ياتقانلىقىنى كۆردۈم. يەنە بىر قولى يانغا تاشلىنىپ قالغان بولۇپ، يىغىلىپ قالغان قانغا مىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا يېقىنراق بېرىپ قارىدىم، نەپسى توختاپ بولغان ئىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئوق تېگىپ يىقىلغان نۇرغۇن كىشى بار ئىدى. شەھىدلەرنىڭ ئارىسىدا بايىقى ئىماممۇ بار بولۇپ، ئاپئاق ساقاللىرى قىپقىزىل قانلار بىلەن بويالغان ئىدى. تېزلىكتە كېتىپ قالدىم.

رەھمەتلىك مەنسۇر مەسئۇلىيەتلىرىنىڭ ئۆلگۈچە گەدىنىدە تۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئاللاھنىڭ لۇتفى بىلەن مەسجىدنىڭ بوسۇغىسىدا شەھىد بولدى. كۆپكۆنىدۈزدە ئۆزى يالغۇز تۇرۇپ بىر توپ خائىنغا ئوق چىقىرالىدى، ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىمۇ قوزغاپ چىقتى. بەخت ئىچىدە جان ئۈزگەنلىكىدە شەك يوق.

قۇمۇلغا ماڭىدىغان يول خەتەرگە تولغان ئىدى. خالايىق مەسجىد ۋەقەسى ۋە رۇسلارنىڭ يۈز ئۆرۈشى ھەققىدە پاراڭلىشاتتى. «سايلام

ئۆتكۈزدۇق» دەپ خەلقنىڭ كۆزىنى بويىماقچى بولۇشقانلىرى، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي نەتىجە خەلققە پايدىلىق چىقىپ قالغاندا، چىدىماسلىق قىلىشىپ سۇيىقەست قىلىشقانلىرى، بىگۇناھ كىشىلەر بىلەن تۈرمىلەرنى توشقۇزغانلىقى خەلقنىڭ نەزىرىدىن قاچمىغان ئىدى. ئاۋام خەلققە ھەممە ئىش ئايان ئىدى، گېزىتلەرنى توشقۇزۇپ بېرىلىۋاتقان خەۋەرلەرنىڭ يالغان، ئويدۇرمىلار ئىكەنلىكىنى بىلەتتى خەلقىمىز. كوممۇنىستلارنىڭ ئاتالمىش «ئازادلىق»نى كۈيلەپ ئورۇنلاشتۇرغان تەبرىكلەش پائالىيەتلىرى، ۋالاقتەككۈرلىرىنىڭ ئېغىزلىرىدىن كۆپۈك چاچرىتىپ سۆزلەۋاتقان جۆيلىمىلىرى، تاملارنى بىر ئالغان شوئارلارنىڭ ھەممىسى ئىشغالنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ئويدۇرۇلغان نىقاب ئىكەنلىكى، بۇ ساختىپەزلىكلەردە رۇسلار بىلەن خىتايلارنىڭ ھەمشېرىك ئىكەنلىكى ھەممەيلەنگە كۈندۈزدىكى قۇياشتەك ئاشكارا ئىدى.

ئىلى، ئالتاي ۋە چۆچەكتىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەت كوممۇنىستلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتتى. قالغان يەتتە ۋىلايەت خائىن بۇرھان شەھىدىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولۇپ، ستالىننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ خىتاي كوممۇنىستلىرىغا قوشۇلىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ خەۋەردىن كېيىن ئاممىنى يەنە ئالاقزادىلىك قاپلىدى. ھەرئۆيدىن بىر مېيىت چىققاندەك، ئەتراپ مۇسىبەت تۈسىنى ئالدى. كېلىش ئالدىدا تۇرغان دەھشەتلىك ۋەھىمە، خەتەر ۋە ھىيلە - مىكىرلەرگە تولغان زۇلمەت قاراڭغۇلۇق كۈنلەرنىڭ ئالاقزادىلىكى ئىدى بۇ...

ئەمدى خىتاي كوممۇنىست ئارمىيەسىنىڭ كىرىپ كېلىشى بىلەن

خەلق زۇلۇمنىڭ قايتا باشلىنىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. ھالبۇكى، ۋۇجۇدى ۋە روھىيىتىدىكى يارىلار تېخى ساقايمىغان، شەلۋەرەپ تۈرۈۋاتقان ئىدى. ئۇنى ئاز دەپ تاپ ئىستەپ چىققان بۇ چىلبۆرىلەر ئىككى تەرەپتىن قىستاپ كەلمەكتە ئىدى.

قوزغىلاڭچىلار ئوسمان باتۇرنىڭ قوماندانلىقىدا قارشىلىقنى داۋاملاشتۇرۇش قارارى ئالدى. يەنە بىر گۇرۇپ كىشىلەردىن تەشكىللەنگەن بىر ھەيئەت سابىق مۇئاۋىن رەئىس مۇھەممەد ئىمىن بۇغرانىڭ باشچىلىقىدا چەتئەلگە قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى خىتتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ زۇلمىنى دۇنياغا ئاڭلىتىپ، ياردەم تەلەپ قىلىش ئىدى.

بۇ ھەيئەت 1949 - يىلى 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى يولغا چىقتى. ئۇلار كەشمىرنىڭ لاداخ شەھرىگە يېتىپ بارغان ۋاقتىدا

باشتا بىرگە يولغا چىققان سەپەرداشلىرىنىڭ تۆرتتىن بىرىلا قالغان ئىدى. قالغانلىرى يا چېگرادا خىتتاي ئەسكەرلىرى بىلەن قانلىق ئېتىشىشتا شەھىد بولغان، ياكى يول ئۈستىدىكى قاتتىق سوغۇق، ئاچلىق دەستىدىن ئۆلۈپ كەتكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ سوغۇق ۋە خەتەرلىك تاغ يوللىرىدىكى سەپىرى ئىككى ئاي داۋاملاشقانلىقى ئۈچۈن، ھايات قالغانلارنىڭمۇ بەزىلىرىنىڭ پۇت - قوللىرى ئۇششۇپ قالغان ئىدى.

ئۇلار ماڭغان تاغ يوللىرى قار - مۇز بىلەن قاپلانغان بولۇپ، يول ئۈستىدە بەش دەريا بار ئىدى. تاغ يولى ۋە دەريا ئېقىنىنىڭ ئەگرى - بوگرىلىكى سەۋەبىدىن بۇ دەريالاردىن ئىككى يۈز نەچچە قېتىم كېسىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. تاغ چوققىلىرىدا ھاۋا شالاڭ، ئوكسىگېن كەمچىل بولغاچقا، ئادەم ۋە ئۇلاغلارنىڭ بۇرۇنلىرىدىن قان ئېقىپ توختىمايتتى. ئاخىرى ئۇلاردىن ئاز بىر قىسمى كەشمىر پايتەختى سىرىناگارغا يېتىپ بارالىدى. بۇ قېتىملىق سەپەر خەلقىمىزنىڭ ئۆز دىنى، ئەركىنلىكى ۋە مۇستەقىللىقىنى قوغداش يولىدا تارتقان مىسلىسىز جاپا - مۇشەققەتلىرىنىڭ ئۇنتۇلماس بىر پارچىسى ئىدى.

مەن قۇمۇلغا بارغان بولساممۇ، چولپاننى ياكى ئوغلۇمنى تاپالمىدىم. قۇمۇل شەھىرى ئازاب - ئوقۇبەت، قايغۇ - ئەلەم ۋە ياۋنىڭ شۇملۇقى ھۇشقىيىپ تۇرغان تاشلاندۇق خارابىگە ئايلىنىپ قالغان ئىدى. خەلق كوممۇنىستلارنىڭ كېلىدىغانلىق خەۋىرىدىن كېيىن، ئۇركۈپ كەتكەن پادىدەك ھەرتەرەپكە پىتىراپ كەتكەن، كۆپ قىسمى تاغقا، بەزىلىرى كوممۇنىستلارنىڭ قولى يەتمەيدىغان

يەر ئىزدەپ چەت - چېگرا يەرلىرگە كېتىشكەن ئىدى.

ئوسمان باتۇر يىگىرمە مىڭ كىشىلىك قوزغىلاڭچى قوشۇن بىلەن بارگاھ قۇرۇپ تۇرۇۋاتقان باركۆلگە قاراپ يولغا چىقتىم. سەپەردىشىم مەنسۇرنى مەسجىدنىڭ بوسۇغىسىدا مەڭگۈلۈك ئۇيقۇسىدا قالدۇرۇپ خوشلاشقانلىقىم ئۈچۈن، مۇشەققەتلىك تاغ يوللىرىدا ئۆزۈم يالغۇز مېڭىۋاتاتتىم. شۇ تاپتا مەنسۇر ئۆزىنىڭ پاك قېنى بىلەن ۋەتەن تۇپراقلىرىنى سۇغۇرۇۋاتاتتى. ئۇ ھەرتۈرلۈك ئىلغار ئۇرۇش ئەسلىھەلىرى ۋە بۇزغۇنچى، چىرىك ئىدىيەلەر بىلەن قوراللانغان زالىمنىڭ زۇلمىغا قارشى كۈرەش قىلىشتەك ئۇلۇغۋار بىر غايە ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلغان ئىدى.

سۆيۈملۈك ۋەتىنىمنى ئايلىنىپ چىققان بۇ ئۇزۇن سەپىرىم جەريانىدا، تاغنىڭ كىشىنى سەگىتىدىغان سالقىن ھاۋاسى يۈزۈمگە ئۇرۇلغان چاغدىكىدەك راھەت ۋە خاتىرجەملىك ھېس قىلمىغان

ئىدىم. چۈنكى، تاغلارنىڭ قوينى كىشىگە جىمجىتلىق ۋە بىغەملىك تۇيغۇسى بەخش ئېتەتتى. بۇ يەردە پاكىز ھاۋانى كۆكسۈمگە تولدۇرۇپ - تولدۇرۇپ سۈمۈرەلەيتتىم، قەلبىمنىڭ چوڭقۇر قاتلىرىدىن چىقىرىپ تۇرۇپ تەسبىھ ۋە دۇئالارنى ئوقۇيالايتتىم.

غەنىيمەت ئالغان يېڭى تىپتىكى قوراللار بىلەن ھەربىي مەشىقنى داۋام قىلىشۋاتاتتۇق. بۇ قوراللار ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا قوللىنىلىپ، دۇنيانىڭ نىزامىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىشتەك ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلغان قوراللار ئىدى. لېكىن، بۇلار دۈشمەنىنىڭ ئايروپىلان، تانكا، مىناميوتلاردىن تەركىپ تاپقان قاتىللىق ماشىنىلىرىنىڭ ئالدىدا يەنىلا ئاددىي قوراللار ھېسابلىناتتى.

چولپاننى كۆرەلىگەن بولسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە! چوپچوك بولۇپ كەتكەن ئوغلۇم يېنىمدا بولغان بولسىچۇ تېخى! ئۇنىڭ بىلەن سىرداشقان، ئۇنىڭغا جەڭ ماھارەتلىرىنى، جۇشقۇن مارشلارنى، قورال ئىشلىتىشنى ئۆگەتكەن بولاتتىم. «ئاھ قەلبىم! سېنى مۇنۇ قورام تاشلاردەك قېتىپ كەتتىمكىن، ئائىلە بويىچە جەم بولغان، سۆيگۈ - مۇھەببەتكە تولغان خۇشال چاغلارنى ئەسلىگەندە تىترىمەسمىكىن، دەپ ئويلاپتىكەنمەن. لېكىن، سەنمۇ گۆش بىلەن قاندىن يارالغان يۇمشاق يۈرەك ئىكەنسەن ئەمەسمۇ؟ مېنىڭ گۇناھىم نېمە ئىدى؟ سېنىڭچۇ؟...» چەكسىز كەتكەن ئۇپۇققا قاراپ، ئېتىز - داللار، ئورمان - يايلاقلار، زاۋۇتلار ۋە ھەربىي گازارمىلاردىكى سانسىزلىغان كىشىلەرنى خىيال قىلاتتىم. بۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىدىن يالغۇز ئوغلۇمنى ئىزدەپ، ھەممىنىڭ چىرايىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ باقاتتىم، چوڭقۇر خىياللارغا چۆكەتتىم.

252

«ئوغلۇم سەن قەيەردە؟» كۆزلىرىمدىن ياشلار قۇيۇلدى. يۈرىكىم سىغىنىش ئىلكىدە پۇچۇلىناتتى. ئۇزۇن يىللارنىڭ يەلكەمگە يۈكلىگەن مۇشكۈلاتلىرى دەستىدىن تېنىم قاتتىق ماغدۇرسىزلانغان بولۇپ، يۈرىكىمنىڭ ھالسىزلىقىمۇ ئۇنىڭدىن كەم ئەمەس ئىدى. ھەرقېتىم بىرەر بالا ئۇچراپ قالسا، مېھىر بىلەن قۇچاقلاپ، سۆيۈپ كېتەتتىم، كۆز ئۇچۇمدىن يىراقلاشقۇچە قاراپ تۇراتتىم، ھەتتا بەزىدە كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ مېۋە - چېۋىلەرنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، خوجا نىياز مۇستافا ئىسىملىك بىر بالىنى ۋە ئاپىسىنى كۆرگەن كۆرمىگىنىنى سورايتتىم. «ئاھ، قەلبىم! مېنى نېمانچە قىينايدىغانسەن؟ ۋەھىملىرىڭ، ئەسلىملىرىڭ ۋە سېغىنچىڭنىڭ ماڭا تۇتاشتۇرغان ئوتىنى تاغنىڭ سوغۇقىمۇ ئۆچۈرەلمەيتتى، ۋاقىتمۇ سۇسلاشتۇرالمايتتى. قانلىق جەڭلەر ھەم بۇ تۇيغۇلارنى يوق قىلىۋېتەلمەيتتى».

ئوسمان باتۇر يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلەرنى توغرا تەھلىل قىلالمايدىغان، ئىشلارنىڭ تەرەققىياتىنى كۆرەلمەيدىغان ساددا، نادان بىرى ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە. تەجرىبىلىك، قەھرىمان قوماندان ئىدى. يىگىرمە مىڭ كىشىلىك بىر قوشۇن بىلەن يۈز مىليونلىغان خىتتايغا تاقابىل تۇرۇپ بولالمايدىغانلىقى، ئىلغار قوراللانغان رۇس قوشۇنلىرىنى مەغلۇپ قىلالمايدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. لېكىن، ئۇ ئىنقىلاب ۋە كۈرەش روھىنىڭ ئۆلمەسلىكى كېرەكلىكىدەك يۈكسەك غايىگە ئىشىنەتتى. شۇنداق بولغاندا، تۆمۈر رىشاتكىلار كەينىدىكى مەزلۇم خەلق كۈرەشنى قالغان يېرىدىن داۋام قىلالايتتى ۋە بۇمۇ يەنە باشقا بىر ئىنقىلابنىڭ باشلىنىشى بولۇپ داۋام قىلىپ ماڭاتتى. شۇندىلا تاجاۋۇزچىلارنى دائىم پاراكەندە قىلىپ تۇرغىلى،

زەنجىرسىمان داۋاملىشىپ تۇرغان جىھاد ئارقىلىق ئاللاھنىڭ مەزلۇملارغا ياردەم بېرىشىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولاتتى. قانداقلا بولمىسۇن، تەسلىم بولۇش ئوسمان باتۇر ۋە ئەزىمەتلىرىنىڭ كاللىسىغا كېلىپمۇ قويمىغان ئىدى. ئۇ دائىم بىزگە: «بۇ بىزنىڭ تەقدىرىمىز. بىزنىڭ پېشانىمىزگە ھاياتلا بولساق قورالنى تاشلىماسلىق پۈتۈلگەن بولسا كېرەك. خىتتاي ياكى ئورۇس كوممۇنىستلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا بويۇن ئەگكىنىمىزدىن شەھىد بولۇپ ئاللاھنىڭ يېنىغا كەتكىنىمىز مىڭ ياخشى. ئاللاھۇ ئەكبەر (ئاللاھ ئەڭ ئۇلۇغدۇر!) لا ھەۋلە ۋەلا قۇۋۋەتە ئىللا بىللاھ! (ئاللاھدىن باشقا كۈچ قۇدرەت ساھىبى يوقتۇر!)» دەيتتى.

ئىشغالچى خىتتاي قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئۆزلىرىگە خەۋپ ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى سېزىشكەن ئىدى. خىتتاي ھۆكۈمىتى خائىن ئەھمەد تەيجى ۋە نەزەر ئەپەندى باشچىلىقىدىكى بىر ھەيئەتنى بارىكۆلگە ئەۋەتتى. ئۇلار خەلقنى خىتتاي ھۆكۈمىتىگە قارشى ھۇجۇم قىلىشتىن توختاش ھەققىدە «تەرغىبات» قىلىش ۋە بىزنى پايتەختىمىز بولغان ئۈرۈمچىگە بېرىپ خىتتاي ھۆكۈمىتى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە چاقىرىق قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى.

ئوسمان باتۇر بۇ چاقىرىققا مۇنداق جاۋاب بەردى:

«قوماندانلارنىڭ ئۈرۈمچىگە بېرىشى خەتەرلىك. بىز ھەرگىز كوممۇنىستلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمەيمىز. قېرىنداشلىرىمىزدىن قانسىباي ۋە شاھمەردان بېرىپ بىزنىڭ تەلىپىمىزنى يەتكۈزسۇن. بىزنىڭ بىردىنبىر تەلىپىمىز ئەركىنلىك. پىكىر ۋە ئىبادەت ئەركىنلىكى، تۇتقۇن قىلىشلارنىڭ ۋە شەخسىي مال - مۈلۈكلەرنىڭ مۇسادىرە

قىلىنىشىنىڭ توختىشى، خەلق ئۆز تەقدىرىنى دەخلىسىز ئۆزى بەلگىلىشى قاتارلىقلارنى تەلەپ قىلىمىز».

ئوسمان باتۇرغا دۈشمەنىنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرى ئايدىڭ ئىدى، ئەلۋەتتە. شۇڭا، كېچە - كۈندۈز جەڭگە ھازىر ۋەزىيەتتە ساقلاپ تۇراتتۇق. ئۇرۇمچىگە كەتكەن ھەيئەت نەتىجىسىز قايتىپ كەلدى. بىر قېتىملىق تاغ يوللىرىنى كۆزىتىشتە مەن ئوسمان باتۇر بىلەن بىللە ئىدىم. ئۇنىڭ مۇنداق دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىم:

– ئەندەلۇسقا سالام بولسۇن! ئۇ يەردە ئاللاھنىڭ ئىرادىسى ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى. ئويلاپ قالىمەن: ئىنسانلار نېمىشقا تىنچلىق ئىچىدە ياشىمايدىغاندۇ؟ – مەيۈس كۈلۈمسىرەشتىن كېيىن گېپىنى داۋام قىلدى:

– خىتايىنىڭ ئادەملىرى ئىتنىڭ قۇرتىدەك مىغ - مىغ، زېمىن دېسە بىپايان. نېمە يەتمەي يەنە بىزنىڭ يېرىمىزگە ۋە بايلىقىمىزغا كۆز قىزارتىدۇ؟ ئۆزلىرىنىڭ ئىنگلىزلار ۋە ياپونلاردىن كۆرگەن كۈنلىرىنى ئۇنتۇپ قېلىشتىمكىنا؟ – بىردەم جىمجىتلىقتىن كېيىن، سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇردى:

– قۇرئان كەرىم ماڭا شۇنى ئۆگەتتىكى: ھۆرلۈك ئىچىدە ياشاش كېرەك، ئۇنى قىلالمىسا ئەقىدە ئۈچۈن كۆرەشكە جان پىدا قىلىش كېرەك.

ئوسمان باتۇر پۈتلىرىنى يەرگە قاتتىق ئۇرۇپ، جاراڭلىق ئاۋازدا:

– بۇ دۇنيا ھاياتى تولىمۇ قىسقا! مەڭگۈلۈك ھايات نېمىدېگەن گۈزەل - ھە! شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاللاھ تائالا ئۇ دۇنيادىكى ھاياتىمىزنى

مەڭگۈ ئاياغلاشمايدىغان، ئەبەدىي قىلىشنى ئىرادە قىلغان. دۆلەتلەرنىڭ، شەخسلەرنىڭ خام ماتا چاغلىق بۇ ئۆتكۈنچى دۇنيا ئۈچۈن ئۆزئارا پۇت تېپىشىپ، ئۇرۇش ئېچىشلىرىغا ھەيرانمەن. شۇڭا دەيمەنكى: «ئاللاھ يولىدا ئۆلۈش ئەمەلىيەتتە مەڭگۈ ھايات قېلىشتۇر!» — دېدى.

ئۆسكىلەڭ ساقلىنى سىلاپ تۇرۇپ ئۆپچۆرىسىگە نەزەر تاشلىدى ۋە داۋام قىلدى:

— ئامەنتۇ بىللاھى (مەن ئاللاھقا ئىشىنىمەن)، بۈگۈنكى كۈندىكى ئىنسانلار ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشمايدۇ، بەلكى كىم كۈچلۈك بولسا، كىم باشقىلارنى قورقۇتالىسا، شۇنىڭغا سەجدە قىلىدۇ. مەيلى بىرلىندا مەغلۇپ بولغانلار بولسۇن؛ مەيلى لوندون، پارىژ ۋە ئامېرىكىدا غەلىبە قىلغانلار بولسۇن، ھەممىسى ئوخشاش!

❀❀❀❀❀

18

ئۆپچۆرىمىزدىكى ھەممە نەرسە شۇنداق تېز ئۆزگىرىشكە باشلىدى. كىشىلەر، نەرسىلەر، قورال - ياراقلار، ئىدېئولوگىيەلەر، دۇنيا خەرىتىسى... ئەۋلادلىرىمىز مەغلۇبىيەتنىڭ قۇربانى بولۇشقا باشلىدى، ئېغىزلىرىدىن يېڭى - يېڭى سۆزلەر، ئاشقۇن شوئارلار چۇشمەيتتى. قىز - ئاياللارچۇ تېخى، ئاھ خۇدا! قىزلىرىمىز كوچىلاردا يېرىم - يالىڭاچ ھالەتتە يۈرەتتى. «تەرەققىيات» نامىدىكى سەپسەتە، قۇرۇق داۋراڭ ۋە بۇزغۇنچىلىق كەلكۈنى ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى نەرسىنى يالماپ، سۈپۈرۈپ كېتىپ باراتتى.

خىتتاي كومپارتىيەسى شاخەيدىن سۈرگۈن قىلىنغان 8000 نەپەر پاھىشەنى شەرقىي تۈركىستانغا «قىزىل ئارمىيەنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇرۇش»قا يوللىغان.

ئەجەبا! ئىنسانلار تەرەققىي قىلىش ۋە مەدەنىيلىشىش ئۈچۈن زالىمنىڭ قامچىسىدىن قورقۇپ - تىترىشى، ئەركىلىرىدىن مەھرۇم قىلىنىپ، قۇل - مالايلاردەك ئىشلىتىلىشى كېرەكمۇ؟! تەربىيەگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئىماندىن چىقىش شەرتمۇ؟! نېمىشقا تەرەققىيات دېگەن ئادالەت ۋە ھۆرىيەت بىلەن چىقىشالمايدۇ؟! نېمىشقا پۈتۈن دۇنيا كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسىغا ئىمان ئېيتىشتا بىرلىككە كەلمەيدۇ؟! نېمە ئۈچۈن ئاياللارنىڭ بەدەنلىرى يالىڭاچلانماي، بۇزۇقچىلىق، پىتنە - پاسات ئەۋج ئالماي تۇرۇپ گۈللەنگىلى بولمايدۇ؟! نېمىشقا بىر قەۋم يەنە بىرسىنى يوقاتماي، بىر مىللەت يەنە بىر مىللەتنىڭ زېمىنىغا يات ئىرق ۋە يات مىللەتلەرنى كۆچۈرۈپ كېلىپ ئەسلىدىكىسىنى قوغلىماي تۇرۇپ دوستانە ئۆتەلمەيدۇ؟ بۇ كۈنلەردە يۈز بېرىۋاتقان ئىشلار ماڭا شەيتاننىڭ ئويۇنلىرىدەكلا بىلىنەتتى.

جەڭچى سەپداشلىرىمغا دائىم پاك ۋە ساپ ئىنقىلاب روھىنىڭ تاغ چوققىلىرىدا پارلاپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتاتتىم. مۆمىن مۇسۇلمانلار جۈملىسىدىن بولغان ئوسمان باتۇرغا قارىغىنىمدا، ئۆتكەن سالىھلارنىڭ سىماسىنى كۆرگەندەك بولاتتىم. بۇ كىشى مۇنقەرز بولغان بىر نەسلىنىڭ پۈتۈن ئۈمىدىنى، ئېسىل خىسلەتلەرگە ئىگە، پارلاق، قەدىمىي بىر مەدەنىيەتنىڭ ئىنتىلىشلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن ئىدى. شۇڭا، مەن ئۆلگۈچە بۇ كىشىنىڭ كەينىدىن مېڭىشقا بەل باغلىغان ئىدىم.

ئەڭ يېقى ئۇرۇش ئەسلىھەلىرى بىلەن قوراللانغان خىتتاي ئارمىيەسى بىلەن بىزنىڭ جەڭچىلەر ئارىسىدا كەسكىن جەڭلەر داۋام قىلىۋاتاتتى. بىر قاتار جەڭلەردە ئۇتۇق قازاندۇق. لېكىن، بۇ

زەپەر ئاسانغا توختىدىمۇ؟ ئەلۋەتتە ياق. دۈشمەنگە توختىماي ياردەم كېلىپ تۇراتتى. بىزنىڭ ئادەم سانىمىز بولسا بارغانسېرى ئازلاۋاتاتتى. يەنى بۇ زەپەرلەرنى مۇسۇلمانلار ئېغىر قۇربانلىقلار بەدىلىگە قازىنىۋاتاتتۇق.

ئوسمان باتۇرنىڭ: «يىگىتلىرىمىز ئىنتىقام ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ئۆلۈمگە ئېتىۋاتىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. مەن ئۇنىڭغا:

– ھۆرمەتلىك گېنېرال، ئەزىمەتلىرىمىز ئۆز ۋەزىپىلىرىنى ياخشى بىلىدۇ، – دېدىم.

ئوسمان باتۇر:

– ئۇلار داستان يېزىۋاتىدۇ، مۇستافا ھەزرەت، قانلىرى بىلەن مەڭگۈلۈك داستان پۈتۈۋاتىدۇ. لېكىن، ئالدىن يۈرەر قىسىمدىكى قېرىنداشلىرىمىزدىن ئالغان خەۋەرلەرگە قارىغاندا، دۈشمەن بىر قېتىملىق دەھشەتلىك جەڭگە تەييارلىنىۋېتىپتۇ، – دېدى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتەر - ئۆتمەس، ئوسمان باتۇرنىڭ دېگىنىدەك چىقتى. قۇرۇت - قوغۇزدەك يامراپ كېلىۋاتقان خىتتاي قوشۇنىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىدۇق. بۇ قېتىملىق جەڭ توختاۋسىز ئۈچ ئاي داۋام قىلدى. خىتتاينىڭ چېگىخەي ئۆلكىسى تەرەپكە قاراپ چېكىنىشكە، چېچىلىپ كەتكەن قوشۇننى شۇ يەردە يىغىش ۋە شۇ يەرنى كوممۇنىستلارغا قارشى ھۇجۇمنىڭ باش شتابى قىلىش قارارى ئېلىندى. لېكىن، چېگىخەيگە ماڭىدىغان يول بىخەتەر ئەمەس ئىدى. ھەرتەرەپتىن ئۆلۈم ماراپ تۇراتتى. قانخور كاپىرلار بىزنى چەمبەر شەكلىدە قورشىۋالغان بولۇپ، دۈشمەننىڭ مۇھاسىرىسىگە چۈشۈپ قالدۇق. خىتتاينىڭ گەنسۇ ئۆلكىسىگە قاراشلىق ئەنشى

شەھەردىن ئون مىڭ خىتتاي ئەسكىرى بېسىپ كەلدى. ھەممىمىز پىداكارلىق بىلەن ئۆزىمىزنى جەڭگە ئاتىدىغان بولۇپ كەتتۇق. «ھامىنى قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان ئۆلۈم بۇرنىمىزغا پۇراپ تۇرۇۋاتقاندىكەن، ھېچ ئىش قىلالماي كەتكۈچە دۈشمەن بىلەن ئېلىشىپ ئۆلەيلى، يېتىپ ئۆلگۈچە، ئېتىپ ئۆل!» دەپ ئويلايتتۇق.

ئاخىرى، 1950 - يىلى 8 - ئايدا خىتتاينىڭ چىڭخەي ئۆلكىسى تەۋەلىكىدىكى ماخەي شەھرىگە يېتىپ كەلدۇق. بۇ يەردە بىر مەزگىل ئارام ئېلىپ، سەپلىرىمىزنى تۈزەپ رەتكە سېلىۋېلىشنى ئويلاشقان ئىدۇق. مەن شەخسەن چولپاننى ۋە ئوغلۇمنى ئىزدەۋاتاتتىم. ئۆلۈپ كېتىشتىن بۇرۇن ئۇلارنى بىر كۆرۈۋالسام دەپ ئارزۇ قىلاتتىم. بەزىلەر مۇشۇنداق قالايمىقان كۈنلەردە بۇ ئارزۇيۇمنى بىر خام خىيال دەپ ئويلىشاتتى. يەنە بەزىلەر ۋەتىنىمىز مۇنقەرز بولۇۋاتقان، خەلقىمىز دۈشمەن تاپىنى ئاستىدا ئىڭراۋاتقان مۇشۇنداق بىر پەيتتە مېنىڭ خوتۇن - بالامنىڭ غېمىنى قىلىشىمنى شەخسىيەتچىلىك دەپ ئەيىبلەشتى. مەن ئۇلارنىڭ ئەيىپلەشلىرىگە پەرۋا قىلماي كەتمىدىم. مېنىڭمۇ يۈرىكىم تاش ئەمەس - دە!

❀❀❀❀❀

بىزنى قوغلاۋاتقان دۈشمەننىڭ ئايىغى ئۈزۈلۈپ قالغىنى يوق. گەنسۇ ئۆلكىسىگە قاراشلىق دۇنخۇاڭ شەھىرىدىن مىڭلاپ خىتتاي ئەسكىرى باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. كەينىمىزدىنمۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ خىتتاي بىلەن بولغان چېگراسى ھېسابلىنىدىغان چاقىلىق ئارقىلىق يەنە مىڭلارچە خىتتاي يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتاتتى.

گېنېرال ئوسمان باتۇر خىتاب قىلاتتى:

«دوستلىرىم! تۆگۈلۈپ ياشاشتىن جەسۇرلارچە ئۆلۈشنى ئەلا بىلگەن ئەزىمەتلەر! بۈگۈن كېچە ماخەي شەھىرى ھۇجۇمغا ئۇچرىشى مۇمكىن. ئى دىنىمىز دەۋرىنىڭ شەرەپلىك شاھىدلىرى! چىلبۆرىلەر ئىلگىرىلەش يوللىرىمىزنى توسۇپ بولدى. دۈشمەننىڭ قىزىل بايراقلىرى ئۈپۈقلارنى قان رەڭدە بويىدى. قاسساپ چېغىدا كۆندە بىرەر قوينى قۇشخانىغا ئاپىرىپ بوغۇزلايدۇ، ئەمما بۇ دۈشمەنلەرگە قوي نېمە، ئىنسان نېمە؟ ئالدىغا نېمە ئۇچرىسا ئۇرۇپ، سوقۇپ بوغۇزلاپ مېڭىۋاتىدۇ.

باركۆلدىن تارتىپ مۇشۇ يەرگە كەلگۈچە مېڭىپ ئۆتكەن بۇ ئۇزۇن يولىمىز ئەركىنلىك جەڭچىلىرىنىڭ سۆڭەكلىرى بىلەن پۈتكەن، ئۇلارنىڭ مۇشۇك - ئەنبەر ھىدلىق قانلىرى بىلەن سۇغۇرۇلغاندۇر. سەپىرىمىز ئۇزۇن ۋە مۇشەققەتلىك بىر سەپەر بولدى. نۇرغۇن ئاياللار ۋە باللار ھەرتەرەپكە قاتراپ بىزنى، سۆيگەن كىشىلىرىنى ئىزدەپ يۈرۈۋاتىدۇ.

ئۇرۇمچىنىڭ رادىئولىرىدا كوممۇنىستلارنى كۈيلەيدىغان قىزىل ناخشىلار ياڭراپ ۋەتىنىمىزنى ئازغۇن ئىدىيەلەر بىلەن بۇلغاۋاتىدۇ. ۋەتەن ئوغلانلىرى ئۆز ئۆيلىرىدە مەھبۇسىنىڭ كۈنىنى كۆرۈۋاتىدۇ،

ئەمگەك لاگېرلىرىدا مەجبۇرىي ئىشلىتىلىۋاتىدۇ، ئادەمسىز چەت قىشلاقلارغا سۈرگۈن قىلىنىپ تۇگەشتۈرۈلۈۋاتىدۇ.

يەنە نۇرغۇنلىرى ئۆلۈم مەيدانلىرىدا ئۈنسىز پىغانلىرى، ئاللاھقا يېلىنىشلىرى بىلەن ئۆلۈمنىڭ ملودىيىسىنى ياڭرىتىۋاتىدۇ. ئۇ تىرىك شەھىدلەرنىڭ ئاقىۋىتى بۇ يەردە – جەڭ مەيدانىدا شەھىد بولغانلارنىڭكىدىن ئېچىنىشلىق!

دوستلىرىم! جەڭگە ئاتلىنىۋاتىمىز، ئەگەر ئاراڭلاردىن ھايات قالغۇچىلار بولۇپ قالسا، بىزنىڭ جىھاد ھېكايىمىزنى، تارتقان ئازاب - ئوقۇبەتلىرىمىزنى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئۇخلاپ ياتقان مۇسۇلمان ئۇممىتىگە ئاڭلاتسۇن. مەشرىقتىن مەغرىبكىچە، ئەرەب دۇنياسىدىكى... ھىندونېزىيە، مالايسىيا، تۈركىيە، ھىندىستان، پاكىستاندىكى... مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزغا «تۈركىستان ئاللاھنىڭ ۋە ئىنسانىيەتنىڭ دۈشمىنىنىڭ قولىغا چۈشۈپ ئىككىنچى ئەندەلۇس بولۇپ كەتتى» دېسۇن. كىم بىلىدۇ، مۇسۇلمانلار بىر كۈنلەردە غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ، ھەمكارلىشىپ دۈشمەنگە جەڭ ئېلان قىلسا، ئاللاھ تائالا ئۇلارغا نۇسرەت بېرىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. دۇنيانىڭ ھەرقايسى يەرلىرىدىكى مۇسۇلمانلارغا ئېيتىڭلار! دۈشمەننىڭ گېزىت - ژۇرناللىرىغا ئىشەنمىسۇن، ئويدۇرما تارىخىغا، پەلسەپىسىگە ئىشەنمىسۇن، چاقىرىقلىرىغا ئالدانمىسۇن».

ئوسمان باتۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قارىدى. ئاندىن قىبلىگە يۈزلىنىپ، بىرنى نامازغا چاقىردى.

ئەتىسى دۈشمەن پۈتۈن كۈچى بىلەن بىزگە ھۇجۇم قىلدى. جەڭ ناھايىتى قىزىپ كەتتى. ئاخىرقى قېتىملىق جەڭدە ئىلكىمىزدىكى

ھەممە نەرسىمىز – غۇرۇرىمىز، ئىمانىي كۈچىمىز بىلەن مەيدانغا چۈشتۇق ۋە مەغلۇپ بولدۇق.

ئوسمان باتۇر دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. ئىگىزرەك بىر چوققىدا قاراپ تۇراتتىم، ئۇنىڭ بېشىنى تىك تۇتۇپ مەغرۇرلارچە مېڭىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. كوممۇنىستلار ھەدەپ ئۇنىڭ يېڭىدىن، بۆكىدىن ياكى توننىڭ پېشىدىن تارتقۇشلايتتى. ئوسمان باتۇر بولسا پۇت - قولى كىشەنلىك ھالەتتىمۇ ئۇلارنىڭ يۈزىگە تۈكۈرۈپ، پۇتلاپ بولسىمۇ بوي بەرمەيتتى.

مۇجاھىدلىرىمىز – شۇنچە تالاپەتتىن كېيىن ھايات قالالىغان ئازغىنە جەڭچى ھەرتەرەپكە چېچىلىپ كەتتى. لېكىن، ھەممىسى دېگۈدەك كەشمىر چېگراسى تەرەپكە قاراپ يول ئالغان ئىدى.

1951 - يىلى 29 - ئاپرېل كۈنى قەھرىمان گېنېرال ئوسمان باتۇر جازا مەيدانىغا ئېلىپ كېلىندى. تۈركىستانلىق ۋە خىتتاي بولۇپ 90 مىڭ كىشى بۇ مەيدانغا قاتتىق تەھدىتلەر بىلەن ھەيدەپ كېلىنگەن بولۇپ، قەھرىمانغا بېرىلىدىغان ئۆلۈم جازاسىنى كۆرۈشكە زورلانغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئوسمان باتۇر شەھىد بولۇپ كەتتى.

ئوسمان باتۇرنىڭ سازايى قىلىنىشى

مېنى تونۇمايدىغان بىر توپ كىشىنىڭ ئارىسىدا قالغان ئىدىم. ئەمەلىيەتتىمۇ تونۇلۇپ قالماسلىق ئۈچۈن دۈنخۇاڭدىن كەلگەن ئەسكەرلەرنىڭ كىيىمىنى كىيىۋالغان ئىدىم. شەھىد ئوسمان باتۇرغا قاراپ، كۆزلىرىمدىن ياش قۇيۇلۇپ تۇرسىمۇ ئەسەبىيلەرچە كۈلەتتىم. «ياشىسۇن ئادالەت!» دەپ ۋارقىرايتتىم مەجنۇنلارچە.

شۇم نىيەتلەرنىڭ كۆلىدەك قاپقاراڭغۇ بىر كېچىدە يولغا چىقتىم. ئوت دېڭىزىدىن قاچقانلارنىڭ سېپىگە قوشۇلدۇم. بىر نەچچە

كىچىلىك جاپالىق سەپەردىن كېيىن، كەشمىر چېگراسىغا يېتىپ كەلدۇق. يىگىرمە مىڭ قوزغىلاڭچى جەڭچىدىن بۇ يەرگىچە يېتىپ كېلەلىگىنى پەقەت ئۈچ يۈز ئەتراپىدىكى كىشى ئىدى. چۈنكى، دۈشمەنلەر چېگراغا تۇتاشقان يوللارنى قاتتىق قامال قىلىپ، تىبەتنىڭ سىنكۇرس، كۇتساۋ ۋە باشقا شەھەرلىرىدە جەڭچىلىرىمىزنى قوغلاپ يۈرۈپ ئوققا تۇتۇۋاتاتتى. دۈشمەنمۇ خېلى قاتتىق تالاپەتكە ئۇچرىدى. ئاخىرى بىزدىن چېگراغا يېتىپ كېلەلىگەن ئۈچ يۈزدەك كىشى كەشمىر تەۋەلىكىگە ئۆتتۇق. كۆپىنچىسى ئېرى شەھىد بولۇپ تۇل قالغان ئاياللار، دادىسىدىن ئايرىلىپ يېتىم قالغان كىچىك باللار ئىدى.

نىھايەت، كەشمىر پايتەختى سىرىناگارغا يېتىپ كەلدۇق. بىزدىن بۇرۇن يېتىپ كەلگەن تۈركىستانلىق مۇھاجىرلاردىن بىر جامائەت ئالدىمىزغا چىققان بولۇپ، كۆزلەر ئالامان ئىچىدىن تونۇشلىرىنى ئىزدىشەتتى، تېپىشقانلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ دىگەندەك ئەتراپ قايىنام - تاشقىنلىققا چۆمۈپ كەتتى. سەپەرنىڭ ھاردۇقى قاتتىق يەتكەن ۋە نەچچە كېچىدىن بېرى ئۇيقۇسىز بولغىنىم ئۈچۈنمىكىن، بىر بۇلۇڭدا ئۇخلاپ قاپتىمەن. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكىنىنى بىلمەيمەن. يۇمشاققىنە بىر قولنىڭ يۈزلىرىمنى مېھىر بىلەن سىلىشىدىن ئويغىنىپ كۆزۈمنى ئاچتىم. ئويغانسام، كۈن پاتاي دەپ قالغان ئىكەن.

ياق، ئويغانمىغان ئوخشايمەن. چۈش كۆرۈۋاتامدىمەن قانداق؟! ئاھ خۇدا!... كەشمىر ئاياللىرىنىڭ كىيىمگە ئوخشايدىغان كىيىم كىيىۋالغان چولپان كۆز ئالدىمدا تۇراتتى. ئۇنىڭ يېنىدا چوپچوڭلا بولۇپ قالغان ئوغلۇم. توغرا، مەن ئۇنى تونۇۋالدىم! ئاپتاپتا كۆيۈپ

بۇغداي ئۆڭلۈك بولۇپ قالغان بۇ چىرايلىق يىگىت مېنىڭ ئوغلۇم شۇ !

ئوغلۇمنىڭ چاچلىرىنى تويماي - تويماي پۇراشقا، چولپاننىڭ يۈزلىرىنى سىلاشقا باشلىدىم. كۆزلىرىمدىن ياشلار قۇيۇلاتتى. بوغۇزۇمغا بىر تۈگۈنچەك تۇرۇپ قالغاندەك بولۇپ تىلىم گەپكە كەلمەيۋاتاتتى. چولپاننىڭ كۆزلىرى شادلىق ياشلىرىغا تولغان بولۇپ، مېنى باغرىغا باستى. ئوغلۇممۇ مېنى چىڭ قۇچاقلىۋالغان ئىدى.

– سىلنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالار دەپ ئويلىمىغان ئىدىم، مۇستافا. كۆزلىرىمگە ئىشىنەلمەيۋاتىمەن. چاچلىرىغا قىرو چۈشۈپتۇ، يۈزلىرىنى يىللارنىڭ يول - يول ئىزلىرى قاپلاپتۇ. سىلسىز ئۆتكەن بۇ يىللار بىر ئەسىردەك بىلىندى.

بالامنىڭ پېشانىسىگە مېھىر بىلەن سۆيۈپ قويۇپ:

– مۇسۇلمان خەلقىمنى چېگرانىڭ ئۇ تەرىپىدە، خىتتاي ۋە ئورۇس ئىككى يىرتقۇچنىڭ پەنجىسى ئارىسىغا تاشلاپ قويغىنىم ئۈچۈن كۆڭلۈم تولىمۇ يېرىم، – دېدىم.

چولپاننىڭ چىرايى بىر قەۋەت قايغۇ - ئەلەم بىلەن قاپلانغاندەك سولغۇن ئىدى. ھەسرەت بىلەن:

– بەيتۇل ھەرەمگە بېرىشنى بەك ئارزۇ قىلاتتىم. مەككىدە ياكى مەدىنىدە ياشاپ قالساق، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى، – دەپ پىچىرلىدى.

كەينىمگە بۇرۇلۇپ قاراڭغۇلۇق قوينىغا سىڭىپ كېتىۋاتقان ئۈيۈپقا قارىدىم. مەسجىدنىڭ بوسۇغىسىدا شاھادەت شەربىتىنى ئىچكەن مەنسۇر دورغىنى ئەسلىدىم. تۆمۈر رىشاتكىلار كەينىدە جان ئۈزۈشكەن مۆمىن قېرىنداشلىرىم يادىمغا كەلدى. ئوسمان باتۇرغا ئەگىشىپ كىرگەن جەڭلەردە شەھىد بولغان سەپداشلىرىم كۆز ئالدىمدا نامايەن بولدى. ئوسمان باتۇرنى جازا مەيدانىغا ئېلىپ كېتىپ بارغان چاغدىكى ئادەم دېگىزىنىڭ سىماسى كۆزۈمگە قايتا كۆرۈنگەندەك بولدى.

– بەيتۇل ھەرەمگە بارايلى، – دېدىم مەن غەمكىن ئاھاڭدا:

– چارچاپ، ھالىدىن كەتكەن روھىمىزنى تىرىلدۈرۈش ئۈچۈن مۇقەددەس زەمزەم تامچىلىرىغا ئېھتىياجىمىز بار.

خىيال قۇشلىرىم قاناتلاندى. مانا مەن بىر توپ ھاجىلارنىڭ ئارىسىدا، خىتتاي ۋە رۇسلارنىڭ تۆمۈر قەپەسلىرىدىن قۇتۇلغان مۇسۇلمانلارنىڭ ئازادلىق خۇش خەۋىرىنى يەتكۈزۈپ تۇۋلاپ يۈرەتتىم. مانا كېپەنلىرىنى يىرتىپ تاشلاپ، تەۋھىد بايرىقى ئاستىدا جەم بولۇپ، ئاسارەتتىكى مىليونلىغان قېرىنداشلىرىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن يولغا چىققان مىليارد كىشىلىك مۇسۇلمان جەڭچىلەر قوشۇنى ئىچىدە تۇراتتىم...

مانا بۇ مېنىڭ ھېكايەم.

تۈگىدى.

❀❀❀❀❀

كىتابتىكى بەزى شەخسلەرنىڭ تەرجىمھالى

ئىمام بۇخارىي: مۇھەممەد ئىبنى ئىسمائىل ئىبنى ئىبراھىم ئەلبۇخارىي (ئەبۇ ئابدۇللاھ). (ھ. 194 – 256 / م. 810 – 870) ئەڭ مەشھۇر ھەدىس ئالىمى. ئەڭ ئىشەنچلىك سەھىھ ھەدىسلەر توپلىمى «سەھىھۇل بۇخارىي»نىڭ مۇئەللىفى.

ئىبنى سىنا: ھۈسەين ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئەلى ئىبنى سىنا (ئەبۇ ئەلى). (ھ. 370 – 428 / م. 980 – 1037) ئوتتۇرا ئەسىر تىبابىتىنىڭ ئەڭ تونۇلغان ھەكىمى.

ئەبۇ نەسىر فارابىي: مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى تارخان ئىبنى ئۇزلۇغ ئەلفارابىي ئەتتۈركىي. (ھ. 258 – 339 / م. 871 – 950) ئىسلام پەلسەپىسىگە مىتود، ئاتالغۇ ۋە مەسىلىلەر نۇقتىسىدىن ئاساس سالغۇچى مەشھۇر تۈرك پەيلاسوپ.

ئەبۇ رەيھان بىرۇنىي: مۇھەممەد ئىبنى ئەھمەد ئەلبىرۇنىي. (ھ. 362 – 440/ م. 973 – 1048) باشتا ئاسترونومىيە، ماتېماتىكا، فىزىكا، تىبابەت، جۇغراپىيە، تارىخ ۋە دىنلار تارىخى قاتارلىق تۈرلۈك ساھەلەردە ئەسەر قالدۇرغان، تۈرك ئىسلام ۋە دۇنيا تارىخىنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئالىملىرىدىن بىرى.

خوجا نىياز ھاجى ئىمىننىياز ھاجى ئوغلى: ئۇيغۇر، 1889 - يىلى قۇمۇل شارلار تېغىدا تۇغۇلغان. 1912 - يىلدىكى تۆمۈر خەلىپە يېغىلىقىغا قاتناشقانلىق جىنايىتى بىلەن شامەقسۇت ۋاڭ تەرىپىدىن تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىلىدۇ. قۇمۇلدىن قېچىپ چىقىپ تۇرپان، ئالتاي، چۆچەك تەرەپلەردە بىر نەچچە يىل تۇرغاندىن كېيىن، ئۆكتەبىر ئىنقىلابى ھارپىسىدا يەتتەسۇغا ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن، مەككەگە ھەجگە بارىدۇ ۋە بىر نەچچە يىلدىن كېيىن ئاۋۋال رۇسىيەگە، كېيىن (1923 - يىلى) ۋەتەنگە قايتىدۇ. باشتا ئۈرۈمچىدە تۇرۇپ قۇمۇلنىڭ ۋەزىيىتىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدۇ.

1928 - يىلى 16 - مايدا شامەقسۇت ۋاڭ ئۆلگەندىن كېيىن، قۇمۇلغا قايتىدۇ. كىچىكىدىن مەدرىسەدە ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە كېيىن يۇرت كېزىپ دۇنيا كۆرگەن بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن قۇمۇل خەلقى ئىچىدە دىندارلىقى، پىكىرلىرى ۋە خەلقچىللىقى بىلەن تونۇلىدۇ. ئۆتمۈشتىكى قوزغىلاڭ ۋە جاھانكەزدى تەجرىبىلىرى بىلەن 1931 - يىلى باشباھاردا باشلانغان قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىغا رەھبەرلىك قىلىدۇ. قۇمۇلدىن باشلانغان ئىنقىلاب تۇرپان، كورلا، قاراشەھەر ۋە ئاقسۇلارغىچە يېيىلىپ، 1933 - يىلى كاشغەردە «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» ئېلان قىلىنىپ، خوجا نىياز ھاجى جۇمھۇرىيەتنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلىنىدۇ ۋە رەئىس جۇمھۇرلۇق سالاھىيىتى بىلەن ئەنگلىيە، تۈركىيە قاتارلىق ئەللەرگە رەسمىي مەكتۇپلار يازىدۇ. 86 كۈن مەۋجۇد بولغان بۇ جۇمھۇرىيەت ئىچكى نىزالار ۋە تۇڭگانلارنىڭ توختاۋسىز پاراكەندىچىلىكى، رۇسلارنىڭ بېسىمى

شۇنداقلا شىڭ شىسەينىڭ ھىيلە - نەيرەڭلىرى نەتىجىسىدە 1934 - يىلى فېۋرالدا شىڭ شىسەي بىلەن كېلىشىم تۈزۈلۈپ، تارىختا تۇنجى قېتىم قۇرۇلغان «ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» – ئاساسىي قانۇن، ھەربىي ۋە مەمۇرىي سىستېمىغا ئىگە، پاسپورت تارقىتىپ پۇل باستۇرغان ئىسلامىي جۇمھۇرىيەت ھۆكۈمىتى تارقىلىپ كېتىدۇ. خوجا نىياز ھاجى ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ۋە ئاتالمىش جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي قوماندانى ئۇنۋانى بىلەن 1934 - يىلى ئاۋغۇستتا ئۈرۈمچىگە كېلىدۇ. 1937 - يىلى 12 - ئۆكتەبىر كۈنى ئاتالمىش «ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ قويرۇقى» دېگەن تۆھمەت بىلەن شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قاماقتا تاشلىنىدۇ. بىر يىل تۈرمىدە ياتقاندىن كېيىن، 1938 - يىلى كۈزدە سوراقتا تارتىلىپ، شۇ قاتاردا سالىھ دورغا، يۇنۇسبەگ قاتارلىق 108 كىشى بوغۇپ ئۆلتۈرۈلۈپ، سايئوپۇنىڭ غەربىدىكى تاغقا كۆمۈلىدۇ. 1947 - يىلى 4 - ئايدا ئەھمەدجان قاسىمى قاتارلىقلار قاتناشقان تەزىيە مۇراسىمى بىلەن خوجا نىياز ھاجى ۋە شەرىپخان تۆرىلەرنىڭ جەسەتلىرى شامالباغدىكى شەھىدلىككە دەپنە قىلىنىدۇ.

مەھمۇد مۇھىتى: ئۇيغۇر، 1887 - يىلى تۇرپان ئاستانىدە تۇغۇلغان. 1932 - يىلى ئاكىسى مەخسۇت مۇھىتى بىلەن بىرگە تۇرپان قوزغىلاڭچىلىرىغا يېتەكچىلىك قىلغان. ئىنقىلابچىلار بىلەن بىرگە خوجا نىياز ھاجىغا بەيئەت قىلىپ بىرگە جەڭ قىلغان. تۇڭگانلارغا قارشى كاشغەر كوناشەھەرنى قوغداشتا چوڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن. خوجا نىياز ھاجى ئاتالمىش ئۆلكىلىك

ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ ئۈرۈمچىگە مېڭىش ھارپىسىدا كاشغەردە قالغان قىسىملارنى 6 - دىۋىزىيە نامىدا بىر دىۋىزىيە تەشكىللەپ، مەھمۇد مۇھىتى گېنېرال (سىجاڭ) ئۇنۋانى بىلەن كاشغەردە قالغان. 1937 - يىلى 2 - ئاپرېل كۈنى بىرقانچە يېقىنلىرى بىلەن ھىندىستانغا چىقىپ كەتكەن. ھىندىستاندا بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن، ياپونىيەنىڭ توكيوغا بارغان. 1944 - يىلى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئاۋۋال ياپونلار كونتروللۇقىدىكى بېيجىڭغا، كېيىن شىئەنگە كەلگەن. 1945 - يىلى شىئەندە يۈرەك كېسىلى بىلەن ۋاپات بولغان.

ئوسمان باتۇر ئىسلام ئوغلى: قازاق، 1899 - يىلى ئالتاي كۆكتوقايدا تۇغۇلغان. 1940 - يىلى فېۋرال ۋە 1941 - يىلى ئىيۇندىكى ئالتاي خەلقىنىڭ شېڭ شىسەيى ھاكىمىيىتىگە قارشى ئېلىپ بارغان ئىككى قېتىملىق قوزغىلاڭغا قاتناشقان. 1941 - يىلى ئۆكتەبىردىن 1943 - يىلى ئىيۇلغىچە ئىككى قېتىملىق قوزغىلاڭنىڭ قالدۇق كۈچلىرىنى يىغىپ، 1945 - يىلى سىنتەبىرگىچە داۋام قىلغان ئالتاي قوزغىلىڭىنىڭ رەھبىرى ۋە «ئالتاي ھۆكۈمىتى»نىڭ باشلىقى بولغان. 1945 - يىلى ئۆكتەبىردە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»گە بەيئەت قىلغان. 1947 - يىلى فېۋرالغىچە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى بولغان. 1948 - يىلى فېۋرالدىن 1949 - يىلى شەرقىي تۈركىستان خىتتاي كومپارتىيىسى تەرىپىدىن ئىستىلا قىلىنغانغا قەدەر ئالتاي ۋالىيسى بولغان. كومپارتىيەنىڭ ھاكىمىيىتىنى قەتئىي رەت قىلغان ئوسمان باتۇر 1949 -

يىلىدىن 1951 - يىلى مارتقىچە ئاتالمىش خىتتاي ئازادلىق ئارمىيەسى بىلەن تىركەشكەن بولسىمۇ، ئاقىۋەتتە خىتتايلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان. 1951 - يىلى 4 - ئاينىڭ 29 -كۈنى «باندىت»، «ئەكسىلئىنقىلابچى» قالپىقى بىلەن ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ ئوقتا تۇتۇلغان. قالدۇق كۈچلەرنىڭ تىركىشىشى 1953 - يىلىغىچە داۋام قىلغان. ئاخىردا خىتتاي كوممۇنىستلىرى بىلەن سۈلھى قىلىشقا مەجبۇر بولغان ئوغۇللىرى سۈلھى مەزمۇنىغا بىنائەن، ئوسمان باتۇرنىڭ مېيىتىنى ئالتاي كۆكتوقايغا ئېلىپ بېرىپ كۆرتى ئاۋۇلغا دەپنە قىلغان.

شەرىپخان تۆرە: قازاق، 1900 - يىلى ئالتاي قران دەرياسى بويىدا تۇغۇلغان. 4 - بوۋىسى كۆگەداي ئالتاي قازاقلىرىنىڭ تۇنجى ۋاڭدۇر. ئاخىرقى جۇنۋاڭ جىڭىسقان ئوغلى ئەلەنۋاڭنىڭ ئاتا بىر، ئانا باشقا قېرىندىشى. 1920 - يىلى رۇسىيەگە ئوقۇشقا بارغان. 1922 - يىلى ئۈرۈمچىدە ياڭ زېڭشىن ئاچقان موڭغۇل - قازاق مەكتىپىدە ئوقۇغان. 1927 - يىلى بۇرۇلتوقايغا ھاكىم قىلىپ تەيىنلەنگەن. 1928 - يىلىدىن باشلاپ ياڭ زېڭشىن ئىستىبدادىغا قارشى ھەرىكەت باشلاتقان. 1930 - يىلى جىن شۇرېن تەرىپىدىن ئۈرۈمچىگە چاقىرتىلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى بولغان. 1933 - يىلى ئالتايدا مەدەنىي مائارىپنى يولغا قويغان. مەكتەپتە 12 نەپەر تىبخنىك يېتىشتۈرۈپ گېزىت - ژۇرنال چىقارغان. ئالتايغا كىنو ئاپپاراتىنى ئەكەلگەن. ماجۇڭيىڭ قىسىملىرىدىن ماجى، ماخېيىڭلار ئالتايغا بېسىپ كىرگەندە، قوشۇن تەشكىللەپ ئۇلارنى قوغلاپ چىقىرىپ، ئالتاينىڭ

ئامانلىقنى ساقلىغان. شېڭ شىسەي شەرپخاننى ئالتاي ۋالىيسى ۋە قوشۇمچە گارنىزون قوماندانى قىلىپ ئۆستۈرگەن. 1939 - يىلى ئۆكتەبىردە شېڭ شىسەي ئۇنى ئۈچ مىللەت قۇرۇلتىيغا تەكلىپ قىلىپ ئۈرۈمچىگە چاقىرتىدۇ ۋە يىغىندىن كېيىن ئالتايغا قايتۇرۇلماي 1940 - يىلى 11 - ئاپرېل قولغا ئېلىنىپ 1942 - يىلى تۈرمىدە ئۆلتۈرۈلگەن. جەستى 1947 - يىلى تېپىلىپ، ئۈرۈمچى شامالباغ قەبرىستانلىقىغا قويۇلغان. 1990 - يىللاردا جەستى ئالتايغا يۆتكەپ كېتىلگەن.

ئوسمان ئېلى: قىرغىز، ئۇلۇغچاتلىق. ياك زېڭشىن ۋە جىن شۇرېن دەۋرلىرىدە ئەسكەر بولغان، خىتتايچە بىلەتتى. ئۇرۇش تەجرىبىسى كۆپ، ئاتلىق ئەسكەر كوماندىرى بولغان. 1933 - يىلىنىڭ بېشىدا كاشغەرنى ئىشغال قىلىپ خىتتايلارنى قوغلاپ چىقارغان. ماجەنساڭ تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنىپ، كاشغەر كوناشەھەردىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان. يېڭىلىپ ئۇلۇغچات تاغلىرىغا قايتقاندىن كېيىن، قاقشالدا ھەركەت قىلىپ قايتا باش كۆتۈرمەكچى بولغان، ئەمما مەغلۇپ بولۇپ قولغا چۈشۈپ تۈرمىدە ئۆلتۈرۈلگەن.

ئورازبېك: سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى باسمىچى قىرغىزلاردىن ئىدى، 1933 - يىلى كاشغەرگە قېچىپ كەلگەن. ئوسمان ئېلى ماشاۋۋۇ (ما دوتەي) گە قارشى ئىسيان باشلاتقاندا، ئۇنىڭ سېپىگە قوشۇلغان. 1933 - يىلى 12 - نويابىر كاشغەردە قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» دۆلەت مۇداپىئە

نازىرى (سەر ئەسكەر) بولغان. ئۇ «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» تارقىتىلغاندىن كېيىن، ئۇلۇغچات تاغلىرىغا چىقىپ كەتكەن ۋە ئىز - دېرىكى بولمىغان.

سابىت داموللا ئابدۇلباقى: 1883 - يىلى ئاتۇش ئازاقتا تۇغۇلغان. باشلانغۇچ دىنىي تەربىيەنى ئازاقتا چوڭ ئەلەم ئاخۇنۇم دېگەن كىشىدىن ئالغان. كېيىن كاشغەر خانلىق مەدرىسەدە ئوقۇغان. 1910 - يىلى ئابدۇقادىر داموللام ھەم مامۇت ئاخۇن داموللاملارنىڭ دەۋەت قىلىشى بىلەن، بۇخاراغا بېرىپ يۇقىرى مەلۇمات ئالغان. 1914 - يىلى ئوقۇشىنى تاماملاپ ۋەتەنگە قايتقان. 1924 - يىلى ئابدۇقادىر داموللام سۇيىقەستكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، سۇيىقەستچىلەرنىڭ نىشانى سابىت داموللامغا مەركەزلەشكەن. بۇنى سەزگەن سابىت داموللام 1925 - يىلى ھەجگە بېرىش باھانىسى بىلەن ئىلىغا چىققان. سابىت داموللام دىنىي ئىلىملەردىمۇ ۋە تۈركچە، ئەرەبچە، پارسچە ئەدەبىياتنىڭ پۈتكۈل تۈرلىرىدىمۇ ئىلىم تەھسىل قىلغان بولغاچقا، مەزكۇر تىللاردا بەزىدە نەسرىي، بەزىدە نەزمىي ئۇسلۇبتا سۆزلەش، يېزىش كامالىتىگە يەتكەن. ئۇ 1927 - يىلدىن باشلاپ، غۇلجا شەھرى دەڭ مەسچىتىدە «قۇرئان كەرىم»نى ئۈچ يىلغىچە ئاغزاكى تەرجىمە قىلغان. 1930 - يىلى غۇلجىدا چۆچەكتىكى مۆرات ئەپەندىدىن تەلىم ئېلىش باھانىسى بىلەن ۋەزىيەتنى كۆزەتكىلى چىققان، خوتەن قاراقاشلىق مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا بىلەن پىكىرلەشكەن. ئۇ شۇ يىلى كۈزدە كاشغەر ۋە ئاتۇشتىن چىققان شەمشىدىن داموللام، ياقۇپ ھاجى قاتارلىق يۈزدەك كىشى

بىلەن بىرلىكتە ئون نەچچە ياشلىق ئوغلى ئابدۇللاھنى ئېلىپ ھەججگە ماڭغان. 1931 - يىلى باھاردا، ھەج پائالىيىتىنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىلمىي زىيارەتتە بولۇش ئۈچۈن سەئۇدى ئەرەبىستانى، تۈركىيە قاتارلىق جايلاردا تەكشۈرۈش، ئۆگىنىش ۋە ئىلمىي سۆھبەتلەرنى ئېلىپ بارغان. تۈركىيەدە ئىلمىي زىيارەتتە بولۇۋاتقان چېغىدا، مىسىردا دۇنيا ئىسلام ئالىملىرى سۆھبەت يىغىنى ئېچىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، يىغىنغا ئۈلگۈرۈپ قاھىرەگە بارغان.

سابىت داموللام 1932 - يىلى 12 - ئايدا قاغىلىققا يېتىپ كەلگەن، ئاندىن ئۇدۇل خوتەنگە بارغان. 1933 - يىلى 24 - فېۋرال، قاراقاشتا قوزغىلاڭ پارتلىغان. 1933 - يىلى ئاپرېلغىچە خوتەن تەۋەسى قوزغىلاڭچىلارنىڭ قولىغا ئۆتكەن. 5 - ئاپرېلدا «خوتەن ئىسلام ھۆكۈمىتى» قۇرۇلغان. سابىت داموللام قوزغىلاڭ جەريانىدا، يەكەن قوزغىلاڭچىلىرى بىلەن خوتەن قوزغىلاڭچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ياراشتۇرغان. 15 - ئاۋغۇست سابىت داموللام كاشغەر شەھرىدە خوتەن ھۆكۈمىتىنىڭ كاشغەر ئىش باشقۇرۇش ئىدارىسىنى قۇرغان. 10 - سىنتەبىر بۇ ئىدارىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا «شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىق جەمئىيىتى»نى قۇرغان. ئىككى ئايلىق پۇختا تەييارلىق خىزمىتىدىن كېيىن، 1933 - يىلى 12 - نويابىر كاشغەردە «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» قۇرۇلۇپ، كۆنچى مەھەللىسىنىڭ ئالدىدىكى مەيداندا بايراق چىقىرىلغان. بۇ بايراق ئاي - يۇلتۇزلۇق كۆك بايراق ئىدى. بايراق چىقىرىلىپ، جۇمھۇرىيەت قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلاش چوڭ يىغىنىدا، ھۆكۈمەت

تەشكىلىي ئاپپاراتى، ئاساسىي قانۇن ۋە دۆلەت مارشى ئېلان قىلىنغان. «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» ستالىن ھۆكۈمىتى بىلەن شېڭ شىسەيىي ھۆكۈمىتىنى قاتتىق ساراسىمىگە سالغان. خوجىنىياز ھاجى ستالىن ھۆكۈمىتىنىڭ تەلپىگە كۆنگەن ھەمدە سابىت داموللام قاتارلىق كىشىلەرنى قولغا ئېلىپ، شېڭ شىسەيگە تاپشۇرۇپ بىرىشكە ۋەدە قىلغان.

1934 - يىلى ئاپرېلدا، خوجىنىياز ھاجى يەكەندە زىرىپ قارى ھاجى، شەمشىدىن داموللام، ئابلاخان سۇلتانبەگ قاتارلىق تۆرت كىشىنى نەزەربەند قىلغان. ئاپرېلنىڭ 13 - كۈنى، مەھمۇد مۇھىتى قول ئاستىدىكى غوپۇر تۆەنجاڭنى قاغىلىققا ئەۋەتىپ، سابىت داموللامنى قولغا ئالغان. خوجىنىياز ھاجى سابىت داموللام بىلەن زىرىپ قارى ھاجىنى ئاقسۇغا يالاپ ئېلىپ كېلىپ، شېڭ شىسەينىڭ ئاقسۇدىكى قىسىملىرىغا تاپشۇرۇپ بەرگەن. سابىت داموللام 1934 - يىلى شېڭ شىسەينىڭ ئۈرۈمچىدىكى تۈرمىسىگە قامالغان. 1940 - يىلى ئۈرۈمچى ئىككىنچى تۈرمىنىڭ باشلىقى لۇ بىندى ئىسىملىك خىيزۇ سابىت داموللام بىلەن تونۇشۇپ قالغان. لۇ بىندى سابىت داموللامنىڭ تەلپىگە بىنائەن ئۇنىڭغا «قۇرئان كەرىم» بىلەن قەغەز - قەلەم ئەكىرىپ بەرگەن ھەمدە سابىت داموللامنىڭ ياشاش مۇھىتىنى ياخشىلاپ بەرگەن. شۇ كۈندىن باشلاپ، سابىت داموللام «قۇرئان كەرىم»نى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە - تەپسىر قىلىشقا كىرىشكەن ۋە ئۇن ئايغا يەتمىگەن ۋاقىتتا تەرجىمە - تەپسىرنى تولۇق تاماملىغان. سابىت داموللام تەرجىمە خىزمىتىنى تۈگىتىپ كۆپ ئۆتمەيى، يەنى 1941 - يىلى 58 يېشىدا، شېڭ شىسەينىڭ تۈرمىسىدە ئۇ

ئالەمگە سەپەر قىلغان.

شېڭ شىسەي (盛世才): خىتاي، 1897 - يىلى لياۋنىڭدا تۇغۇلغان. 1919 - يىلى توكيو مىگجى ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان. 1926 - يىلى ياپونىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. 1926 - يىلى خىتتايغا قايتقاندىن كېيىن، گومىنداڭ ئىنقىلابى ئارمىيەسى باش شتابىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مەسلىھەتچىسى بولغان. 1930 - يىلى كۈزدە شەرقىي تۈركىستانغا كېلىپ جىن شۇرېن دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ باش مەسلىھەتچىسى بولغان. 1932 - يىلى يازدا شەرقىي يول قوزغىلاڭچىلىرىنى يوقىتىش قوماندانلىق مەركىزىدە قوماندانلىق قىلىپ، قومۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنى باستۇرغان. 1933 - يىلى «12 - ئاپرېل سىياسىي ئۆزگىرىشى»دىن كېيىن، ئاتالمىش شىنجاڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى بولغان ۋە ئۆزى بىلەن قارشى ئىدىيەدىكىلەرنى يوقىتىپ، ئۆزىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، «جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، دېموكراتىيەنى يولغا قويۇش، پاك - دىيانەتلىك بولۇش، تىنچلىق، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش»تىن ئىبارەت ئالتە چوڭ سىياسەتنى يۈرگۈزگەن. ئارقىدىنلا «ئىسيانچىلارنى باستۇرۇش» پىلانى يۈرگۈزۈپ، نۇرغۇنلىغان ئىلغار زاتلار ۋە كومپارتىيە ئەزالىرىنى تۇتۇپ قامىغان ۋە ئۇلارنى كۆپلەپ قىرغان، 1942 - يىلى گومىنداڭغا بېقىنغان. قوشۇمچە ئاتالمىش شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ مۇدىرى بولغان. 1944 - يىلى سىنتەبىردە خەلق ھۆكۈمىتى دېھقانچىلىق ئورمانچىلىق مىنىستىرى بولغان. 1945 -

يىلى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغان. 1949 - يىلى تەيۋەنگە قېچىپ بارغان. 1970 - يىلى 7 - ئايدا كېسەل بىلەن ئۆلگەن.

گېئورگى مالېنكوف: (Гео́ргий Маленко́в/ Georgi Malenkov 1988 – 1902) يوسىپ ستالىننىڭ يېقىن سەپداشلىرىدىن بىرى بولۇپ، سوۋېت كومپارتىيەسى يۇقىرى قاتلام رەھبەرلىرىدىن ئىدى. 1953 - يىلى ستالىن ئۆلگەندىن كېيىن، سوۋېت كومپارتىيەسى ئالىي سېكرېتارى (1953) ۋە سوۋېت سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيەتلەر ئىتتىپاقى باش مىنىستىرى بولغان (1953 - يىل مارت – 1955 - يىل مارت).

ھاشىم ھاجى: ئۇيغۇر، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ك گ ب (دۆلەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى) پولكوۋنىكى ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئىسمى ھەسەن. 1935 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرىپىدىن شېڭ شىسەيگە ياردەمگە ئەۋەتىلگەن 25 نەپەر خىتتاي ۋە ئۇيغۇر بولشېۋىكلار قاتارىدا شەرقىي تۈركىستانغا كېلىپ، شېڭ شىسەينىڭ ساقچى باشقارمىسىدا يالاقچى بولۇپ ئىشلىگەن. شۇ يىلى قۇمۇل ساقچى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان. سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان ئالاقىسى ئىزچىل ساقلانغان. 1938 - يىلى خوجا نىياز ھاجى باشلىق مەھبۇسلارنىڭ ئىقرارنامىسىنى ئېلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ، شۇ يىلى دېكابىردا 108 كىشىنىڭ ئۆلۈم جازاسىنىڭ يولىيورۇقىنى ئېلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كېلىپ شېڭ شىسەيگە تاپشۇرغان ۋە 108 كىشى بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ھاشىم ھاجى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتقان. 1939 - يىلى قايتا شەرقىي تۈركىستانغا

كەلگەن ۋە مەخپىي تۇتۇش، سوراق قىلىش ئىشلىرىنى قىلغان. شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈگەندىن كېيىن، ھاشىم ھاجى سوۋېت كونسۇل خادىملىرىنىڭ ياردىمىدە سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن. 1972 - يىلى ئالمائاتادا ئۆلگەن.

سەيىد ھاجى: ئۇيغۇر، كاشغەر يېڭىسارلىق. 1890 - يىللاردا ئوتتۇراھال دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئاتا - ئانىسىنى قاقشىتىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، 1924 - يىلى ئەتراپىدا سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ ئىشلەمچىلىك بىلەن جان باققان. موسكۋا شەرق ئۇنىۋېرسىتېتى تاشكەنت شۆبىسىدە (ئىشچىلار تېز يېتىشتۈرۈش سىنىپى) ئوقۇغان. 1935 - يىلى مايدا ھاشىم ھاجى، قادىر ھاجىلار بىلەن بىرگە شىڭ شىسەيگە ياردەمگە ئەۋەتىلگەن. شىڭ شىسەينىڭ ساقچى باشقارمىسىنىڭ پولكوۋنىك دەرىجىلىك مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى بولغان. 1939 - يىلى شىڭ شىسەينىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈشىدىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كەتكەن. ئالمائاتادا بىر مەزگىل ياشىغاندىن كېيىن، بۇيۇك ئېھتىمال بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى چوڭ تازىلاشتا ئۆلتۈرۈلگەن.

ۋۇ جوڭشىن (吴忠信): 1884 - يىلى ئەنخۇيدا تۇغۇلغان، 1936 – 1944 - يىللار منگو موڭغۇل - تىبەت كومىتېتىنىڭ رەئىسى بولغان. 1940 - يىلى ھازىر سۇرگۈندە بولغان دالاي لاما XIV نىڭ ئوتتۇغات مۇراسىمىغا قاتناشقان. 1944 - يىلى 29 - ئاۋغۇست – 1946 - يىلى 29 - مارتقىچە ئاتالمىش

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بولغان. 1959 - يىلى 26 - دېكابىر تەيبىيدا ئۆلگەن.

ئەلىخان تۆرە شاكىرخان تۆرە ساغۇنى: ئۆزبېك، 1885 - يىلى بۈگۈنكى قىرغىزىستاننىڭ توقماق شەھرىدە تۇغۇلغان. سەئۇدى ئەرەبىستاندا ۋە بۇخارا مەدرىسەلىرىدە ئوقۇغان. ئەرەبچە، پارسچە ۋە تۈركىي تىلدا كامالەتكە يەتكەن، تىبابەت ساھەسىدىمۇ پىشقان تېۋىپ ئىدى. 1916 - يىلى توقماقتا ئىسيانغا قاتناشقان، باستۇرۇلغاندىن كېيىن كاشغەرگە قېچىپ چىققان. 1918 - يىلى يۇرتىغا قايتقان، 1920 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ھەجگە بېرىش يولى ئىزدەپ غۇلجىغا چىقىپ تۇرۇپ قالغان. ئەلىخان تۆرە دىنىي ئۆلىما ۋە ئۇستا تېۋىپ بولغاچقا، ناھايىتى تېزلا جامائەتچىلىككە تونۇلغان ھەمدە ئۇنىڭ خەلق ئاممىسى بىلەن بولغان ئالاقىسى تېخىمۇ كۈچەيگەن. 1937 - يىلى جاللات شېڭ شىسەي قانلىق قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، ھەرمىللەت خەلقى ئىچىدىكى مۆتىۋەر، تەرەققىيپەرۋەر كىشىلەرنى ھەم ئىلغار زىيالىيلارنى كۆپلەپ قولغا ئالغاندا ئەلىخان تۆرىمۇ قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان ھەم مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىنغان. ئەلىخان تۆرە 1941 - يىلى شېڭ شىسەي تۈرمىسىدىن قويۇپ بېرىلىپ، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، يەنە جامائەت بىلەن ئارىلىشىپ، تېۋىپلىق كەسپىنى داۋاملاشتۇرغان. بۇ جەرياندا مەسجىد، مەدرىسەلەردە ۋە جامائەت توپلانغان سورۇنلاردا ئاشكارا ۋە مەخپىي ھالدا گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ ئەكسىيەتچىل سىياسەتلىرىگە قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بارغان. ئازادلىققا تەشنا

بولۇپ تۇرغان خەلق ئەلىخان تۆرىنىڭ تەشۋىقاتىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئۇ بارىدىغان، جۈمە نامىزى ئوقۇلىدىغان جامەلەرگە تېخىمۇ كۆپلەپ يىغىلغان. 1944 - يىلى غۇلجىدا يەر ئاستى «ئازادلىق جەمئىيىتى» قۇرۇلغاندا ئەلىخان تۆرە بۇ تەشكىلاتقا قاتنىشىپ رەئىس بولۇپ سايلانغان.

1944 - يىلى 12 - نويابىردا «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتى ئېلان قىلىنغاندا، ئەلىخان تۆرە جۇمھۇر رەئىس بولۇپ تەيىنلەنگەن. 1945 - يىلىنىڭ بېشىدا «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمەت قارارى بىلەن ئەلىخان تۆرىگە مارشال ئۇنۋانى بېرىلگەن. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن گومىنداڭ ئوتتۇرىسىدا 11 ماددىلىق بىتىم تۈزۈلۈپ، بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندا، ئەلىخان تۆرە ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزا بولغان، بىراق ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، يەنى 1946 - يىلى 13 - ئىيۇل كۈنى ئەلىخان تۆرە غۇلجىدىن مەخپىي يوسۇندا سوۋېتكە ئېلىپ چىقىپ كېتىلگەن. ئەلىخان تۆرە سوۋېتكە بارغاندىن كېيىن، تاشكەنتتە ئۇزى ئۈچۈن مەخسۇس ھازىرلانغان قورۇدا 30 يىل نەزەربەند ئاستىدا ياشىغان. ئۇ دەسلەپتە سىرتتىن كەلگەنلەردىن مەخپىيرەك تۇتۇلسىمۇ، كېيىنچە يوقلاپ كەلگەنلەر بىلەن كۆرۈشۈشكە رۇخسەت قىلىنغان. ئەلىخان تۆرىنىڭ «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ۋاقتىدا ئىشلىگەن غاپپارخان، ئاسارخان، ئەھمەديار، مۇھەممەتيار ئىسىملىك باللىرى بولۇپ، شەرقىي تۈركىستان خىتتاي كومپارتىيەسى تەرىپىدىن ئىستىلا قىلىنغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - ئاخىرى بولۇپ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن. ئەلىخان تۆرە 1976 - يىلى 91 يېشىدا تاشكەنتتە

ئالەمدىن ئۆتكەن. ۋەسىيىتىگە بىنائەن، تاشكەنتتىكى شەيخ زەيىندىدىن بابا قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنغان.

جاڭ جىجوڭ (张治中): 1890 - يىلى ئەنخۇيدا تۇغۇلغان. مىنگو ئىنقىلابچى ئارمىيەسى ئىككىنچى دەرىجىلىك ئادمىرال/ پولكوۋنىكى. 1937 – 1938 - يىللار ئارىسى خۇنەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى بولغان. 1945 - يىلى مايدىن 1947 - يىلى مايغىچە ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بولغان. 1947 - يىلى جوڭخۇا مىنگو مەملىكەتلىك بىرىنچى قۇرۇلتىيى ئەنخۇي ئۆلكىسى خەلق ۋەكىلى بولغان. 1948 - يىلى ئاۋغۇستتىن 1949 - يىلى ئىيۇنغىچە جوڭخۇا مىنگو غەربىي شىمال ھەربىي سىياسىي كومىسسارى بولغان. 1949 - يىلى 6 - ئايدا گومىنداڭدىن ئايرىلىپ خىتاي كومپارتىيەسى تەرىپىگە ئۆتكەنلىكىنى رەسمىي ئېلان قىلغان. 1954 – 1969 - يىللار ئارىسى خىتاي دۆلەت مۇداپىئە كومىتېتى ئورۇنباسار رەئىسى بولغان. 1969 - يىلى ئاپرېلدا بېيجىڭدا ئۆلگەن.

ئەھمەدجان قاسىمى: 1914 - يىلى 14 - ئاپرېلدا غۇلجا شەھرى توغراكۆۋرۈك مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. دادىسى نادىر تەمبۇر، ئانىسى شەرۋانەم قاسىمى. ئۇ كىچىك چېغىدىلا دادىسىدىن يېتىم قالغان. 1922 - يىلى قورغاستىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. ئائىلە تۇرمۇشى نامرات بولغاچقا، كۆن ئىشلەش ئۈچۈن 1924 - يىلى تاغىسى ئۆمەر قاسىمىي بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كېتىپ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، ياركەنت رايونىدا دارىلئېتام،

باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1929 - يىلدىن 1932 - يىلغىچە تولۇق ئوتتۇرىنى ئالمائاتادا ئوقۇغان. ئوقۇشنى پۈتتەرگەندىن كېيىن، شۇ مەكتەپتە قېلىپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1934 – 1937 - يىللار ئارىسى سوۋېت ئىتتىپاقى ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇنىۋېرسىتېتى (ساگو)دا ئوقۇغان. 1937 - يىلى موسكۋا شەرق سوتسىيالىزمچىلىرى ئەمگەك ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن ۋە شۇ چاغدىكى تاتارىستان قازان ئۇنىۋېرسىتېتىدا پراكتىكا قىلغان. 1941 - يىلى گېرمانىيە سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلغاندا، مەكتەپ ئوقۇش توختىتىشقا مەجبۇر بولغان. ئەھمەدجان قاسىمىمۇ ۋەتەنگە قايتقان. 1942 - يىلى ئىيۇندا غۇلجىغا يېتىپ كېلىپ، يەر ئاستى ئىنقىلابىي تەشۋىقات پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

1943 - يىلى ئىيۇندا شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، شۇ يىلى دېكابىردا ئۈرۈمچىگە يالاپ كېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان. 1944 - يىلى ئۆكتەبىردە قويۇۋېتىلگەندىن كېيىن، غۇلجىغا قايتىپ كېلىپ، تۈركىستان مىللىي ئىنقىلابىغا رەھبەرلىك قىلغان. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، «ئازاد شەرقىي تۈركىستان گېزىتى»نىڭ مۇئاۋىن مۇھەررىرى، «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھەربىي ئىشلار بۆلۈمىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋە بۆلۈم باشلىقى شۇنداقلا ھۆكۈمەت ئەزاسى بولغان.

1946 - يىلى ئىيۇلدا ئىلى ۋەكىلى سۈپىتىدە ئۈرۈمچىدە ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى بولغان. 1947 - يىلى ئاۋغۇستتا ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت پارچىلانغاندىن كېيىن، غۇلجىغا قايتىپ شەرقىي تۈركىستان

خەلقنىڭ كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇشىغا رەھبەرلىك قىلغان. 1949 - يىلى 22 - ئاۋغۇست، ئەھمەدجان قاسىمى خىتاي كوممۇنىستلىرى رەھبىرى ماۋزېدۇڭنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ بېيجىڭغا تۇنجى نۆۋەتلىك يېڭى سىياسىي مەسلىھەت يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كېتىۋېتىپ، 27 - ئاۋغۇست كۈنى بايقال كۆلى ھاۋا بوشلۇقىغا كەلگەندە، ئايروپىلاندىن كاشىلا چىقىپ ھادىسىگە ئۇچراپ بەختكە قارشى قازا قىلغان.

بۇرھان شەھىدى: 1894 - يىلى بۈگۈنكى رۇسىيە فېدېراتسىيەسى قازان ۋىلايىتى تېتيۇش ناھىيەسىدە، ئۇيغۇر ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ئەسلى ئاقسۇ ئونسۇدىن. 1912 - يىلى ۋەتەنگە قايتقان. 1929 - يىلى بېرلىن ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان. 1934 - يىلى موسكۋا ئارقىلىق ۋەتەنگە قايتقان. 1938 – 1944 - يىللار ئارىسى مىلتارىست شېڭ شىسەي تۈرمىسىدە 7 يىل ياتقان. 1945 – 1949 - يىللار ئارىسى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، دىخۋا (ھازىرقى ئۈرۈمچى) ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، مىللىي ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بولغان. 1949 - يىلى، تاۋ سىيۈ بىلەن بىللە تېلېگراممىا يوللاپ، شەرقىي تۈركىستاننى تىنچ يول بىلەن خىتاي ھۆكۈمىتىگە قوشۇلۇشنى تەلەپ قىلغان. خىتاي ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى، قوشۇمچە ئۆلكىلىك يۇقىرى خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، ئاتالمىش شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى

بولغان. 1953 - يىلىدىن كېيىن، خىتتاي خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. ئاتالمىش شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى، خىتتاي ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرى بولغان. 1989 - يىلى 27 - ئاۋغۇست كۈنى 95 يېشىدا بېيجىڭدا ئۆلگەن.

لىيۇ مېڭچۈن (刘孟纯): (1904 – 1982). 1945 - يىلى جاڭ جىجوڭ بىلەن بىرگە شەرقىي تۈركىستانغا كەلگەن. شۇ يىلى 1 - ئىيۇلدا ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندا، لىيۇ مېڭچۈن ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە باش كاتىپ بولغان. 1947 - يىلى ئىيۇندا مەسئۇد سەبرى ھۆكۈمىتى دەۋرىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كاتىپلىقىدىن قالدۇرۇلغان. ھۆكۈمەت ئەزاسى ۋە تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مەسئۇلى بولغان. شەرقىي تۈركىستان خىتتاي كومپارتىيەسى تەرىپىدىن ئىستىلا قىلىنغاندىن كېيىن، لىيۇ مېڭچۈن ئاتالمىش شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى ۋە باش كاتىپى بولغان. 1950 - يىلىنىڭ بېشى مەخسۇس ئايروپىلاندا پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن بېيجىڭغا كۆچۈرۈپ كېلىنگەن. 1953 - يىلى ئامېرىكىغا قارشى كورىيەگە ياردەم بېرىش ئۇرۇشى ھال سوراش ئۆمىكى بىلەن چاۋشىيەنگە بارغان. ئاتالمىش مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى دەۋرىدە ئۆلتۈرۈلگەن.

مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا: (1901 – 1965) خوتەندىن. ئۇيغۇر ئالىمى ۋە سىياسەتچىسى. دادىسى فەرىددىن ھاجىم، ئانىسى

سىكنە بانۇ خانىم. تۇنجى مائارىپنى خوتەن شەھرىدە تاماملىغان. ئاتا - ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، تاغىسى ئالىم مەھمەت نىياز ھاجىنىڭ ھىمايىسىدە ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، خوتەن قاراقاشتىكى ئويباغ مەدرىسەسىدە ئوقۇغان. ئالىي مائارىپنى ئەرەب ۋە پارس تىللىرىدا ئىسلام ئىلمىدە تاماملىغان. 1922 - يىلدىن 1933 - يىلغىچە مەدرىسەلەردە مۇددەرىسلىك قىلغان. ئۇ ئىلمى ۋە نۇتۇق قابىلىيىتى سەۋەبىدىن قىسقا ۋاقىت ئىچىدە شۇ رايوندىكى ھۆرمەتكە سازاۋەر ۋە تەسىرى كۈچلۈك دىنىي ئۆلىمالارغا بېرىلىدىغان «ھەزرىتىم» ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن.

1930 - يىلى ئالتە ئاي ۋەتەن ئىچىدە ساياھەتتە بولغان مەزگىلدە ھەرساھە كىشىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ پىكىر ئالماشتۇرغان. بۇ جەرياندا خىتتايلارنىڭ ۋەتەندىكى مەۋجۇدلۇقى ۋە ھەربىي ۋەزىيىتىنىڭ خەتىرىنى ھېس قىلغان. غۇلجىدا دىنىي ئالىم سابىت داموللام بىلەن كۆرۈشۈش ئۇنىڭ ھاياتىدا مۇھىم بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغان. ئۇچرىشىشتىن كېيىن، مۇستەقىللىق ئۈچۈن خىتتايغا قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ زۆرۈر، دەپ قارىغان. ئۇ خوتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، 1931 - يىلى مىللىي ئىنقىلاب تەشكىلاتىنى قۇرغان. 1932 - يىلى 20 - فېۋرال قاراقاشتا تۇنجى قوزغىلاڭنى باشلىغان ۋە بىر ئايدىن كېيىن خوتەن ۋىلايىتىنى ئازاد قىلغان. 1933 - يىلى، «خوتەن ئىسلام ھۆكۈمىتى» نامىدا ۋاقىتلىق مەمۇرىي ئورگان قۇرۇلۇپ، مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا باش قوماندان بولغان. 1934 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا مىلىتارىست تۇڭگان ما خۇسەن ئەسكەرلىرىنىڭ ھۇجۇمىدا مەغلۇپ بولۇپ، ھىندىستانغا ھىجرەت قىلغان.

1940 - يىلى كابۇلدا ئىسا يۈسۈپ ئالپتېكىن بىلەن تونۇشقان. 1942 - يىلى ئافغانىستاندىن ھىندىستانغا بارغان. ئەينى ۋاقىتتا ھىندىستاندا ھاكىم بولغان ئەنگىلىيەلىكلەر تەرىپىدىن خەتەرلىك، دەپ قارىلىپ قولغا ئېلىنىپ پېشاۋۇردا ئالتە ئاي تۈرمىدە ياتقان. كېيىن خىتتايغا كېتىش شەرتى بىلەن 1943 - يىلى 8 - يانۋاردا قويۇپ بېرىلگەن. 1944 - يىلى شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئېلان قىلىنىپ، 1945 - يىلى ۋەتەنگە قايتقان. مەسئۇد سەبرى بايكۇزى، ئىسا يۈسۈپ ئالپتېكىن ۋە قادىر ئەپەندىلەر بىلەن «يۇرتداشلار جەمئىيىتى» نامىدا بىر تەشكىلات قۇرغان. پۈتۈن كۈچى بىلەن تۈرلۈك ۋاسىتىلەردىن پايدىلىنىپ شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى خىتتايلارغا چۈشەندۈرۈشكە تىرىشقان.

1944 - يىلى 12 - ئۆكتەبىردە ھۆكۈمەت ئورگان گېزىتى «داگۇڭباۋ»دا «شىنجاڭ ئەمەس، شەرقىي تۈركىستان» ۋە «شەرقىي تۈركىستانلىقلار تۈركتۇر» ماۋزۇلۇق ماقالىلەرنى ئېلان قىلغان. جۇڭخۇا مىنگو ئاساسىي قانۇنىغا ئاتالمىش «شىنجاڭ»نى «شەرقىي تۈركىستان»، خەلقىنى «تۈرك» دەپ ئۆزگەرتىش تەكلىپىنى سۇنغان. 1947 - يىلى ئۈرۈمچىدە ئاتالمىش «شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت» قۇرۇلغاندا، مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا بۇ ھۆكۈمەتتە قۇرۇلۇش نازىرى بولغان. 1948 - يىلى 29 - دېكابىردا، مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى بولغان. ئەينى يىللاردا ئىسا يۈسۈپ ئالپتېكىن بىلەن بىللە ئايلىق «ئالتاي» ژۇرنىلى ۋە كۈندىلىك «ئەرك» گېزىتى بىلەن كۈرەشنى داۋاملاشتۇرغان. ئىسا يۈسۈپ ئالپتېكىن بىلەن بىرگە قۇرغان ئىلىم - پەن جەمئىيىتىنىڭ قارمىقىدا ئىلمىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىش بىلەن

بىر ۋاقىتتا، تۈركىستان تۈرك مىللەتچى پارتىيەسىنىڭ ئاساسىنى تىكلەشكە ئۇرۇنغان.

1949 - يىلى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى شەرقىي تۈركىستان كوممۇنىست خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغاندا، ئىسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن بەزى دوستلىرى بىلەن بىرگە ئىككىنچى قېتىم ھىندىستانغا كېتىشكە مەجبۇر بولغان. ئۇ 1949 – 1951 - يىللىرى ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەنلەر ئۈچۈن بىخەتەر تۇرالغۇ ئىزدەپ ھىندىستان باش مىنىستىرى نېھرۇ بىلەن كۆرۈشكەن. بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى مۇساپىرلار ئىشلىرى كومىسسارى، ئامېرىكىنىڭ يېڭى دېھلىدىكى باش ئەلچىخانىسى، ھىندىستان تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى جۇمھۇر رەئىسلىكى بىلەن بىرگە قىزىل كرېست جەمئىيىتى ۋە قىزىل ھىلال ئاي قاتارلىق تەشكىلاتلارغا مۇراجىئەت قىلغان.

1952 - يىلى دوستلىرى ۋە بىر توپ يۇرتداشلىرى بىلەن تۈركىيەگە كەلگەن. باش مىنىستىر ئادنان مەندەرەس، تۈركىيە بۈيۈك مىللەت مەجلىسىنىڭ رەئىسى رەفىق كورالتان، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى مەھمۇد فۇئاد كۆپرۈلۈ ۋە بىر قىسىم سىياسىيونلار بىلەن كۆرۈشكەن. شۇنىڭ بىلەن 1952 - يىلى 13 - مارت، ھىندىستان ۋە پاكىستاندىكى 1850 نەپەر شەرقىي تۈركىستانلىق تۈركىيەگە ئېلىپ كېلىنگەن.

مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا 1953 - يىلى ئەنقەرەدە ئولتۇراقلاشقان. تۈركىيەدىكى ئاممىۋى تەشكىلاتلار، بولۇپمۇ غەربىي تۈركىستان، كاۋكاز، ۋولگا - ئۇرال ۋە ئەزەربەيجانلىق قېرىنداش خەلقلەرنىڭ

رەھبەرلىرى بىلەن ھەمكارلىق يوللىرىنى ئىزدىگەن. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن، تۈرك بىرلىكى ۋە تۈرك ئورتاق فرونتى نامى ئاستىدا سوۋېت رۇسىيەسى ۋە كوممۇنىست خىتتايغا قارشى بىر قاتار سىياسىي پائالىيەتلەردە بولغان. 1954 - يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ تائىف شەھرىدىكى «شەرقىي تۈركىستان قۇرۇلتىيى»غا قاتناشقان. قۇرۇلتايدا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى ئۈچۈن تەيۋەن ھۆكۈمىتى بىلەن سۆھبەتنى باشلاش قارار قىلىندى. مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا ۋە ئىسا يۈسۈپ ئالپتېكىن تەيۋەن ۋەكىللىرى بىلەن كۆرۈشتى. سۆھبەت نەتىجىسى تەيۋەن شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېتىراپ قىلىشقا قوشۇلمىدى. ئۇ شۇ يىلى ئىئوردانىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن ئېرۇسالىم ئىسلام يىغىنىغا قاتناشقان ۋە ئەرەب - ئىسلام دۇنياسىغا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى چۈشەندۈرۈشكە تىرىشقان. ئاندىن قاھىرەدە ئىككىنچى قېتىم دىپلوماتىك زىيارەتتە بولۇپ، مۇھىم سىياسىي ۋە ئىلمىي ئۇچرىشىشلارنى ئۆتكۈزگەن. 1958 - يىلى كاراچىدا ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارالىق «ئىقبال» يىغىنىدا ئوردۇ تىلىدا «ئىقبال ۋە تۈركىستان» نامىدا ماقالە سۇنغان. پاكىستاننىڭ لاھور ۋە راۋالپىندى شەھەرلىرىدە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى تەشۋىق قىلغان. ئۇ 1960 - يىلى ئىسا يۈسۈپ بىلەن بىرلىكتە يېڭى دېھلىدا ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارالىق ئاسىيا - ئافرىقا خەلقلىرىنىڭ مۇستەملىكىچىلىككە قارشى تۇرۇش يىغىنىغا قاتناشقان ۋە يىغىن جەريانىدا ھەرقايسى دۆلەتلەر ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەتلەشكەن. ئۇ يىللاردا يەنە ھىندىستاندىكى دالاي لاما بىلەن زاڭزۇ مەسىلىسى ۋە شەرقىي تۈركىستان كۈرىشىنىڭ ۋەزىيىتىنى مۇزاكىرە قىلدى. خۇلاسە كالام، مۇھەممەد ئىمىن بۇغرا

1965 - يىلى 6 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئەنقەرەدە ۋاپات بولغانغا قەدەر مىللىي كۈرەش پائالىيەتلىرىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرغان.

❀❀❀❀❀

تۈركىستان كېچىلىرى

تەرجىمە قىلغۇچى: روشەنگۈل ئابدىلىم (چەشمەزۇلال)

تىزىم

- ئا -

ئافغانلار	19
ئاقسۇ	84
ئالتـاي	84، 155، 172، 184، 188، 210، 217، 220، 221، 223، 226، 227، 248
ئاللاھنىڭ ئۆيى	244، 245، 246
ئاللاھۇ ئەكبەر	61، 173، 186، 228، 244، 246
ئامېرىكا	177

- ئە -

ئەھمەدجان قاسىمى	215، 220
ئەرەب دۇنياسى	262
ئەرەبلەر	19، 160
ئەلئەزھەر	20

ئەلىخان تۆرە 210، 217، 218، 219
ئەندەلۇس 21، 255، 262
ئەھلىسسەلىپ ئۇرۇشلىرى 79
ئەھمەد تەيجى 254

ب

بارىكۆل 227، 247، 251، 254، 261
بەيتۇل ھەرەم 267
بولشېۋىكلار 237
بۇرھان شەھىدى 215، 232، 248
بېرلىن 256
بېرما 203
برۇنىي 20، 224

پ

پارتىزانلىق 81، 162، 163، 209، 223
پارسلار 19
پارىژ 256

پاكىستان	19، 23، 262
پامىر تاغلىرى	23
پرولېتارىيات ئىنقىلابى	232

ت

تاتار	232
تانكا	107، 109، 252
تەكبىر	19، 61، 70، 181، 207، 224
تەڭرىتاغ	23
تەۋھىد بايرىقى	268
تۈركلەر	19
تۈركىستان	20، 21، 23، 25، 26، 29، 31، 32، 34، 37، 40، 43، 48، 60، 67، 68، 74، 76، 91، 93، 98، 99، 106، 107، 108، 109، 111، 113، 135، 139، 141، 142، 143، 148، 149، 151، 163، 176، 179، 180، 181، 182، 185، 186، 191، 192، 193، 194، 196، 199، 204، 207، 210، 211، 215، 220، 222،

229، 231، 248، 261، 262، 264، 265

تۈركىيە 20، 79، 160، 262
تىبەت 265

ج

ج خ ئورگىنى 109، 113، 182
جاك جىجۇك 215
جامىسن دورجى 75
جىن شۇرېن 68، 76، 78، 87، 106، 107
جىهاد 37، 38، 62، 65، 70، 88، 157، 175، 180، 224، 254، 262
جياڭ جىيېشى 142، 185، 186، 194، 203، 205، 207

چ

چاقىلىق 261
چۈگچەك 198
چۆچەك 84، 107، 134، 164، 210، 217، 218، 219، 220، 248
چىڭخەي ئۆلكىسى 259، 260
چىڭگىزخان 26

- خ -

خوجا نىياز ھاجى 37، 38، 41، 42، 55، 56، 61، 63، 68، 69، 74، 75، 77، 78، 79، 81، 88، 92، 94، 95، 96، 97، 98، 99، 102، 103، 105، 107، 108، 111، 112، 113، 114، 115، 116، 135، 161، 182، 226، 232

خىتتاي ئارمىيەسى 106، 258

خىتتاي كوممۇنىست ئارمىيەسى 248

خىتتاي كوممۇنىستلىرى 248، 249

خىتتاي ھۆكۈمىتى 25، 254

خرىستىئان 79، 178

خرىستىئان مىسسىئونېرلار 43

- د -

دۇنخۇاڭ 261، 264

- ر -

رزبۇانگۇل 93، 95، 96، 97، 98، 103، 170

رۇسلار 21، 33، 63، 74، 75، 76، 77،

78، 79، 83، 84، 87، 92، 101، 106، 107، 108، 113، 118، 119، 135، 139، 142، 143، 148، 163، 172، 177، 179، 180، 181، 182، 184، 185، 186، 187، 191، 194، 199، 204، 205، 210، 212، 213، 214، 215، 217، 218، 220، 221، 222، 223، 227، 228، 231، 247، 248، 267

رۇسىيە 43، 74، 75، 105، 107، 108، 142، 177، 178، 213، 220

- ز -

زەمزەم سۈيى 19، 268

- س -

سابىت داموللام 99

سافا بىلەن مەرۋە 19

سەھىھۇل بۇخارىي 86، 231

سەيىد ھاجى 108، 109، 110، 111، 114، 116، 117

ستالىن 74، 142، 179، 182، 195، 200،

218، 219، 248

سرىناگار 250، 265

سوتسىيالىزم 21، 232

سوۋېت ئىتتىپاقى 21، 108

سۇن جۇڭشەن 33

سىبىرىيە 196، 231

- ش -

شــەرقىي تۈركســتان 21، 23، 25، 26، 67، 68، 74، 76، 99، 107، 108، 109، 135، 181، 182، 199، 207، 210، 215، 248، 261

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى 210

شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى 99، 182

شەرىئەت 46، 56

شــەرىپخان تــۆرە 91، 105، 107، 110، 111، 112، 117، 161

شىڭ شىسەي 106، 107، 108، 109، 114، 115، 117، 135، 142، 184، 185، 188، 191، 192، 195، 198، 204، 205، 207

شىنجاڭ	21، 111
شىنجاڭ گېزىتى	111، 114

◂ غ ▸

غەربىي تۈركىستان	21، 34، 74، 180، 181

◂ ف ▸

فارابىي	20، 224

◂ ق ▸

قاھىرە	99
قۇرئان كەرىم	25، 43، 69، 93، 116، 229، 231، 255
قۇمۇل	25، 26، 32، 36، 38، 39، 51، 56، 57، 59، 61، 63، 67، 68، 81، 82، 84، 87، 88، 89، 99، 104، 124، 134، 135، 136، 188، 218، 236، 247، 250
قۇمۇللۇقلار	37، 121، 150، 152، 167
قىزىل ئىستىلا	120

◂ ك ▸

كاشغەر	81، 93، 94، 97، 99، 102، 135،

160، 188، 218، 222

كەئبە 19

كەشمىر 249، 250، 263، 265

كوممۇنىزم سەپسەتىسى 76، 79، 86، 113، 204

كوممۇنىست 33، 95، 103، 107، 109، 111، 129، 135، 172، 194، 195، 200، 204، 216، 219، 226، 228، 229، 232، 237، 243، 245، 246، 248، 249، 250، 254، 259، 261، 263

كوممۇنىستك پارتىيە 142

كۇچا 84

- گ -

گەنسۇ ئۆلكىسى 259، 261

گومىنداڭ 185

گىتلېر 177، 179، 236

گېرمانلار 177، 180، 185، 212

گېرمان ئارمىيەسى 177

گېرمانىيە 179، 236

گېستاپوچى 109

- ل -

لاداخ شەھرى	249
لوندون	256
لىيۇ مېڭچۇن	215

- م -

ماخەي شەھرى	260، 261
مالايسىيا	262
مالىنكوف	108، 113، 115، 116، 117
مەدىنە	267
مەككە	19، 267
مەھمۇد مۇھىتى	91، 92
موسكۋا	85، 95، 180
موڭغۇل	26، 74، 75، 165
موڭغۇلىيە	74، 75
مۇستەقىللىق	43، 74، 179، 180، 208، 210، 213، 214، 216، 250
مۇسۇلمانلار	19، 20، 21، 22، 23، 25، 69، 79، 84، 98، 106، 123، 160، 161، 176، 196، 197، 247، 258، 262، 268

مۆهەممەد ئەلەیهسسالام 37، 132
مۆهەممەد ئمن بۆغرا 249
مسسر 20
منگو 191

- ن -

ناتسست 109، 177
نەزەر ئەپەندى 254

- هـ -

هاشم هاجى 108
هەج 22
هەدس 230
هەزرتى ئبراهم 19
هندونيزيه 262
هندستان 262

- ئو -

ئوسـمان باتۆر 91، 161، 162، 163، 165، 168، 170، 171، 172، 173، 178،

184، 185، 188، 198، 205،
206، 207، 210، 214، 217،
218، 220، 223، 226، 227،
228، 232، 235، 247، 249،
251، 253، 254، 255، 258،
259، 261، 262، 263، 264،
267

ئوسمان ئېلى 91

ئوسمانلى هاممامى 171

- ئۈ -

ئۈچ ۋىلايەت 217، 219، 220، 222، 248

ئۈرۈمچى 81، 92، 99، 102، 104، 108،
109، 135، 142، 144، 148،
163، 164، 167، 170، 181،
188، 191، 197، 205، 206،
218، 222، 254، 255، 261

- ئى -

ئىبنى سىنا 20، 224

ئىسلام 21، 43، 67، 69، 79، 84، 117،
135، 145، 147، 160، 176،

	178، 180، 194، 204، 206، 208، 210، 215، 241
ئىسلام دىيارى، تۇپرىقى	21، 79، 178
ئىسلام قوشۇنى	211
ئىككىنچى ئەندەلۇس	21، 262
ئەپيۇن ئۇرۇشى	48، 50
ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى	177، 252
ئىلى	84، 107، 184، 209، 210، 217، 220، 248
ئىمام بۇخارىي	20، 224، 230
ئىنگلىزلار	203، 255

ي

ياپون	148، 198، 203، 204
ياپونىيە	179، 180، 203
يەتتە ۋىلايەت	248

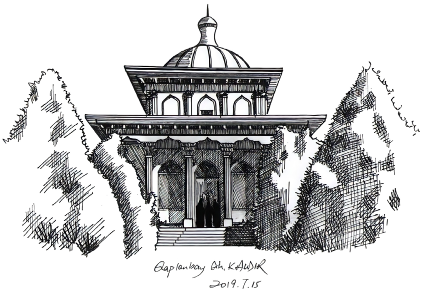
Qaplanbay Gh. KADIR
2019.7.15

«تۈركىستان شىمالغا جايلاشقان بىر دۆلەت بولۇپ، مۇستەملىكىچىلەر بۇ گۈزەل يۇرتنى شەرقىي تۈركىستان ۋە غەربىي تۈركىستان دەپ ئىككىگە بۆلدى. رۇسلار غەربىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قوشۇۋالدى، شەرقىي تۈركىستاننى بولسا خىتايلار بېسىۋېلىپ، ئۆز چېگرالىرىغا قوشۇۋالدى ۋە ‹يېڭى چېگرا› مەنىسىدە ‹شىنجاڭ› دەپ ئىسىم قويۇۋالدى. يەنى، پۈتۈن تۈركىستان سوتسىيالىزمنىڭ ئىككى تۈمۈر پەنجىسى ئاستىدا ئېزىلىشكە باشلىدى. شۇنداق قىلىپ، ئاللاھنىڭ نامى زىكىر قىلىنىدىغان، شەرەپلىك تارىخ ۋە كۆز قاماشتۇرىدىغان مەدەنىيەتلەر ياراتقان بىر ئۇلۇغ ئىسلام دۆلىتىنى يوق قىلىشتى. تۈركىستان ئىككىنچى ئەندەلۇس بولۇپ قالدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ ناھايىتى ئىبرەتلىك بىر خاتاسى، ئۆز تارىخلىرىدىن چورتلا دىگۈدەك بىخەۋەرلىكى ۋە دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ياشايدىغان مۆمىنلەر ھەققىدە ئاساسەن بىر نەرسە بىلمەسلىكىدۇر. يەنى، مۇسۇلمانلار بىر - بىرلىرى بىلەن ئالاقىسى يوقتەك ياشايدۇ»...

«تۇيۇقسىز، ئاتمىش ياشلاردىكى بىر ئادەم سەپلەرنى يېرىپ ئۆتۈپ مەيدانغا ئېتىلدى. قولىدا بىر ئەسكى قىلىچ كۆتۈرۈۋالغان ئىدى. خىتاي ئەمەلدارنىڭ كاللىسىنى شۇنداق چاققانلىق بىلەن ئۈزۈپ تاشلىدىكى، نېمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرالمايلا قالدۇق. مويسىپىتنىڭ «مەن بۇ قىزنىڭ دادىسى» دېيىشى بىلەن ئەتراپ ئوپۇر - توپۇر بولۇپ كەتتى...

ھەر بىر يۇرتنىڭ ئۇنلارچە ئېچىنىشلىق ھېكايىسى بار ئىدى.

خوجا نىياز ھاجى ئۆز - ئۆزىگە «مەن ئۇنىڭ دادىسى» دىگەن گەپنىلا تەكرارلاپ تۇراتتى. ئۆزىنى ئۇ ئايالنىڭ ئىككىنچى دادىسىدەك ھېس قىلاتتى ۋە جامائەتكە، دەھشەتلىك ئازابقا دۇچار بولغان تۈركىستاننىڭ ئۆز شەرەپ ۋە ئار - نومۇسىنى قوغدايدىغان، بەدىنى ۋە قەلبىدىكى يارىلىرىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىدىغان سالىھ مۇسۇلمان دادىلارغا ۋە شەرەپلىك ئەۋلادلارغا ھەر زامان موھتاج ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيتتى.»...

ئوسمان باتۇر خىتاب قىلاتتى:

«دوستلىرىم! تۆكۈلۈپ ياشاشتىن جەسۇرلارچە ئۆلۈشنى ئەلا بىلگەن ئەزىمەتلەر! بۈگۈن كېچە ماخەي شەھرى ھۇجۇمغا ئۇچرىشى مۇمكىن. ئىي، دىنىسىز دەۋرنىڭ شەرەپلىك شەھىدلىرى! چىلبۆرىلەر ئىلگىرىلەش يوللىرىمىزنى توسۇپ بولدى. دۈشمەننىڭ قىزىل بايراقلىرى ئۆيۈقلارنى قان رەڭدە بوياپ بولدى... ئۇرۇمچىنىڭ رادىئولىرىدا كوممۇنىستلارنى كۈيلەيدىغان قىزىل ناخشىلار ياڭراپ ۋەتىنىمىزنى ئازغۇن ئىدىيەلەر بىلەن بۇلغاۋاتىدۇ. ۋەتەن ئوغلانلىرى ئۆز ئۆيلىرىدە مەھبۇسنىڭ كۈنىنى كۆرۈۋاتىدۇ، ئەمگەك لاگېرلىرىدا مەجبۇرىي ئىشلىتىلىۋاتىدۇ، ئادەمسىز چەت قىشلاقلارغا سۈرگۈن قىلىنىپ تۈگەشتۈرۈلۈۋاتىدۇ. يەنە نۇرغۇنلىرى ئۆلۈم مەيدانلىرىدا ئۈنسىز پىغانلىرى، ئاللاھقا يېلىنىشلىرى بىلەن ئۆلۈمنىڭ مىلودىيىسىنى ياڭرىتىۋاتىدۇ. ئۇ تىرىك شەھىدلەرنىڭ ئاقىۋىتى بۇ يەردە جەڭ مەيدانىدا شەھىد بولغانلارنىڭكىدىن ئېچىنىشلىق! دوستلىرىم، جەڭگە ئاتلىنىۋاتىمىز. ئەگەر ئاراڭلاردىن ھايات قالىدىغانلار بولۇپ قالسا، بىزنىڭ جىھاد ھېكايىمىزنى، تارتقان ئازاب - ئوقۇبەتلىرىمىزنى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئۇخلاپ ياتقان مۇسۇلمان ئۈممىتىگە ئاڭلاتسۇن... مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزغا «ئىككىنچى ئەندەلۇس ئاللاھنىڭ ۋە ئىنسانىيەتنىڭ دۈشمىنىنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتتى» دېسۇن. كىم بىلىدۇ، مۇسۇلمانلار بىر كۈنلەردە غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ، ھەمكارلىشىپ دۈشمەنگە جەڭ ئېلان قىلسا، ئاللاھ تائالا ئۇلارغا نۇسرەت بېرىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. دۇنيانىڭ ھەر قايسى يەرلىرىدىكى مۇسۇلمانلارغا ئېيتىڭلار! دۈشمەننىڭ گېزىت - ژۇرناللىرىغا ئىشەنمىسۇن، تارىخىغا، پەلسەپىسىگە ئىشەنمىسۇن، چاقىرىقلىرىغا ئالدانمىسۇن».